

**IDENTITEITSONTWIKKELING TYDENS ADOLESSENSIE:
'N OPVOEDKUNDIG-SIELKUNDIGE STUDIE**

**C J ACKERMANN
BA HONS B ED M ED**

Proefskrif ingelewer vir die graad

DOKTOR IN DIE OPVOEDKUNDE

aan die

UNIVERSITEIT VAN STELLENBOSCH

**PROMOTOR: PROF J A MALAN
MEDE-PROMOTOR: PROF J S MARITZ**

Desember 1993

VERKLARING

Ek die ondergetekende verklaar hiermee dat die werk in hierdie proefskrif vervat, my eie oorspronklike werk is wat nog nie vantevore in die geheel of gedeeltelik by enige ander Universiteit ter verkryging van 'n graad voorgelê is nie.

C J ACKERMANN

OPSOMMING

Die proses van identiteitsontwikkeling by skoolgaande adolessente is in hierdie studie ondersoek.

Die verwerwing van 'n eie identiteit kan as 'n sentrale ontwikkelingstaak tydens adolessensie beskou word. Die effektiewe hantering van die identiteitskrisis is 'n voorwaarde vir die verwerwing van psigologiese volwassenheid en vir positiewe persoonlikheidsfunksionering. Verskeie tendense in die hedendaagse samelewing kompliseer die proses van identiteitsontwikkeling. Dit geld Suid-Afrika in besonder, aangesien dié land tans in 'n transformasieproses verkeer wat verskeie lewensterreine raak.

'n Grondige kennis van die proses van identiteitsontwikkeling by adolessente is van kardinale belang vir primêre en sekondêre opvoeders. In die lig van bestaande leemtes in navorsing op hierdie terrein is die studie onderneem.

Teen die agtergrond van 'n omvattende literatuurstudie is die aard en wese van identiteit en identiteitsontwikkeling beskryf en 'n oorsig is gegee van bestaande navorsingsbevindings oor identiteitsontwikkeling tydens adolessensie.

Die empiriese ondersoek is gerig op vier geselekteerde domeine van identiteitsontwikkeling, naamlik beroep, godsdiens, vriendskappe en uitgaan (Engels: dating).

Met die oog op die bepaling van die status van adolessente se identiteitsontwikkeling is twee objektiewe vraelyste, naamlik die Ackermann Identiteitstatusvraelys (AISV) en die Dellas Identity Status Inventory (DISI), en 'n gestruktureerde onderhoud gebruik. Die AISV is vir die doel van die ondersoek deur die ondersoeker ontwerp. 'n Derde vraelys is afgeneem ten einde adolessente se belewing van die belangrikheid van verskeie identiteitsdomeine te bepaal.

Die ondersoekgroep het bestaan uit die standaard 7- en standaard 10-leerlinge (N = 1152) van ses Afrikaansmedium sekondêre skole. Uit dié groep is 'n gestratifiseerde steekproef van 96 leerlinge vir die onderhoud getrek. Gelyke verteenwoordiging van drie veranderlikes is met die trekking van die steekproewe in ag geneem, naamlik ouderdom, geslag en nedersettingsgebied.

Van die belangrikste bevindinge wat uit die ondersoek geblyk het, is die volgende:

- Adollesente toon verskillende patrone van identiteitsontwikkeling in verskillende domeine. Dit is daarom belangrik dat identiteitsontwikkeling in terme van afsonderlike domeine ondersoek word.
- Beduidende verskille in identiteitstatusontwikkeling kom tussen adollesente in st. 7 en st. 10 voor.
- Slegs enkele verskille in identiteitstatusontwikkeling kom tussen die twee geslagte voor.
- Daar is nie 'n beduidende verskil tussen stedelike en plattelandse adollesente se identiteitstatusontwikkeling nie.
- In die domein van godsdiens is 'n neiging tot vroeë identiteitsluiting gevind. Dit hou belangrike implikasies vir opvoeders en ander betrokke instellings in.

Belangrike opvoedkundige implikasies van die ondersoekbevindinge is aangedui.

SUMMARY

This study examined the process of identity development in secondary school adolescents.

Identity formation can be regarded as a central developmental task during adolescence. Psychological maturity and a functional personality depend on the effective solution of the identity crisis. The process of identity formation is, however, complicated by various trends in modern society. This is particularly true for South Africa in its present transitional phase.

This study was undertaken due to various research deficiencies, and because a thorough knowledge of the process of identity formation during adolescence is of vital importance for educators on all levels.

Based on an extensive literature study the concepts identity and identity development are described, and research findings on identity development during adolescence are reviewed.

The focus of the empirical investigation is on four selected domains of identity development, namely future career, religion, friendships and dating.

Two objective questionnaires, the Ackermann Identity Status Inventory (AISI) (which was designed by the researcher) and the Dellas Identity Status Inventory (DISI), and a semi-structured interview were used to determine the identity status of adolescents. A third questionnaire was administered in order to determine adolescents' evaluation of the importance of various identity domains.

The research group included all the standard 7 and 10 pupils (N = 1152) from 6 Afrikaans medium secondary schools in the Southwestern Cape. From this group a stratified sample of 96

pupils was taken for the interview. When selecting the research groups three variables were taken into account, namely sex, age, and residential area.

Some of the most important findings include the following:

- Adolescents manifest different patterns of identity development in different domains. Identity development should therefore be investigated separately in different domains.
- There are significant differences in the identity status of standard 7 and standard 10 pupils.
- Only minor differences in identity status development exist between the sexes.
- No significant differences in identity status were found between rural and urban adolescents.
- Regarding the religious domain the research group had a strong tendency towards identity foreclosure. This finding has important implications for religious educators.

Various implications for education were pointed out.

DANKBETUIGINGS

Ek vermeld graag die volgende persone en instansies met groot dank:

- My promotor, prof J.A. Malan (hoof van die Departement Opvoedkundige Sielkunde, Universiteit van Stellenbosch), vir sy volgehoue motivering en bekwame leiding.
- My medepromotor, prof J.S. Maritz (Departement Statistiek, Universiteit van Stellenbosch), vir sy geduldige leiding en hulp met die statistiese verwerking van die empiriese data.
- Prof C. Lamprecht (Fakulteit Opvoedkunde, Randse Afrikaanse Universiteit) as eksterne eksaminator en dr A.G. Smit (Departement Opvoedkundige Sielkunde, Universiteit van Stellenbosch) as interne eksaminator.
- Die Departement van Onderwys en Kultuur (Administrasie: Volksraad) vir toestemming tot die ondersoek in skole.
- Die ses skole en die 1152 leerlinge wat hulle vir die ondersoek beskikbaar gestel het.
- Die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing vir finansiële steun.
- Dr De Wet Schutte (RGN) vir sy advies met die ontwerp van die vraelys.
- Mev Mariechen Perold vir haar hulp met die afneem en kodering van die onderhoude.
- Mej F. Niemand (Administratiewe Rekenaarstelsels) en mnr C.J. van der Merwe (Informasietegnologie) vir die rekenarisering en verwerking van die empiriese data.

- Mev Vicki Groenewald vir die netjiese tikwerk.
- Dr Hannie Menkveld (Departement Afrikaans: Opvoedkunde, Universiteit van Stellenbosch) vir haar bekwame taalversorging.
- Die personeel van die J.S. Gericke-biblioteek vir hul vriendelike en flink diens.
- My kollegas vir hul inspirerende belangstelling.
- My moeder, vrou en seuns vir hul ondersteuning en begrip.

Aan God al die eer.

INHOUDSOPGAWE**HOOFSTUK EEN****AKTUALITEIT, PROBLEEMSTELLING, DOELSTELLING
EN ONTWERP VAN ONDERSOEK**

1.1	AANLEIDING TOT EN AKTUALITEIT VAN ONDER- SOEK	1
1.2	PROBLEEMSTELLING	13
1.3	DOELSTELLING	13
1.4	NAVORSINGSONTWERP	14
1.4.1	Literatuurstudie	14
1.4.2	Empiriese ondersoek	15
1.5	STRUKTUUR VAN AANBIEDING	16

HOOFSTUK TWEE**DIE AARD EN WESE VAN IDENTITEIT EN IDENTITEITSONTWIKKELING**

2.1	INLEIDING	18
2.2	PSIGOSOSIALE ONTWIKKELING	18
2.2.1	Inleiding	18
2.2.2	Fase I: Basiese vertrouwe versus wan- troue	20
2.2.3	Fase II: Outonomie versus skaamte en twyfel	21
2.2.4	Fase III: Inisiatief versus skuldgevoel	22
2.2.5	Fase IV: Produktiwiteit versus minder- waardigheid	24
2.2.6	Fase V: Identiteit versus identiteits- diffusie	26
2.2.6.1	Inleiding	26
2.2.6.2	Die begrip identiteit	26

2.2.6.3	Die begrippe <u>krisis</u> en <u>konflik</u>	32
2.2.6.4	Die proses van identiteitsontwikkeling tydens adolessensie	36
2.2.6.4.1	Aktualiteit	36
2.2.6.4.2	Die psigososiale moratorium	38
2.2.6.4.3	Identifikasie tot identiteit	39
2.2.6.4.4	Die kompleksiteit van identiteitsontwikkeling	41
2.2.6.4.5	Uitkomste van die identiteitskonflik	41
2.2.6.4.6	Identiteitsontwikkeling as voortdurende proses	44
2.2.7	Fase VI: Intimiteit versus isolasie	46
2.2.8	Fase VII: Generatieweit versus stagnering	47
2.2.9	Fase VIII: Integriteit versus wanhoop	48
2.2.10	Samevattende perspektiewe	49
2.2.11	Evaluering van Erikson se teorie	51

HOOFSTUK DRIE

IDENTITEITSONTWIKKELING TYDENS ADOLESSENSIE: OORSIG OOR NAVORSINGSBEVINDINGE

3.1	IDENTITEITSONTWIKKELING IN TERME VAN IDENTITEITSTATUSSE	54
3.1.1	Inleiding	54
3.1.2	Marcia se identiteitstatusmodel	54
3.1.3	Ontwikkelingspsigologiese perspektiewe	57
3.1.4	Die aanvang van identiteitsontwikkeling	59
3.1.5	Die rol van die vroeër kinderjare	60
3.1.6	Die stabiliteit van identiteitstatusse	63
3.1.7	Domeinspesifieke identiteitstatus	66
3.1.8	Interpretasie van identiteitstatusse voor laatadolessensie	67

3.2	GESLAGSVERSKILLE IN IDENTITEITSONTWIKKELING	69
3.2.1	Inleiding	69
3.2.2	Geslagsverskille in terme van identiteitstatus	70
3.2.3	Geslagsverskille in terme van identiteitsdomeine	71
3.2.4	Identiteit en intimiteit	74
3.2.5	Die psigologiese waarde van identiteitstatusse	77
3.2.6	Identiteitsontwikkeling by die vrou en moderne veranderinge	81
3.2.7	Samevattende perspektiewe	82
3.3	FISIEKE ONTWIKKELING	85
3.4	KOGNITIEWE ONTWIKKELING	86
3.5	INTELLEKTUELE VERMOË EN AKADEMIESE PRESTASIE	91
3.6	IDEOLOGIESE IDENTITEIT	93
3.6.1	Algemeen	93
3.6.1.1	Begripsomskrywing	93
3.6.1.2	Aktualiteit	94
3.6.1.3	Die verband tussen identiteitsontwikkeling en waardes	94
3.6.1.4	Die proses van waardes-ontwikkeling	95
3.6.1.5	Negatiewe faktore	97
3.6.2	Morele waardes	99
3.6.2.1	Inleiding	99
3.6.2.2	Kohlberg se teorie van morele ontwikkeling	99
3.6.2.3	Die verband tussen morele ontwikkeling en identiteitsontwikkeling	102
3.6.2.4	Die verband tussen kognitiewe, morele en identiteitsontwikkeling	103
3.6.2.5	Slotperspektief	104
3.6.3	Godsdienstige waardes	105
3.6.4	Politiese waardes	110
3.6.5	Samevattende perspektiewe	113

3.7	PSIGOSEKSUELE ONTWIKKELING EN GESLAGS-IDENTITEIT	114
3.7.1	Inleiding	114
3.7.2	Die ontwikkeling van geslagsidentiteit	114
3.7.3	Tipering van geslagsidentiteit	118
3.7.4	Die verband tussen identiteitsontwikkeling en geslagsidentiteit	119
3.7.5	Geslagsidentiteitsontwikkeling by die vroulike geslag	123
3.8	BEROEPSIDENTITEIT	126
3.8.1	Inleiding	126
3.8.2	Beroepsidentiteitstatus	128
3.8.3	Beroepsidentiteit en ouderdom	129
3.8.4	Geslagsverskille	131
3.8.5	Opvoedkundige implikasies	133
3.9	SOSIALE IDENTITEITSONTWIKKELING	135
3.9.1	Inleiding	135
3.9.2	Sosiale interaksie en identiteitsontwikkeling	135
3.9.3	Die rol van die gesin	137
3.9.4	Die rol van die portuurgroep	138
3.9.5	Die rol van die skool	140
3.10	SELFKONSEP EN IDENTITEITSONTWIKKELING	140
3.10.1	Inleiding	140
3.10.2	Die verband tussen selfkonsep en identiteitsontwikkeling	142
3.11	GESINSFAKTORE	144
3.11.1	Inleiding	144
3.11.2	Die funksionering van die gesinsisteem	145
3.11.3	Gesinsinteraksie	146
3.11.4	Die emansipasieproses	148
3.11.4.1	Aard en struktuur	148
3.11.4.2	Die rol van die ouers	153
3.11.5	Die ouers as identifikasiefigure	157
3.11.6	Gesinsgrootte en geboorte-orde	158
3.11.7	Slotperspektief	158

3.12	SOSIO-KULTURELE EN SOSIO-EKONOMIESE FAKTORE	159
3.12.1	Die sosio-kulturele omgewing	159
3.12.2	Etniese faktore	160
3.12.3	Die sosio-ekonomiese status van die ouers	161
3.12.4	Polities-ekonomiese faktore	162
3.13	ANDER VERBANDHOUDENDE FAKTORE	162
3.13.1	Inleiding	162
3.13.2	Selfkonstruksisteme	163
3.13.3	Ego-ontwikkeling	164
3.13.4	Selfgesentreerdheid en selfopenbaring	164
3.13.5	Lokus van beheer	166
3.13.6	Interpersoonlike styl	168
3.13.7	Angs	170
3.13.8	Depressie	170
3.13.9	Verdedigingsmeganismes	171
3.13.10	Verdowingsmiddels	171
3.13.11	Selfmoordgedrag	172
3.13.12	Wangedrag	173
3.14	SAMEVATTENDE PERSPEKTIEF	173

HOOFSTUK VIER

EMPIRIESE ONDERSOEK

4.1	OORSIG OOR NAVORSINGSMETODOLOGIE	177
4.1.1	Inleiding	177
4.1.2	Soorte meetinstrumente	177
4.1.2.1	Selfbeskrywende Q-sort-prosedure	177
4.1.2.2	Selfverslagvraelyste	177
4.1.2.3	Semi-gestruktureerde onderhoude	178
4.1.3	Die verfyning van identiteitstatus- meetinstrumente	178
4.1.4	Kritiek teen identiteitstatusnavorsing	184
4.2	DOEL- EN HIPOTESESTELLING	188

4.3	MEETINSTRUMENTE	190
4.3.1	Inleiding	190
4.3.2	Die selektering van domeine	191
4.3.3	Instrumente vir die bepaling van identiteitstatus	192
4.3.3.1	Die Identiteitstatusonderhoud	192
4.3.3.2	Die Dellas Identity Status Inventory	193
4.3.3.3	Die Ackermann Identiteitstatusvraelys	194
4.3.4	Die Domeine-vraelys	199
4.4	ONDERSOEKGROEP	201
4.4.1	Bereikbare populasie	201
4.4.2	Relevante veranderlikes	202
4.4.2.1	Nedersetting	202
4.4.2.2	Geslag	202
4.4.2.3	Ouderdom	203
4.4.2.4	Ander veranderlikes	204
4.4.3	Die bepaling van die ondersoekgroep	204
4.5	ONDERSOEKPROSEDURE	206
4.6	RESULTATE	211
4.6.1	Inleiding	211
4.6.2	Die Ackermann Identiteitstatusvraelys (AISV)	212
4.6.2.1	Beroepsidentiteit	212
4.6.2.1.1	Totale ondersoekgroep	212
4.6.2.1.2	Volgens geslag	216
4.6.2.1.3	Volgens skoolstanderd	217
4.6.2.1.4	Volgens nedersettingsgebied	219
4.6.2.2	Godsdienstige identiteit	220
4.6.2.2.1	Totale ondersoekgroep	220
4.6.2.2.2	Volgens geslag	222
4.6.2.2.3	Volgens skoolstanderd	223
4.6.2.2.4	Volgens nedersettingsgebied	224
4.6.2.3	Vriendskappe	225
4.6.2.3.1	Totale ondersoekgroep	225
4.6.2.3.2	Volgens geslag	228
4.6.2.3.3	Volgens skoolstanderd	229
4.6.2.3.4	Volgens nedersettingsgebied	230

4.6.2.4	Uitgaan	231
4.6.2.4.1	Totale ondersoekgroep	231
4.6.2.4.2	Volgens geslag	234
4.6.2.4.3	Volgens skoolstanderd	235
4.6.2.4.4	Volgens nedersettingsgebied	236
4.6.2.5	Samevatting	236
4.6.3	Die Dellas Identity Status Inventory (DISI)	240
4.6.3.1	Beroepsidentiteit	240
4.6.3.1.1	Totale ondersoekgroep	241
4.6.3.1.2	Volgens geslag	242
4.6.3.1.3	Volgens skoolstanderd	243
4.6.3.1.4	Volgens nedersettingsgebied	244
4.6.3.2	Godsdienstige identiteit	245
4.6.3.2.1	Totale ondersoekgroep	245
4.6.3.2.2	Volgens geslag	246
4.6.3.2.3	Volgens skoolstanderd	247
4.6.3.2.4	Volgens nedersettingsgebied	248
4.6.3.3	Samevatting	249
4.6.4	Die Semi-gestruktureerde onderhoud	250
4.6.4.1.	Beroepsidentiteit	250
4.6.4.1.1	Totale ondersoekgroep	250
4.6.4.1.2	Volgens geslag	251
4.6.4.1.3	Volgens skoolstanderd	252
4.6.4.1.4	Volgens nedersettingsgebied	253
4.6.4.2	Godsdienstige identiteit	254
4.6.4.2.1	Totale ondersoekgroep	254
4.6.4.2.2	Volgens geslag	255
4.6.4.2.3	Volgens skoolstanderd	256
4.6.4.2.4	Volgens nedersettingsgebied	257
4.6.4.3	Vriendskappe	258
4.6.4.3.1	Totale ondersoekgroep	258
4.6.4.3.2	Volgens geslag	259
4.6.4.3.3	Volgens skoolstanderd	260
4.6.4.3.4	Volgens nedersettingsgebied	261
4.6.4.4	Uitgaan	262
4.6.4.4.1	Totale ondersoekgroep	262

4.6.4.4.2	Volgens geslag	263
4.6.4.4.3	Volgens skoolstanderd	264
4.6.4.4.4	Volgens nedersettingsgebied	265
4.6.4.5	Samevatting	266
4.6.5	Samevattende en vergelykende bespreking van die AISV, DISI en die Onderhoud	267
4.6.5.1	Inleiding	267
4.6.5.2	AISV vs DISI	268
4.6.5.2.1	Beroep	268
4.6.5.2.2	Godsdiens	273
4.6.5.2.3	Samevatting	278
4.6.5.3	AISV vs onderhoud	280
4.6.5.3.1	Inleiding	280
4.6.5.3.2	Beroep	280
4.6.5.3.3	Godsdiens	282
4.6.5.3.4	Vriendskappe	283
4.6.5.3.5	Uitgaan	284
4.6.5.3.6	Samevatting	284
4.6.5.4	DISI vs onderhoud	285
4.6.5.4.1	Inleiding	285
4.6.5.4.2	Beroep	286
4.6.5.4.3	Godsdiens	287
4.6.5.4.4	Samevatting	288
4.6.6	Resultate van domeine-vraelys	290
4.6.6.1	Totale ondersoekgroep	290
4.6.6.2	Volgens geslag	291
4.6.6.3	Volgens skoolstanderd	293
4.6.6.4	Volgens nedersettingsgebied	295
4.6.6.5	Samevatting	295
4.6.7	Evaluering van die AISV	297
4.6.7.1	Inleiding	297
4.6.7.2	Betroubaarheid	297
4.6.7.3	Geldigheid	299
4.6.7.3.1	Inleiding	299
4.6.7.3.2	Inhoudsgeldigheid	299
4.6.7.3.3	Kriteriumgeldigheid	301
4.6.7.3.3.1	Inleiding	301

4.6.7.3.3.2	Die Dellas Identity Status Inventory (DISI)	302
4.6.7.3.3.3	Die semi-gestruktureerde onderhoud	302
4.6.7.3.3.4	Die domeine-vraelys	303
4.6.7.3.4	Konstruktiewe geldigheid	307
4.6.7.4	Samevattende perspektiewe	309

HOOFSTUK VYF

SAMEVATTENDE BEVINDINGE, GEVOLGTREKKINGS, IMPLIKASIES EN AANBEVELINGS

5.1	BEVINDINGE EN GEVOLGTREKKINGS	311
5.2	OPVOEDKUNDIGE IMPLIKASIES	317
5.3	BEPERKINGE VAN DIE ONDERSOEK	322
5.4	AANBEVELINGS VIR VERDERE NAVORSING	323
	BIBLIOGRAFIE	325
	BYLAES	367

TABELLE

		<u>Bladsy</u>
Tabel 1	Ondersoekgroep A (Samestelling per nedersettingsgebied, geslag en standerd)	205
Tabel 2	Ouderdomsverspreiding per standerd	205
Tabel 3	Ondersoekgroep B (Samestelling per nedersettingsgebied, geslag en standerd)	206
Tabel 4	Ackermann Identiteitstatusvraelys (Respondente per nedersettingsgebied, geslag en standerd)	208
Tabel 5	Dellas Identity Status Inventory (Respondente per nedersettingsgebied, geslag en standerd)	208
Tabel 6	Domeine-vraelys (Respondente per nedersettingsgebied, geslag en standerd)	209
Tabel 7	Identiteitstatusonderhoud: Grotevant & Cooper (Respondente per nedersettingsgebied, geslag en standerd)	210
Tabel 8	AISV-Beroep (Identiteitstatusverspreiding: totale ondersoekgroep)	212
Tabel 9	AISV-Beroep (Identiteitstatusverspreiding per geslag)	216
Tabel 10	AISV-Beroep (Identiteitstatusverspreiding per standerd)	217
Tabel 11	AISV-Beroep (Identiteitstatusverspreiding per nedersettingsgebied)	219
Tabel 12	AISV-Godsdiens (Identiteitstatusverspreiding: totale ondersoekgroep)	220
Tabel 13	AISV-Godsdiens (Identiteitstatusverspreiding per geslag)	222
Tabel 14	AISV-Godsdiens (Identiteitstatusverspreiding per standerd)	223
Tabel 15	AISV-Godsdiens (Identiteitstatusverspreiding per nedersettingsgebied)	224
Tabel 16	AISV-Vriendskappe (Identiteitstatusverspreiding: totale ondersoekgroep)	225

Tabel 17	AISV-Vriendskappe (Identiteitstatusverspreiding per geslag)	228
Tabel 18	AISV-Vriendskappe (Identiteitstatusverspreiding per standerd)	229
Tabel 19	AISV-Vriendskappe (Identiteitstatusverspreiding per nedersettingsgebied)	230
Tabel 20	AISV-Uitgaan (Identiteitstatusverspreiding: totale ondersoekgroep)	231
Tabel 21	AISV-Uitgaan (Identiteitstatusverspreiding per geslag)	234
Tabel 22	AISV-Uitgaan (Identiteitstatusverspreiding per standerd)	235
Tabel 23	AISV-Uitgaan (Identiteitstatusverspreiding per nedersettingsgebied)	236
Tabel 24	DISI-Beroep (Identiteitstatusverspreiding: totale ondersoekgroep)	241
Tabel 25	DISI-Beroep (Identiteitstatusverspreiding per geslag)	242
Tabel 26	DISI-Beroep (Identiteitstatusverspreiding per standerd)	243
Tabel 27	DISI-Beroep (Identiteitstatusverspreiding per nedersettingsgebied)	244
Tabel 28	DISI-Godsdiens (Identiteitstatusverspreiding: totale ondersoekgroep)	245
Tabel 29	DISI-Godsdiens (Identiteitstatusverspreiding per geslag)	246
Tabel 30	DISI-Godsdiens (Identiteitstatusverspreiding per standerd)	247
Tabel 31	DISI-Godsdiens (Identiteitstatusverspreiding per nedersettingsgebied)	248
Tabel 32	Onderhoud-Beroep (Identiteitstatusverspreiding: totale ondersoekgroep)	250
Tabel 33	Onderhoud-Beroep (Identiteitstatusverspreiding per geslag)	251
Tabel 34	Onderhoud-Beroep (Identiteitstatusverspreiding per standerd)	252

Tabel 35	Onderhoud-Beroep (Identiteitstatusverspreiding per nedersettingsgebied)	253
Tabel 36	Onderhoud-Godsdiens (Identiteitstatusverspreiding: totale ondersoekgroep)	254
Tabel 37	Onderhoud-Godsdiens (Identiteitstatusverspreiding per geslag)	255
Tabel 38	Onderhoud-Godsdiens (Identiteitstatusverspreiding per standerd)	256
Tabel 39	Onderhoud-Godsdiens (Identiteitstatusverspreiding per nedersettingsgebied)	257
Tabel 40	Onderhoud-Vriendskappe (Identiteitstatusverspreiding: totale ondersoekgroep)	258
Tabel 41	Onderhoud-Vriendskappe (Identiteitstatusverspreiding per geslag)	259
Tabel 42	Onderhoud-Vriendskappe (Identiteitstatusverspreiding per standerd)	260
Tabel 43	Onderhoud-Vriendskappe (Identiteitstatusverspreiding per nedersettingsgebied)	261
Tabel 44	Onderhoud-Uitgaan (Identiteitstatusverspreiding: totale ondersoekgroep)	262
Tabel 45	Onderhoud-Uitgaan (Identiteitstatusverspreiding per geslag)	263
Tabel 46	Onderhoud-Uitgaan (Identiteitstatusverspreiding per standerd)	264
Tabel 47	Onderhoud-Uitgaan (Identiteitstatusverspreiding per nedersettingsgebied)	265
Tabel 48	AISV-B vs DISI-B	268
Tabel 49	AISV-B vs DISI-B per standerd	272
Tabel 50	AISV-G vs DISI-G	273
Tabel 51	AISV-G vs DISI-G per standerd	277
Tabel 52	AISV-B vs Onderhoud-B	280
Tabel 53	AISV-G vs Onderhoud-G	282
Tabel 54	AISV-V vs Onderhoud-V	283
Tabel 55	AISV-U vs Onderhoud-U	284
Tabel 56	DISI-B vs Onderhoud-B	286
Tabel 57	DISI-G vs Onderhoud-G	287

Tabel 58	Evaluering van domeine: totale ondersoek- groep	290
Tabel 59	Evaluering van domeine per geslag	292
Tabel 60	Evaluering van domeine per standaard	294

HOOFSTUK 1

AKTUALITEIT, PROBLEEMSTELLING, DOELSTELLING EN ONTWERP VAN ONDERSOEK

1.1 AANLEIDING TOT EN AKTUALITEIT VAN ONDERSOEK

Die ondersoeker het tydens die bestudering van die adolessente ontwikkelingspsigologie oor baie jare toenemend bewus geword van die kernrol wat identiteitsontwikkeling tydens adolessensie speel. Dit is nie maar net nog 'n faset van die adolessent se ontwikkeling nie, maar betrek die persoon se onderskeie bestaansdimensies, -situasies en -tye. As sodanig staan identiteitsontwikkeling onder andere in die nouste verband met die adolessent se fisieke, kognitiewe, emosionele, morele, godsdienstige en sosiale ontwikkeling en met die ontwikkeling van die selfbeeld, geslagsrol, 'n eie waardesisteem en 'n eie beroepsidentiteit.

Aangesien die soeke na en verwerwing van 'n eie identiteit soveel fasette van die adolessent se ontwikkeling betrek, moet dit inderdaad as 'n sentrale ontwikkelingstaak tydens adolessensie beskou word. Dacey (1979: 38) stel dit soos volg:

"The adolescent's efforts to discover and create an identity is the most important task of this period of life."

Erikson (1971, 1980) se teorie van psigososiale ontwikkeling plaas dan ook die verwerwing van 'n eie identiteit in die sentrum van die adolessent se ontwikkeling.

Daar bestaan verskeie redes waarom identiteitsontwikkeling juis tydens adolessensie besonder sterk na vore tree, waarvan die volgende enkele voorbeelde is:

(a) Vanweë verskeie fisieke veranderinge tydens puberteit en

vroeë adolessensie ervaar die adolessent as't ware 'n verlies van sy bekende fisieke identiteit.

- (b) Versnelde emosionele en kognitiewe ontwikkeling bring verder 'n verlies van psigiese identiteit mee, wat die adolessent in 'n mate vreemd vir homself laat.
- (c) Kognitiewe ontwikkeling, 'n toenemende vermoë tot formele denkoperasies en 'n geneigdheid tot meer kritiese denke, tesame met hoër vlakke van morele redenering, bring mee dat norme en waardes (by name ook godsdienstige waardes) wat tot nog toe aan hom voorgehou is, sterk onder die vergrootglas geplaas word in sy soeke na die verwerwing van 'n eie waardesisteen. Volgens Baumeister (1986: 192) word morele, godsdienstige en politieke waardes en norme eers gedurende adolessensie werklik 'n problematiese aangeleentheid.
- (d) Die verhoogde vermoë tot abstrakte denke lei ook tot meer en ernstiger besinning oor die toekoms, met beroepskeuse en die verwerwing van 'n eie beroepsidentiteit die mees bewuste faset van identiteitsontwikkeling tydens die sekondêreskooljare.
- (e) Interpersoonlike verhoudinge word nou relatief belangriker, en verhoudingstrukture ondergaan tydens adolessensie ingrypende veranderinge en aanpassings. In sy strewe na selfstandigheid, onafhanklikheid en outonomie word die afhanklikheid van die gesinsbande grootliks afgesweer en wend die adolessent hom tct die portuurgroep en in die besonder tot individuele lede van die teenoorgestelde geslag. Dié proses bring dan ook die verwerwing van die eie geslagsidentiteit sterk na vore.
- (f) Aangesien die adolessent in 'n "tussenfase" tussen kindwees en volwassenheid verkeer, vind die adolessent dit moeilik om met een van dié twee groepe te identifiseer, terwyl "kinderlikheid" en "volwassenheid" beide (en dikwels

gelyktydig!) van hom verwag word. Dit bring sy groepsidentiteit verder in die gedrag.

- (g) Die veranderinge en gepaardgaande aanpassings op veral fisieke en sosiale terrein bring mee dat selfbewustheid 'n hoogtepunt bereik tydens adolessensie. Hierdie selfbewustheid impliseer 'n verskerping van die vraag na die wie, wat en hoe ten opsigte van die self.
- (h) Persoonlike beheer figureer besonder sterk tydens die adolessente jare, veral ten opsigte van die behoefte aan eie keuse-uitoefening en besluitneming, wat weer 'n belangrike rol speel in die adolessent se vermoë tot selfbeskikking.

Bogenoemde kan in die woorde van Conger (1977: 94) soos volg saamgevat word:

"At a time when the individual is confronted with what is virtually a physical, physiological and cognitive revolution within himself, he must also consider how he is going to deal with the varied intellectual, social and vocational demands of adulthood that lie directly ahead. It is hardly surprising, then, that the search for an individual identity should be particularly prominent during adolescence ..."

Dit blyk dus duidelik dat die verwerwing van 'n eie identiteit nie maar net 'n terloopse aspek van die mens se ontwikkeling is nie, maar dat dit 'n voorwaarde is vir werklike volwassenheid. Tydens die adolessente jare moet die proses van identiteitsontwikkeling derhalwe positief verloop vir effektiewe verdere persoonlikheidsontwikkeling en vir die suksesvolle hantering van die ontwikkelingstake wat volwassenheid meebring. Identiteitsontwikkeling is dus 'n noodwendige voorwaarde vir

verskeie eienskappe van ware volwassenheid, onder andere die aanvaarding van jouself en van andere, die vermoë om verantwoordelik en selfstandig keuses te kan doen en besluite te kan neem, en die vermoë om teleurstellings en probleme te kan hanteer en op te los. Bepaalde keuses wat gedoen moet word en verbintenisse wat aangegaan moet word, byvoorbeeld ten opsigte van die geslagsidentiteit, huwelik, beroepsidentiteit, moreel-sedelike, godsdienstige en politieke waardes en norme, dien inderdaad as basis vir ware volwassenheid en geïntegreerde persoonlikheidsfunksionering.

Indien 'n redelike mate van identiteitsverwerwing egter nie in die loop van adolessensie bereik word nie en 'n groot mate van identiteitsonsekerheid teen die einde van die adolessente fase steeds bestaan, word die moontlikheid van die verwerwing van persoonlike selfstandigheid en outonomie wesenlik beperk, wat op sy beurt tot ernstige persoonlikheidsprobleme kan lei.

Een faset wat in die besonder beklemtoon moet word, is die waarde van hegte interpersoonlike verhoudinge. Die aanvaarding van andere in 'n hegte verhouding is tegelyk voorwaarde vir en afhanklik van positiewe identiteitsontwikkeling. Dit is ook 'n belangrike kenmerk van volwassenheid. Erikson (1974: 135-6) stel dit soos volg:

"The youth who is not sure of his identity shies away from interpersonal intimacy ... he may settle for highly stereotyped interpersonal relations and come to retain a deep sense of isolation."

Sosiale isolasie voorkom identiteitsverwerwing, met die gevolg dat 'n kringloop ontwikkel wat tot identiteitsonsekerheid lei.

Dit blyk verder dat verskeie adolessente probleme, insluitend dwelmmisbruik, brutaliteit, seksuele permissiwiteit,

homoseksualiteit, verwerping van tradisionele waardes en norme, selfmoordgedrag en verskeie ander gedrags- en aanpassingsprobleme, in sy wese teruggevoer kan word na gebrekkige of negatiewe identiteitsontwikkeling. Navorsing toon dat probleme ten opsigte van identiteitsontwikkeling 'n belangrike rol in selfmoordgedrag speel. Kernaspekte wat in dié verband sterk na vore kom, is onder andere die verwerping van selfstandige outonomie, selfvertroue en selfaanvaarding, vertroue in en aanvaarding van andere, die verwerping van 'n eie geslagsidentiteit, beroepsidentiteit en waardesisteen (Ackermann, 1984: 114-121).

'n Faktor wat die aktualiteit van die onderhawige studie sterk onderstreep, is die feit dat verskeie tendense in die hedendaagse Westerse samelewing - en by name ook in die R S A - die verwerping van 'n eie identiteit vir die adolessente seun en dogter aansienlik bemoeilik. Sommige van dié tendense word kortliks behandel.

- (a) Verskeie veranderinge ten opsigte van die gesinslewe kom gedurende die afgelope dekade of twee baie sterk na vore.
- In die eerste plek word die Westerse samelewing tans gekenmerk deur 'n neiging tot kleiner gesinne, wat meebring dat die hedendaagse adolessent oor minder identifikasiefigure, veral ouer broers en susters, beskik.
  - Verder bestaan daar in die gesinstruktuur 'n verskuiwing van die sogenaamde verlengde gesin na die kerngesin, wat beteken dat minder adolessente oor 'n ander familielid, by name 'n oupa en/of 'n ouma, as volwasse identifikasiefiguur beskik.
  - Meer enkelouergesinne kom tans voor, veral as gevolg van 'n drastiese toename in die voorkoms van egskeiding. Dit bring gewoonlik die afwesigheid van 'n vader as manlike identifikasiefiguur mee.

- Die tydelike afwesigheid van ouers, hoofsaaklik as gevolg van beroeps- en ander sosiale verpligtinge, kom toenemend voor, en gevolglik word die adolessent van die beskikbaarheid van sy kern-identifikasiefigure ontnem.
- Verder word die tweede helfte van die twintigste eeu gekenmerk deur eksperimentering met alternatiewe vir die gesinsamelewing in die vorm van die sogenaamde proefhuwelik en die kommunale samelewing.
- Alternatiewe vorme van kinderversorging en -opvoeding kom as gevolg van bogemelde tendense en as gevolg van 'n toename in buitehuwelikse geboortes voor.

Teen die agtergrond van hierdie tendense moet daar in gedagte gehou word dat 'n gebrek aan die nodige identifikasiebronne tot ernstige identiteitsprobleme kan lei, terwyl die onbevredigde behoefte aan identifikasie kan lei tot oorientifikasie met 'n individu of groep, wat die algehele verlies van die eie identiteit kan meebring (Erikson, 1974: 132).

- (b) Kontinuiteit is een van die basiese elemente van identiteit (Baumeister, 1986: 18). Die geweldige tegnologiese ontwikkeling van die afgelope aantal dekades gaan egter hand aan hand met ingrypende veranderinge op haas elke terrein van die moderne samelewing - 'n verskynsel wat Alvin Toffler (1970) in sy bekende Future Shock aanspreek. In die lig van dié snelle veranderinge waarmee die individu beswaarlik kan tred hou en waarvoor hy moeilik betyds die nodige aanpassings kan maak, word die huidige tydsgewrig beskou as een waarin identiteitsverwerwing 'n veel moeiliker taak is as voorheen, en wat waarskynlik net nog meer problematies sal word.

Een van die terreine van ingrypende verandering is juis bogesemde veranderinge ten opsigte van die gesinslewe, soos

o.a. blyk uit die Wêreldgesondheidsorganisasie se Verslag oor Selfmoord (1974):

"Probably the main effect of industrialization is the break-up of the family system" (World Health Organization, 1974: 83).

Verandering en gepaardgaande onsekerheid op staatkundige, kerklike, maatskaplike en ekonomiese terrein, lei dikwels juis tot pessimisme en onsekerheid oor die toekoms.

- (c) 'n Faktor wat sterk met die voorafgaande verband hou, is die verskynsel van verhoogde geografiese mobiliteit, veral as gevolg van tegnologiese ontwikkeling en die gepaardgaande proses van verstedeliking. Dit bring mee dat die bande met 'n fisiese woonplek en omgewing, mense in die omgewing, skool, maats, ensovoorts voortdurend verbreek en heropgebou moet word. Dié gebrekkige kontinuïteit dra by tot die vervreemding van die individu, wat die proses van identiteitsontwikkeling op sy beurt bemoeilik.
- (d) Die verskynsel van vervreemding word verder gestimuleer deur die proses van massafikasie, wat gepaard gaan met die devaluasie van die individu en 'n verlies aan individuele differensiasie. Differensiasie moet juis die persoon as unieke individu beklemtoon; 'n kernkomponent van identiteitsontwikkeling. Die massamedia, en by name televisieadvertensies, speel 'n belangrike rol in die massafikasieproses. Advertensies, wat sterk op die jeug gerig is, versterk andersyds konformisme, terwyl dit andersyds dikwels die "ideale" identiteit (dit wat jy behoort te wees) voorhou.

In die loop van die twintigste eeu het 'n skynbare teenstrydigheid tussen bogenoemde tendense andersyds en die klem op die individu en persoonlike vryheid andersyds

ontwikkel. Baumeister (1986: 88-90) wys tereg daarop dat persoonlike vryheid nie noodwendig werklike individualiteit impliseer nie. Met die huidige kennistoename en gepaardgaande spesialisasie het die individu op haas elke terrein 'n "deskundige" nodig om "vir hom te dink" en hom voor te lig. Verder is dit so dat baie tekens van sogenaamde individualiteit nie noodwendig egte individualiteit impliseer nie, maar dat "persoonlike aandag" so dikwels in byvoorbeeld advertensies beklemtoon word - eintlik maar om die werklike gebrek aan persoonlike kontak te verdoesel.

Dit is opvallend hoe sterk vervreemding in die eietydse literatuur voorkom:

"In fifty years ... the modern individual moved from Thoreau's cottage to Kafka's castle" (Baumeister, 1986: 82).

Vervreemding verteenwoordig 'n kombinasie van belewinge en gevoelens van onder andere magteloosheid, betekenisloosheid en nutteloosheid, wat op sy beurt lei tot 'n onvermoë tot selfverwesenliking, terwyl laasgenoemde juis deur identiteitsverwerwing geïmpliseer word.

- (e) Teen die agtergrond van die vervreemdingstendens en die veranderinge ten opsigte van die gesinslewe, moet hier ook gewys word op die hedendaagse verswakking van die verbintenis met familieleden en die eie voorgeslag, soos onder andere blyk uit die feit dat kinders nie meer so algemeen na familieleden vernoem word nie. Aan die ander kant kan hierdie tendense egter meebring dat daar nie reeds op 'n vroeë leeftyd 'n baie sterk verbondenheid, wat tot vroeë identiteitsluiting kan lei, bestaan nie, en dat die moratoriumfase dus sterker kan figureer. Dit kan bydra tot positiewe identiteitsontwikkeling.

- (f) Die verwerwing van 'n eie waardesisteen is 'n kernfaset van die adolessent se identiteitsverwerwing. Die moderne Westerse samelewing word egter gekenmerk deur 'n groot mate van devaluasie van sedelik-morele en godsdienstige waardes, norme en tradisies, wat aanleiding gee tot 'n verlies van "ideologiese konsensus" (Baumeister, 1986: 112). Dié tendens lei, tesame met faktore soos die verswakking van die gesinstruktuur, toename in egskeiding en vervreemding tussen mense, tot gebrekkige identiteitsontwikkeling en 'n belewing van ankerloosheid, eensaamheid en isolasie.

Alhoewel navorsing daarop dui dat adolessente hulle tog nog in 'n groot mate verbind aan die behoud van basiese waardes, bemoeilik bogemelde faktore die verwerwing van 'n eie identiteit, want

"... the adolescent's task has become one of picking and choosing from the desultory and inconsistent set of values that the culture offers" (Baumeister, 1986: 118).

- (g) In samehang met veranderinge op tegnologiese en ander terreine is beroepskeuse tans veel meer gekompliseerd as tevore. Dit bemoeilik die verwerwing van 'n eie beroepsidentiteit aansienlik. Die hedendaagse adolessent kom voor 'n veel wyer verskeidenheid van keusemoontlikhede te staan, met hoër opleidingseise in baie beroepsrigtings. Die groter keusemoontlikheid hou egter die voordeel in dat die adolessent makliker 'n beroep kan vind waarmee hy hom sinvol kan identifiseer. Dit geld in besonder vir die dogter. Vir haar lê die probleem dikwels in die oplos van konflik tussen die rolle van beroepsvrou en huisvrou. In tye van ekonomiese resessie en gepaardgaande werkskaarste word die taak van beroepskeuse uiteraard verder gekompliseer.

- (h) Die verwerwing van 'n eie geslagsidentiteit is, benewens beroepsidentiteit en die verwerwing van 'n eie waardesisteem, een van die kernfasette van 'n eie identiteit. In die moderne samelewing is die verskillende geslagsrolle egter nie meer so duidelik gedefinieer soos voorheen nie, onder meer vanweë die verskuiwing van die tradisionele rol van die vrou as huisvrou na dié van beroepsbeoefenaar.
- (i) In die laaste plek moet hier gewys word op die verskynsel van verlengde adolessensie, wat enersyds hoofsaaklik teweeggebring word deur vroeër pubertering en andersyds, as gevolg van hoër opleidingseise, 'n verlengde opleidingstydperk en langer ekonomiese afhanklikheid voordat daar tot die beroeps- en huwelikslewe toegetree kan word. Die "tussenfase" tussen 'n "kinderidentiteit" en "volwassene-identiteit" word dus verleng. Die verwerwing van die eie identiteit is dus grootliks gekompliseerd in vergelyking met kulture waar die verwerwing van volwassenestatus veel minder gekompliseerd geskied.

Aan die ander kant verskaf die verlengde adolessensiefase juis 'n langer moratoriumfase ter verwerwing van 'n volwasse identiteit, in besonder ten opsigte van die beroeps- en huwelikslewe. Die adolessent is nou vir 'n langer periode relatief vry van ouerlike toesig en beheer en van verbintenis aan volwassene-rolle en die aanvaarding van die volle verantwoordelikhede van volwassenheid.

Uit die voorafgaande bespreking blyk onder andere dat, hoewel die konsep "identiteit" hoegenaamd nie nuut is nie, veranderinge in die moderne samelewing meebring dat die verwerwing van 'n eie identiteit aansienlik moeiliker en meer kompleks is as tevore. Dit kan waarskynlik, tesame met die vervreemdingstendens wat in die loop van die twintigste eeu so sterk na vore gekom het, beskou word as die belangrikste verklaring vir die verskynsel van intense

kritiek op en verset teen sosiale instellings en tradisies, die verwerping van die bestaande samelewingsorde en die soeke na 'n "nuwe" identiteit, soos blyk uit opstande teen bestaande stelsels, die vorming van subkulture en eksperimentering met nuwe kernsamelewingstrukture as reaksie teen die tradisionele huweliks- en gesinsamelewing. (Baumeister, 1986: 84).

Uit die voorafgaande blyk dat identiteitsontwikkeling verskeie belangrike opvoedkundige implikasies inhou, waarvan enkele aangestip word:

- (a) Die beskikbaarheid van positiewe identifikasiefigure (by name ouers en onderwysers) van beide geslagte is dringend noodsaaklik vir die ontwikkeling van die seun en dogter. In dié verband moet gelet word op faktore soos:
- toenemende egskedings en enkelouergesinne;
  - die mindere beskikbaarheid van ouers, veral weens beroepseise;
  - die verdwyning van die manlike onderwyser uit die primêre en sekondêre skool, wat veral geslagsidentiteitsontwikkeling by die seun negatief kan beïnvloed.
- (b) Waardes en norme moet vir die kind en adolessent sinvol gemaak word, onder andere deur intensionele waardeontwikkeling en die positiewe voorlewing daarvan.
- (c) 'n Gesonde kritiese ingesteldheid moet gestimuleer eerder as onderdruk word.
- (d) 'n Fyn balans tussen beheer/leiding en vryheid/outonomie moet gehandhaaf word, onder andere deur die daarstel van geleenthede om toenemend eie verantwoordelikheid te neem, keuses uit te oefen en besluite te neem.

- (e) Vermoëns en vaardighede in keuse-uitoefening en besluitneming moet ontwikkel word.
- (f) Die erkenning en waardering van die individu en individuele vermoëns en prestasies is nodig en nie onpersoonlike massaopvoeding nie.
- (g) Leiding is egter ook nodig ten opsigte van groeplojaliteit en groepverbondenheid.
- (h) Identiteitsverwerwing impliseer onder andere beroepsidentiteit, wat op sy beurt sinvolle beroepsleiding en loopbaanontwikkeling vereis.
- (i) Die ontwikkeling van kommunikasievaardighede en positiewe interpersoonlike verhoudinge is 'n wesenlike faset van positiewe identiteitsontwikkeling.
- (j) Die ontwikkeling van selfkennis by die kind en adolessent.

Die implementering van hierdie en ander belangrike implikasies vir primêre en sekondêre opvoeders en opvoedingsinstellings word bemoeilik en beperk deur verskeie faktore. Dit hou weer belangrike implikasies in vir veral ouerbegeleiding en onderwysersopleiding.

Alhoewel Erikson se ontwikkelingsteorie veral gedurende die afgelope drie dekades tot talryke navorsingsprojekte en publikasies aanleiding gegee het, veral oor identiteitsontwikkeling tydens adolessensie, bestaan daar tans nog verskeie leemtes en vrae op hierdie terrein. Die volgende is enkele van die belangrikste leemtes:

- (a) Navorsing is tot dusver hoofsaaklik ten opsigte van naskoolse adolessente gedoen met die gevolg dat kennis van identiteitsontwikkeling tydens die vroeë en middel-

adolessente fases (wat grootliks met die sekondêreskooljare saamval) steeds redelik beperk is. Hierdie navorsing is hoofsaaklik op universiteitstudentepopulasies gedoen, wat op sigself reeds geselekteerde groepe verteenwoordig.

- (b) Identiteitsnavorsing is aanvanklik hoofsaaklik op manlike populasies uitgevoer. Verskeie pogings is intussen reeds aangewend om identiteitsontwikkeling sinvol by die vroulike geslag te ondersoek, maar daar bestaan nog steeds talle vrae ten opsigte van die ooreenkomste en verskille tussen die twee geslagte se prosesse van identiteitsontwikkeling.
- (c) Tot dusver het die klem sterk geval op die meting van 'n globale identiteit, terwyl daar 'n groot behoefte bestaan aan kennis van adolessente se identiteitsontwikkeling in afsonderlike domeine.
- (d) Relatief min navorsing is nog ten opsigte van identiteitsontwikkeling by Suid-Afrikaanse adolessente gedoen.

1.2 PROBLEEMSTELLING

Die primêre probleem is dat daar nie voldoende wetenskaplik-gefundeerde kennis oor identiteitsontwikkeling by Suid-Afrikaanse adolessente bestaan nie.

Verder is daar verskeie tendense en veranderinge in die hedendaagse samelewing wat die proses van identiteitsontwikkeling kompliseer. Dit geld in besonder ook vir Suid-Afrika.

Verdere navorsing kan waardevolle kennis vir die opvoedingsteorie en -praktyk daarstel.

1.3 DOELSTELLING

Die oorkoepelende doel met hierdie navorsingsprojek is om

ondersoek in te stel na identiteitsontwikkeling by sekondêreskooladolesente, met die volgende spesifieke doelstellings:

- (a) Die ondersoek van identiteitsontwikkeling by Suid-Afrikaanse sekondêreskooladolesente in geselekteerde domeine van identiteitsontwikkeling;
- (b) Die bepaling van moontlike verskille in identiteitsontwikkeling tussen adolessente van verskillende geslagte (Engels: gender), ouderdomme en nedersettingsgebiede (in terme van stedelike, semi-stedelike en plattelandse gebiede);
- (c) Die ontwikkeling van 'n nuwe objektiewe vraelys as aanvullende instrument waarmee identiteitstatus gemeet kan word;
- (d) Die bepaling van die verband tussen identiteitsontwikkeling in bepaalde domeine en die betrokke adolessente se evaluering van die relatiewe belangrikheid van dié domeine;
- (e) Die identifisering van implikasies wat identiteitsontwikkeling tydens adolessensie vir ouers, die skool, onderwysersopleiding, die opvoedkundige sielkunde en ander betrokke instansies inhou.

1.4 NAVORSINGSONTWERP

1.4.1 LITERATUURSTUDIE

'n Omvattende literatuurstudie word as teoretiese basis onderneem met die oog op:

- (a) die uitklaring van die konsep identiteit en die proses van identiteitsontwikkeling;

- (b) 'n sintese van die relevante wetenskaplike kennis wat tot op datum oor identiteitsontwikkeling tydens adolessensie bestaan;
- (c) 'n perspektief op die navorsingsmetodologie soos dit gedurende die afgelope aantal dekades ontwikkel het.

1.4.2 EMPIRIESE ONDERSOEK

In die lig van die literatuurstudie en 'n voorafgaande ad hoc-ondersoek deur die ondersoeker onderneem (Ackermann, 1990), word identiteitstatusontwikkeling by adolessente in vier domeine ondersoek, naamlik beroep, godsdiens, vriendskappe en uitgaan (Engels: dating).

Vir die meting van identiteitstatus in bogemelde domeine word drie instrumente gebruik, naamlik 'n semigestruktureerde onderhoudskedule (Grotevant & Cooper, 1981), die Dellas Identity Status Inventory (Dellas, 1982) en 'n identiteitstatusvraelys deur die ondersoeker ontwerp.

Met die oog op die bepaling van adolessente se eie evaluering van die belangrikheid van domeine in terme van hul eksplorاسie daarin, word 'n vierde instrument, die domeine-vraelys, gebruik.

In die lig van verskeie oorwegings word die bereikbare populasie beperk tot leerlinge in sekondêre Afrikaansmedium koed-skole in die Suidwes-Kaap, onder beheer van die Kaaplandse Onderwysdepartement (Administrasie: Volksraad).

Vir die doel van hierdie ondersoek word die volgende as relevante veranderinge beskou en by die trekking van respondente in ag geneem: nedersettingsgebied (in terme van stedelik, semi-stedelik en plattelands), geslag (beide seuns en meisies word ongeveer gelyk verteenwoordigend ingesluit), en ouderdom (st. 7- en st. 10-leerlinge word ongeveer gelyk verteenwoordigend ingesluit).

Die navorsingsmetodologie, die selektering van domeine, die selektering en eienskappe van die meetinstrumente, die bepaling en samestelling van die ondersoekgroepe en die ondersoekprosedure word volledig in hoofstuk 4 beskryf.

1.5 STRUKTUUR VAN AANBIEDING

Die literatuurstudie vind hoofsaaklik neerslag in hoofstukke 2 en 3. In hoofstuk 2 word die aard en wese van identiteit en identiteitsontwikkeling binne die konteks van Erikson se psigososiale ontwikkelingsteorie behandel. Dit dien as teoretiese basis vir die verdere verloop van die navorsing. Die hoofstuk word afgesluit met 'n kort evaluering van dié teorie.

In hoofstuk 3 word 'n oorsig gegee oor navorsingsbevindinge op die terrein van identiteitsontwikkeling tydens adolessensie. Aangesien 'n baie groot persentasie van dié navorsing gebaseer is op Marcia (1964, 1966) se identiteitstatusmodel, begin dié hoofstuk met 'n kort uiteensetting van dié model, gevolg deur enkele belangrike perspektiewe ten opsigte van identiteitstatusontwikkeling. Geslagsverskille in identiteitsontwikkeling word bespreek. Daarna volg 'n bespreking van die verband tussen identiteitsontwikkeling en spesifieke dimensies van ontwikkeling. Dit sluit onder meer die fisieke, kognitiewe, morele, godsdienstige, politieke, psigoseksuele, sosiale, selfbeeld- en loopbaanontwikkeling in. Die rol van gesinsfaktore word breedvoerig bespreek, en opvoedkundige implikasies word deurlopend in die hoofstuk uitgewys.

Die empiriese ondersoek word in hoofstuk 4 uiteengesit. Met die oog op die selektering van meetinstrumente en die ontwerp van 'n vraelys begin die hoofstuk met 'n oorsig oor relevante navorsingsmetodologie. Die resultate van die ondersoek word in dié hoofstuk bespreek.

In hoofstuk 5 word 'n samevatting van die belangrikste bevindinge gegee, opvoedkundige en opvoedkundig-sielkundige implikasies gestel, leemtes in die navorsing uitgewys en aanbevelings vir verdere navorsing gedoen.

HOOFSTUK TWEE

DIE AARD EN WESE VAN IDENTITEIT EN IDENTITEITSONTWIKKELING

2.1 INLEIDING

Weens die kompleksiteit van die begrip identiteit is dit nodig om hierdie hoofstuk te wy aan die uitklaring van die aard en wese van die begrippe identiteit en identiteitsontwikkeling. In dié proses sal ander verwante begrippe soos krisis en konflik, psigososiale moratorium en identifikasie noodwendig ter sprake kom.

Identiteit en identiteitsontwikkeling moet geïnterpreteer word binne die breër konteks van Erikson se teorie van psigososiale ontwikkeling, waarin identiteitsontwikkeling een van die agt basiese ontwikkelingstake is wat met elkeen van die agt ontwikkelingstadia in die lewensiklus saamhang. Côté en Levine (1987: 274) stel dit dan ook dat "... his overall developmental model is the context within which the identity stage must be understood ...". Derhalwe word die verdere bespreking op Erikson se teorie gebaseer.

2.2 PSIGOSOSIALE ONTWIKKELING

2.2.1 INLEIDING

Teen die aanvang van die twintigste eeu het die klem in die studie van menslike ontwikkeling en funksionering hoofsaaklik op biologiese faktore geval. Eers na 1920 is die belangrikheid van die sosiale omgewing erken, en mettertyd het die klem na die interaksie tussen biologiese, sosiale en intrapsigiese faktore verskuif. Erikson se psigososiale ontwikkelingsteorie, aan die hand waarvan hy die mens se totale ontwikkelingsverloop in terme van agt onderskeibare ontwikkelingstadia verklaar, het teen dié agtergrond ontwikkel (Erikson, 1963, 1971, 1980).

Hoewel Erikson se teorie uit die Psigoanalise voortspruit, toon dit belangrike verskille met Freud se klassieke psigoanalitiese benadering. In die eerste plek val die klem by Erikson op die logies-rasionele en bewuste dimensies van die persoonlikheid en op huidige en toekomsgerigte gedrag, terwyl Freud hoofsaaklik die rol van onbewuste instinktiewe dryfkragte en die invloed van verlede-ervaringe beklemtoon. Verder is Erikson se teorie primêr gerig op normale ontwikkeling en nie op die patologiese nie. Die gevolg is 'n veel positiewer siening van die mens wat die positiewe aanpassingsvermoë van die mens beklemtoon, in teenstelling met Freud se meer negatiewe siening van die aanwending van verdedigingsmeganismes. Erikson sien dan ook die positiewe waarde van konflik in persoonlikheidsontwikkeling. Terwyl Freud hoofsaaklik die kinderjare en volwassenheid teenoor mekaar stel, benader Erikson die mens se ontwikkeling in terme van die totale lewensiklus, en beklemtoon hy die ontwikkelingspsigologiese belangrikheid van elke lewensfase. In teenstelling met Freud se teorie van psigoseksuele ontwikkelingstadia het Erikson 'n teorie van psigososiale ontwikkeling daargestel waarin onder andere die menslike rede en die sosiale omgewing 'n belangrike rol speel (Bester, 1985: 38-39; Côté & Levine, 1987: 314; Gallatin, 1975: 168; Hopkins, 1983: 76; Marcia, 1986a: 23; McKinney, Fitzgerald & Strommen, 1982: 99; Ochse, 1983: 6-8; Roazen, 1976: 86-87).

Rasmussen (1964: 815) stel dit soos volg: "In essence, Erikson has extended classical psychoanalytic theory systematically to include sociological and cultural factors in the development of personality".

Erikson (1970a: 730) stel inderdaad self bepaalde verskille tussen die klassieke psigoanalise en sy eie teorie wanneer hy met verwysing na die begrip identiteitskrisis sê: "... the concept is not, strictly speaking, psychoanalytic, because it

deals with matters too close to the 'social surface'..." Hy vervolg: "... the problem of psychosocial identity ... builds a bridge between psychoanalytic and other approaches to it".

Volgens Erikson se teorie word die lewensiklus in agt ontwikkelingsstadia verdeel, waarvan elkeen gekenmerk word deur 'n sentrale konflik wat hanteer en opgelos moet word as 'n voorwaarde vir verdere positiewe persoonlikheidsontwikkeling. Elke stadium staan in interaksie met elke ander stadium in 'n hiërargies-geordende ontwikkelingsstelsel, wat beteken dat elke stadium afhanklik is van die relatief suksesvolle hantering van die voorafgaande stadia en die relatief suksesvolle oplossing van die gepaardgaande konflikte tot uiteindelijke persoonlikheidsintegrasie. Daarom is dit nodig om die verskillende fases vervolgens kortliks te bespreek.

2.2.2 FASE I: BASIESE VERTROUE VERSUS WANTROUE (Geboorte - 1½ jaar)

Die oplossing van die eerste konflik lê die basis vir die effektiewe hantering van die daaropvolgende fases. Die begrip basiese vertroue word in 'n breë betekenis gebruik, naamlik die bewuste en onbewuste gevoel van vertroue in andere en in jouself, die vermoë en bereidheid om na jou sosiale omgewing uit te gaan, en die belewing dat jou wêreld 'n veilige en voorspelbare plek is. Dit is aanvanklik hoofsaaklik gesetel in en afhanklik van die kwaliteit van die moeder-kind-verhouding.

"Mothers create a sense of trust in their children by that kind of administration which in its quality combines sensitive care of the baby's individual needs and a firm sense of personal trustworthiness ..." (Erikson, 1974: 103).

Wanneer die jong kind geleer het om op andere - by name sy moeder - se fisieke teenwoordigheid te vertrou, leer hy ook om hul afwesigheid te aanvaar:

"The infant's first social environment, then, is his willingness to let the mother out of his sight without undue anxiety or rage, because she has become an inner certainty as well as an outer predictability. Such consistency, continuity, and sameness of experience provide a rudimentary sense of ego identity ..." (Erikson, 1963: 247).

Die verwerwing van hierdie basiese vertrouwe vorm dus die basis vir die ontwikkeling van 'n waaghouding, eksplorasiebereidheid en van 'n eie identiteit, terwyl 'n gebrek daaraan kan lei tot onsekerheid, wantroue, angs en vyandigheid en tot latere sosiale isolasie (Erikson, 1980: 57-67).

2.2.3 FASE II: OUTONOMIE VERSUS SKAAMTE EN TWYFEL (1½ - 3 JAAR)

Met 'n redelike mate van vertrouwe en die gepaardgaande selfvertroue as voorwaarde, behoort die kind teen die ouderdom van 1½ jaar in die volgende fase in te beweeg, wat in die teken staan van konflik tussen die verwerwing van outonomie teenoor skaamte en twyfel: "For the growth of autonomy a firmly developed early trust is necessary (Erikson, 1974: 110).

Die aanvang van dié fase val saam met die verwerwing van beheer oor die eie liggaam, waarvan toiletbeheer 'n kernaspek is. Verkenning van die liggaam is 'n ander baie belangrike faset van hierdie fase, terwyl positiewe motoriese ontwikkeling 'n voorwaarde is vir die vroeë ontwikkeling van 'n gevoel van outonomie. Dit beteken dat die kind ervaar dat

hy self dinge kan doen, wat verder gepaard gaan met eie wilsuitoefening en relatief onafhanklike besluitneming.

Indien kinders toegelaat en aangemoedig word om hul eie liggame en hul omgewing te verken kan selfvertroue ontwikkel, terwyl voortdurende teregwyding en beperking die eksplorasiëproses en die ontwikkeling van eie outonomie beperk en kan lei tot 'n gevoel van skaamte (veral in die sin van selfbewustheid), vrees en twyfel oor eie vermoëns (Dacey, 1979: 23; Erikson, 1980: 67-77). Erikson (1974: 113) beklemtoon in dié verband die primêre rol van die ouers in die volgende woorde:

"... the kind and degree of a sense of autonomy which parents are able to grant their small children depends on the dignity and sense of personal independence they derive from their own lives".

Die ouers se groot taak is die handhawing van 'n gesonde balans tussen die toestaan van outonomie enersyds en die nodige beheer en beperking andersyds (Erikson, 1971: 109-110; Gallatin, 1975: 178).

2.2.4 FASE III: INISIATIEF VERSUS SKULDGEVOEL (3 - 6 JAAR)

Die kind raak toenemend onafhanklik van die ouers en meer bewus van homself as 'n eie persoon met 'n mate van outonomie en selfbeheer, maar nou begin die vraag "Watter soort persoon gaan ek wees?" na vore kom (Erikson, 1974: 115). In die oplos van hierdie krisis kom nabootsing en identifikasie - veral met die ouers, maar dikwels ook met die "ideale" beeld van 'n heldefiguur (wat ook 'n ouer kan wees) - algemeen voor. In dié proses speel fantasie nou ook 'n belangrike rol (De Wit & Van der Veer, 1984: 164).

Veral motoriese en taalontwikkeling speel nou 'n belangrike rol in die sterk ontwikkeling van die verbeelding en die aanwending van eie inisiatief, wat gepaard gaan met eksperimentering op verskeie vlakke. Op grond van die bogemelde verworwe selfbeheer leer die kind nou ook om inisiatief te gebruik in die uitoefening van invloed op en beheer oor ander persone en sy breër omgewing. Terselfdertyd kom geslagsrolontwikkeling sterker na vore, veral via identifikasie met die ouers (Erikson 1980: 78-83).

Volgens Erikson (1974: 122) is die onontbeerlike bydrae van hierdie fase tot latere identiteitsverwerwing "... that of freeing the child's initiative and sense of purpose for adult tasks which promise (but cannot guarantee) a fulfillment of one's range of capacities". Die konflik van hierdie fase draai wesenlik om waag teenoor selfbeperking, en die positiewe uitkoms daarvan is die ervaring om self dinge te inisieer en te beplan (Ochse, 1983: 25).

Dit kan samevattend gestel word dat die eerste drie krisisse veral die interaksie tussen ouer en kind betrek. Indien hierdie interaksie positief verloop, word 'n basis van vertroue, outonomie en inisiatief gelê wat daaropvolgende take en die effektiewe hantering van volgende krisisse aansienlik vergemaklik (Raphael, 1978a: 82). Die kern van elk van die vier vroeë ontwikkelingsfases word in die woorde van Erikson (1980: 87) soos volg saamgevat:

- Fase I : "I am what I am given."
- Fase II : "I am what I will."
- Fase III : "I am what I can imagine I will be."
- Fase IV : "I am what I learn."

2.2.5 FASE IV: PRODUKTIEWITEIT VERSUS MINDERWAARDIGHEID (7 - 12 JAAR)

Die vierde stadium korreleer grootliks met die primêreskooljare, waarin skooltoetrede 'n kritieke moment is. Die kind moet nou verder as die huis en die nabootsing van "ideale" modelle beweeg ten einde elementêre kultuurbeoefening aan te leer. In hierdie stadium wil die kind dan ook sien hoe dinge gedoen word, self dinge doen, aktief meedoen en sy inisiatief en vermoëns beproef en ontwikkel. Erikson definieer hierdie behoefte as "... a sense of being useful ... a sense of being able to make things and make them well and even perfectly ... he now learns to win recognition by producing things" (Erikson, 1980: 91).

Die gevaar tydens hierdie stadium is die ontwikkeling van 'n beleving van onvermoë en minderwaardigheid, wat die gevolg kan wees van te hoë verwagtinge deur andere gestel, onvoldoende oplossing van konflikte soos afhanklikheid van die moeder teenoor relatief onafhanklike kennisverwerwing, die ervaring van baba in die huis te wees in plaas van selfstandige skoolseun, ensovoorts. Op sy beurt kan dié soort ervaring veroorsaak word deur óf onvoldoende voorbereiding vir skooltoetrede óf die feit dat die onderwyser dit wat hy reeds ken en kan doen, nie na waarde skat en erken nie. Volgens Erikson (1980: 91) is 'n goeie onderwyser juis daarom iemand wat sodanige situasie kan begryp en hanteer, wat 'n gesonde balans kan handhaaf tussen speel en werk, wat kinders se pogings kan waardeer, besondere vermoëns kan aanmoedig en stimuleer, en kinders kan hanteer vir wie skool by tye hoegenaamd nie belangrik is nie.

Hiermee hang nou saam die kind se identifikasie met diegene wat dinge weet en wat weet hoe om dinge te doen. In dié verband beklemtoon Erikson dan ook die keuring en opleiding van onderwysers met die oog op die voorkoming van die volgende moontlike gevare vir die individu se

persoonlikheidsontwikkeling in hierdie belangrike lewensfase:

- (a) Die ontwikkeling van bogemelde minderwaardigheidsgevoel. Daarvoor is 'n onderwyser nodig wat weet hoe om dit te beklemtoon wat 'n kind wel kan doen, en wat 'n probleem by 'n kind kan identifiseer.
- (b) Ooridentifisering met 'n onderwyser of die feit dat 'n kind 'n onderwyser se "troetelkind" word. Dit kan veroorsaak dat die kind se identiteit voortydig op homself gefikseer kan word as niks meer as 'n "goeie" seun of dogter nie, sonder die ontwikkeling en beleving van die genoegdoening dat hy homself tevrede kan stel met eie werk ter wille van homself.
- (c) Volgens Erikson is die mees algemene gevaar dat die kind gedurende sy lang skooljare nooit enige werklike arbeidsvreugde smaak uit die feit dat hy ten minste een soort aktiwiteit goed kan doen nie.
- (d) Twee uiteenlopende opvoedingsbenaderings hou verder bepaalde gevare in, naamlik enersyds 'n rigiede "doen-wat-vir-jou-gesê-word"-benadering en andersyds 'n permissiewe "doen-wat-jy-wil"-benadering. Eersgenoemde kan lei tot totale afhanklikheid van voorgeskrewe pligte wat eie inisiatief, 'n begeerte om te leer en te werk, en die soepelheid nodig vir eie identiteitsverwerwing ernstig kan beperk. Laasgenoemde benadering kan in uiterste vorm beperk bly tot 'n "leer/werk-is-speel"-houding, terwyl die kind 'n sterk behoefte het aan ervaring van die praktiese en logiese realiteit.

In die laaste plek moet daarop gewys word dat hierdie lewensfase ook op sosiale terrein 'n kritieke fase is. Arbeidsaamheid impliseer interaksie met andere, en gebrekkige oplossing van die konflik van hierdie fase kan die proses van identiteitsverwerwing ernstig skaad (Erikson, 1980: 87-93).

2.2.6 FASE V: IDENTITEIT VERSUS IDENTITEITSDIFFUSIE (12 - 22 JAAR)

2.2.6.1 Inleiding

Alhoewel identiteitsontwikkeling nie gedurende die adolessente fase begin of eindig nie (Erikson, 1980: 122), word adolessensie as die kritieke fase vir identiteitsontwikkeling beskou, want gedurende hierdie fase kom identiteitsontwikkeling prominent na vore in die vorm van 'n soeke na die eie identiteit. Die verfyning daarvan duur egter gedurende volwassenheid voort (Archer, 1989: 117). Die sentrale konflik van hierdie fase is dié van positiewe identiteitsverwerwing teenoor identiteitsdiffusie (-onsekerheid).

Aangesien die klem in hierdie studie op identiteitsontwikkeling val, word hierdie ontwikkelingsfase veel meer breedvoerig as die ander behandel. Vervolgens word derhalwe aandag gegee aan:

- die begrip identiteit
- die begrippe krisis en konflik
- die proses van identiteitsontwikkeling tydens adolessensie.

2.2.6.2 Die begrip identiteit

Die begrip identiteit is so 'n komplekse en veelfasettige begrip dat 'n bondige en komprehensiewe definisie daarvan net nie moontlik is nie. Erikson (1971: 9) sê self:

"The more one writes about this subject, the more the word becomes a term for something as unfathomable as it is all-pervasive. One can only explore it by establishing its

indispensability in various contexts."

In sy wese gaan identiteit egter oor die vraag "Wie/wat is ek?", en dit omsluit die volgende kernelemente: kontinuïteit van persoonlikheid, individualiteit en uniekheid van persoonlikheid, groepserkenning en -binding en eenheid van persoonlikheid.

Kontinuïteit van persoonlikheid

Die term identiteit vind sy oorsprong in die Latynse idem, wat "dieselfde" beteken. Erikson (1971: 19) beskryf die kern van identiteit dan ook as "... a subjective sense of an invigorating sameness and continuity ...". Dit behels die beleving van konstantheid ("eendersheid") te midde van veranderinge binne die persoon self (byvoorbeeld fisieke en kognitiewe veranderinge) en omgewingsveranderinge, wat beteken dat jy jouself ten spyte van veranderinge en aanpassings steeds as dieselfde persoon ervaar (Ochse, 1983: 11).

Temporale integrasie beteken dat "... continuity exists between what I am today and what I was yesterday" (LaVoie, 1976: 372)), maar dit behels verder subjektiewe kontinuïteit tussen die individu se verlede, hede en geantisipeerde toekoms, want "... a sense of identity ... includes a sense of anticipated future" (Erikson, 1967: 864). As sodanig dien die identiteit as konstante faktor te midde van moontlik ingrypende veranderinge, byvoorbeeld as gevolg van biologiese ontwikkeling of veranderinge in die sosiale omgewing (Waterman, A.S., 1985b: 6), en voorkom dit verwarring as gevolg van die vertolking van verskillende rolle (De Levita, 1965: 131).

Die Nederlandse taal leen hom daartoe om die kontinuïteit van persoonlikheid duidelik uit te druk: "Men blijft weliswaar niet hetzelfde, maar wel dezelfde" (Bos, Bosma, Graafsma & Peeters, 1982a: 8).

Individualiteit en uniekheid dui op 'n bewustheid van die eienskappe wat jou onderskei van andere. Gallatin (1975: 173) beklemtoon hierdie faset van identiteit wanneer hy oor identiteit sê: "... at its best it is a process of increasing differentiation*, and it becomes ever more inclusive as the individual grows aware of a widening circle of others significant to him, from the maternal person to 'mankind'".

Hoe beter die identiteitstruktuur ontwikkel is, hoe meer is die individu bewus van sy uniekheid. "The less developed this structure is, the more confused individuals seem about their own distinctiveness from others and the more they have to rely on external sources to evaluate themselves" (Marcia, 1980: 159). In dié verband beklemtoon Erikson juis die emansiperende aard van identiteit: "... identity really means defining yourself beyond being only your parents' child ... identity is necessary to confirm your past as well as your future and then to overcome the sole identification with your origins" (Erikson & Erikson, 1981: 254).

Groepserkenning en -binding

Benewens die beleving van individualiteit en uniekheid enersyds is dit andersyds ewe belangrik dat dié identiteit sal korreleer met die betekenis van die persoon vir andere en andere se erkenning van dié identiteit. Erikson stel dit soos volg: "The conscious feeling of having a personal identity is based on two simultaneous observations: the immediate perception of one's selfsameness and continuity in time; and the simultaneous perception of the fact that others recognize one's sameness and continuity" (Erikson, 1980: 22). Daarom is andere se eerlike, realistiese evaluering van die persoon 'n baie belangrike faset van die ontwikkeling van 'n eie identiteit en realistiese selfagting (Erikson, 1980: 94-95).

---

* My onderstreping

As psigososiale konsep omsluit identiteit dus beide individuele en sosiale keerkante: "... a process 'located' in the core of the individual and yet also in the core of his communal culture ..." (Erikson, 1971: 22).

Benewens die erkenning van andere is 'n kernfaset van groepsidentiteit: betekenisvolle verhoudinge met andere, gemeenskaplikheid en vereenselwiging met andere (individue en groepe) en die belewing van te behoort aan (Erikson, 1980: 95; Ochse, 1983: 11; Protinsky, H., Sporakowski & Atkins, 1982: 73). Josselson (1987: 21) stel dit soos volg: "Identity is always bound to one's sense of connection to others".

Die vraag duik dikwels op of dit moontlik is dat groepsidentiteit die individuele identiteit kan versterk, en of dit nie 'n inherente teenstrydigheid is nie. In dié verband kom Wong-Rieger en Taylor (1981: 66-78) tot die volgende insiggewende bevindinge:

- (a) Vir positiewe identiteitsontwikkeling is kleiner groepe met sterk persoonlike affiliasies - veral die gesin en die meer intieme vriendekring - die belangrikste.
- (b) Die ooreenstemming tussen die waardes van die individu en die groep is belangriker as die ooreenkomste tussen persone.

Identiteit behels dus beide individuele en groepsidentiteit, wat nie botsing impliseer nie, maar 'n psigososiale wisselwerking tussen individu en omgewing, en selfdefiniëring binne sosiale verband. Dit is juis wat identiteit van die konsep self onderskei (Bourne, 1978a: 227). Die waarde van hierdie wisselwerking word deur De Levita (1965: 53) in die volgende woorde beklemtoon: "... the individual can give meaning to his life by his share in this group identity which

forms him and which he helps to form ..." Verder word die individu se persoonlike ervarings juis deur interaksie met die sosiale omgewing tot 'n eenheid gebring (Erikson, 1964: 95-96). Identiteit is dus grootliks afhanklik van die steun van die sosiale omgewing, integrasie van die individu in die sosiale omgewing, betrekking in 'n verskeidenheid rolle, en sinvolle interaksie met individue en sosiale instellings. Hieruit volg: hoe sterker die belewing van identiteit, hoe sterker is die persoonlikheidsintegrasie, hoe sterker is die integrasie in die sosiale omgewing, en hoe meer stabiel is die persoon se gedrag (Côté & Levine, 1987: 275).

Eenheid van persoonlikheid

Identiteit behels 'n komplekse en dinamiese proses van integrasie van die verskillende fasette van die persoonlikheid tot 'n innerlike samehang (eenheid). Erikson (1971: 87) noem dit "... a sense of inner identity". Die aard van dié proses word soos volg goed saamgevat:

"The concept of identity focuses on the individual's creative integration of past identifications, current roles, and future aspirations. It provides links to the social history of the person's past and to the cultural expectations of the present and the future".

'n Kernfaset van die integrasieproses is die integrasie van bestaande identifikasies in die eie, unieke identiteit: "Ego identity, then, develops out of a gradual integration of all identifications, but ... the whole has a different quality than the sum of its parts" (Erikson, 1980: 95).

In dié verband wys Erikson (1980: 95) dan ook op die gevaar van oorientifikasie - nou of reeds gedurende die vroeër

kinderjare - met 'n betekenisvolle persoon, byvoorbeeld 'n ouer of onderwyser. Verder is 'n neiging tot "standaardisering" van die lede van 'n gemeenskap en die negering van individualiteit en van verskille tussen mense 'n groot gevaar vir die ontwikkeling van die eie identiteit.

Identiteit behels verder ook die integrasie van gegewe eienskappe, byvoorbeeld fisieke eienskappe en verstandelike vermoëns, met aspekte van relatief vrye keuse, byvoorbeeld sosiale rolle, beroepsmoontlikhede, waardes, vriendskappe, ensovoorts, binne 'n bepaalde historiese en kulturele konteks (Erikson, 1970a: 732). Binne dié raamwerk moet integrasie ook geskied tussen die behoeftes, verwagtings en doelstellings van die individu en dié van die groep tot die uiteindelijke daarstel en nastrewe van eie doelstellings, tesaam met die sintese van verskillende sosiale rolle (LaVoie, 1976: 372).

Benewens die verskillende fasette van die individuele en groepsidentiteit omvat identiteit ook die integrasie van 'n "filosofiese identiteit", wat verwys na die persoon se identifisering met waardes (moreel, godsdienstig, polities, ensovoorts) en die besondere betekenis wat die lewe vir die individu inhou (Erikson, 1980: 161).

In die lig van die voorafgaande kan identiteit omskryf word as 'n proses van eksperimentering en eksplorاسie met alternatiewe, vergelyking van die self met andere, verwerking van verskillende identifikasies en rolle, evaluering en besluitneming ten opsigte van dit wat in die eie identiteit "inpas" en dit wat verwerp moet word, verbintenis aan ideologiese standpunte, beroepsrigtings, interpersoonlike waardes en verhoudinge, by wyse van 'n dinamiese proses van integrasie wat kulmineer in 'n unieke, selfgedefinieerde individu (Archer, 1989: 119; Marcia, 1986a: 26). As sodanig voorsien die identiteit 'n raamwerk of struktuur vir die organisering en integrasie van gedragspatrone op verskillende lewensterreine, naamlik vir konstantheid van

gedrag en persoonlikheid (Waterman, A.S., 1985b: 6).

2.2.6.3 Die begrippe krisis en konflik

In die literatuur kom wyd uiteenlopende standpunte ten opsigte van die voorkoms van konflik en krisis tydens adolessensie na vore, byvoorbeeld:

- (a) Adolessensie word gekenmerk deur hewige konflik, traumatiese krisiservaringe, storm en drang, rebellie en onrus.
- (b) Konflik en krisis is 'n normale en selfs noodsaaklike deel van adolessensie.
- (c) Konflik en krisis is nie kenmerkend van adolessensie nie, en die meeste adolessente ervaar nie konflik en krisis nie.

Eersgenoemde is 'n tradisionele siening waarvoor weinig empiriese bewyse bestaan (Coleman, 1978: 2-6, 1979a: 18; Gallatin, 1975: 205-207). Rutter (1979: 86) bevind: "... normal adolescence is not characterized by storm, stress and disturbance". Die meeste adolessente toon nie beduidende emosionele of gedragsprobleme nie. Daar kom wel 'n beduidende toename in aanpassings, stres en depressiewe reaksies voor, maar nie alles gelyktydig nie, en die meeste adolessente ontwikkel sonder beduidende probleme daardeur. Met verwysing na die identiteitskrisis sê Coleman (1980: 178): "... there is no evidence to show that any but a small minority experience a serious identity crisis".

Ten opsigte van die ander twee standpunte, naamlik enersyds dat konflik en krisis wel 'n normale en selfs noodsaaklike verskynsel tydens adolessensie is, en andersyds dat die meeste adolessente dit hoegenaamd nie ervaar nie, toon Roll (1980: 665-670) aan dat hierdie twee waarskynlik nie werklik botsende

standpunte is nie, maar eerder spruit uit verskille in definiëring. Hy onderskei tussen:

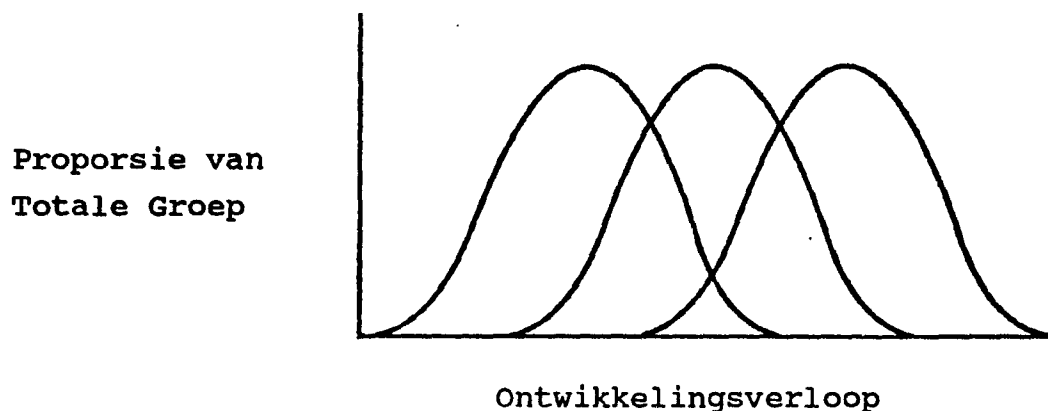
- (a) oorwegend interne konflik (konflik binne die individu) en
- (b) oorwegend eksterne konflik (tussen die individu en die eksterne omgewing).

Wat dus wel algemeen tydens adolessensie voorkom, is oorwegend interne konflik en krisis, wat in terme van identiteitsontwikkeling dui op die proses van eksplorاسie en oorweging van alternatiewe ten einde tot eie geïnternaliseerde besluite en verbintenisse te kom.

Feit is dat dit wesenlik die betekenis is waarin Erikson van krisis praat. "Crisis slaat bij Erikson op een innerlijke beleving en niet op objektief waarneembaar gedrag" (De Wit & Van der Veer, 1984: 163). Erikson stel dit dat "..... the word 'crisis' no longer connotes impending catastrophe ...", maar dit impliseer "...designating a necessary turning point, a crucial moment, when development must move one way or another, marshalling resources of growth, recovery, and further differentiation" (Erikson, 1971: 16).

'n Verdere perspektief op die konflik/krisis-debat word in Coleman (1974: 145-154, 1978: 6-10, 1979a: 19-21, 1980: 183-186) se "fokus-model" gevind. Hy voer naamlik aan dat alle konflikte en krisisse hoegenaamd nie gelyktydig na vore kom nie, maar normaalweg oor die adolessente jare verspreid is. Elkeen kom in verskillende stadia van die adolessent se ontwikkeling meer prominent in fokus en verskuif weer na die agtergrond. So byvoorbeeld styg konflik met ouers gewoonlik tussen 11- en 17-jarige ouderdom, vrees vir portuurgroepverwerping bereik 'n hoogtepunt teen ongeveer 15 jaar, en angs in verband met heteroseksuele verhoudinge neem gewoonlik af vanaf 11 tot 17 jaar. Ackermann (1990) bevind eweneens dat bepaalde terreine van identiteitsontwikkeling

gedurende die sekondêreskooljare nie in dieselfde stadia na vore kom nie. Coleman (1974: 153) stel hierdie verskynsel skematies soos volg voor:

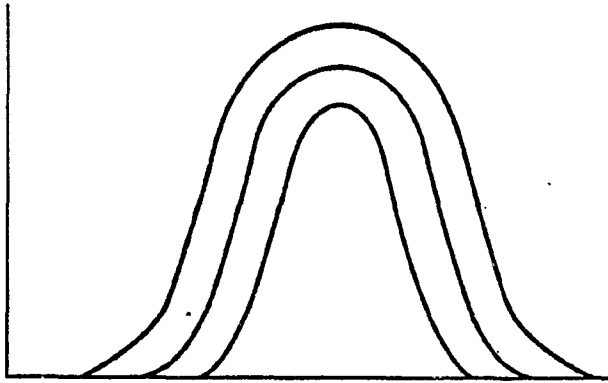

In bostaande figuur verteenwoordig elke kurwe 'n bepaalde terrein of verhouding. Verskeie variasies van die fokusmodel is moontlik ten opsigte van individuele volgorde van terreine en verhoudinge: soms vind meer of minder oorvleueling plaas, sommige krisisse kom minder of meer prominent na vore, ensovoorts. Hierdie teorie bied dan 'n verklaring vir die feit dat "... while the classic identity crisis occurs only in a very small minority, some aspects of identity may create problems for a much wider range of the adolescent population" (Coleman, 1978: 6).

Bostaande "fokus-model" van Coleman word gestel teenoor

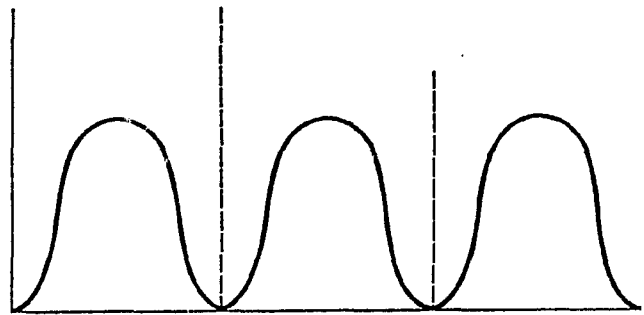
- (a) die tradisionele "storm en drang"-siening (vgl. skematiese voorstelling (a)) en
- (b) die spesifieke fase-model (vgl. skematiese voorstelling (b) op p 35).

(a)

(Coleman, 1974: 150)

(b)

(Coleman, 1974: 152)

Binne die raamwerk van Erikson se teorie verteenwoordig adolessensie primêr 'n normatiewe krisis. Erikson bedoel met "krisisse" dat psigososiale ontwikkeling by wyse van kritieke stappe geskied, kritiek in die sin van keerpunte, "... moments of decision between progress and retardation" (Roazen, 1976: 109-110). Verskeie ander outeurs interpreteer krisis dan ook as 'n normale proses van verandering en aanpassing, ondersoek, bevraagtekening, die aktiewe oorweging van alternatiewe, en besluitneming (Adams & Jones, 1983: 249; Grotevant, Thorbecke & Meyer, 1982: 37; Marcia, 1968: 327; Newman, P.R. & Newman, 1976: 262-263). In ooreenstemming met dié definisie wys Erikson dan ook op die feit dat hoe meer vryheid van keuse en besluitneming 'n gemeenskap toelaat, hoe meer geredelik kom identiteitskonflik na vore - veral in vergelyking met primitiewe kulture wat min keusevryheid bied (Evans, 1981: 37).

Ondersoeker vereenselwig hom met Matteson (1977a: 354) en ander meer resente outeurs (Grotevant & Cooper, 1986: 86; Marcia, 1986a: 26) se standpunt dat die term eksplorاسie (synde die aktiewe ondersoek en oorweging van alternatiewe)

verkieslik is bo krisis, wat 'n diepgewortelde dramatiese of traumatiese konnotasie het. Verder is situasies wat vir sommige adolessente hoogs problematies ("krisisse") is - byvoorbeeld die keuse van 'n beroep of die sluit van 'n verhouding met iemand van die teenoorgestelde geslag - hoegenaamd nie so vir andere nie, hoewel hulle steeds aktief eksplorieer. Die term eksplorasië plaas juis die klem op die eksploratiewe aard van identiteitsontwikkeling. Grotevant (1987: 204) definieer identiteitseksplorasië dan ook as "... problem-solving behavior aimed at eliciting information about oneself or one's environment in order to make a decision about an important life choice".

Alhoewel die term krisis steeds verduer gebruik word, verwys dit primêr na interne prosesse van onsekerheid, ondersoek, evaluering en besluitneming - en nie na eksterne konfliktsituasies nie.

2.2.6.4 Die proses van identiteitsontwikkeling tydens adolessensie

2.2.6.4.1 Aktualiteit

Aangesien adolessensie in die teken staan van relatief ingrypende veranderinge en aanpassings, kom identiteitsontwikkeling gedurende hierdie fase besonder sterk op die voorgrond. Puberteit word gekenmerk deur versneide fisieke groei, veranderinge in fisieke voorkoms en geslagsrypwording, en dit bring 'n herbevestigtekening van bestaande "sameness and continuities" teweeg (Erikson, 1963: 261, 1980: 94).

Die ontwikkeling van kognitiewe vermoëns stel die adolessent nou in staat om nie slegs te redeneer in terme van die bestaande werklikheid nie, maar ook in terme van die moontlike en die ideale. Dit bring 'n bevestigtekening mee van die soort mens wat hy is en gaan wees, van bestaande

identifikasiefigure, houdings, waardes, ensovoorts. Hiermee saam kom verskeie ontwikkelingstake na vore. Op sosiale terrein is daar die taak van konsolidering en integrasie van sosiale rolle, en vandaar dikwels 'n preokkupasie met die vraag hoe hulle in die oë van andere lyk en hoe om hul vroeër-verworwe rolle en vermoëns te koördineer met die ideale prototipes van die dag. "In their search for a new sense of continuity and sameness, some adolescents have to refight many of the crises of earlier years ..." (Erikson, 1980: 94).

Erikson (1971: 87) vat die wese van identiteitsontwikkeling tydens adolessensie soos volg saam: "The wholeness to be achieved at this stage I have called a sense of inner identity. The young person, in order to experience wholeness, must feel a progressive continuity between that which he has come to be during the long years of childhood and that which he promises to become in the anticipated future; between that which he conceives himself to be and that which he perceives others to see in him and to expect of him. Individually speaking, identity includes, but is more than, the sum of all the successive identifications of those earlier years when the child wanted to be, and often was forced to become, like the people he depended on".

Een van die redes waarom identiteitsontwikkeling tydens adolessensie in die brandpunt staan, is juis omdat dit 'n bepaalde ontwikkelingsvlak (by name kognitief, emosioneel en sosiaal) vereis, wat normaalweg eers gedurende die adolessente jare bereik word (Erikson, 1975: 19).

Andersyds ervaar die adolessent nou eers pertinente druk wat hom motiveer om homself te definieer en 'n eie identiteit te verwerf, via byvoorbeeld seksuele bewustheid, aanmoediging en eise van ouers en andere tot groter onafhanklikheid en verantwoordelikheid, en verwagtinge uit die omgewing van keuses ten opsigte van 'n beroep, kerklike lidmaatskap, politieke sienswyses, ensovoorts (Gallatin, 1980: 48).

Dit is belangrik om in gedagte te hou dat ontwikkelingstake in die nouste verband met identiteitsontwikkeling staan. Havighurst (1972) onderskei die volgende agt ontwikkelingstake wat tydens adolessensie ten nouste met identiteitsontwikkeling verweef is:

- aanvaarding van die liggaam;
- verwerwing van emosionele onafhanklikheid;
- die aanknoop van nuwe en meer volwasse verhoudings met portuurs van beide geslagte;
- verwerwing van sosiaal-verantwoordelike gedrag;
- verwerwing van 'n eie waardesisteem;
- verwerwing van geslagsrol;
- voorbereiding vir 'n beroep;
- voorbereiding vir die huweliks- en gesinslewe.

Volgens Newman, B.M. & Newman (1979) fokus vroeë adolessensie veral op vier take, naamlik fisieke volwassewording, vaardighede in formele redenering, die ontwikkeling van heteroseksuele verhoudinge en die verwerwing van portuurgroep-aanvaarding. Berzonsky (1981: 349) wys daarop dat hierdie ontwikkelingstake nou saamhang met die proses van onafhanklikheidswording. Dit bring spanning mee tussen portuurgroep lidmaatskap en ouers se verwagtinge en eise, wat identiteitsontwikkeling direk raak.

2.2.6.4.2 Die psigososiale moratorium

'n Baie belangrike konsep in Erikson se teorie is die psigososiale moratorium. 'n Moratorium is 'n periode van uitstel vir iemand wat nog nie gereed is om 'n verpligting te aanvaar of 'n verbintenis aan te gaan nie. "By psychosocial moratorium, then, we mean a delay of adult commitments, and yet it is not only a delay. It is a period that is characterized by a selectiveness on the part of society and of provocative playfulness on the part of youth ..."(Erikson,

1971: 157).

Psigososiale moratorium dui dus op 'n (baie noodsaaklike) tydperk van eksplorاسie, eksperimentering met en oorweging van verskillende lewenshoudings, standpunte, waardes, beroepsmoontlikhede, ensovoorts, voordat finale verbintnisse aangegaan word en verantwoordelikhede van volwassenheid aanvaar word. Dit is noodsaaklik dat die adolessent deur die gemeenskap (en deur homself!) geleentheid gegun word om hierdie voorbereidingsfase te deurloop, want daarsonder is positiewe identiteitsverwerwing beswaarlik moontlik (Côté & Levine, 1987: 280-281).

Andersyds kan die moratorium nie onbeperk voortduur nie, aangesien positiewe toekomstige ontwikkeling in 'n groot mate van die oplossing van die identiteitskrisis afhanklik is en daarop voortbou (Erikson, 1975: 19).

Verskeie faktore kan die kwaliteit en duur van die moratorium beïnvloed, onder meer die adolessent se vlak van kognitiewe, emosionele en sosiale ontwikkeling, heersende opvoedingspraktyke, die graad van 'druk' van die gemeenskap tot verbintnisse, die graad van konformisme wat vereis word andersyds of van eksplorاسie- en eksperimenteringsgeleentheid andersyds, en die graad van sosiale strukturering in die gemeenskap. Onvoldoende sosiale regulering en "rigtinggewing" in die hedendaagse Westerse samelewing bemoeilik dikwels positiewe identiteitsontwikkeling, wat tot 'n sinloosheidsbelewing kan lei (Côté & Levine, 1987: 304).

2.2.6.4.3 Identifikasie tot identiteit

Die proses van identifikasie sedert die vroeë kinderjare dien in 'n groot mate as voorloper tot en onderbou vir identiteitsontwikkeling. Identifikasie is 'n aktiewe proses van vereenselwiging met iemand of iets wat grootliks onbewustelik geskied en wat dien as "brug" tussen die

selfbeeld en die ideaalbeeld (Jacobs & Vrey, 1982: 19). 'n Belangrike verskynsel in die identifikasieproses is die stelselmatige oorgang vanaf aanvanklike identifikasie met spesifieke persone na normidentifikasie. So byvoorbeeld verskuif identifikasie met die persoon van die onderwyser na identifikasie met die onderwysberoep of na eienskappe soos kennis, eerlikheid, pligsgetrouheid, betroubaarheid, ensovoorts. Hierdie verskuiwing is juis belangrik vir effektiewe integrasie van bestaande identifikasies in die persoonlike identiteit (Senekal, 1978: 48-49).

Op grond van die adolessent se kognitiewe en morele ontwikkeling word die waarde van bestaande identifikasies mettertyd bevraagteken soos hul "swakhede" en "negatiewe" elemente duidelik word. In dié verband sê Erikson: "... identity formation is really a restructuring of all previous identifications in the light of an anticipated future" (Evans, 1981: 36).

Die eie identiteit kan dus nooit 'n blote kompilasie van bestaande identifikasies wees nie, maar die integrasie van identifikasie-elemente in 'n eie, unieke identiteit. "The final identity, then, ... includes all significant identifications, but also alters them in order to make a unique and a reasonably coherent whole of them (Erikson, 1980: 121).

Marcia (1987: 165-166) wys ook in hierdie verband daarop dat die mate van eksplorاسie en relatief onafhanklike besluitneming wat die gemeenskap en gesin toelaat, grootliks bepaal of die identiteit werklik 'n sintese van vroeëre identifikasies sal wees. Die voorskryf van besluite lei dikwels tot 'n identiteit wat die som van verskeie identifikasies is, dit wil sê 'n "toegekende" identiteit in plaas van 'n selfgekonstrueerde identiteit.

2.2.6.4.4 Die kompleksiteit van identiteitsontwikkeling

Uit die voorafgaande blyk reeds dat die proses van verwerwing van 'n eie identiteit 'n komplekse proses is wat nie op 'n bepaalde tydstip en ook nie noodwendig in alle areas gelyktydig "verwerf" en "afgehandel" is nie. "... identity is not a single, global undertaking but rather is a series of particular yet unrelated tasks ..." (Waterman, A.S., 1985b: 22). Dit geskied progressief ten dele by wyse van kleiner deelbeslissings "... by saying no to some previously cherished dreams (and to the childhood identification figures who nourished those dreams), and by saying tentative "yes's" to untried directions in an uncertain future" (Marcia, 1986a: 26).

Synde 'n kern-ontwikkelingstaak moet die adolessent se eie aandeel aan sy identiteitsontwikkeling hier beklemtoon word: "Identity is not given to the individual by society, nor does it appear as a maturational phenomenon, like pubic hair; it must be acquired through sustained individual efforts" (Muuss, 1975: 63). Vandaar dan ook Erikson se gebruik van die term "search for identity".

2.2.6.4.5 Uitkomstes van die identiteitskonflik

Dit is vroeër gestel dat die sentrale konflik van adolessensie dié is tussen identiteitsverwerwing en -diffusie (-onsekerheid). Die positiewe verwerwing van 'n eie identiteit behels in wese die sinvolle beantwoording van die vrae "Wie/wat is ek?" en "Wie/wat gaan ek wees?" Dit impliseer 'n beleving van kontinuïteit van die unieke en individuele persoonlikheid, erkenning vanuit die gemeenskap van dié kontinuïteit, individualiteit en uniekheid, en integrasie van alle fasette van die persoonlikheid tot 'n innerlike eenheid. Dit beteken "... a feeling of being at home in one's own body, a sense of 'knowing where one is going', and an inner assuredness of an anticipated recognition from those who

count" (Erikson, 1980: 127-128).

Dit bring 'n groot mate van selfaanvaarding, aanvaarding deur andere, duidelik gedefinieerde waardes, ideale en doelstellings, en selfvertroue in eie vermoëns en besluitneming mee, en dit alles binne die raamwerk van die breër sosiale gemeenskap.

Die "gevaar" van die identiteitskrisis is die teenpool van identiteitsverwerwing, naamlik identiteitsdiffusie, wat dui op onsekerheid oor wie en wat jy is, waar jy "tuishoort", oor die eie geslagsidentiteit, beroepsidentiteit, waardesisteen, ensovoorts (Erikson, 1980: 97). Erikson (1963: 262) beklemtoon beroepsonsekerheid as die mees algemene kenmerk van identiteitsdiffusie, en beskryf dit as "... the inability of young people ... to establish their station and vocation in life ..." (Erikson, 1964: 64).

Identiteitsdiffusie gaan dus gepaard met onsekerheid oor jouself en jou doelstellings, swak beleving van die eie individualiteit en uniekheid, die gevoel dat andere jou nie sien soos jy werklik is nie, swak integrasie in die sosiale omgewing, gevoelens van nie behoort nie, en gebrekkige verbintenis aan mense, groepe, waardes en doelstellings.

Identiteitsonsekerheid lei dikwels by adolessente tot 'n teenreaksie as verdedigingsmeganisme in die vorm van (tydelike) oorientifikasie met 'n heldefiguur of oormatige groepsbinding in bendes en "klieks", wat gepaard gaan met 'n onverdraagsaamheid met almal en alles wat "anders" is (Erikson, 1980: 97-98). Volgens Erikson (1963: 262) moet intense verliefdheid ook dikwels gesien word as "... an attempt to arrive at a definition of one's identity by projecting one's diffused ego image on another and by seeing it thus reflected and gradually clarified". Verder bemoeilik snelle en ingrypende veranderinge, hetsy staatkundig, sosiaal, ekonomies, tegnologies, ensovoorts, identiteitsverwerwing, en

veroorzaak dit dikwels 'n gryp na 'n konserwatiewe of totalitêre bestel.

In aansluiting by die voorafgaande moet adolessente se ("negatiewe") gedrag dan ook dikwels verstaan word teen die agtergrond van hul frustrasies, spanninge en vrese ten opsigte van relatief-finale keuses van vriend, leier, huwelikmaat, beroep, ensovoorts, met die dreigende gevaar van 'n verkeerde keuse (Erikson, 1980: 98).

Daar moet in gedagte gehou word dat identiteitsdiffusie tydens adolessensie hoegenaamd nie noodwendig 'n teken van wanaanpassing is nie; trouens, 'n mate van onsekerheid is selfs nodig vir positiewe identiteitsontwikkeling (Erikson, 1970b: 162). Waterman, A.S. (1985b: 13) stel dit soos volg: "To be identity diffuse is developmentally appropriate for individuals who have not yet reached a point in their lives where it is necessary for them to make identity decisions". Boonop is die oplossing van die identiteitskrisis in elk geval nooit absoluut positief of negatief nie, maar wat belangrik is, is watter pool (verwerwing of diffusie) oorheersend is.

'n Ander negatiewe uitkoms van die identiteitskrisis is die aanvaarding van 'n negatiewe identiteit. Dit kan voorkom wanneer die adolessent (om verskeie moontlike redes) vind dat hy nie kan voldoen aan die verwagtinge of eise van die gesin of gemeenskap nie, en hom aktief assosieer met waardes, doelstellings, gedragswyses, ensovoorts wat direk afwyk van dié wat die gemeenskap voorstaan. Soms vind dit uiting in 'n prominente subkultuur, waarvan die hippie-kultus van die Sestigs en die huidige "punk"-kultuur goeie voorbeelde is.

Die aanvaarding van 'n negatiewe identiteit kan uit identiteitsdiffusie spruit, want "..... many a late adolescent, if faced with continuing diffusion, would rather be nobody or somebody bad ... than be not-quite-somebody" (Erikson, 1980: 143).

2.2.6.4.6 Identiteitsontwikkeling as voortdurende proses

Alhoewel sekere elemente van die proses van identiteitsontwikkeling reeds in vroeëre ontwikkelingsfases voorkom, is adolessensie dié kritieke periode vir die ontwikkeling van die eerste "full identity configuration" (Marcia, 1987: 164-165).

Erikson dui nie spesifieke ouderdomsgrense aan nie, maar die term adolessensie verwys normaalweg na die ouderdomsfase vanaf ongeveer 12 tot 22 jaar. Dit is inderdaad 'n breë en ontwikkelingspsigologies 'n komplekse fase. Vir die doel van hierdie ondersoek vereenselwig ondersoeker hom met die verdeling in vroeë adolessensie (ongeveer 12 tot 15 jaar), middeladolessensie (ongeveer 15 tot 18 jaar) en laatadolessensie (ongeveer 18 tot 22 jaar).

In die algemeen word aanvaar dat 'n relatief-permanente oplossing van die identiteitskrisis (dit wil sê die verwerping van 'n eie identiteit) normaalweg nie voor die laatadolessentefase bereik word nie, wanneer identiteitsdiffusie dan ook beduidend afneem (Stark & Traxler, 1974: 28-32). Ouderdom is egter hoegenaamd nie die enigste bepalende faktor nie (Rasmussen, 1964: 824-825).

Aangesien identiteitsontwikkeling 'n dinamiese proses is waarin elemente voortdurend bygevoeg en weggelaat word, is dit nie korrek om op 'n bepaalde stadium te sê dat iemand 'n identiteit het nie. "For identity is never 'established' as an 'achievement' in the form of a personality armor, or of anything static and unchangeable" (Erikson, 1971: 24). Derhalwe is identiteitsontwikkeling ook nie beperk tot adolessensie nie: "... identity formation neither begins nor ends with adolescence ... it is a lifelong development ..."

(Erikson, 1980: 122). Dit is dikwels 'n voortgesette proses van heroorweging, herbesluitneming, herintegrasie en herformulering (Marcia, 1987: 165; Ochse, 1983: 12).

Die herformulering van die aanvanklike identiteitstruktuur ('n georganiseerde samestelling van die verskillende verbintenisse wat aangegaan is) gaan gepaard met die herhaling van die prosesse van eksplorاسie en verbintenis. Nou gaan dit egter nie meer primêr oor skeiding van ouerlike identifikasies nie, maar van die persoonlike selfgevormde identiteitstruktuur (Marcia, 1988: 213). Identiteitsontwikkeling is daarom dikwels 'n lewenslange proses van verandering en aanpassing. Dié herformulering van die identiteit is egter minder waarskynlik wanneer die aanvanklik gevormde struktuur te rigied (geslote identiteit) of te diffuus is (Marcia, 1988: 213).

In die lig van die voorafgaande is dit dus belangrik om bepaalde terreine van identiteitsontwikkeling, byvoorbeeld beroepsidentiteit, godsdienstige identiteit, geslagsidentiteit, ensovoorts, te onderskei en nie te volstaan by die konsep van 'n totale identiteit as 'n enkelvoudige konstruksie (Marcia, 1980: 161). Verder moet identiteitsverwerwing en -diffusie ook nie gedurende adolessensie as finale, konkrete uitkomste beskou word nie (Erikson, 1979: 24, soos aangehaal deur Côté & Levine, 1987: 276).

Die prosesse van identiteitsontwikkeling staan dus in terme van Erikson se agt-fase-siklus in noue wisselwerking met die voorafgaande en volgende fases, want wat gedurende adolessensie gebeur, "... is in many ways determined by what went before and determines much that follows (Erikson, 1971: 23).

Alhoewel positiewe identiteitsontwikkeling tydens adolessensie

nie verdere optimale persoonlikheidsontwikkeling waarborg nie, en die relatief-onsuksesvolle oplossing van die identiteitskrisis teen laat-adolessensie nie noodwendig beteken dat 'n eie identiteit nooit verwerf sal word nie, word toekomstige ontwikkeling tog ernstig daardeur beperk (Berzonsky, 1981: 348; Marcia, 1987: 165).

Die relatief-suksesvolle oplossing van die identiteitskrisis speel dus 'n baie belangrike rol in verdere ontwikkeling, volwasse persoonlikheidsfunksionering en die hantering van die volgende drie psigososiale krisisse (Côté & Levine, 1987: 306-309).

2.2.7 FASE VI: INTIMITEIT VERSUS ISOLASIE (20 - 25 JAAR)

Gedurende die twintigerjare, wanneer die jong volwassene homself begin vestig in 'n intieme romantiese verhouding, huwelik, beroep en gemeenskapslewe, staan die konflik tussen intimiteit en isolasie volgens Erikson in die brandpunt.

Die suksesvolle ontwikkeling van intimiteit is volgens Erikson slegs moontlik indien 'n redelike mate van identiteitsverwerwing reeds plaasgevind het, want die uitgangspunt is dat identiteitsverwerwing nodig is voordat die individu hom in 'n intieme verhouding kan inlaat sonder die risiko dat die eie individualiteit daardeur in gevaar gestel of onderdruk word. Erikson definieer ware intimiteit as "... the ability to fuse your identity with somebody else's without fear that you're going to lose something yourself" (Evans, 1981: 41).

In die konteks van Erikson se teorie impliseer intimiteit nie bloot seksuele intimiteit nie - laasgenoemde is in werklikheid moontlik sonder ware intimiteit - maar dit impliseer wedersydse psigologiese intimiteit, seksuele intimiteit binne die raamwerk van ware liefde, lojaliteit en verbondenheid,

asook ander vorme van psigologiese nabyheid, liefde en verbondenheid (sonder seksualiteit).

Identiteitsonsekerheid lei tot vermyding van persoonlike intimiteit, en volgens Erikson (1980: 101) is die skynbare intimiteit tydens die adolessente jare normaalweg bloot seksuele aangetrokkenheid of verliefdheid, en is dit dikwels juis gemik op die definiëring en ontdekking van die eie identiteit. Afwesigheid van intieme verhoudinge gedurende laat-adolessensie of vroeë volwassenheid kan lei tot interpersoonlike isolasie of hoogstens stereotiepe en formele interpersoonlike verhoudinge met 'n gebrek aan spontaneïteit en warmte.

Samevattend kan dit dus gestel word dat die teenpool van intimiteit psigologiese distansiëring is, wat interpersoonlike isolasie en die vermyding van psigologies betekenisvolle verhoudinge impliseer (Erikson, 1980: 101).

2.2.8 FASE VII: GENERATIWITEIT VERSUS STAGNERING (25 - 60 JAAR)

Gedurende vroeë en middel-volwassenheid beskou Erikson (1980: 103) die verwerwing van generatiewiteit as die sentrale ontwikkelingstaak. Binne huweliksverband verwys dit primêr na 'n egpaar se begeerte of behoefte om vanuit hul intieme verhouding by te dra tot die voortplanting van 'n volgende geslag. Generatiewiteit strek egter veel wyer, en Erikson sluit daarby in "... everything that is generated from generation to generation: children, products, ideas, and works of art" (Evans, 1981: 51), met ander woorde kultuuroordrag in die breë sin.

Die generatiewe persoon is dus 'n aktiewe lid van die samelewing wat iets wil voortbring en dit aan andere wil

oordra en met hulle wil deel. Dit omvat ook besorgdheid oor andere en 'n behoefte om na andere om te sien (Evans, 1981: 53). Die positiewe uitkoms van hierdie konflik bring onder andere 'n beleving van eiewaarde en 'n bydrae tot die gemeenskap mee.

Die afwesigheid van hierdie persoonlikheidsverryking kan lei tot stagnering en persoonlike, kulturele en interpersoonlike verarming. Dit impliseer 'n selfgesentreerde bestaan en 'n gerigtheid op eie behoeftebevrediging wat verveling en gevoelens van ontoereikendheid, betekenisloosheid en sinloosheid meebring (Erikson, 1971: 138).

2.2.9 FASE VIII: INTEGRITEIT VERSUS WANHOOP (60 JAAR +)

Die laaste fase van die lewensiklus is die eindresultaat van die hantering van die krisis van die voorafgaande sewe fases. Volgens Erikson (1980: 104-105) is die beleving van "integriteit" moeilik definieerbaar, maar dit sluit onder meer in: die aanvaarding van die eie, eenmalige lewensiklus en van die verloop daarvan; aanvaarding van en kameraadskap met andere wat 'n betekenisvolle rol daarin gespeel het, en die aanvaarding van die feit dat jou lewe jou eie verantwoordelikheid is.

Afwesigheid van of gebrekkige integriteit word gekenmerk deur selfontevredenheid en wanhoop as gevolg van die beleving van mislukkinge en onbenutte geleenthede wat onherroeplik verby is. Dit kan gepaard gaan met 'n kritiese en afkeurende houding teenoor persone, instansies en dinge wat in die sameleving gebeur, en ('n dikwels onbewuste) vrees vir die dood.

2.2.10 SAMEVATTENDE PERSPEKTIEWE

Die onderstaande is 'n skematiese samevatting van Erikson se agt-fase-model.

							INTEGRITEIT vs. WANHOOP
						GENARTIWIETEIT vs. STAGNERING	
					INTIMITTEIT vs. ISOLASIE		
Temporale perspektief vs. Temporale verwarring	Selfseker- heid vs. Selfbe- wustheid	Roleksperi- mentering vs. Rolifiksering	Beroeps voorbereiding vs. Beroepsver- lamming	IDENTITEIT vs. IDENTI- TEITSVER- WARRING	Seksuele polarisasie vs. Biseksuele verwarring	Ielerskap en volgelingskap vs. Gesagsver- warring	Ideologiese verbintenis vs. verwarring van waardes
			PRODUKTIWI- TEIT vs. MINDERWAAR- DIGHEID	Taakidenti- fisering vs. Belewing van futiliteit			
		INISIATIEF vs. SKULDGEVOEL		Antisipering van rolle vs. Rolinhii- bering			
	OUTONOMIE vs. SKAAMTE/ TWYFEL			Wil tot self- belewing vs. selftwyfel			
VERTRoue vs. WANTRoue				Wedersydse erkenning vs. Outistiese isolasies			

1

2

3

4

5

6

7

8

(Vertaal uit: Erikson, 1971: 94)

Die diagonale as gee die primêre konflikte van die agt lewensfases weer.

Die horisontale as bevat verskillende aspekte van die identiteitskrisis, en toon die proses van identiteitsontwikkeling se verhouding met die ander krisisse in die lewensiklus aan. 'n Sterk identiteitsbewustheid vereis die relatief suksesvolle oplossing van al sewe dié verwante deelkonflikte tydens adolessensie.

Die vertikale as (kolom 5) dui die belangrikste bydraes van die voorafgaande vier kinderfases tot identiteitsontwikkeling aan. Elkeen van die eerste vier fases het 'n invloed op identiteitsontwikkeling en vorm die basis vir die ontwikkeling van 'n unieke en stabiele identiteit.

Daar is vroeër reeds gewys op die hiërargiese aard van die opeenvolgende fases en die feit dat positiewe persoonlikheidsontwikkeling in elke fase afhanklik is van die relatief suksesvolle hantering van die voorafgaande fases. Die agt fases vorm 'n samehangende geheel, hulle toon 'n vaste volgorde, en elke fase word beïnvloed deur die voriges en beïnvloed die verloop van die volgende fases. Erikson stel dit soos volg: "... each stage adds something specific to all later ones, and makes a new ensemble out of all the earlier ones" (Evans, 1981: 41). Onvoldoende oplossing van die betrokke krisis in 'n bepaalde fase het dus 'n negatiewe uitwerking op die ontwikkeling van alle daaropvolgende fases, en soms is spesiale hulp nodig in die hantering van 'n krisis voordat die persoon na 'n volgende fase kan voortbeweeg (Dacey, 1979: 21; Erikson, 1974: 91-96); McKinney e.a., 1982: 99).

Wat van besondere belang is, is die kwaliteit van die oplossing van 'n bepaalde konflik, want dit bepaal in 'n groot mate die kwaliteit van die oplossing van 'n volgende fase-konflik (Marcia, 1986a: 25). Orlofsky (1978b) en Kacerguis & Adams (1980) bevind dan ook dat hoë vlakke van intimiteit positief korreleer met hoë vlakke van identiteitsverwerwing en met hoë vlakke van krisishantering in ander voorafgaande fases. Dit impliseer dat die onvermoë om die konflik van 'n bepaalde fase op te los, die oplossing van volgende fases belemmer, en "... the degree of success in resolving earlier stages is predictive of success in later stages" (Meacham & Santilli, 1982: 1463-1464).

Daar moet egter in gedagte gehou word dat Erikson se beskrywing van die agt ontwikkelingsfases 'n "ideaalbeeld" daarstel, en dat die verskillende fases selde indien ooit volledig "voltooi" word. "While it is not expected that each crisis will be perfectly mastered ... the resolution must be predominantly positive (Protinsky, H.O., 1975: 428). Die fases en die gepaardgaande krisisse verteenwoordig dus nie 'n rigiede bipolêre "óf ... óf"-uitkoms nie (byvoorbeeld óf volkome identiteitsverwerwing óf volslae verwarring), maar dit gaan eerder oor die bereiking van 'n bepaalde ratio tussen dié alternatiewe "... which, if the balance is toward the positive, will help him to meet later crises with a better chance for unimpaired total development" (Marcia, 1986a: 25).

'n Belangrike vraag is in hoeverre 'n onopgeloste of swak opgeloste krisis wel later positief opgelos kan word. Marcia (1986a: 24-25) wys daarop dat, alhoewel een krisis in elke fase oorheers, die individu in elke lewensfase wel met elkeen van die agt krisisse gekonfronteer word, óf in die vorm van voorafgaande fases se bydraes tot die huidige krisis, óf in die vorm van die huidige krisis se bydrae tot die volgende fases. Dit hou belangrike implikasies vir psigoterapeutiese werk in, want dit beteken dat probleme wel nog in latere fases opgelos kan word.

2.2.11 EVALUERING VAN ERIKSON SE TEORIE

Sonder om 'n volledige evaluering van Erikson se teorie te doen, word vervolgens gewys op enkele van die belangrikste punte van kritiek wat tot op datum daarteen ingebring is.

- (a) Die teorie berus nie op genoegsame empiriese navorsingsdata nie. Dit berus "... more upon subjective clinical impression and logical argument than upon empirical data" (Rosenthal, Gurney & Moore, 1981: 526).

- (b) Erikson se teoretiese konstrukte is nie altyd duidelik gedefinieer nie, en word soms vaag, kompleks, oorvleuelend en inkonsekwent gebruik (Rosenthal e.a., 1981: 534). Die gevolg is dat operasionele definisies van 'n konstruk soos identiteit van mekaar verskil, afhangende van die betrokke perspektief waarvan daar uitgegaan word (Ochse, 1983: 9-10). Dit is egter so dat 'n konstruk soos identiteit moeilik definieerbaar is juis omdat dit inderdaad 'n komplekse konsep is wat verskeie fasette en keerkante van menslike ontwikkeling en gedrag omvat.
- (c) Alhoewel Erikson self verwys na die probleem van manlike chauvinisme en die negatiewe behandeling van die vroulike geslag in baie gemeenskappe, is sy teorie oorwegend gerig op en meer relevant vir die manlike geslag (Côté & Levine, 1987: 312).
- (d) Daar is vroeër reeds gewys op die feit dat die vernuwing wat Erikson in perspektiewe op menslike ontwikkeling gebring het, onder andere geleë is in sy erkenning van die rol van interpersoonlike en sosiale omgewingsfaktore. Tog voer Côté & Levine (1987: 314) aan dat sy teorie nie genoegsaam aandag gee aan die sosiale faktore wat werksaam is in die ontwikkeling van die individu nie.

Te midde van bogemelde en ander punte van kritiek lê die besondere waarde van Erikson se teorie onder meer in die feit dat dit 'n geïntegreerde model van menslike ontwikkeling, wat die totale lewensiklus insluit, daarstel. Wat egter in die konteks van die onderhawige studie van besondere belang is, is die feit dat Erikson se identiteitskonstruk 'n omvattende verwysingsraam vir ontwikkeling tydens adolessensie daarstel wat 'n magdom navorsing gestimuleer het. Dit is inderdaad "... the principle tool for understanding the development of personality from adolescence into adulthood" (Waterman, A.S., 1982: 341).

In hoofstuk 3 word vervolgens 'n oorsig gegee van die belangrikste navorsingsbevindinge op die terrein van identiteitsontwikkeling tydens adolessensie.

HOOFSTUK 3

IDENTITEITSONTWIKKELING TYDENS ADOLESSENSIE: OORSIG OOR NAVORSINGSBEVINDINGE

3.1 IDENTITEITSONTWIKKELING IN TERME VAN IDENTITEITSTATUSSE

3.1.1 INLEIDING

Met die oog op empiriese navorsing oor identiteitsontwikkeling is Erikson se teoretiese identiteitskonstruk deur James Marcia (1964, 1966) geoperasionaliseer in terme van 'n identiteitstatusmodel. Alhoewel ander benaderings mettertyd na vore gekom het en bepaalde kritiek teen Marcia se model ingebring is (kyk hoofstuk 4), is navorsing op die gebied van identiteitsontwikkeling tydens adolessensie tot op datum grootliks oorheers deur Marcia se model.

Die navorsingsbevindinge wat in hierdie hoofstuk bespreek word, berus gevolglik oorwegend op dié identiteitstatusmodel. Volledigheidshalwe word Marcia se model vervolgens kortliks bespreek.

3.1.2 MARCIA SE IDENTITEITSTATUSMODEL

Marcia stel twee kriteria vir die bepaling van die status van identiteitsontwikkeling, naamlik krisis en verbintenis. Krisis verwys na 'n periode van aktiewe en bewuste ondersoek, bevraagtekening, evaluering, eksplorاسie, ooreweging van alternatiewe en pogings tot keuse-uitoefening en besluitneming. Soos reeds in hoofstuk 2 verduidelik, word voorkeur gegee aan die term eksplorاسie bo krisis; trouens, Marcia (1988: 213) gebruik self later dié term in sy begripsomskrywing: "Exploration refers to a willingness to consider possible future directions other than just those that have been parentally given. Exploration involves a departure or separation from one's origins, an active taking into account of one's special abilities and needs".

Verbintenisse (Engels: commitment) dui op die aktiewe, bewuste en relatief permanente persoonlike besluit en die vereenselwiging met 'n bepaalde rigting of standpunt (byvoorbeeld die keuse van 'n beroep), en die aktiewe implementering daarvan (Marcia, 1980: 161; Raskin, 1984: 719; Waterman, A.S. 1982: 342). "Commitment refers to an eventual adherence to a course of action, a kind of settling down" (Marcia, 1988: 213).

Die teenwoordigheid of afwesigheid van een of beide bogenoemde kriteria bepaal dan die identiteitstatus (vlak van identiteitsontwikkeling) van die persoon. Die vier onderskeibare statusse is die volgende:

Identiteitsdiffusie: Geen vaste verbintenisse is nog gesluit nie en daar is ook nie aktiewe pogings om tot besluite te kom nie. Soms is aktiewe eksplorاسie totaal afwesig, maar dit is wel moontlik dat dit reeds voorgekom het. Gewoonlik lê gebrekkige selfkennis hierdie verwarring ten grondslag (Vrey & Jacobs, 1982: 100), wat die gevolg kan wees van onvoldoende geleentheid tot eksperimentering. Diffusie kan ook voorkom wanneer die adolessent nie die eise en druk van andere (byvoorbeeld ouers of onderwysers) kan hanteer nie (Monteith, Postma & Scott, 1988: 173), of wanneer die inherente vermoë of motivering ontbreek om 'n besluit te neem en 'n verbintenisse aan te gaan.

Identiteitsluiting: Geen aktiewe eksplorاسie is gedoen nie, maar vaste verbintenisse is reeds gesluit. Dit geskied dikwels onder "druk" van ouers of ander psigologies-belangrike persone, en impliseer vereenselwiging met bepaalde rigtings en sienswyses, sonder eie aktiewe oorweging van alternatiewe.

Identiteitsmoratorium: Dit behels 'n uitstelfase van besluite en verbintenisse. Die persoon is in die proses van ondersoek, inligtinginsameling en oorweging van alternatiewe, en hoewel voorlopige verbintenisse reeds kan bestaan, is die persoonlike selfdefiniëring nog redelik vaag. Dié status verskil van

identiteitsdiffusie in dié opsig dat daar wel 'n aktiewe oorweging van alternatiewe sowel as 'n soeke na verbintenisse bestaan.

Archer (1982: 1552) wys egter daarop dat daar soms by persone wat in dié status verkeer, 'n onwilligheid of onvermoë voorkom om tot 'n beslissing en verbintenisse te kom, en hulle bly dan in moratorium of sak terug na die diffusie-status.

Identiteitsverwerwing: 'n Proses van aktiewe eksplorasië is deurloop en relatief permanente verbintenisse, wat reeds geïmplementeer word of in die nabye toekoms geïmplementeer gaan word, is aangegaan (Adams & Jones, 1983: 249; Archer, 1982: 1552-1553; Marcia, 1982: 53, 1987: 162-163; Raskin, 1984: 719-720; Waterman, A.S., 1982: 342).

Alhoewel Marcia se aanvanklike status-onderskeiding beperk was tot die domeine van beroepsidentiteit en ideologie (insluitend godsdiens en politiek), is dit mettertyd aansienlik verruim om ook verskeie ander domeine, by name interpersoonlike domeine, in te sluit.

Samevattend kan dit gestel word dat 'n klassifikasie van statusse op grond van verbintenisse gesluit, identiteitsverwerwing en -sluiting in een kategorie groepeer, terwyl moratorium en diffusie, waar verbintenisse nog nie aangegaan is nie, 'n ander kategorie vorm. Fitch & Adams (1983: 839) wys egter tereg daarop dat 'n klassifikasie op grond van eksplorasië (dit wil sê identiteitsverwerwing en -moratorium teenoor identiteitsluiting en -diffusie) verkieslik is. Ontwikkelingspsigologies vorm die statusse 'n hiërargie in die orde van: diffusie - sluiting - moratorium - verwerwing, met laasgenoemde die status wat die verste ontwikkeling verteenwoordig. So byvoorbeeld word identiteitsverwerwing dikwels gekenmerk deur hoë selfagting, sterk vermoëns tot positiewe intieme verhoudinge, hoë vlakke van kognitiewe en morele ontwikkeling, asook bestandheid teen manipulasie van die selfagting en teen druk tot konformering.

Daarteenoor is persone in diffusie maklik manipuleerbaar in terme van selfagting, en hulle toon die laagste vlakke van kognitiewe, morele en ego-ontwikkeling (Marcia, 1987: 162-163).

Bogenoemde hiërargie van identiteitstatusse impliseer egter nie dat adolessente noodwendig al drie laer statusse moet deurloop voordat 'n eie identiteit verwerf kan word nie; trouens, die moratoriumfase is die enigste vereiste daarvoor.

3.1.3 ONTWIKKELINGPSIGOLOGIESE PERSPEKTIEWE

In ooreenstemming met Erikson (1971, 1980) se teorie dat psigososiale differensiasie met ontwikkeling gepaard gaan, toon navorsingsbevindinge dat die vlak van identiteitsontwikkeling normaalweg vanaf vroeë tot laat-adolessensie toeneem (Arehart & Smith, 1990: 68-71; Erwin, 1979; Jones & Hartmann, 1988: 353; La Voie, 1976: 373; Marcia, 1980: 168-169; Protinsky, 1975: 430; Protinsky & Wilkerson, 1986: 464).

Streitmatter (1988: 340-341) bevind selfs beduidende verskille in identiteitsontwikkelingsvlak tussen st 5- en st 6-leerlinge in ideologiese sowel as interpersoonlike domeine. In hierdie verband dien Meilman (1979: 231) se bevindinge as 'n goeie voorbeeld:

Identiteitsontwikkeling met toename in ouderdom (Persentasies)

Ouderdom	Identiteitstatus			
	Verwerwing	Moratorium	Sluiting	Diffusie
12 jaar	0	0	32	68
15 jaar	4	0	32	64
18 jaar	20	4	24	48
21 jaar	40	12	16	28
24 jaar	56	12	8	24

Alhoewel groter persentasies in moratorium verwag sou word, kan hierdie bevindinge in die breë as redelik verteenwoordigend van soortgelyke ondersoeke beskou word. Verskeie ander navorsers (Jones & Hartmann, 1988: 353; Raphael, 1978a: 87; St.Clair & Day, 1979: 320) bevind dan ook inderdaad 'n groter persentasie adolessente in die moratoriumfase. Frégeau & Barker (1986: 914-916) bevind dat sluiting en diffusie sowel as moratorium (anders as Meilman se bevinding) met verloop van die adolessente jare beduidend afneem, terwyl identiteitsverwerwing meer algemeen voorkom.

Ontwikkelingspsigologies gesien sou laer vlakke van identiteitsontwikkeling inderdaad by jonger adolessente verwag word, onder andere as gevolg van laer vlakke van kognitiewe ontwikkeling, minder identifikasiefigure, gebrek aan ervaring, minder eksplorasiegeleentheid, minder druk en motivering tot besluitneming en die sluit van verbintenisse, en die feit dat verskeie lewenssterreine nog nie op 'n vroeër ouderdom ewe veel belangstelling wek nie. Dit bring mee dat 'n relatief groot persentasie vroeë adolessente in diffusie verkeer, terwyl die eerste tentatiewe verbintenisse (identiteitsluiting) hoofsaaklik gesluit word op grond van die voorbeeld, voorkeure en verwagtinge van psigologies-belangrike persone, veral ouers, onderwysers en lede van die portuurgroep.

Met die ontwikkeling van hoër kognitiewe vermoëns, 'n strewe na onafhanklikheid van ouers, toenemende lewenservaring, blootstelling aan nuwe en verskillende waardes, sienswyses en interpersoonlike verhoudinge, asook keusemoontlikhede wat meer dwingend na vore kom, volg toenemende eksplorasie van en eksperimentering met alternatiewe (dit wil sê moratorium) en 'n strewe na die neem van eie besluite en die sluiting van verbintenisse (identiteitsverwerwing) (Archer, 1982: 1552, 1989: 118).

Die voorafgaande beklemtoon by implikasie die belangrikheid van 'n onderskeid tussen aanvanklike diffusie by jonger adolessente,

wat ontwikkelingspsigologies gewoon nog nie gereed is vir aktiewe identiteitseksplorasië en die sluit van verbintenisse nie, en latere diffusie (teen laat-adolessensie en vroeë volwasseheid) as gevolg van 'n onvermoë of ongemotiveerdheid om alternatiewe selfstandig te oorweeg en tot verbintenisse te kom.

Volgens Marcia (1980: 168-169) word die algemene tendense in identiteitstatusontwikkeling soos hierbo uiteengesit, veral duidelik by blanke manlike adolessente waargeneem, waar laer statusse, naamlik diffusie en sluiting (tydelik) in die vroeë ouderdomsfases oorheers, met die mees beduidende veranderinge na moratorium en identiteitsverwerwing teen die ouderdom van 18 jaar. By swart sekondêreskooladolessente bevind Hauser (1971, soos aangehaal deur Marcia, 1980: 169) egter 'n oorheersing van identiteitsluiting, terwyl Constantinople (1969: 367) en Matteson (1974a, soos aangehaal deur Marcia, 1980: 169) nie so 'n duidelike patroon by vroulike adolessente vind nie. (Geslagsverskille in identiteitsontwikkeling word in par. 3.2 bespreek.)

3.1.4 DIE AANVANG VAN IDENTITEITSONTWIKKELING

Volgens Erikson (1980: 122) begin of eindig identiteitsontwikkeling nie tydens adolessensie nie. Die vraag is nou wanneer identiteitsontwikkeling dan wel 'n aanvang neem.

Archer (1982: 1554) bevind dat 11% van 'n groep graad 6- (st 4-) leerlinge reeds in die moratorium- en selfs in die identiteitsverwerwingfase geklassifiseer kan word. 'n Belangrike ontwikkelingsmylpaal in dié verband is die fisieke veranderinge wat met puberteit gepaard gaan, want dit lei onder andere tot selfevaluering en hoër verwagtinge van die gemeenskap ten opsigte van toenemende volwasse gedrag (Archer, 1982: 1552).

Daar is dus aanduidings dat die eksplorasiëproses in die soeke na 'n eie identiteit reeds in die pre-adolessente jare kan voorkom.

Dit blyk verder dat die proses van identiteitsontwikkeling tans vroeër begin as in vorige dekades (Thornburg, 1986: 217-219). Die volgende kan onder meer as redes vir dié tendens beskou word:

- (a) Fisiologiese en geslagsryping vind vroeër plaas, wat die belewing van diskontinuiteit en verlies van "eendersheid" meebring, en aspekte soos fisieke en geslagsidentiteit vroeër na vore bring.
- (b) Portuurgroepverhoudinge speel 'n toenemend-belangrike rol vanaf ongeveer 11-jarige ouderdom, terwyl heteroseksuele verhoudinge teen 14 jaar sterk na vore kom.
- (c) Bogenoemde bring veranderinge in ouer-kind-verhoudinge en verminderde invloed van die ouers mee.
- (d) Die media, veral televisie, is 'n primêre faktor in die verbreding van die kind se ervaringswêreld en bring 'n groter bewustheid mee van verskeie terreine van identiteit, byvoorbeeld sosialisering, waardes en die beroepslewe.

3.1.5 DIE ROL VAN DIE VROEËR KINDERJARE

In hoofstuk 2 (par 2.2.10) is reeds gewys op die feit dat effektiewe identiteitsontwikkeling grootliks afhanklik is van die suksesvolle hantering van die voorafgaande vier ontwikkelingsfasies van Erikson se model. Verskeie navorsers (Josselson, 1982: 293-299; Kroger, 1985: 135-136 en Orlofsky & Frank, 1986: 580-586) bevind dan ook 'n beduidende verband tussen veranderlikes uit die vroeë kinderjare en identiteitstatus in adolessensie.

In hierdie verband ondersoek Marcia (1986b: 6-12) faktore uit die kinderjare wat die adolessent se belewing van onsekerheid en twyfel beïnvloed. Volgens Marcia kom onsekerheid en twyfel noodwendig in die proses van identiteitsontwikkeling en die heroorweging en eksplorاسie van alternatiewe na vore, want in dié proses vind 'n mindere of meerdere mate van verlies en

"verwerping" van die kinderjare, van die ouers en ander identifikasiefigure, en van aspekte van die self plaas. (Die enigste uitsondering is identiteitsluiters, wat nie die proses van eksplorاسie, disekwilibrium, twyfel, onsekerheid, besluitneming en verbintenis deurloop nie.)

'n Belangrike vraag is nou watter faktore uit die kinderjare hierdie "sense of doubt", wat 'n voorwaarde vir die effektiewe eksplorاسie van alternatiewe is, sou stimuleer of ontmoedig. Marcia identifiseer twee belangrike faktore, naamlik die stimulering van kognitiewe eksplorاسie en die ontwikkeling van 'n emosionele waaginstelling ten opsigte van die kognitiewe. Eersgenoemde impliseer dat volwassenes kinders moet aanmoedig om dinge te ondersoek en vrae te stel. "Those children encouraged to doubt immediate appearances and to explore alternative solutions are more likely to construct an identity at late adolescence (and to go on re-constructing that identity throughout the life cycle)" (Marcia, 1986b: 10). Die kind leer dus 'n bepaalde styl van denke en besluitneming aan, en die identiteitstatus soos teen laat-adolessensie bereik, hou sterk verband met die style wat vroeër aangeleer is.

In die tweede plek stel Marcia die standpunt dat persone in laer identiteitstatusse nie noodwendig oor swakker formeel-operasionele vermoëns beskik nie, maar dat identiteitsluiters byvoorbeeld nie formele operاسies gebruik in areas wat hul identiteitsontwikkeling raak nie. "A foreclosure may think formal operationally in engineering courses, but remain stubbornly concrete in interpersonal or ideological domains. It is as if doubt and exploration were permitted in some areas but actively avoided in others" (Marcia, 1986b: 11). Kognitiewe vermoë en denkvlak is dus dikwels nie die probleem nie, maar "... the affective price in terms of loss of self-esteem that one must pay for daring to engage in the doubting and exploring process may be so high the individual does not use the cognitive skills he or she possesses in constructing his or her own identity" (Marcia, 1986b: 12).

Marcia (1983: 218-222) identifiseer verder drie faktore wat voor en tydens vroeë adolessensie in 'n groot mate die vlak van identiteitsontwikkeling teen laat-adolessensie voorspel en bepaal:

- (a) Vertroue en ouerlike steun is nodig vir positiewe eksplorاسie. Dit steun op die eerste fase van die lewensiklus, naamlik basiese vertroue, en bring mee dat die adolessent in die proses van die toenemende verwerwing van onafhanklikheid van die ouers weet dat hy nie deur hulle verwerp word nie.
- (b) Die belewing van bekwaamheid, bemeestering en produktiwiteit en die sin van arbeid is 'n voorwaarde vir latere loopbaanbesluite en verbintenisse, wat 'n belangrike faset van identiteit is.
- (c) 'n Selfreflektiewe benadering tot die toekoms gaan oor introspektiewe selfgesprek ten einde alternatiewe toekoms moontlikhede daar te stel. Dit gaan oor selfevaluering van eie belangstellings, vermoëns, ensovoorts, en die implementeringsmoontlikhede daarvan.

Volgens Marcia staan bogenoemde drie faktore in 'n hiërargiese verband, met vertroue in ouerlike steun as die basis daarvan.

Samevattend voorspel die teenwoordigheid of afwesigheid van dié faktore tydens vroeë adolessensie identiteitstatus in laat-adolessensie soos volg:

- (a) 'n Gebrek aan vertroue in ouerlike steun voorspel identiteitsdiffusie.
- (b) Vertroue in ouerlike steun sonder die belewing van bekwaamheid voorspel "verlengde" moratorium, waarin die persoon moeilik tot verbintenisse kom.

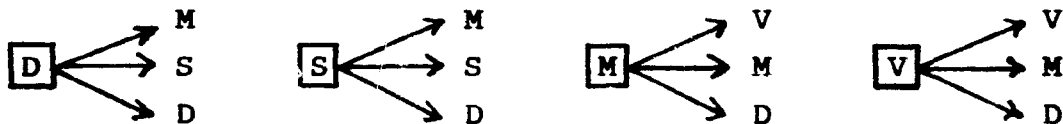
- (c) Vertroue in ouerlike steun en 'n belewing van bekwaamheid, maar gebrekkige selfrefleksie, voorspel identiteitsluiting.
- (d) Die teenwoordigheid van al drie veranderlikes voorspel moratorium wat oorgaan in identiteitsverwerwing.

3.1.6 DIE STABILITEIT VAN IDENTITEITSTATUSSE

Dit is belangrik om in gedagte te hou dat identiteitstatusse nie baie stabiel is nie, maar dat verandering van status dikwels voorkom. Die klassifisering van 'n bepaalde adolessent in 'n bepaalde status moet dus nie as 'n permanente "produk" van ontwikkeling beskou word nie.

Daar is vroeër (par. 3.1.3) gewys op moontlike parallelle tussen algemene ontwikkeling en ontwikkeling in terme van identiteitstatus. Ontwikkeling vanaf diffusie na moratorium na verwerwing kan as die ideaal gesien word, maar verskeie afwykings van dié patroon kan voorkom (Adams, Shea & Fitch, 1979: 224; Dellas & Jernigan, 1987b: 588).

Waterman, A.S. (1982:343) dui die volgende moontlike patrone van statusontwikkeling aan:

(D = Diffusie; M = Moratorium; S = Sluiting; V = Verwerwing)

Volgens bostaande skematiese voorstelling kan veranderinge in identiteitstatus dus progressief of regressief geskied, waar progressiewe ontwikkeling beweging na die ernstige oorweging van alternatiewe en sinvolle verbintenisse sou verteenwoordig. Verskuiwings in die rigting van die afwesigheid van die hantering van identiteitsaangeleenthede of verminderde pogings tot verbintenisse verteenwoordig regressie. Volgens Waterman moet

verskuiwing vanaf verwerwing na moratorium eerder as 'n progressiewe ontwikkeling beskou word, aangesien dit meer dikwels dui op 'n positiewe voortsetting van die proses van identiteitsverwerwing.

Verskille in identiteitstatus tussen vroeë en laat-adolessensie moet dan ook in die lig van bostaande gesien word. Berzonsky (1981: 356-356) bring dit in verband met die siening dat die kwaliteit van identiteitsontwikkeling in vroeë en laat-adolessensie kan verskil. So byvoorbeeld kan identiteitsverwerwers tydens die sekondêreskooljare later weer "in krisis" kom wanneer nuwe aspekte, of addisionele alternatiewe en inligting ten opsigte van dieselfde aspekte, op die spel kan wees. Wat egter belangrik is, is dat die strategieë wat gedurende die skooljare gebruik is, byvoorbeeld openheid vir en oorweging van alternatiewe, wel later van waarde kan wees.

Verskeie navorsers (Fitch & Adams, 1983; Marcia, 1976a; Waterman, A.S., 1982; Waterman, A.S., Geary & Waterman, 1974; Waterman, A.S. & Goldman, 1976) vind beduidende identiteitstatuswisselinge in longitudinale ondersoeke by naskoolse studente. Moratorium is, soos te verwagte, gewoonlik die mees onstabiele status, terwyl identiteitsverwerwing ook nie volkome stabiel is nie.

Belangrike bevindings is egter die volgende:

- (a) Dié persone wat in die moratoriumstatus die skool verlaat, is die mees waarskynlike groep om teen die einde van hul studiejare 'n eie identiteit te verwerf, terwyl persone in identiteitsdiffusie die mins waarskynlike groep is om identiteitsverwerwing te bereik (Waterman, A.S. & Goldman, 1976: 366).
- (b) Indien identiteitsverwerwing nie gedurende die naskoolse studiejare bereik is nie, word dit ook nie binne die volgende ses jaar bereik nie (Marcia, 1976a: 152). Dit

beklemtoon juis die belangrikheid van laat-adolessensie as 'n kritieke fase vir identiteitsverwerwing.

Die voorafgaande bespreking illustreer die feit dat identiteitsontwikkeling nie 'n enkelvoudige en reglynige proses is nie, maar 'n komplekse proses van verkenning, eksplorاسie, besluitneming, herondersoek en herooring.

Verskillende identiteitstatusse verteenwoordig dus nie noodwendig blote ontwikkelingsuitkomstes nie, maar die verskillende statusse kan skynbaar ook dui op verskillende style van persoonlike besluitneming en probleemoplossing (Berzonsky, 1983: 248-257). Dit blyk naamlik dat moratoriums en identiteitsverwerwers, wat selfeksplorاسie openbaar, meer geneig is tot informاسie-georiënteerdheid. Hulle openbaar 'n aktiewe soeke na en ondersoek en evaluering van relevante inligting voordat besluite geneem en verbintenisse aangegaan word. Identiteitsluiters is sterk norm-georiënteer, en hulle fokus gevolglik sterk op die normatiewe verwagtinge wat psigologies-belangrike persone - veral ouers - van hulle koester. Identiteitsdiffusies, daarenteen, handhaaf 'n meer diffuse oriëntاسie, en hulle is geneig om besluite en verbintenisse uit te stel totdat die onmiddellike situاسie bepaalde gedrag vereis of afdwing.

Waterman, A.S. (1982: 349) bring 'n belangrike perspektief na vore wanneer hy wys op die feit dat beduidende verskille in statusstabiliteit voorkom ten opsigte van verskillende domeine van identiteitsontwikkeling. Identiteitsverwerwing en -s'uiting is byvoorbeeld meer stabiel ten opsigte van loopbaanbesluite, terwyl diffusie groter stabiliteit ten opsigte van godsdiens en politieke ideologie toon. Moratorium is baie onstabiel ten opsigte van alle identiteitsdomeine. Hierdie perspektief lei tot 'n baie belangrike aspek, naamlik die bepaling van identiteitsontwikkeling en -status in terme van afsonderlike domeine.

3.1.7 DOMEINSPESIFIEKE IDENTITEITSTATUS

Ontwikkelinge op die gebied van identiteitsnavorsing asook bepaalde punte van kritiek teen Marcia se model en teen identiteitstatusnavorsing in die breë (Côte & Levine, 1988a, 1988b en 1988c; Grotevant, 1987: 204; Graafsma & Bosma, 1982: 41-43 en Matteson, 1977a: 354-355) het onder andere gelei tot die bevraagtekening van die geldigheid van die bepaling van 'n "totale" identiteitstatus - veral tydens adolessensie. Verskillende domeine van identiteitsontwikkeling is waarskynlik op verskillende ouderdomme en ontwikkelingsstadia sterker op die voorgrond as andere, en verskillende statusse is moontlik op verskillende tye meer relevant in sekere domeine as ander. So byvoorbeeld kan 'n adolessent op 'n bepaalde tydstip sluiting ervaar ten opsigte van godsdienslike oortuigings, in moratorium wees ten opsigte van sy toekomstige gesinsrol, en reeds 'n eie beroepsidentiteit verwerf het, terwyl die status- en domeinprofiel drie jaar later baie anders kan lyk as gevolg van byvoorbeeld meer ervaring, eksplorاسie en herevaluering van keuses (Archer, 1989: 118-119). Arehart & Smith (1990: 68-71) bevind eweneens dat verskillende domeine tydens vroeë en laat-adolessensie op die voorgrond is: "Although identity becomes more consolidated during the adolescent years, different issues may be more salient at different ages" (Arehart & Smith, 1990: 69).

Ten opsigte van spesifieke domeine bevind Archer (1982: 1555-1556) by sekondêreskooladolessente dat identiteitsverwerwing meer algemeen op die terreine van loopbaan en godsdiens voorkom, terwyl diffusie die mees algemene status op die gebied van politieke ideologie is. Dit stem ooreen met Ackermann (1990: 283-290) se bevinding dat sekondêreskooladolessente terreine soos beroep, godsdiens en morele waardes as veel belangriker beskou as byvoorbeeld politieke sienswyses. Selfs by laat-adolessente bevind Praeger (1986: 36) dat beduidend meer persone ten opsigte van politieke ideologie in diffusie verkeer as in die geval van ander domeine, terwyl Dellas & Jernigan (1988: 9) bevind dat

slegs 4% van 'n groep universiteitstudente in al drie betrokke domeine, naamlik beroep, godsdiens en politiek, in dieselfde status is, terwyl 51% ten opsigte van die drie domeine in verskillende statusse is.

3.1.8 INTERPRETASIE VAN IDENTITEITSTATUSSE VOOR LAAT-ADOLESENSIE

Soos reeds uit die voorafgaande blyk, is dit duidelik dat navorsingsbevindinge oor identiteitstatus by laat-adolescente nie sonder meer op sekondêreskooladolescente van toepassing gemaak kan word nie. Raphael & Xelowski (1980: 383-385) bevraagteken tereg die geldigheid daarvan, en stel die vraag of moratorium en identiteitsverwerwing by vroeë en middel-adolescente noodwendig as "positief" en sluiting en diffusie sonder meer as "negatief" gesien kan word - soos dit waarskynlik wel die geval by laat-adolescente is.

Dit is verder 'n vraag of ware identiteitsverwerwing hoegenaamd by skoolgaande adolessente verwag kan word. Volgens Erikson en Marcia is laat-adolesensie die optimale periode vir identiteitsverwerwing, en dit is moeilik te voorsien dat skoolgaande adolessente, met beperkte lewenservaring, wel reeds optimaal 'n eie identiteit kan verwerf. Raphael (1978a, 1978b) bevind wel relatief hoë vlakke van identiteitsontwikkeling by skoliere, maar voer aan dat die eksplorاسie redelik beperk en oppervlakkig skyn te wees, en dat die verbintenis wat wel gesluit word, sterk tekens dra van meer rigiede "standvastigheid" van die identiteitsluiter as die positief-geïntegreerde (dog buigsame) verbintenis van die identiteitsverwerwer. Raphael stel die standpunt dat dit eerder dui op 'n voorlopige oopstel van alternatiewe gevolg deur premature sluiting. Sommige adolessente gee aanduidings van tentatiewe verbintenis, terwyl hulle bewus is van gebeure en faktore wat nog hul toekoms kan beïnvloed. Hoewel hulle die naaste aan identiteitsverwerwing is, kan hulle nie sonder meer as sodanig geklassifiseer word nie (Raphael & Xelowski, 1980: 385).

Hierdie perspektiewe moet na die ondersoeker se mening gesien word in die lig van die bespreking in par. 3.1.7, waaruit blyk dat sekondêreskooladolesente in sekere domeine reeds hoë vlakke van identiteitsontwikkeling kan bereik.

Ten opsigte van die moratoriumstatus stel Raphael & Xelowski (1980: 385) die vraag of skoolgaande adolessente noodwendig reeds aktief gemoeid moet wees met die eksplorاسie van alternatiewe om (volgens Erikson se definisie van moratorium) as moratoriums geklassifiseer te word. Hier word dus onderskei tussen aktiewe en passiewe moratorium, en laasgenoemde groep "... may be involved in a 'playful experimenting' where they experience, learn and absorb without an active, stressful struggle" (Berzonsky, 1981: 357). Adolessente kan dus bewus wees van alternatiewe en van die tyd tot hul beskikking voor die sluit van finale verbintenisse, wat weer meebring dat persone wat in die diffusiestatus geplaas word (op grond van gebrekkige aktiewe eksplorاسie) eintlik in moratorium hoort (Raphael & Xelowski, 1980: 385).

Die status van identiteitsluiting tydens adolessensie moet ook deeglik geëvalueer word. Veral tydens vroeë adolessensie kan skynbare sluiting dui op 'n tydelike verbintenis te midde van bestaande alternatiewe, wat eerder deel vorm van die eksplorاسieproses as van noodwendig permanente sluiting.

Ten opsigte van identiteitsdiffusie is reeds vroeër (par. 3.1.3) gewys op die verskil tussen aanvanklike en latere (meer permanente) diffusie. Meacham & Santilli (1982: 1463) onderskei insgelyks tussen twee soorte diffusie. In terme van Erikson se teorie dui diffusie op 'n relatief permanente uitkoms van die identiteitskrisis as gevolg van byvoorbeeld 'n onvermoë om tot sinvolle verbintenisse te kom. Veral by vroeë adolessente kan skynbare diffusie daarop dui dat eksplorاسie nog nie plaasvind nie (dit wil sê die identiteitskrisis nog nie ervaar is nie), maar dat dit na gelang van verdere ontwikkeling en ervaring nog

sal gebeur.

'n Belangrike perspektief wat uit die voorafgaande na vore kom, is dat identiteitstatusse - veral voor laat-adolessensie - nie bloot as uitkomst van die ontwikkelingsproses gesien moet word nie, maar veral ook as fases in dié proses. Wat veral by sekondêreskooladolesente van belang is, is die mate van openheid vir alternatiewe, ook te midde van moontlike "voorlopige" verbintenisse (Raphael & Xelowski, 1980: 386).

3.2 GESLAGSVERSKILLE IN IDENTITEITSONTWIKKELING

3.2.1 INLEIDING

Alhoewel Erikson (1971: 261-294) aandag gegee het aan verskille in psigologiese funksionering tussen die twee geslagte, impliseer hy identiese patrone in die proses van identiteitsontwikkeling by die twee geslagte. Navorsingsbevindinge dui egter daarop dat sy model van identiteitsontwikkeling primêr vir die manlike geslag relevant is (Côté & Levine, 1987: 312).

In reaksie op aannames dat alle geslagsverskille aangeleer word (Waterman, A.S. 1982: 344), beklemtoon Erikson biologies-gebaseerde gedragsverskille tussen die geslagte. Erikson (1975: 229-233) verklaar naamlik geslagsverskille hoofsaaklik in terme van 'n oriëntasie tot "outer space" by die manlike geslag en 'n oriëntasie tot "inner space" by die vroulike geslag. Dié onderskeiding is hoofsaaklik gebaseer op die anatomiese aard van die geslagsorgane. Dit impliseer 'n sterker oriëntasie by die vroulike geslag tot interpersoonlike verhoudinge, veral tot 'n manlike (lewens-)maat en 'n gesin, terwyl die man meer aktief gerig sou wees op sake soos die beroepslewe en prestasie.

Erikson se beklemtoning van beroepsidentiteit en ideologiese (insluitend godsdienstige en politieke) identiteit, en die sterk gerigtheid van sy teorie op die manlike geslag, het daartoe gelei dat navorsing aanvanklik hoofsaaklik tot dié domeine en tot

manlike ondersoekgroepe beperk is (Bourne, 1978a: 240; Marcia, 1980: 178). Dié domeine het egter nie ewe konstante en geldige resultate by die vroulike geslag gelewer nie (Josselson, 1987: 32), en sogenaamde "vroulike" domeine is mettertyd ingesluit, byvoorbeeld:

- houding teenoor voorhuwelikse seks (Marcia & Friedman, 1970; Schenkel & Marcia, 1972),
- seksuele waardes en geslagsrol (Hodgson & Fischer, 1979, 1981; Matteson, 1977a; Waterman, C.K. & Nevid, 1977), en
- vriendskappe en uitgaan (Engels: dating) (Grotevant e.a., 1982).

Die belangrikheid van die insluiting van interpersoonlike aspekte word in die woorde van Youniss (1980: 20) onderskryf: "For the person to discover himself or herself as an individual, he or she must be able to place the self into relation with other selves. One does not lose individuality in a relation, but gains a sense of self through it".

3.2.2 GESLAGSVERSKILLE IN TERME VAN IDENTITEITSTATUS

Navorsingsbevindings ten opsigte van moontlike geslagsverskille in identiteitsontwikkeling is uiteenlopend van aard. Ten opsigte van identiteitstatus as sodanig bevind sommige navorsers weinig of geen geslagsverskille in statusprofiel nie (Adams, Ryan, Hoffman, Dobson & Nielsen, 1984: 1102; Archer, 1982: 1554, 1989; LaVoie, 1976: 337; Protinsky, H.O. 1975: 430). Volgens Waterman, A.S. (1985b: 21) toon die twee geslagte "veel meer ooreenkomste as verskille" in die domeine van beroep, ideologie en interpersoonlike aspekte.

Verder toon navorsingsbevindings dat beduidend meer vroulike adolessente tussen 12- en 18-jarige ouderdom in die diffusie- en moratoriumstatus verkeer (Frégeau & Barker, 1986: 914). By laat-adolessente bevind Stark & Traxler (1974: 28-32) egter beduidend minder vroue in diffusie. Adams & Shea (1979: 16)

bevind gelyke verteenwoordiging van die twee geslagte in die verwerwing- en moratoriumstatusse, terwyl beduidend meer manlike as vroulike adolessente in diffusie en beduidend meer vroulike adolessente in sluiting verkeer. By vroeë adolessente (sts 5 en 6) bevind Streitmatter (1988: 340) hoër vlakke van identiteitsontwikkeling by meisies ten opsigte van beide ideologiese en interpersoonlike terreine. Dit kan verklaar word deur die vroeër pubertering en algemene vroeër ontwikkeling by die vroulike geslag tydens vroeë en middel-adolessensie (Fréreau & Barker, 1986: 917; Streitmatter, 1988: 340). Thorbecke & Grotevant (1982: 482) beklemtoon ook vroulike adolessente se vroeë fisieke en sosiale ontwikkeling, wat vroeë eksplorاسie en verbintenisse kan meebring - veral ten opsigte van interpersoonlike aangeleenthede.

Vervolgens word aandag gegee aan die rol van verskillende domeine by die twee geslagte.

3.2.3 GESLAGSVERSKILLE IN TERME VAN IDENTITEITSDOMEINE

Ten opsigte van die onderskeie domeine van identiteitsontwikkeling kom belangrike - en soms ook botsende - bevindinge na vore. Ten opsigte van godsdienstige identiteitstatus bevind sommige ondersoekers geen geslagsverskille by skoliere nie (Waterman, A.S., 1985b: 21-22), terwyl Adams & Fitch (1982: 580) en Hodgson & Fischer (1979: 44) by naskoolse adolessente beduidend meer manlike as vroulike identiteitsverwerwers bevind. Soos Orlofsky (1978a: 57) bevind Kacerguis & Adams (1980: 122) dat meer vroulike as manlike adolessente reeds 'n eie godsdienstige identiteit verwerf het, terwyl laasgenoemde 'n meerderheid mans in moratorium bevind.

In die geval van beroepsidentiteitstatus bevind sommige navorsers geen geslagsverskille nie (Kacerguis & Adams, 1980: 122; Waterman, A.S., 1985b: 21). Hodgson & Fischer (1979: 44) en Matteson (1977a: 362) bevind egter wel beduidend hoër vlakke van identiteitsontwikkeling by die manlike geslag.

In die politieke domein bevind Kacerguis & Adams (1980: 122) 'n niebeduidende neiging tot meer vroulike adolessente in diffusie en meer manlike adolessente in moratorium, maar Grotevant (1981, soos aangehaal deur Waterman, A.S., 1985b: 22) bevind beduidend meer manlike skoliere in die verwerwingstatus en meer vroulike skoliere in moratorium. Soortgelyke resultate is ook by naskoolse ondersoekgroepe verkry (Adams & Fitch, 1982: 580; Hodgson & Fischer, 1979: 44).

Bogenoemde tendense tot hoër vlakke van identiteit by die vroulike geslag op die terrein van godsdiens en by die manlike geslag op die terrein van politieke aangeleenthede kan moontlik verklaar word deur die feit dat godsdiens tradisioneel as 'n "vroulike" terrein en politiek as 'n "manlike" terrein beskou is (Kacerguis & Adams, 1980: 123). Rothman (1984: 724) wys daarop dat godsdienstige sake skynbaar sterk verband hou met seksuele en morele aspekte, wat kritieke areas vir vroulike identiteitsontwikkeling is, terwyl sterker beroepsidentiteitsontwikkeling by die manlike geslag verwag sou word in die lig van tradisionele verwagtinge.

Op die terrein van geslagsrolontwikkeling is geen geslagsverskille in identiteitstatus by skoliere bevind nie (Waterman, A.S., 1985b: 22), maar by naskoolse studente bevind Hodgson & Fischer (1979: 44) wel beduidend meer vroue in die moratorium- en verwerwingstatus. In die opweeg van beroeps- en gesinsprioriteite bevind Archer (1985a) beduidend meer vroue in moratorium en identiteitsverwerwing, met 'n oorwig mans in sluiting en diffusie.

Seksuele waardes, soos veral bepaal deur houdings teenoor voorhuwelike seks, is die een domein waarin Hodgson & Fischer (1979) geen geslagsverskille in identiteitstatus bevind nie, terwyl ander navorsers wel bevind dat dit 'n baie belangrike terrein vir veral vroulike identiteitsontwikkeling is (Schenkel & Marcia, 1972; Matteson 1977a). Waterman, C.K. & Nevid (1977:

339-341) bevind insgelyks dat beduidend meer vroulike as manlike adolessente ten opsigte van voorhuwelikse seks in statusse verkeer wat "krisis" impliseer, naamlik moratorium en verwerwing.

Bostaande uiteensetting van navorsingsbevindinge dien gedeeltelik as bevestiging vir die sterk gevestigde siening dat die vroulike geslag sterker gerig is op sosiale rolle en die daarstelling en onderhouding van interpersoonlike verhoudinge, terwyl die manlike geslag sterker gerig is op beroepsidentiteit (Adams & Jones, 1983: 250; Marcia, 1980: 179). Hierdie verskille kom veral by laat-adolessente duidelik na vore (Grotevant, 1983: 232).

In aansluiting hierby kom Thorbecke & Grotevant (1982: 486-488) tot die volgende belangrike bevindinge:

- In die "vriendskappe"-domein verkeer vroulike adolessente in 'n hoër staat van identiteitsontwikkeling as mans, maar nie in die "uitgaan"-domein nie.
- Die prosesse van interpersoonlike en beroepsidentiteitsontwikkeling is by vroulike adolessente sterker interverweef as by manlike adolessente. By laasgenoemde verloop dié prosesse dus meer onafhanklik.
- By beide geslagte toon psigologiese vroulikheid (Vgl. par. 3.7.3) 'n positiewe verband met interpersoonlike eksplorاسie.
- Ten opsigte van prestasiegerigtheid bevind hulle by manlike adolessente 'n positiewe verband tussen interpersoonlike identiteit en prestasiegerigtheid, maar geen verband by vroulike adolessente nie. Eersgenoemde groep toon ook 'n positiewe verband tussen persoonlike verbintenisse en mededingendheid (Engels: competitiveness), met 'n negatiewe verband by die vroulike geslag.

In die lig van hierdie bevindinge sê Thorbecke & Grotevant (1982:

486): "It appears that young men and women are approaching the tasks of interpersonal identity formation with different styles".

Die bostaande bevindinge kan geïnterpreteer word in terme van Gilligan (1982) se teorie, wat van die standpunt uitgaan dat verskillende style van identiteitsontwikkeling verband kan hou met verskille in interpersoonlike identiteitsontwikkeling tussen die twee geslagte. Gilligan bevind naamlik dat die vroulike geslag waardes aanwend wat gebaseer is op 'n belewing van binding ("connectedness and attachment to others"), terwyl mans 'n sterker behoefte aan skeiding en outonomie openbaar. Vandaar byvoorbeeld Thorbecke & Grotevant se bogemelde bevinding van 'n positiewe verband tussen kompetisie en interpersoonlike identiteit by manlike adolessente teenoor 'n negatiewe verband by die vroulike geslag. Daaruit blyk dat skeiding, individualiteit en outonomie belangrik is vir selfdefiniëring by die manlike geslag - ook ten opsigte van interpersoonlike verhoudinge. Samevattend kan dit dus gestel word dat identiteitsontwikkeling by die manlike geslag via individualiteit en outonomie geskied, maar by die vroulike geslag via binding en interpersoonlike verhoudinge.

Die voorafgaande hang waarskynlik saam met 'n sterker instrumentele oriëntasie by die manlike geslag, byvoorbeeld in die vorm van 'n sterker strewe na outonomie, selfhandhawing en ambisie. 'n Ekspressiewe oriëntasie by die vroulike geslag manifesteer in die betoning van interpersoonlike warmte en empatie. Selfs by pre-adolessente (9 - 11 jaar) bevind Rosenthal e.a. (1981: 533) beduidend hoër intimiteitsellings by die meisies en beduidend hoër tellings vir outonomie en inisiatief by die seuns.

3.2.4 IDENTITEIT EN INTIMITEIT

Volgens Erikson se agt-fase-lewensiklus volg die verwerwing van intimiteit (fase 6) na die hantering van die identiteitskrisis. Die vraag het egter mettertyd ontstaan of dit noodwendig die

geval is, veral by die vroulike geslag. Navorsing dui daarop dat dit skynbaar nie die geval is nie.

Bevindinge soos dié van Hodgson & Fischer (1979), Matteson (1975 en 1977a) en Waterman, C.K. & Nevid (1977) dui daarop dat interpersoonlike terreine soos geslagsidentiteit en intimiteit by vroulike identiteitsontwikkeling relatief belangriker is as beroepsidentiteit, godsdiens of politiek. Prager (1977) en Kacerguis & Adams (1980) vind geen vaste verband (patroon) in die verwerwing van identiteit en intimiteit nie. Laasgenoemde toon egter aan dat vroue wat hulle in identiteitstatusse bevind wat verbintnisse impliseer (naamlik identiteitsluiting en -verwerwing) 'n groter kans het om 'n hoër intimiteitstatus te verwerf. Dit impliseer dat die verband tussen identiteit en intimiteit primêr betrekking het op die mate van verbintnis wat aangegaan is, en nie op die vlak van identiteitsontwikkeling nie.

Op grond van bogemelde en ander bevindinge kom Matteson (1982: 71-72) tot die slotsom dat identiteitsverwerwing op alle terreine nie 'n voorwaarde vir die verwerwing van intimiteit is nie, en dat identiteit nie noodwendig intimiteit vooraf gaan nie. Soos Douvan & Adelson (1966) meen Matteson trouens dat die verwerwing van intimiteit identiteitsverwerwing by die vroulike geslag vooraf skyn te gaan.

In aansluiting hierby bevind Marcia (1982: 57), Ochse (1983: 181-182) en Schiedel & Marcia (1985: 158) dat die prosesse van identiteits- en intimiteitsverwerwing eerder parallel of selfs in omgekeerde volgorde verloop, en dat daar positiewe interaksie tussen identiteit en intimiteit bestaan. "It is quite feasible that by sharing and risking themselves in close relationships people may learn to know themselves ... and to develop a sense of mutuality with their community" (Ochse, 1983: 182). Dit geld egter nie slegs vir vroulike adolessente nie, want verskeie navorsers bevind dat identiteitsdomeine soos beroep en godsdiens sowel as interpersoonlike aspekte wel by beide geslagte sterk figureer (Hodgson & Fischer, 1979: 44; Matteson, 1982: 71;

Ochse, 1983: 182).

'n Belangrike gevolgtrekking wat uit die voorafgaande voortvloei, is dat vroulike identiteitsverwerwing nie noodwendig vertraag of uitgestel word (soos Erikson sê) nie, maar dat identiteitsontwikkeling wel verskillende "weë" by die twee geslagte volg (Hodgson & Fischer, 1979: 49).

Erikson het in 'n later stadium (Erikson & Erikson, 1981: 262 en 267) self gesê dat intimiteit waarskynlik dikwels by die vroulike geslag identiteit voorafgaan of grootliks daarmee oorvleuel, en dat identiteitsverwerwing dus "uitgestel" word totdat 'n permanente interpersoonlike verbintenis aangegaan is en/of 'n huwelik gesluit is, aangesien die keuse van 'n huweliksmaat so 'n belangrike element van die vrou se identiteitsverwerwing is (Erikson, 1971: 283). "... the choice of a partner is, for women, the critical element in the identity achievement process" (Morgan & Farber, 1982: 202).

In hierdie verband is dit belangrik om te let op O'Connell (1976: 681-687) se onderskeiding tussen drie groepe vroue, naamlik "tradisionele" vroue, wat voltydse tuisteskeppers is, "neo-tradisionele" vroue, wat hul buitenshuise loopbane tydelik onderbreek ter wille van die opvoeding van hul kinders, en "nie-tradisionele" vroue, wat deurgaans 'n buitenshuise beroep beoefen. Hy bevind dat al drie groepe 'n beduidende "versterking" van eie identiteit na huweliksluiting ervaar (wat kan dui op die integrasie van identiteit en intimiteit), maar dat laasgenoemde groep 'n sterker en meer persoonlike identiteit ervaar as die ander twee groepe. Dié twee groepe ervaar dikwels 'n verlengde identiteitsmoratorium - selfs totdat hul verantwoordelikhede ten opsigte van kinderopvoeding verminder. Stein & Weston (1982: 897-898) bevind insgelyks dat sogenaamde nie-tradisionele vroue, wat hulle nie soveel laat beperk deur tradisionele geslagsrolstereotipes nie, 'n duideliker gedefinieerde persoonlike identiteit verwerf.

3.2.5 DIE PSIGOLOGIESE WAARDE VAN IDENTITEITSTATUSSE

'n Verdere opvallende verskynsel ten opsigte van die twee geslagte se identiteitsontwikkeling is die feit dat verskillende identiteitstatusse skynbaar nie dieselfde ontwikkelingspsigologiese waarde vir beide geslagte het nie.

Navorsingsbevindinge toon dat die "hoër" statusse, naamlik identiteitsverwerwing en -moratorium, by manlike adolessente gepaard gaan met positiewe ontwikkeling, byvoorbeeld hoër vlakke van outonomie en geneigdheid tot ekspressie, positiewe selfagting, sterker interne lokus van beheer, minder geneigdheid tot konformering en gesagsaanvaarding, hoër vlakke van kognitiewe ontwikkeling en beter kognitiewe funksionering onder druk, hoër vlakke van morele redenering, minder geneigdheid tot impulsiewe besluitneming en hoër intimiteitsvlakke in interpersoonlike verhoudinge. Daarteenoor korreleer identiteitsdiffusie en -sluiting met minder positiewe ontwikkeling en aanpassing (Bourne, 1978a; Bos, Bosma, Graafsma & Peeters, 1982b: 129; Marcia, 1980: 174, 1982: 56; Matteson, 1977a: 358).

In teenstelling met die bostaande word daar by vroulike adolessente egter meer positiewe funksionering en meer soortgelyke gedrag by identiteitsverwerwers en -sluiters waargeneem. Hulle toon byvoorbeeld hoër selfagting, laer angsvlakke en groter veldonafhanklikheid. Anders as by die manlike geslag blyk identiteitsluiting meer positiewe aanpassingswaarde en moratorium minder positiewe aanpassingswaarde te hê (Josselson, 1987: 32; Marcia & Friedman, 1970; Matteson, 1977a; Schenkel, 1975; Toder & Marcia, 1973).

Dié tendens kan waarskynlik verklaar word deur die feit dat selfstandige eksplorاسie, besluitneming en die verwerwing van outonomie by die manlike geslag aangemoedig word, terwyl eksplorاسie tradisioneel by die vroulike geslag ontmoedig word en sy as't ware gedwing word tot verbintenis (dit wil sê

identiteitsluiting), want daar word van haar verwag om haar identiteit via 'n huweliksmaat en moederskap te vind, en om die primêre draer van maatskaplike waardes te wees (Ginsburg & Orlofsky, 1981: 299; Marcia, 1982: 64). Bourne (1978a: 245) stel dit soos volg: "... the young woman who retains her parents' values and anticipates filling conventional roles is most likely to receive social confirmation upon entering the adult world". Dit bring mee dat 'n sterk strewe na stabiliteit (hetsy in die vorm van identiteitsverwerwing of -sluiting) haar vrywaar van konflik, terwyl die onsekerheid van moratorium vir haar minder aanvaarbaar is as vir die manlike adolessent.

In teenstelling met voorafgaande bevind ander navorsers nie sulke duidelik geslagsverskille ten opsigte van die aanpassingswaarde van verskillende statusse nie. Orlofsky (1978a: 58-61) en Raphael (1977: 60-62, 1978b: 634-639) bevind dat die eksplorاسie van alternatiewe (soos in die moratoriumstatus) vir vroulike adolessente dieselfde aanpassingswaarde as vir manlike adolessente het. Laasgenoemde ondersoek wys ook nie ooreenkomste tussen adolessente meisies in moratorium en diffusie uit nie, en toon dat meisies wat gedurende die sekondêreskooljare oop is vir alternatiewe, adolessente ontwikkelingstake optimaal hanteer. Ginsburg & Orlofsky (1981: 306) bevind insgelyks dat die belewing van die "identiteitskrisis" en moratorium ook by die vroulike geslag 'n positiewe ontwikkelingsproses verteenwoordig en tot persoonlikheidsontwikkeling bydra. Vroulike adolessente ervaar moratorium ook nie noodwendig negatief nie, ten spyte van skynbare konflik en stres wat daarmee gepaard gaan.

Ten opsigte van vrees vir sukses bevind Orlofsky (1978a: 56) dat mans in die verwerwing- en moratoriumstatusse 'n lae graad van vrees vir sukses toon en sluiters en diffusies 'n hoë vrees vir sukses, maar vir vroue geld die omgekeerde, dit wil sê verwerwers en moratoriums toon hoë vrees vir sukses en sluiters en diffusies lae vrees vir sukses. Volgens Orlofsky (1978a: 58-61) kan dié verskynsel verklaar word deur die feit dat vroulike adolessente in sluiting en diffusie minder gemotiveerd is vir akademiese en

beroepsprestasie. Derhalwe ervaar hulle nie soveel konflik met tradisionele vroulike rolverwagtinge nie, en daarom ervaar hulle ook 'n geringe vrees vir sukses. Die nastrewe van hoë aspirasies by vroue in verwerwing en moratorium bring hulle egter in konflik met tradisionele verwagtinge, wat vrees vir sukses meebring. Volgens Orlofsky ervaar die vrou in moratorium dus innerlike konflik en verhoogde sosiale druk as gevolg van verwerwe outonomie wat manifesteer in hul eksplorاسie van alternatiewe. So kan die indruk ontstaan dat moratorium in vergelyking met sluiting vir vroue weinig aanpassingswaarde het. Bos e.a. (1982b: 131) wys in dié verband daarop dat die vroulike emansipasiebeweging belangrike veranderinge in geslagsrolverwagtinge meegebring het wat as stimulus dien vir aktiewe eksplorاسie by die vrou, en daar kan verwag word dat meer vroulike adolessente waarskynlik in die toekoms in moratorium sal verkeer. Sodoende sal die moratoriumstatus se aanpassingswaarde waarskynlik verhoog en sluiting s'n verlaag.

Ten opsigte van die psigologiese impak van identiteitsluiting bevraagteken Read, Adams & Dobson (1984: 175-176) die siening dat dié status vir vroulike adolessente dieselfde positiewe waarde het as identiteitsverwerwing. Hulle evalueer spesifieke waarneembare sosiale gedragsvorme (in plaas van breër persoonlikheidskonstrukte soos selfagting, angs en geslagsroltipering) en kom tot die gevolgtrekking dat "... the foreclosure and identity-achievement statuses are not equally adaptive entities".

Ten opsigte van geslagsverskille in identiteitsontwikkeling beklemtoon Josselson (1987: 20-23) die rol van die skeiding- en individuasieprosesse. Individuasie verwys nie primêr na fisiese skeiding nie; trouens, dit kan sonder fisiese skeiding geskied. Individuasie gaan oor die verwerwing van 'n self wat outonoom funksioneer, maar steeds in verhouding tot ouers, en die stelselmatige oornome van funksies wat voorheen deur die ouers vervul is. Dit impliseer dus 'n stelselmatige proses van verwerwing van outonomie van die ouers. "Separation-

individuation thus does not abolish relationship; rather, it requires revision of relationship" (Josselson, 1987: 21).

Manlike adolessente definieer hulself veral in terme van die beroepslewe en onderskeiding van andere, terwyl vroulike adolessente in hul identiteitsformulering sterker gerig is op binding aan andere en minder verwyder is van die gesin. Identiteitsontwikkeling is dus by die vroulike geslag meer persoonsesentreer en emosioneelgeoriënteer as by mans (Gilligan, 1982).

Volgens Josselson (1987: 186-188) is die proses van skeiding-individuasie tydens adolessensie van kritiese belang vir latere identiteitsverwerwing. Alhoewel die individuasieproses minder intens by vroue as mans verloop, verskil vroue individueel in die graad van soeke en strewe na individuasie, en die vier identiteitstatusse kan verklaar word in terme van die graad van individuasie wat bereik is. By identiteitsluiters het min skeiding of individuasie plaasgevind. Hulle het as jong meisies harmonieuse en psigologies-bevredigende gesinsverhoudinge ervaar, en hulle vermy die risiko's van die adolessente ontwikkelingstake ten einde die bestaande innerlike balans te handhaaf. Aan die ander punt van die kontinuum geskied skeiding en individuasie by die identiteitsdiffusies te intens en te vroeg, en daar vind nie genoegsame internalisering en integrasie van identiteitskomponente vanaf die ouers plaas nie. Moratoriums beskik oor 'n sterk geïnternaliseerde beleving van wie en wat hulle veronderstel is om te wees (in terme van sosiale verwagtinge byvoorbeeld), maar baie probeer te drasties daarvan wegbreek - wat moratorium 'n pynlike proses kan maak. Identiteitsverwerwers is dié groep wat geneig is tot geleidelike prosesse van skeiding en individuasie sonder verlies van interpersoonlike binding. Vir hulle het bevoegdheid en prestasie op sigself groter waarde as bevoegdheid en prestasie as blote medium om andere tevrede te stel. Hulle is dan ook beter in staat tot die hantering van angs en skuldgevoelens wat kan ontstaan wanneer hulle nie andere tevrede stel in die strewe na eie doelstellings en standaarde

nie.

Josselson (1987:188) kom tot die volgende belangrike slotperspektiewe: "... whatever helps the growing girl develop a sense of competence in her own abilities, independent of the praise of others, will be helpful to her in achieving an identity ... In separation-individuation lies the balance between self and other in ongoing relatedness as well as the degree of freedom a woman allows herself to explore the boundaries of what she might become".

3.2.6 IDENTITEITSONTWIKKELING BY DIE VROU EN MODERNE VERANDERINGE

Hall (1990) en Morgan & Farber (1982: 199-200) wys tereg op die feit dat daar veral sedert die Sestigerjare ingrypende veranderinge in houdings teenoor die vrou se plek en rol in die samelewing ingetree het wat nuwe moontlikhede vir die vrou open, onder andere ten opsigte van beroepsmoontlikhede, interpersoonlike verhoudinge, ensovoorts.

In die VSA het meer as 50% van vroulike ondersoekgroepe reeds teen 1980 eie beroepsbeoefening asook medeverantwoordelikheid in huishoudelike verantwoordelikhede verkies bo die tradisionele rol van huisvrou en moeder. Daarbenewens trou vroue op 'n later ouderdom as voorheen, skei meer dikwels en het minder kinders. Dié verskynsel beteken nie noodwendig 'n verwerping van tradisionele geslagsrolstereotipes nie, maar ander sienswyses word met meer tradisionele waardes geïnkorporeer (Morgan & Farber, 1982: 200).

Hierdie veranderinge bring vroulike identiteitskonflik beslis sterker na vore, en dit raak die adolessente meisie se identiteitsontwikkeling, selfbeeld en toekomsverwagting, want dit impliseer die verlies van die "eksistensiële anker" van die tradisionele en algemeen-aanvaarde geslagsroldefinisie (Morgan & Farber, 1982: 201).

In die lig van die voorafgaande is dit duidelik dat Erikson 'n baie beperkte siening van vroulike identiteitsontwikkeling handhaaf. In teenstelling met sy anatomies-bepaalde onderskeiding van 'n "inner space"- en "outer space"-oriëntasie by die twee geslagte moet psigososiale faktore veel sterker beklemtoon word - veral in die lig van hedendaagse ontwikkelinge soos hierbo genoem.

Erikson se siening was waarskynlik aanvaarbaar in 'n tyd van algemeen-aanvaarde geslagsrolstereotipes, toe die vrou se beroepsidentiteit en selfdefinisie hoofsaaklik bepaal is deur die man met wie sy sou trou. Daar bestaan tans 'n behoefte aan 'n nuwe perspektief op vroulike identiteitsontwikkeling wat voorsiening maak vir eksplorاسie en konflik ten opsigte van onder andere loopbaan, ideologiese en interpersoonlike alternatiewe, aangesien veel meer alternatiewe en keusemoontlikhede tans vir die vrou bestaan. Die proses van identiteitsontwikkeling by die vroulike geslag word tans juis gekompliseer deur die konflik tussen tradisionele geslagsrolstereotipes en "nuwe" alternatiewe (Morgan & Farber, 1982: 202-207).

3.2.7 SAMEVATTENDE PERSPEKTIEWE

Ten spyte van teenstrydige navorsingsbevindinge blyk dit uit die voorafgaande uiteensetting dat daar wel bepaalde verskille in identiteitsontwikkeling tussen die twee geslagte bestaan. Die manlike geslag is skynbaar relatief sterker gerig op terreine soos beroepsidentiteit, prestasie en politiek, terwyl domeine soos godsdienstige en morele identiteit en interpersoonlike verhoudinge, insluitend vriendskappe, geslagsrol en seksuele waardes, 'n belangriker rol in vroulike identiteitsontwikkeling speel. Interpersoonlike aspekte en beroepsidentiteit is ook sterker geïntegreerd by die vroulike geslag.

Hierdie tendense kan in 'n groot mate verklaar word in terme van tradisionele sienswyses van die geslagsrolle, asook in terme van

'n sterker instrumentele oriëntasie by die manlike geslag teenoor 'n sterker ekspressiewe oriëntasie by die vroulike geslag. Dit hou verband met 'n sterker gerigtheid op skeiding, individuasie en die verwerwing van outonomie by die manlike geslag teenoor 'n sterker gerigtheid op interpersoonlike binding by die vroulike geslag (Gilligan, 1982). Josselson (1987) beklemtoon egter ook die belangrikheid van die individuasieproses by die vroulike geslag, wat geskied sonder die verlies van interpersoonlike binding.

Ten spyte van bogenoemde verskille is dit egter belangrik om in gedagte te hou dat die onderskeie identiteitsdomeine wel 'n belangrike rol in beide geslagte se identiteitsontwikkeling speel.

In aansluiting by die voorafgaande is bevind dat intimiteitsontwikkeling nie noodwendig op identiteitsverwerwing volg nie, maar dat dié twee prosesse veral by die vroulike geslag dikwels parallel of selfs in omgekeerde volgorde verloop.

Identiteitstatusontwikkeling toon wisselende bevindinge, maar die proses van identiteitsontwikkeling begin blykbaar wel vroeër by die vroulike geslag as gevolg van vroeëre pubertering by die meisie en 'n algemene ontwikkelingsvoorsprong by die vroulike adolessent. Dit bring mee dat hoër identiteitstatusse soms by vroulike adolessente voorkom - veral in sekere domeine.

Die bogemelde perspektiewe lei tot die slotsom dat die proses van identiteitsontwikkeling waarskynlik verskillende "weë" by die twee geslagte volg.

Verder verskil die ontwikkelingspsigologiese waarde van statusse tussen die geslagte. So byvoorbeeld het identiteitsmoratorium nie altyd dieselfde positiewe aanpassingswaarde vir vroulike as manlike adolessente nie, terwyl identiteitsluiting groter aanpassingswaarde vir vroulike adolessente kan hê. Dit kan verklaar word deur die tradisionele ontmoediging van eksplorاسie

by die vroulike geslag, wat dikwels tot vroeër verbintenisse lei, aangesien dit groter psigologiese veiligheid bied.

'n Laaste belangrike perspektief is dat bogemelde tendense en geslagsverskille reeds veranderinge toon as gevolg van heersende veranderinge in tradisionele geslagrolstereotipes en in die siening van die vrou se rol in die samelewing. Teenstrydighede in bestaande navorsingsbevindinge kan waarskynlik deels daardeur verklaar word, en dit sal in toekomstige navorsing wel deeglik in ag geneem moet word.

In dié verband stel Morgan & Farber (1982: 208) die volgende belangrike perspektiewe:

- Die uitbreiding van geslagsrolalternatiewe skep die moontlikheid van betekenisvolle eksplorاسie en keuse-uitoefening in vroulike identiteitsontwikkeling. Dit impliseer 'n meer geldige aanwending van Marcia se statuskategorieë by die vroulike geslag.
- Krisis en moratorium word dus net so 'n belangrike voorwaarde vir suksesvolle identiteitsverwerwing vir die vroulike as die manlike geslag.
- Belangrike tradisionele identifikasiebronne en ervaring in interpersoonlike verhoudinge mag op sigself in die toekoms onvoldoende wees vir die ontwikkeling van 'n nie-tradisionele vroulike identiteit.

Aangesien identiteitsontwikkeling die adolessent in sy totaliteit betrek, word vervolgens aandag gegee aan die verskillende verbandhoudende dimensies, naamlik fisieke ontwikkeling, kognitiewe ontwikkeling, intellektuele vermoëns en akademiese prestasie, morele ontwikkeling, godsdienstige ontwikkeling, die ontwikkeling van politieke denke, psigoseksuele ontwikkeling en geslagsidentiteit, beroepsidentiteit, sosiale ontwikkeling, gesinsfaktore, sosio-ekonomiese en sosio-kulturele faktore, die

rol van die massamedia, selfkonsep-ontwikkeling en 'n aantal spesifieke persoonlikheidsveranderlikes. Daarna word op bepaalde opvoedkundig-sielkundige implikasies gewys.

3.3 FISIEKE ONTWIKKELING

Op die gebied van fisieke identiteitsontwikkeling is tot op datum relatief min navorsing gedoen. Dit is egter 'n dimensie wat waarskynlik 'n baie belangrike rol in die adolessent se identiteitsontwikkeling speel, en wat voor domeine soos beroeps- en ideologiese identiteit reeds sterk na vore tree (Matteson, 1975).

Puberteit en vroeë adolessensie staan in die teken van ingrypende fisieke veranderinge, en wanneer die vraag "Wie is ek?" na vore kom, draai dit sterk om die eie liggamsbeeld. Die fisieke identiteit is inderdaad 'n kernfaset van die adolessent se identiteitsoeke.

Dit is bekend dat verskille in fisieke rypwording met adolessente se psigologiese aanpassing verband hou, wat impliseer dat dit ook die identiteitsontwikkeling positief of negatief kan beïnvloed (LaVoie, 1976: 374). Normaalweg toon vroeë ontwikkelaars meer positiewe aanpassing en minder bekommernis oor die liggaam as laat-ontwikkelaars.

Die beklemtoning van fisieke voorkoms - onder andere deur die massamedia en advertensiewese - bring mee dat dit sterk verband hou met die adolessent se selfbeeld en selfagting, en dat dit 'n prominente rol in die adolessent se totale identiteitsontwikkeling speel.

Die adolessent se fisieke ontwikkeling moet in samehang met sy totale ontwikkeling gesien word: die fisieke veranderinge het soms 'n ingrypende invloed op die adolessent se sosiale ontwikkeling, selfbeeld en identiteitsontwikkeling (Monteith e.a., 1988: 57).

3.4 KOGNITIEWE ONTWIKKELING

Hoewel Erikson nie die verband tussen kognitiewe en identiteitsontwikkeling duidelik uitspel nie, beskou hy die vermoë om verskillende alternatiewe moontlikhede te kan oorweeg as dié faset van formele operasies wat die belangrikste rol in identiteitsontwikkeling speel. "Such cognitive orientation forms ... a complement to the need of the young person to develop a sense of identity, for, from among all possible and imaginable relations, he must make a series of ever-narrowing selections of personal, occupational, sexual, and ideological commitments" (Erikson, 1971: 245).

Erikson vereenselwig hom dan ook met Piaget se kognitiewe ontwikkelingsmodel, en verklaar dat die vermoë tot formele denke werklike hantering van die identiteitskrisis moontlik maak (Gallatin, 1975: 214). Verder kan kognitiewe ontwikkeling beskou word as een van die faktore wat identiteitsontwikkeling juis tydens adolessensie sterk op die voorgrond bring (Berzonsky, 1981: 358).

Navorsingsresultate toon wisselende bevindings. Sommige ondersoeke (byvoorbeeld Protinsky & Wilkerson, 1986: 463; Rowe & Marcia, 1980: 91) bevind 'n beduidende positiewe korrelasie tussen kognitiewe en identiteitsontwikkeling. Leadbeater & Dionne (1981: 116-119) se ondersoek bevestig dié hipotese gedeeltelik; hulle bevind dat formele denke 'n wesenlike faktor in identiteitsontwikkeling is.

Raphael (1979: 75-79) bevind dat sekondêreskoolleerlinge eers in beroepsalternatiewe eksploreer, en later in die godsdienstige en politieke domeine. Dit hou skynbaar verband met die toenemende kompleksiteit van die betrokke terreine, maar kan ook verklaar word deur eksterne realiteitsfaktore, veral die verwagtinge wat die samelewing aan die adolessent stel.

Verdere bevindinge wat op 'n positiewe verband tussen kognitiewe en identiteitsontwikkeling dui, is dat adolessente in hoër identiteitstatusse onder druk kognitief beter funksioneer as diegene in laer statusse (Bob, 1969; Marcia, 1966: 255-258), terwyl adolessente in moratorium beduidend beter as sluiters en diffusies funksioneer ten opsigte van die hantering van dubbelsinnige situasies, die verkryging en herroeping van inligting, en kognitiewe kompleksiteit, dit wil sê die vermoë om verskillende perspektiewe in ag te neem (Raphael, 1978a: 88). Slugoski, Marcia & Koopman (1984: 652) bevind hoër kognitiewe kompleksiteit by beide moratoriums en verwerwers. Daar is ook by vroulike studente bevind dat sluiters die minste in staat is tot die analise en integrasie van inligting vanuit verskillende perspektiewe, dat sluiters en diffusies geneig is om só skerp te fokusseer dat ander belangrike inligting geïgnoreer word, terwyl identiteitsverwerwers en -moratoriums groot hoeveelhede inligting in komplekse situasies kan hanteer. Laasgenoemde kan beskou word as 'n belangrike vereiste vir die effektiewe hantering van die fase van identiteitsmoratorium op weg na identiteitsverwerwing (Read e.a., 1984: 172-176).

Kognitiewe kompleksiteit is inderdaad 'n eienskap wat sterk behoort te korreleer met die proses van identiteitsverwerwing, aangesien dit gaan oor die vermoë om op 'n komplekse wyse na die wêreld te kyk, fyner nuanses waar te neem, fyn te onderskei tussen objekte, gebeure en sienswyses, vanuit verskillende idees en identifikasiefigure tot sintese te kom, en selektief keuses uit te oefen en tot besluite te kom (Slugoski e.a., 1984: 659; Tzurriel & Klein, 1977: 1101). In dié verband bevind Côté & Reker (1979: 110) hoër kognitiewe kompleksiteit by diffusies en moratoriums. Dit is gedeeltelik in teenstelling met bevindinge hierbo vermeld, alhoewel hulle die standpunt huldig dat hoër kognitiewe kompleksiteit juis by adolessente "in krisis" (dit wil sê diffusies en moratoriums) verwag sou word.

'n Relevante onderskeiding van vier kognitiewe strukture wat verband hou met die hantering van die identiteitskrisis is dié

van Leiper (1982: 86-95). Daarvolgens word niveau 1 gekenmerk deur baie konkrete en ongenuanseerde denke. Alternatiewe word konkreet omskryf, en adolessente op dié vlak identifiseer sterk en onmiddellik met bepaalde figure. Hul lewensbeskouing word grootliks gerig deur "op die regte pad te bly", en die bereiking van 'n doel staan voorop, met 'n gebrek aan 'n bewuste proses van eie plaasbepaling in die wêreld. Op niveau 2 is die essensiële probleem die vind van 'n juiste plek in die wêreld ten einde jouself te kan wees. Anders as op niveau 1 word daar wel 'n vergelyking getref tussen eie eienskappe en waardes en dié van die omgewing. Selfwaardering en -vervulling vind op 'n hoër vlak plaas. Die verwerwing van eie standpunte word hoog aangeslaan, maar dié van andere word selde effektief oorweeg en geïntegreer. Die selfdefinisie is duideliker geskei van dié van andere (in teenstelling met niveau 1), maar dit geskied steeds in baie algemene terme. Op niveau 3 is die konstruering van 'n sisteem van interpretasie en evaluering vir adolessente van groot belang ten einde hulself te begryp en te evalueer. Hulle is dikwels besig met die eksplorاسie van eie vrae en probleme en die evaluering van eie opvattinge. Redenering op ideologiese vlak kom dikwels voor, en die selfkonsep is meer gestruktureerd as in die vorige gevalle. Niveau 4 verteenwoordig die hoogste vlak, waar verinnerliking van eie standpunte na oorweging en evaluering van andere s'n plaasvind. 'n Persoonlike identiteit word as't ware "ontwerp", en normatiewe en ideologiese implikasies staan sterk voorop in die oorweging van alternatiewe. Dié adolessente is sterk proses-gerig in plaas van blote doel-gerigtheid.

Leiper se navorsing toon in die algemeen 'n positiewe verband tussen kognitiewe struktuur en identiteitstatus. Hoër struktuurvlakke stel die adolessent in staat tot meer effektiewe en volwasse oplossing van die identiteitskrisis. So korreleer niveau 1 meesal met identiteitsluiting en niveau 4 met identiteitsverwerwing en -moratorium.

Identiteitsontwikkeling toon ook 'n verband met kognitiewe styl. Identiteitsluiters en -diffusies is geneig tot groter kognitiewe

impulsiwiteit as moratoriums en verwerwers, terwyl verwerwers en sluiters (dit wil sê diegene wat reeds verbintenisse aangegaan het) 'n sterker toekomsgeoriënteerde tydperspektief openbaar (Marcia, 1980: 164). Identiteitsverwerwers toon die grootste mate van veldonafhanklikheid, en diffusies die meeste veldafhanklikheid (Schenkel, 1975: 78-81). Sluiters is die mees rigiede denkers en aanvaar nie uitdagings wat 'n bedreiging vir die self kan inhou nie (Slugoski e.a., 1984: 646-647).

In teenstelling met die voorafgaande bespreking, wat dui op 'n positiewe korrelasie tussen vlak van identiteitsontwikkeling en kognitiewe ontwikkeling, funksioneringsvlak, struktuur en styl, is daar sommige navorsingsbevindings sonder sodanige verbande (Berzonsky, Weiner & Raphael, 1975: 258; Blasi & Hoeffel, 1974: 349-361; Wagner, 1976).

Volgens Blasi & Hoeffel (1974: 359) is formele redenering nie 'n noodwendige voorwaarde vir identiteitsverwerwing nie, onder andere omdat konkrete redeneerders met rykgeskakeerde ervarings wel die werklikheid effektief kan ondersoek en keuses kan uitoefen - hoewel sonder die oorweging van hipotetiese alternatiewe soos deur formele denkers.

Verder is dit so dat Piaget se konsep van formele operasies hoofsaaklik gebou is op denke wat in die natuurwetenskappe geldig is, terwyl die soort denke wat vir persoonlikheidsontwikkeling relevant is, nie dieselfde moontlikhede vir logiese eksperimentele ondersoek bied nie. Dit bring die vraag na vore of identiteitsontwikkeling wel berus op Piaget se kognitiewe operasies: "Perhaps individuals operate in their daily lives by logical reasoning that is different than that outlined by Piaget" (Berzonsky e.a., 1975: 258).

Die verband tussen kognitiewe en identiteitsontwikkeling word duideliker wanneer eersgenoemde binne die psigososiale sfeer gesien word (Slugoski e.a., 1984: 647). Daarby bereik

adolesente dikwels formele denkvlakke in sekere situasies, maar nie in ander nie, terwyl spesifieke ervarings ook bepaal in watter mate en in watter areas die hoogste denkvlakke geaktualiseer word (Berzonsky, 1978: 285). In aansluiting hierby wys Grotevant (1987: 208) daarop dat navorsing verkieslik gerig moet wees op spesifieke probleemoplossingsprosesse in plaas van komplekse konsepte soos formele operasies en identiteitskonstrukte.

In hierdie verband is die beklemtoning van sosiale kognisie as 'n alternatiewe wyse (benewens formele operasies) om inligting oor die self in te win, nodig. Dit behels die kognitiewe vermoë om die wêreld vanuit ander se perspektiewe te verstaan, begrip vir hoe ander redeneer, die interpretasie van ander se gevoelens en die evaluering van ander se intensies en sienswyses (Enright & Deist, 1979: 518; Koops, 1979: 312-222). Inhoudelik lê sosiale kognisie waarskynlik nader aan identiteitsontwikkeling as denke oor "logiese" en natuurwetenskaplike probleme - wat dikwels in die verlede nagevors is (Bosma, 1982: 121).

Die vermoë tot sosiale kognisie is 'n voorwaarde vir die verstaan van individue en groepe, sodat die persoon met die oog op groepsbinding kan besluit waar hy/sy inpas en waarmee vereenselwiging plaasvind - reeds in gesins-, portuurgroep- of breër sosiale verband. Verder is die verstaan van ander en hul siening van jou nodig vir begrip van die eie uniekheid. "The ability to understand other people, groups, and society together with the ability to reflect on the self from these viewpoints defines social perspective taking in adolescence" (Enright & Deist, 1979: 520).

Samevattend kan dit gestel word dat daar in die lig van die bestaande literatuur van die hipotese uitgegaan moet word dat daar wel 'n positiewe verband tussen kognitiewe en identiteitsontwikkeling bestaan. Effektiewe eksplorاسie vereis

immers 'n vermoë tot die evaluering van inligting en die maak van gevolgtrekkings ten opsigte van die self en die omgewing (Grotevant, 1987: 208). Die meeste navorsingsbevindinge bevestig dan ook dié hipotese.

Dit blyk egter dat formeel-operasionele denke nie as noodsaaklike voorwaarde vir positiewe identiteitsontwikkeling beskou kan word nie, aangesien 'n beduidende aantal konkreet-operasionele denkers in die identiteitsmoratorium- en -verwerwingstatusse gevind word (Bosma, 1982: 116). Berzonsky (1981: 360) stel dit soos volg: "... formal reasoning involves a set of strategies that can - but not necessarily will - be used to solve personal as well as impersonal problems". Hoë kognitiewe ontwikkelingsvlakke waarborg ook nie identiteitsverwerwing nie, aangesien ander faktore ook 'n belangrike rol speel (Rowe & Marcia, 1980: 97). Een so 'n faktor is sosiale kognisie wat skynbaar baie belangrik is, veral vir die interpersoonlike domein van identiteitsontwikkeling. Derhalwe lyk dit asof Piaget se formele operasies nie hoëvlak-denke in die psigososiale sfeer voldoende verteenwoordig nie.

3.5 INTELLEKTUELE VERMOË EN AKADEMIESE PRESTASIE

Daar is tot dusver geen beduidende verband tussen identiteitstatus en intelligensie bevind nie, ten spyte van die feit dat verskeie ondersoeke in dié verband gedoen is (Bob, 1969; Cross & Allen, 1970; Marcia, 1966; Marcia & Friedman, 1970; Rogow, Marcia & Slugoski, 1983; Schenkel, 1975; St. Clair & Day, 1979). Daar moet egter op gewys word dat dié navorsing hoofsaaklik by naskoolse studente gedoen is, wat reeds "geselekteerde" respondente impliseer.

Twee ondersoeke na die verband tussen ekspressiewe skryfwerk en identiteitsontwikkeling (Waterman, A.S. & Archer, 1979; Waterman, A.S., Kohutis & Pulone, 1977) bevind dat identiteitsverwerwers beduidend meer geneig is tot die skryf van poësie, terwyl identiteitsluiters en -diffusies die minste

daartoe geneig is. Dit kan onder andere dui op 'n positiewe verband tussen identiteitstatus en verbale intelligensie (Waterman, A.S. & Archer, 1979: 340), alhoewel bogemelde bevindinge nie dié hipotese bevestig nie.

Op grond van bestaande navorsing op ander terreine van identiteitsontwikkeling sou die hipotese kon wees dat daar wel 'n positiewe verband bestaan tussen identiteitstatus en akademiese prestasie. So sou veral swakker prestasie by adolessente in diffusie verwag word, aangesien hulle dié eienskappe openbaar wat meer algemeen met onderpresteerders geassosieer word, naamlik lae selfagting, swak selfaanvaarding en -vertroue, meer negatiewe houdings teenoor gesag, 'n geskiedenis van mislukkings, 'n swak toekomspektief en gebrekkige doelgerigtheid (Berzonsky, 1985: 529).

Navorsing in dié verband toon egter nie 'n duidelike tendens nie, alhoewel tekens van 'n positiewe verband wel in verskeie ondersoeke na vore kom. Hummel & Roselli (1983: 23-24) bevind dat hoë prestasie by adolessente meisies meesal deur identiteitsverwerwers en -moratoriums behaal word, terwyl identiteitsluiters en -diffusies meesal beduidend laer presteer. Cross & Allen (1970: 288) bevind slegs 'n beduidende verband tussen prestasie en identiteitsverwerwing, maar nie vir die ander statusse nie. Hulle bevind ook dat identiteitsverwerwers beter op universiteit aanpas as studente in ander statusse. Verder is vroulike identiteitsverwerwers en -sluiters skynbaar meer geneig om moeiliker vakke te kies (Marcia & Friedman, 1970: 259).

Slegs een ondersoek bevestig die hipotese dat adolessente sekondêreskooldogters in die diffusie-status swakker sal presteer (St. Clair & Day, 1979: 324). Ander navorsers (Berzonsky, 1985: 530-532; Raphael, 1975, soos aangehaal deur Berzonsky, 1985: 534-535) bevind egter nie 'n verband tussen identiteitsdiffusie en onderprestasie by onderskeidelik eerstejaarstudente of

sekondêreskoolleerlinge nie. Eersgenoemde bevind egter wel 'n verband tussen identiteitsluiting en onderprestasie.

Dit kan samevattend gestel word dat die hipotese dat identiteitstatus 'n positiewe verband met akademiese prestasie sal hê, gedeeltelik deur die navorsingsliteratuur bevestig word. In soverre sodanige verband wel bestaan, hou dit skynbaar nie verband met intellektuele vermoë nie, maar eerder met eienskappe soos selfagting, selfvertroue, doelgerigtheid en motivering. Daar is dan ook bevind dat identiteitsontwikkeling 'n positiewe verband met prestasie-motivering het (Bauer & Snyder, 1972: 951-955; Orlofsky, 1977: 570). In dié verband is daar ook 'n korrelasie tussen gebrekkige identiteitsontwikkeling en vroeë skoolverlating bevind, waarskynlik as gevolg van faktore soos 'n swak toekomsvisie, swak sinbeleving en gebrekkige prestasie-motivering by dié adolessente (Senekal, 1978).

3.6 IDEOLOGIESE IDENTITEIT

3.6.1 ALGEMEEN

3.6.1.1 Begripsomskrywing

As 'n faset van identiteitsontwikkeling verwys ideologie primêr na 'n persoonlike stel waardes wat vir die individu van belang is, rigting aan die lewe gee en gedrag grootliks bepaal. Dit gaan om 'n persoonlike waardesistiem wat die persoonlike lewensbeskouing bepaal, en sluit die terreine van morele, sedelike, godsdienstige en politieke waardes in (Erikson, 1970b: 164; Gallatin, 1975: 210; Raths, Harmin & Simon, 1978: 8 en 17; St. Clair & Day, 1979: 318). Dit omvat en bepaal ook die individu se lewensdoel en -sin (Csikszentmihalyi & Larson, 1984: 263).

3.6.1.2 Aktualiteit

Die verwerwing van 'n eie waardesisteen is 'n belangrike en integrale faset van identiteitsontwikkeling. St. Clair & Day (1979: 318) stel dit soos volg: "... ideology ... is the crucial catalyst of identity formation".

Daar is vroeër reeds gewys op die feit dat identiteitsontwikkeling enersyds 'n sterk toekomsgerigte keerkant het, en juis daarom is die soeke na die sinvolheid van die lewe 'n kernfaset van die soeke na 'n eie identiteit (Senekal, 1978: 64). Andersyds is dit juis 'n eie ideologiese verbintenis (dit wil sê 'n eie lewens- en wêreldbeskouing) wat die verwarring van waardes (dit wil sê identiteitsverwarring) voorkom (Roazen, 1976: 89). Erikson (1970b: 164) beklemtoon ook die feit dat ideologiese eksperimentering 'n integrale faset van adolessensie is.

Dit kan voorlopig samevattend gestel word dat die verwerwing van 'n eie ideologiese identiteit inderdaad 'n kernfaset van die oplossing van die identiteitskrisis is, veral aangesien dit lewensdoel en -sin vir die individu daarstel. Verder rig dit die persoon se gedrag, en Raths e.a. (1978: 10) wys tereg daarop dat emosionele probleme dikwels oorbeklemtoon word in die verklaring van gedragsprobleme, terwyl die gebrek aan 'n eie waardesisteen in werklikheid dikwels verskeie vorme van gedragsprobleme ten grondslag lê. In dié verband kan Einstein aangehaal word, wat gepraat het van "... a perfection of means and a confusion of goals".

3.6.1.3 Die verband tussen identiteitsontwikkeling en waardes

Volgens Simmons (1983: 103-104) hou identiteitsverwerwing positief verband met die vermoë tot die evaluering van waardes, terwyl Andrews (1973: 135-137) bevind dat studente in verskillende identiteitstatusse verskillende waardes verskillend

aanslaan. Diegene in hoë statusse plaas 'n hoë premie op waardes wat 'n meer kognitiewe en prestasiegeoriënteerde benadering reflekteer, terwyl diegene in lae statusse waardes soos geluk, vergewensgesindheid, liefde en gehoorsaamheid hoog aanslaan, dit wil sê 'n meer affektiewe en interpersoonlike oriëntasie.

Andrews se onderskeiding hou waarskynlik verband met die onderskeiding tussen 'n instrumentele en 'n ekspressiewe oriëntasie, wat vroeër reeds met verskille tussen die geslagte in verband gebring is. Ten opsigte van waardes wys Munro & Adams (1977a: 329) daarop dat persone met 'n sterker instrumentele oriëntasie gewoonlik meer tradisioneel en konserwatief ingestel is. Hulle is meer doelgeoriënteerd, meer rasioneel ingestel, en glo aan outonomie en individuele verantwoordelikheid. Diegene met 'n ekspressiewe oriëntasie neig sterker na intimiteit en interpersoonlike vermoëns, en word gekenmerk deur minder individuele verbintenis aan beroepsprestasie, individuele aspirasies en status.

In die lig van bogenoemde en ander navorsingsbevindinge sou die hipotese wees dat die internalisering van instrumentele waardes 'n sterker verband met positiewe identiteitsontwikkeling sal hê as die internalisering van ekspressiewe waardes. Munro & Adams (1977a: 335) bevind egter die teendeel, naamlik 'n sterker ekspressiewe oriëntasie by persone in identiteitsverwerwing en -moratorium.

3.6.1.4 Die proses van waardes-ontwikkeling

Wat van wesenlike belang is, is nie watter waardes 'n persoon het nie, maar hoe dit verwerf is. Die proses van waardes-ontwikkeling moet derhalwe beklemtoon word (Raths e.a., 1978: 8-9). Die kernvraag is of dit deur 'n proses van eie denke, eksplorاسie, evaluering en besluitneming verwerf is, want alleen dan kan dit bydra tot positiewe identiteitsontwikkeling en die verwerwing van 'n eie identiteit.

Bogemelde outeurs (1978: 27-28) noem sewe kriteria waaraan die proses van waardes-ontwikkeling moet voldoen om tot die verwerwing van "'n waarde" te kan lei. Dié sewe kriteria word in drie kategorieë verdeel, naamlik die uitoefening van 'n keuse, die graad van waardering van die betrokke aspek, en die gedrag wat daarmee gepaard gaan.

Keuse:

1. moet in vryheid gedoen word;
2. moet uit alternatiewe geskied;
3. moet na die oorweging van alternatiewe en implikasies gedoen word.

Waardering:

4. Die betrokke aspek moet vir die individu belangrik wees en positiewe waarde hê.
5. Dit moet teenoor andere verklaar word.

Gedrag:

6. Dié keuse moet in die gedrag weerspieël word.
7. Dit moet by herhaling - as deel van die lewenspatroon - in die gedrag na vore kom.

Dit is belangrik dat kinders sal leer hoe waardes verwerf word, en dié proses moet onder andere in die klaskamer gestimuleer en beoefen word (Raths e.a., 1978: 35). Tradisionele benaderings sluit onder andere in voorbeeldstelling, oorreding, die beperking van keuse-moontlikhede, reëls en regulasies, moralisering, die voorhou van kulturele en godsdienstige dogma en beroepe op die gewete. Dit is strategieë wat, alhoewel hulle 'n rol kan speel, skynbaar nie baie suksesvol is nie en min bydra tot die onafhanklike verwerwing van 'n eie waardesisteem (Raths, e.a., 1978: 41).

'n Veel meer suksesvolle benadering is die begeleiding van leerlinge tot die effektiewe eksplorasië van waardes. In die lig van bogemelde kriteria kan die volgende beskou word as 'n

belangrike deel van die opvoeder se rol in dié verband:

1. Moedig kinders aan om meer keuses (in vryheid) te maak.
2. Help hulle om alternatiewe te ontdek.
3. Help hulle om alternatiewe (en implikasies) te evalueer.
4. Moedig hulle aan om te bepaal wat vir hulle belangrik is.
5. Skep vir hulle geleentheid om hul keuses bekend te maak.
6. Moedig hulle aan om in ooreenstemming met hul verbintnisse te handel en te lewe.
7. Help hulle om bewus te word van hul herhalende gedragspatrone (Raths e.a., 1978: 38).

3.6.1.5 Negatiewe faktore

Die hedendaagse samelewing word gekenmerk deur verskeie tendense wat die ontwikkeling van 'n eie waardesisteen vir die adolessent bemoeilik. Verskeie veranderinge ten opsigte van die gesinslewe kom voor, onder andere meer onvolledige gesinne, meer werkende moeders, vader-afwesigheid, en toenemende geografiese mobiliteit. As gevolg van beroepsdruk en ander sosiale verpligtinge het die huis in 'n groot mate slegs 'n "rusplek" geword, waar ouers dikwels nie meer die tyd en energie het vir effektiewe kommunikasie met hul kinders en die voorleef en oordra van positiewe waardes nie.

Die kommunikasiemedie, insluitend die radio, televisie, die filmwese, koerante en tydskrifte laat dikwels groot klem val op geweld, misdaad en seks. Blootstelling aan 'n verskeidenheid is op sigself nie die groot probleem nie, maar wel die "bombardement" met uiteenlopende en botsende waardes wat dikwels saamval met die verbrokkeling van die gesin as kern-opvoedingsinstelling en 'n gebrek aan positiewe identifikasiefigure. "The consequence has been a growing confusion in the life of children as to what is good and what is bad, what is right and what is wrong, what is just and what is unjust" (Raths e.a., 1978: 18).

Verder kom toenemende druk tot godsdienstige neutraliteit op skole in verskeie Westerse lande na vore, terwyl godsdienstige opvoeding in verskeie Wes-Europese lande feitlik nie meer bestaan nie. Met verwysing na die V.S.A. maak Raths e.a. (1978: 19) die volgende stelling: "To avoid controversy, some schools began to stand for nothing".

Verskeie ander faktore in die moderne samelewing dra by tot groter verwarring ten opsigte van waardes en norme, onder andere die nastrewe en selfs verheerliking van materiële en persoonlike gewin, asook die devaluasie van die mens se waarde, waardigheid en lewe.

Alhoewel die bogenoemde nie nuwe verskynsels is nie, is die hedendaagse kind en adolessent veel meer blootgestel aan dié verwarring, terwyl minder mense tyd het om hulle te ondersteun. Die gevolg kan wees dat "... they simply do not clarify their beliefs or purpose" (Raths e.a., 1978: 21), terwyl die sinvolle integrasie van waardes beswaarlik kan plaasvind (Juhasz, 1982: 449).

Die adolessent se identiteit, en by name sy waardes as 'n sentrale komponent van identiteit, ontwikkel binne die konteks van 'n sosiale milieu, en derhalwe speel ouers, onderwysers en ander volwasse identifikasiefigure (op individuele vlak) en die skool, kerk en massamedia (op kollektiewe vlak) 'n baie belangrike rol in dié proses (Juhasz, 1982: 444-445).

Ten slotte moet hier gewys word op Erikson (1975) se beklemtoning van die "historiese perspektief" in identiteitsontwikkeling. 'n Basiese tradisionele waardesisteen dien as struktuur en riglyn vir individuele identiteitsverwerwing. In relatief jonger lande (soos die VSA en die RSA) bestaan daar nie altyd so 'n sterk "historiese identiteitsperspektief" soos in ouer kulture nie, terwyl die Westerse samelewing boonop gekenmerk word deur 'n

groot mate van heterogeniteit en kompleksiteit van byvoorbeeld volksgroepe en waardes. Dit bemoeilik verder die daarstel van keuses, grense, struktuur en rigting, terwyl die groot probleem in terme van Erikson se "historiese perspektief" die vraag is watter waardes uit die verlede oorgedra moet word en hoe dit in die hede sinvol gemaak kan word (Juhasz, 1982: 445-448).

Vervolgens word afsonderlik aandag gegee aan die verband tussen identiteitsontwikkeling en morele waardes, godsdienstige waardes en politieke waardes respektiewelik.

3.6.2 MORELE WAARDES

3.6.2.1 Inleiding

In die proses van identiteitsontwikkeling is die adolessent voortdurend besig om idees, sienswyses en standpunte te ondersoek en te evalueer. Dit geld in besonder ook die morele terrein, en sluit vrae in na sake soos eerlikheid, regverdigheid, die goeie, ensovoorts. Sodoende word morele sake mettertyd al hoe belangriker, en vorm die verwerwing van 'n eie morele waardesisteem inderdaad 'n kernfaset van identiteitsontwikkeling (Windmiller, 1980: 186).

Daar kan derhalwe van die hipotese uitgegaan word dat morele ontwikkeling in noue verband met identiteitsontwikkeling sal staan.

Voordat aandag gegee word aan die verband tussen morele ontwikkeling en identiteitstatus, word die ontwikkeling van 'n eie waardesisteem eers geplaas teen die raamwerk van Kohlberg se teorie van morele ontwikkeling.

3.6.2.2 Kohlberg se teorie van morele ontwikkeling

Kohlberg (1975: 671) onderskei drie breë vlakke van morele ontwikkeling, met twee verdere stadia binne elke vlak.

1. Prekonvensionele vlak

Op hierdie vlak reageer die kind op reëls en etikette van goed en sleg, reg en verkeerd, maar interpreteer dit hoofsaaklik in terme van straf of vergoeding, of in terme van die fisieke krag van diegene wat die reëls bepaal.

Stadium 1: Die straf-en-gehoorsaamheid-oriëntasie

Die fisiese gevolge van gedrag bepaal primêr die goedheid of verkeerdheid daarvan. Die vermyding van straf en die onbevraagtekende onderwerping aan gesag is as sodanig die hoogste goed, en nie enige onderliggende morele beginsels nie.

Stadium 2: Die instrumenteel-relatiewistiese oriëntasie

Korrekte gedrag is hoofsaaklik dit wat instrumenteel die eie behoeftes bevredig, en interpersoonlike verhoudinge berus op 'n gelyke gee-en-neem-basis, wat regverdigheid impliseer.

2. Konvensionele vlak

Op hierdie vlak word die onderhouding van die verwagtinge van die individu se gesin, groep of volk as belangrik beskou, ongeag die gevolge daarvan. Dit gaan primêr om konformering met, lojaliteit aan en aktiewe ondersteuning van die sosiale orde. Die volgende twee stadia word onderskei:

Stadium 3: Die "goeie seun/dogter"-oriëntasie

Korrekte gedrag is nou dit wat andere tevrede stel of help, en wat hul goedkeuring wegdra. Gedrag word dikwels deur intensie beoordeel, en "goeie bedoelinge" kom vir die eerste keer sterk na vore.

Stadium 4: Die "wet-en-orde"-oriëntasie

Korrekte gedrag word bepaal deur die doen van jou plig, respek vir gesag en reëls, en die onderhouding van die sosiale orde.

3. Postkonvensionele (outonome of prinsipiële) vlak

Op hierdie vlak kom 'n duidelike poging na vore om morele waardes en beginsels te definieer in terme van die geldigheid en inherente waarde daarvan, benewens die gesag van die persone of groepe wat dié beginsels handhaaf, en benewens die individuele identifikasie met hierdie persone of groepe. Dié vlak verteenwoordig ook twee stadia:

Stadium 5: Die "sosiale kontrak"-oriëntasie

Hierdie stadium word gekenmerk deur die verinnerliking van persoonlike waardes op grond van algemene individuele regte en standaarde, met insig in die relatiewiteit van persoonlike waardes. Waardes en reëls kan dus gewysig word, afhangende van die sosiale bruikbaarheid daarvan. Dit staan in teenstelling met stadium 4, wat absolute onderwerping aan die reëls van die sosiale orde impliseer.

Stadium 6: Die universeel-eties-prinsipiële oriëntasie

Op die hoogste vlak van morele ontwikkeling word selfgekoose etiese beginsels universeel geldig. "At heart, these are universal principles of justice, of the reciprocity and equality of human rights, and of respect for the dignity of human beings as individual persons" (Kohlberg, 1975: 671).

Uit die bostaande is dit duidelik dat Kohlberg se teorie die proses van morele identiteitsontwikkeling impliseer, waar die postkonvensionele vlak van morele ontwikkeling die internalisering van en persoonlike vereenselwiging (verbintenis) met eie verwerkte waardes (dit wil sê identiteitsverwerwing)

behels.

3.6.2.3 Die verband tussen morele ontwikkeling en identiteitsontwikkeling

In die lig van die voorafgaande sou 'n positiewe verband tussen morele ontwikkeling en identiteitsontwikkeling verwag word. Soos identiteitsontwikkeling in die breë, verteenwoordig morele ontwikkeling 'n proses van verkenning, eksplorاسie, verwerking van en persoonlike vereenselwiging met eie verinnerlikte waardes. In terme van Kohlberg se drie vlakke van ontwikkeling sou die prekonvensionele vlak oorwegend verwag word by persone in identiteitsdiffusie. Die konvensionele vlak, waar 'n hoë premie geplaas word op onderwerping aan gesagsinstellings en -aanvaarding, word meesal verwag by identiteitsluiters. 'n Kenmerk van persone in hierdie status is juis hul sterk behoefte aan sosiale aanvaarbaarheid (Bourne, 1978b: 374). Persone wat 'n eie identiteit verwerf het, sal waarskynlik op morele terrein deur eienskappe van die postkonvensionele vlak gekenmerk word, naamlik die verwerwing van individuele standaarde, onafhanklik van dié van andere (Podd, 1972: 498). In hierdie verband wys Podd tereg daarop dat die adolessent se eie verwerkte morele sienswyses, waardes, ensovoorts nie noodwendig hoef te verskil van dié van ouers en ander identifikasiefigure nie, maar "... postcrisis beliefs are much more likely to bear the stamp of his own unique experience" (Podd, 1972: 498).

'n Beduidende positiewe verband tussen vlak van morele ontwikkeling en identiteitsontwikkeling is inderdaad in verskeie ondersoeke bevind (Hult, 1979; Leiper, 1981; Marcia, 1986b; Melcher, 1986; Podd, 1972; Poppen, 1974, soos aangehaal deur Marcia, 1988: 212; Rowe & Marcia, 1980; Skoe, 1986, soos aangehaal deur Marcia, 1988: 212).

Identiteitsverwerwers en -moratoriums toon normaalweg hoër vlakke van morele redenering as identiteitsdiffusies en -sluiters. Dit blyk verder dat identiteitsontwikkeling in die orde verwerwing,

moratorium, sluiting en diffusie verband hou met die hoogste tot die laagste vlakke van morele ontwikkeling. Dit impliseer dat persone wat reeds 'n eie identiteit verwerf het, op beduidend hoër vlakke van morele ontwikkeling funksioneer, terwyl identiteitsluiters en diffusies meer algemeen konvensionele en prekonvensionele morele redenering openbaar. Identiteitsmoratoriums, -sluiters en -diffusies kan egter nie sonder meer met bepaalde morele redeneringsvlakke verbind word nie.

Anders as by die "normale" adolessente populasie bevind Melcher (1986) egter nie 'n positiewe verband tussen morele en identiteitsontwikkeling by adolessente wat gedragstoornisse openbaar nie - skynbaar as gevolg van hul lae identiteitsontwikkeling in vergelyking met hul morele ontwikkeling.

Dit is in hierdie stadium nodig om te wys op die belangrike onderskeid tussen morele redenering (wat in bogemelde ondersoek nagevors is), en morele gedrag. Volgens Bourne (1978a: 243) toon ondersoek na gedrag nie dieselfde verband met identiteitstatus as morele redenering nie. Hoë vlakke van morele redenering is wel 'n noodsaaklike, maar nie genoegsame, voorwaarde vir hoë vlakke van morele gedrag nie. Ander faktore wat eweneens van groot belang is, is onder andere die individu se persoonlike motiewe, wil en doelgerigtheid, en die aard van die betrokke situasie (Kohlberg, 1975: 672).

3.6.2.4 Die verband tussen kognitiewe, morele en identiteitsontwikkeling

Daar bestaan 'n parallelle verloop tussen kognitiewe en morele ontwikkeling. Stadia 1 en 2 van Kohlberg se morele ontwikkelingsteorie korreleer byvoorbeeld met die prekonvensionele denkvlak, stadia 3 en 4 met die konvensionele denkvlak en stadia 5 en 6 met die postkonvensionele denkvlak.

Parallele verloop beteken egter nie identiese verloop nie. Die hantering van die regverdigheidsbeginsel is byvoorbeeld nie sonder meer 'n toepassing van logies-wederkerige denke nie (Kohlberg, 1979: 334). Navorsingsbevindinge toon dan ook dat 'n hoë vlak van kognitiewe ontwikkeling 'n noodsaaklike, maar nie noodwendig voldoende voorwaarde vir hoë morele funksionering is nie (Cauble, 1976: 363-364; Kohlberg, 1975: 672; 1979: 334; Rowe & Marcia, 1980: 97).

Verder is daar reeds 'n beduidende verband tussen beide kognitiewe en identiteitsontwikkeling en morele en identiteitsontwikkeling aangetoon. Dit is dus duidelik dat daar 'n noue verwantskap tussen kognitiewe, morele en identiteitsontwikkeling bestaan.

3.6.2.5 Slotperspektiewe

Sonder enige breedvoerige bespreking word hier slegs kortliks gewys op enkele implikasies wat uit die voorafgaande voortvloei.

Marcia (1988: 217-223) voer aan dat identiteitsontwikkeling, kognitiewe en morele ontwikkeling en die individuasiëproses se noue verwantskap hoofsaaklik berus op positiewe oerbinding in die kinderjare, wat as noodsaaklike basis dien vir stelselmatige objek-skeiding (distansiëring) later. Dit gaan gepaard met die proses van verinnerliking van die eksterne werklikheid, wat 'n afname in afhanklikheid van die eksterne omgewing moontlik maak. Dié proses vereis die toelaat en aanmoediging van twyfel, onsekerheid en bevraagtekening by kinders - op kognitiewe, morele en ander terreine. Vanuit die aanvanklike sekuriteit en struktuur kan die kind dus deur eksplorاسie en die "losmaak" van struktuur tot eie herstrukturering ontwikkel.

In aansluiting by die voorafgaande beklemtoon Kohlberg (1975: 675-676, 1979: 338-339) die belangrikheid van morele diskussie,

onder meer in die huis en skool. Dit is veral belangrik aangesien morele ontwikkeling nie primêr via persoonlike ervarings plaasvind nie, maar via die ontwikkeling van die vermoë tot evaluering van die goeie, die behoorlike, ensovoorts. Die kognitiewe komponent is dus hier sterk op die spel. In dié verband beklemtoon Weiss (1982: 855-859) die ontwikkeling van kennis, begrip en insig ten opsigte van die proses van morele redenering en van die faktore wat dit beïnvloed. Daar is byvoorbeeld bevind dat adolessente met minder begrip van morele denke en die prosesse onderliggend daaraan, meer dikwels geneig is tot laer vlakke van morele redenering, oorheersing deur eie belang in plaas van werklike morele beginsels, en die misbruik van morele motiewe in diens van besluite wat in eie belang geneem word.

Belangrike voorwaardes vir effektiewe morele diskussie is:

- (a) blootstelling aan 'n hoër fase van morele ontwikkeling, byvoorbeeld in die persoon van 'n ouer of onderwyser;
- (b) blootstelling aan situasies wat morele dilemmas na vore bring;
- (c) 'n atmosfeer van openlike gesprek oor bogenoemde, en
- (d) 'n positiewe morele atmosfeer in die huis, skool en breë gemeenskap (Kohlberg, 1975: 675-676).

3.6.3 GODSDIENSTIGE WAARDES

Die verwerwing van 'n eie godsdienstige ideologie is 'n belangrike faset van identiteitsontwikkeling, en dit kom juis tydens adolessensie sterk na vore omdat dit (deels) antwoorde kan bied op vrae wat direk met identiteitskonflik saamhang, byvoorbeeld "Wie is ek?" "Wat gaan van my word"? Daarom dat godsdienstige bekering dan ook gedurende die adolessente jare teen 'n besonder hoë frekwensie voorkom. Verder bied 'n godsdienstige ideologie dikwels 'n kombinasie van vryheid en

dissipline, van avontuur en tradisie, wat vir die adolessent baie aantreklik is (Parker, 1985: 45, 48). Daarby speel identiteitsverwerwing ook 'n belangrike rol in die ontwikkeling van 'n stabiele wêreldbeskouing - waarvan godsdienstige oortuigings 'n kernkomponent uitmaak (Mischey, 1979: 4146).

'n Vergelyking van adolessente se vlakke van godsdienstige ontwikkeling - volgens Fowler (1983) se model - en identiteitsontwikkeling toon dat die fases van godsdienstige ontwikkeling parallel verloop met die fases van identiteitsontwikkeling. "They confirm the notion that identity can be and often is expressed in the development of religious values" (Parker, 1985: 47). Dit is egter wel so dat positiewe godsdienstige identiteitsontwikkeling nie by alle adolessente plaasvind nie. 'n Eie beroeps- of politieke identiteit kan byvoorbeeld verwerf word sonder 'n eie godsdienstige identiteit.

Soos verwag sou word, bestaan daar ook bepaalde parallele tussen die vlakke van godsdienstige ontwikkeling en morele redenering. Dit blyk dat godsdienstige ontwikkeling as "voorloper" dien vir parallele vorme van morele redenering (Mischey, 1979: 4146).

In terme van die onderskeie identiteitstatusse het identiteitsverwerwers deur 'n periode van godsdienstige ondersoek en herevaluering gekom tot persoonlike verbintenisse ten opsigte van kerk, godsdiens en geloofsoortuigings. Identiteitsmoratoriums is nog besig met fundamentele geloofsvrae, terwyl identiteitsluiters bloot hul ouers se godsdienstige sienswyses reflekteer. Persone in identiteitsdiffusie is passief onseker of nie werklik geïnteresseerd in godsdienstige aangeleenthede nie (Parker, 1985: 49). St. Clair & Day (1979: 320) bevind dan ook dat identiteitsverwerwers, -moratoriums en -sluiters beduidend meer belangstelling in godsdiens toon as identiteitsdiffusies.

In ooreenstemming met die patroon ten opsigte van algemene identiteitsontwikkeling bevind Waterman, A S (1985b: 17-19) 'n redelik konstante toename in die frekwensie van

identiteitsverwerwing met toename in ouderdom vanaf die primêre skooljare tot op universiteitsvlak, terwyl die voorkoms van moratoriums veral skerp styg vanaf die st. 9- en st. 10-skooljare. In die geval van identiteitsluiters vind 'n skerp daling gedurende die juniorsekondêreskoolfase plaas, teenoor 'n beduidende styging in diffusies. Vanaf st. 7/8 tot st. 9/10 vind die omgekeerde egter plaas, naamlik 'n styging in sluiters en 'n daling in diffusies. Dié tendens kan moontlik dui op 'n aanvanklike verset teen ouerlike druk ten opsigte van godsdiens (vandaar minder sluiting en meer diffusie), en daarna 'n herverbintenis tot godsdiens gedurende die sekondêreskoolfase, wat gekenmerk word deur 'n afname in diffusie en 'n toename in sluiting (asook in verwerwing en moratorium).

Daar word drie vorme van godsdienstige bekering onderskei wat met identiteitsontwikkeling verband hou:

- (a) Geleidelike bekering word gekenmerk deur 'n soms langdurige, langsame proses van deeglike besinning, aktiewe oorweging en uiteindelijke besluitneming en verbintenis ten opsigte van oortuigings en waardes.
- (b) Plotselinge bekering geskied meer intens oor 'n kort tydperk, en word dikwels gekenmerk deur 'n sterk skuldbeleving, passiewe "oorgee", die ervaring van nuwe waarhede, vergiffenis, vreugde en vrede, en 'n gedragsverandering ten goede. Anders as in die geval van geleidelike bekering is hierdie 'n relatief passiewe proses.
- (c) Ontwikkelingsbekering word nie deur alle navorsers onderskei nie. Dit is 'n kategorie wat tussen die bogemelde twee geplaas kan word. Dit dui op 'n aktiewe keuse wat oor 'n intermediêre periode gemaak word, gewoonlik in reaksie op 'n persoonlike, sosiale of ontwikkelingskrisis of konflik (Parker, 1985: 48).

Soos in die lig van bostaande uiteensetting verwag sou word, bevind Parker (1985: 53-54) dat persone wat 'n geleidelike bekering ervaar het, beduidend hoër vlakke van

identiteitsontwikkeling toon as andere. Aangesien ontwikkelingsbeking normaalweg nie gepaard gaan met deeglike besinning nie en gewoonlik in reaksie op 'n spanningsituasie geskied, sou sulke persone meer in die identiteitsluitingstatus verwag word. Persone wat 'n skielike beking, wat dikwels met intense emosionele ervaringe gepaard gaan, ervaar het, toon as groep nie konstante identiteitstatuspatrone nie (Parker, 1985: 50).

Die verband tussen hierdie klassifikasie van beking en identiteitsontwikkeling blyk uit die feit dat die meeste mense wat na godsdienstige beking weer afvallig word of "skielike" of "ontwikkelingsbeking" ondergaan het. Hulle gaan gewoonlik godsdienstige verbintenisse aan ter wille van onmiddellike behoeftebevrediging, vermyding van persoonlike krisis en versterking van selfagting. Hoewel hulle dus as identiteitsverwerwers kan voorkom, is hulle eerder sluiters. Verbintenisse is hoofsaaklik deur andere op hulle afgeforseer eerder as om persoonlik geïnternaliseer te wees. Na die terugval gebeur een van die volgende gewoonlik: die godsdienstige soeke word weer voortgesit (moratorium); verwerping van godsdiens (diffusie); of 'n terugkeer na die oortuigings en sienswyses van die vroeër kinderjare (sluiting). Die godsdienstige "terugval" dui dus daarop dat die aanvanklike "beking" nie werklike godsdienstige identiteitverwerwing verteenwoordig het nie. Persone met 'n geleidelike beking is veel minder geneig tot terugval aangesien hulle 'n meer permanente godsdienstige identiteit verwerf het, en hulle oortuigings en waardes is veel meer stabiel wanneer dit later (byvoorbeeld gedurende die universiteitsjare) bevraagteken of uitgedaag word (Parker, 1985: 52-53).

Navorsing dui daarop dat persone wat meer geneig is tot godsdienstige kultusse en charismatiese bewegings* dikwels geken-

---

*Hier word verwys na charismatiese bewegings waarin emosionele beleving 'n oorheersende rol speel.

merk word deur spanning en keerpunte in hul lewens, gebrek aan 'n oorheersende waardesisteem, onsekerheid en onveiligheidsbeleving en vervreemding van ouers en 'n stabiele sosiale sisteem. Kultusse is so gestruktureer dat dit in besonder tot sulke persone 'n appél rig, en aansluiting beteken aanvaarding van 'n nuwe waardestelsel, houdings en oortuigings; besluite word grootliks vir die individu geneem; en die nuwe oortuigings word nie bevraagteken of rationeel oorweeg nie. Kontak met die buitewêreld word tot die minimum beperk en die eksterne "bedreiging" van ander oortuigings word vermy (Parker, 1985: 51-52).

Anders as wat in die lig van die bostaande bespreking verwag sou word, bevind Parker (1985: 53-54) dat bekeerlinge wat aan charismatiese bewegings behoort relatief hoë vlakke van identiteitsontwikkeling toon. Dit is egter moontlik dat dit eerder 'n geval van pseudo-identiteitsverwerwing is wat in werklikheid naby identiteitsluiting lê. Geloofsoortuigings is dus aanvanklik nie werklik geïnternaliseer nie, maar dit kan wel later gebeur.

Volgens Parker (1985: 55) verteenwoordig hierdie persone waarskynlik eintlik 'n vyfde identiteitstatus - tussen identiteitsluiting en -verwerwing. Dit is nie 'n vorm van sluiting in navolging van die ouers se sienswyses nie, maar dikwels juis in reaksie daarteen.

In noue aansluiting hierby bring McAdams, Booth & Selvik (1981: 228-235) ook 'n vyfde status ter sprake, naamlik "herstabilisering" van godsdienstige identiteit. Tydens die adolessente jare vind 'n tydelike afdwaal van die godsdiens dikwels plaas, wat gevolg word deur 'n heraanvaarding van oortuigings en waardes uit die kinderjare. Dit gaan egter nie gepaard met 'n werklik aktiewe proses van eksplorاسie en 'n eie herformulering van godsdienstige beleving en oortuigings nie. Dit lê dus beslis nader aan identiteitsluiting as -verwerwing.

Daar moet ten slotte gewys word op die feit dat godsdienstige identiteitsontwikkeling een van die terreine is wat in besonder steun op vroeë opvoedingservaringe. Navorsing toon dan ook 'n verband aan tussen positiewe godsdienstige ervaringe in individuele verlede en positiewe godsdienstige identiteitsverwerwing in volwassenheid (Parker, 1985: 56).

De Vaus (1983: 150-158) beklemtoon in dié verband die kardinale rol van die ouers, wat veral ten opsigte van godsdienstige oriëntasie en spesifieke oortuigings 'n veel belangriker rol as die portuurgroep in die adolessent se ontwikkeling speel. Van die twee ouers speel die moeder skynbaar normaalweg 'n oorheersende rol, en saam met intieme vriende oefen sy die belangrikste invloed uit op die adolessent se godsdienstige aktiwiteite.

Benewens die belangrike invloed van die kinderjare is daar egter ook ander faktore wat 'n beduidende rol in die adolessent se godsdienstige identiteitsontwikkeling speel, naamlik die portuurgroep, die sosiale interaksie, warmte en liefde in die betrokke godsdienstige organisasie, en die teenwoordigheid van positiewe identifikasiefigure (Parker, 1985: 56-57).

3.6.4 POLITIEKE WAARDES

'n Derde faset van ideologiese identiteitsontwikkeling is die politieke domein. Alhoewel die verwerwing van 'n politieke identiteit 'n wesenlike deel van identiteitsontwikkeling is, neem dit nie voor laat-adolessensie so 'n sentrale plek in die adolessent se ontwikkeling in soos ander identiteitsdomeine nie.

Veel minder navorsing is op dié terrein gedoen, maar navorsing toon dat politieke denke en veral politieke aktiwiteit by die meeste vroeë en middel-adolessente nog relatief op die agtergrond is (Adams, 1985b: 75). Waterman, A S (1985b: 18-20) bevind by skoliere 'n geleidelike toename in identiteitsverwerwing en 'n geleidelike afname in -diffusie met toename in ouderdom. Teen

die laaste skooljaar het steeds minder as 8% egter 'n eie politieke identiteit verwerf, terwyl 60% steeds in diffusie verkeer. Soos identiteitsverwerwing toon -sluiting ook 'n geleidelike toename, met sowat 30% van adolessente teen die einde van hul skooljare in dié status. 'n Baie klein persentasie skoliere verkeer dus in moratorium, maar dié status toon 'n beduidende styging kort na die skooljare.

In vergelyking met domeine soos beroep en godsdiens kom identiteitsverwerwing dus beduidend minder en -diffusie beduidend meer in die politieke domein by skoliere voor, terwyl die frekwensie van identiteitsverwerwing eers gedurende die universiteitsjare vergelykbaar is met dié van die ander twee domeine (Waterman, A S, 1985b: 20). In aansluiting hierby bevind Ackermann (1990: 286-288) dat 'n groep sekondêreskooladolessente (st. 6-9) politiek as die mins belangrike van 13 verskillende lewensterreine beskou, terwyl Grotevant & Adams (1984: 428-429) 'n positiewe verband bevind tussen adolessente se evaluering van hul graad van aktiewe eksplorاسie van die verskillende lewensterreine en hul identiteitstatus op dié terrein.

Hierdie tendense kan waarskynlik deels toegeskryf word aan die feit dat stemreg eers op 18-jarige ouderdom toegestaan word, en dat die gemeenskap nie voor dié tyd werklike politieke deelname verwag nie. Daar moet egter in gedagte gehou word dat kinders en adolessente in bepaalde sosio-politieke omstandighede veel vroeër 'n sterk politieke bewussyn kan ontwikkel en polities aktief kan wees. 'n Groot gedeelte van die RSA se huidige jeug is 'n voorbeeld hiervan.

Volgens Waterman, A S (1985: 9) ontwikkel twee tendense, naamlik politieke idealisme of politieke vervreemding, dikwels tydens adolessensie. Eersgenoemde hang gewoonlik nou saam met 'n strewe na 'n toekomstige utopie, en neig dikwels tot politieke uiterstes (in die vorm van regse konserwatisme of linkse radikalisme). Die meer pragmatiese benaderings van partye in die sentrum van die

politieke spektrum vind derhalwe dikwels minder aanklank by adolessente. Politieke vervreemding kom gewoonlik voor as gevolg van (a) apatie of (b) verset teen 'n gebrekkige toekomsvisie of teen die vernuwende idees van bestaande partye. Binne die huidige Suid-Afrikaanse situasie van sosio-politieke verandering is hierdie tendense in adolessente se politieke identiteitsontwikkeling besonder relevant.

In die lig hiervan, maar ook in die lig van navorsingsbevindinge soos vroeër vermeld, naamlik dat politieke identiteitsontwikkeling skynbaar 'n "agtergeblewe" identiteitsdomein in baie kultuurgemeenskappe en lande is en dat 'n baie klein persentasie skoliere wel in moratorium verkeer, moet hier kortliks verwys word na die belangrike rol wat veral die gesin en skool in dié verband kan speel. Politieke identiteitsontwikkeling word onder andere deur die volgende faktore gestimuleer:

- (a) bewustheid en kritiese analise van sosiale aangeleenthede;
- (b) bespreking van kontroversiële sake en standpunte;
- (c) oop kommunikasie en die toelaat van verskillende en teenstrydige standpunte;
- (d) eksplorasië en bespreking van uiteenlopende en botsende standpunte;
- (e) kritiese sosio-politieke denke en gesprek;
- (f) aktiewe deelname aan bestuursliggame, byvoorbeeld 'n leerlingraad;
- (g) hoëvlak politieke identiteitsontwikkeling by ouers en ander identifikasiefigure;
- (h) die stimulering van onafhanklikheid en outonomie (Adams, 1985: 63-67).

Ten opsigte van ouers as politieke identifikasiefigure is bevind dat identiteitsverwerping en -moratorium by ouers 'n positiewe verband toon met hoëvlak politieke identiteitsontwikkeling by hul kinders, terwyl die vader se politieke identiteit skynbaar 'n sterker invloed uitoefen as die moeder s'n (Adams, 1985: 73).

'n Ander belangrike faset van die gesin se rol is 'n warm en ondersteunende gesinsomgewing waarbinne meningsverskil en individuele standpunte toegelaat word. Navorsing dui daarop dat politieke identiteitsverwerwing positief verband hou met 'n beleving van liefde, kameraadskap en psigologiese steun in die gesin, terwyl diffusie op politieke gebied meer dikwels geassosieer word met 'n beleving van verwerping en swak gesinsverhoudinge (Adams, 1985: 73).

3.6.5 SAMEVATTENDE PERSPEKTIEWE

Uit die voorafgaande bespreking blyk duidelik dat die verwerwing van 'n eie ideologiese identiteit 'n sentrale komponent van identiteitsontwikkeling is, veral aangesien juis dit doel en sin aan die lewe gee. Dit gaan primêr om die toe-eiening van waardes, en navorsing toon duidelik aan dat veral godsdienstige en morele ontwikkeling in noue positiewe verband met totale identiteitsontwikkeling staan.

Soos verwag sou word, bevind 'n ondersoek by Suid-Afrikaanse blanke skoolgaande adolessente dan ook dat godsdien, morele waardes en lewensdoel en -ideale as baie belangrike lewensterreine beskou word; trouens, beide geslagte evalueer godsdien as die belangrikste uit 13 gegewe domeine (Ackermann, 1990: 287).

Juis in die huidige tydsgewrig is hierdie aspekte van besondere belang in die adolessent se totale persoonlikheidsontwikkeling. In sy ondersoek na selfmoord by adolessente bevind Ackermann (1984: 113) byvoorbeeld dat die verval van sterk positiewe waardestelsels in die moderne samelewing beskou word as een van die belangrikste faktore in selfmoordhandelinge.

Daar is in die bespreking reeds gewys op belangrike opvoedkundige implikasies wat hierdie domeine inhou.

3.7 PSIGOSEKSUELE ONTWIKKELING EN GESLAGSIDENTITEIT

3.7.1 INLEIDING

Die verwerwing van 'n eie geslagsidentiteit is 'n sentrale komponent van die soeke na 'n eie identiteit. Erikson (1971: 167-168) stel dit dan ook dat die verwerwing van 'n eie identiteit nie moontlik is sonder 'n sterk geslagsidentiteit nie.

Dit is ten aanvang belangrik om twee verwante begrippe, naamlik geslagsrol en geslagsidentiteit, uit te klaar. Geslagsrol is die persoonlikheidseienskappe, gedrag en houdings wat algemeen deur die gemeenskap met 'n bepaalde geslag geassosieer word. "Gender role alludes to social and cultural prescriptions about appropriate masculine and feminine behaviour" (Douvan, 1979: 81).

Geslagsidentiteit verwys na die bewustheid van die self as man of vrou en die persoonlike vereenselwiging met 'n bepaalde geslag en geslagsrol (Erwin, 1983: 219; Monteith e.a., 1988: 175-176).

3.7.2 DIE ONTWIKKELING VAN GESLAGSIDENTITEIT

Die komplekse proses van geslagsidentiteitsontwikkeling vind plaas binne die konteks van die betrokke kulturele verwagtinge ten opsigte van die manlike en vroulike geslagsrol. Die ontwikkeling van die konsepte manlik en vroulik word hoofsaaklik gebaseer op die heersende stereotipes van die geslagsrolle soos primêr gemanifesteer in die ouers (Matteson, 1975: 15). Die stereotipes wat kinders van 'n baie vroeë ouderdom af van die onderskeie geslagsrolle vorm, hang nou saam met en is afhanklik van die samelewing wat hulle ervaar.

In die Westerse samelewing word daar in 'n groot mate voorkeur aan "manlike" trekke gegee wat toegeskryf kan word aan die dominante rol van die man in die samelewing en die feit dat groter mag en aansien met die manlike rol geassosieer word

(Eccles, 1986: 15-19; Massad, 1981: 1297; Monteith e.a., 1988: 178; Nicholson & Antill, 1981: 321). Dit kom reeds by jong kinders tot uiting in hul spelaktiwiteite (Stein, A H, 1980: 251) en in hul uitgesproke sienswyses van die geslagsrolle (Reilly & Lewis, 1983: 30-31).

Die ouers speel op 'n vroeë ouderdom reeds 'n baie belangrike rol in die kind se geslagsidentiteitsontwikkeling, want psigologiese geslagsverskille word sedert die vroeë kinderjare sterk beïnvloed deur geslagsgedifferensieerde opvoedingspraktyke. Daar word bevind dat seuns sterker gemotiveer word tot prestasie, kompetisie, onafhanklike gedrag, die aanvaarding van verantwoordelikheid, eksplorاسie en die beheersing van emosies. Dogters ervaar weer meer warmte en fisieke nabyheid, ontmoediging van eksplorاسie, beperkinge op gedrag en sterker toesig. Dieselfde tendense kom ook in die skool voor (Block, 1983: 1341-1344).

'n Ander belangrike faktor is die ouers se rol as identifikasiefigure, onder andere aangesien die ouers die eerste geslagsrolvertegenwoordigers is met wie die jong kind in noue kontak verkeer. Ten spyte van die redelik algemeen-aanvaarde siening dat kinders sterker met die ouer van die eie geslag identifiseer, blyk dit dat die moeder veral gedurende die eerste lewensjare - en soms selfs tot in adolessensie - vir beide geslagte 'n oorheersende rol as identifikasiefiguur speel (Matteson, 1975: 54-58).

Die bostaande impliseer 'n onderskeiding tussen ouer-identifikasie en geslagsrolverwerwing. By meisies word die geslagsrol hoofsaaklik via die moeder aangeleer, en is dié onderskeiding nie so belangrik nie. In die geval van seuns, wat ook primêr met die moeder identifiseer, speel die vader egter wel 'n kritieke rol in die aanleer van die manlike geslagsrol. Die afwesigheid van die vader (hetsy fisiek of psigologies) kan gevolglik die identiteitsontwikkeling van die seun baie bemoeilik en tot swak aanpassing aanleiding gee (Matteson, 1975: 59-66).

"The evidence for boys is clear: masculinity can best be learned through personal identity with a warm male figure" (Matteson, 1975: 69).

Dit wil egter nie sê dat die vader nie ook 'n belangrike rol in die dogter se geslagsidentiteitsontwikkeling speel nie. Hock & Curry (1983: 464-465) bevind byvoorbeeld dat 12- en 13-jarige seuns en meisies hulself in 'n groot mate as baie soos beide ouers sien; net 'n bietjie meer soos die ouer van die eie geslag. Vir die ontwikkeling van gesonde heteroseksuele verhoudinge is identifikasie met die vader vir die dogter ewe belangrik, onder andere ter voorkoming van die ontwikkeling van 'n geïdealiseerde beeld van die man (Matteson, 1975: 69-70). Verder bevind Hock & Curry (1983: 464-468) dat dogters wat sterk met die vader identifiseer, akademies beter as andere presteer.

Uit die voorafgaande kan die samevattende gevolgtrekking gemaak word dat beide ouers inderdaad 'n baie belangrike rol in die adolessent se geslagsidentiteitsontwikkeling speel. Benewens die ouers se algemene rol as identifikasiefigure is die voorbeeld van die ouers se huwelik ook van primêre belang vir kinders en adolessente van beide geslagte. Swak huweliksverhoudinge, spanning in die huwelik en egskeiding kan gevolglik die adolessent se identiteitsontwikkeling ernstig strem (Waterman, A S, 1985b: 11).

'n Ander belangrike meewerkende faktor in die ontwikkeling van geslagsidentiteit by adolessente is die portuurgroep. Loy & Norland (1981: 184) bevind byvoorbeeld dat 13- tot 16-jarige meisies ten opsigte van geslagsrol meer sensitief is vir die verwagtinge van die portuurgroep as vir dié van hul ouers.

Die ontwikkeling van geslagsidentiteit word vervolgens kortliks bespreek in terme van ouderdomsfases. Daar is reeds gewys op die feit dat die gedifferensieerde behandeling wat kinders gedurende hul eerste lewensjare ervaar, 'n beduidende rol in hul latere geslagsidentiteitsontwikkeling speel. Condry (1984: 489-497)

onderskei na die eerste twee lewensjare drie fases in die ontwikkelingsproses:

Fase 1: Geslagsbewustheid (3-6 jaar)

Die kind is in hierdie stadium bewus van die twee geslagte, onderskei tussen "man" en "vrou", sien hulself as lid van een kategorie, en benoem hulself in terme van "seun" of "dogter". Dit gaan gepaard met 'n bewustheid van die permanentheid van die geslag, alhoewel 'n duidelike oriëntasie tot of voorkeur vir 'n bepaalde geslag normaalweg nie voor 6-jarige ouderdom voorkom nie (Condry, 1984: 490-493).

Fase 2: Geslagsoriëntasie (6-12 jaar)

Hierdie fase word gekenmerk deur toenemende voorkeur vir en aandag aan lede van die eie geslag, met 'n sterk fokus op die aanleer van die rolle van die eie geslag. Die geslagsoriëntasie geskied hoofsaaklik deur middel van waarneming en die beoefening van die geslag.rol via spel. Dit blyk dat dié oriëntasie tot die eie geslag by seuns sterker is as by meisies (Condry, 1984: 493-494).

Fase 3: Individuele geslagsidentiteit (Sedert puberteit)

Die wesensverskil tussen fase 2 en 3 is 'n verskuiwing van fokus vanaf 'n sosiale oriëntasie na 'n sterker geïndividualiseerde oriëntasie. 'n Seleksie van eienskappe en rolle uit die beskikbare opsies vind plaas en word op die unieke self toegepas. Dit geskied by wyse van interaksie tussen biologiese, psigologiese en sosiale faktore en kragte (Condry, 1984: 496-497).

In ooreenstemming met vroeëre biologiese geslagsryping by die vroulike geslag vind geslagsidentiteitsontwikkeling ook normaalweg vroeër by meisies as by seuns plaas (Cramer, 1980: 609).

3.7.3 TIPERING VAN GESLAGSIDENTITEIT

Tradisioneel is "manlike" eienskappe onder andere outonomie, onafhanklikheid, assertiwiteit, dominansie, aggressiwiteit, objektiwiteit, kompetisie- en prestasiegegerigtheid, en persoonlike ambisie, terwyl "vroulikheid" geassosieer word met afhanklikheid, warmte, begrip, sensitiwiteit, versorging, bewustheid van andere se gevoelens en samewerking met andere (Hopkins, 1983: 103; Lorr & Manning, 1978: 888; Monteith e.a., 1988: 176; Orlofsky, 1977: 571; Wait, 1985: 15).

Terwyl 'n sterker beroepsoriëntasie met die manlike geslag geassosieer word, word 'n sterk huweliks- en gesinsoriëntasie van die vrou verwag. "Manlikheid" word dus tradisioneel geassosieer met 'n instrumentele oriëntasie, wat sterk kognitief fokus op taakuitvoering en probleemoplossing, terwyl "vroulikheid" geassosieer word met 'n ekspressiewe oriëntasie, wat 'n oorheersend affektiewe ingesteldheid op die belange van andere verteenwoordig (Bem, 1976: 49; Stein, A H, 1980: 252). Die voorafgaande kan ook geïnterpreteer word in terme van groter selfgesentreerdheid (as manlike eienskap) teenoor 'n sterker fokus op interpersoonlike verhoudinge by die vroulike geslag.

Die aanvaarding van 'n geslagstipiese manlike of vroulike identiteit is egter hoegenaamd nie die enigste moontlikhede nie. Androgene geslagsidentiteit kom voor wanneer sterk identifisering met en 'n kombinerende en integrasie van beide "manlike" en "vroulike" eienskappe plaasvind (Bem, 1976: 50-51). Waterman, A S (1985b: 10) definieer androgenie as "... incorporating the flexible expression of both traditional masculine and feminine qualities ...". 'n Kruisgeslagtelike oriëntasie kom voor wanneer identifisering met die stereotipes van die teenoorgestelde geslag oorheers. 'n Ongedifferensieerde geslagsidentiteit beteken dat beide "manlike" en "vroulike" eienskappe swak geïntegreer is.

Hierdie onderskeidings kan skematies soos volg geklassifiseer word.

TIPERING	GESLAGSORIËNTASIE	
	MANLIK	VROULIK
Androgenie	Sterk	Sterk
Geslagsgetipeerd: Manlik Vroulik	Sterk Swak	Swak Sterk
Kruisgeslagtelik: Mans Vroue	Swak Sterk	Sterk Swak
Ongedifferensieerd	Swak	Swak

3.7.4 DIE VERBAND TUSSEN IDENTITEITSONTWIKKELING EN GESLAGSIDENTITEIT

Die aanvaarding van geslagsrolle volgens die tradisionele geslagsroltipering is vir baie jare as verkieslik beskou, en die algemeen gevestigde siening was dat die sterk geslagsgetipeerde persoon beter psigologiese aanpassing verteenwoordig. Afwykings van die tradisionele stereotipes is as wanaanpassing beskou (Tzuriel, 1984: 440).

Bem (1974, 1975, 1976, 1977) bevind egter dat psigologiese androgenie, dit wil sê die integrasie van sowel "manlike" as "vroulike" eienskappe in die persoonlikheid, by beide geslagte tot meer positiewe persoonlikheidsfunksionering kan lei. Androgene persone toon beduidend meer soepelheid en aanpasbaarheid in verskillende en wisselende situasies as geslagsgetipeerde manlike of vroulike persone. Hulle is byvoorbeeld in staat tot 'n hoë graad van beide ("manlike") onafhanklikheid en ("vroulike") versorging - na gelang van die eise van die betrokke situasie, en hulle kan gevolglik sodanige situasies meer effektief hanteer (Bem, 1975: 634 -643). Vanuit hierdie bevindinge kom Bem tot die gevolgtrekking dat meer soepel

konsepte ten opsigte van geslagsrol en -identiteit nodig is, dat androgeniteit skynbaar 'n beter kriterium vir geestesgesondheid en volwassenheid is as stereotiepe oriëntasies (Bem, 1974: 155-162), 1975: 634-643), en dat ekstreme vorme van "manlikheid" en "vroulikheid" 'n negatiewe uitwerking kan hê en selfs destruktief kan wees (Bem, 1976: 50-51).

In opvolging van Bem se werk bevind verskeie navorsers 'n beduidende verband tussen persoonlikheidsaanpassing en geslagsroltipering en tussen identiteitsontwikkeling en geslagsroltipering. Androgene adolessente openbaar naamlik die hoogste vlakke van identiteitsontwikkeling, gevolg deur "manlik"-georiënteerdes, "vroulik"-georiënteerdes en ongedifferensieerde adolessente, wat die laagste vlakke van identiteitsontwikkeling verteenwoordig (Heilbrun, 1976: 185-189; Kirsch, Shore & Kyle, 1976: 292-293; Orlofsky, 1977: 566-574; Prager, 1977: 2348; Tzuriel, 1984: 446; Waterman, A S & Whitbourne, 1982: 128-132). Volgens Orlofsky (1977: 571) is die integrasie van "manlike" eienskappe, byvoorbeeld outonomie, onafhanklikheid en assertiwiteit, skynbaar relatief belangriker vir identiteitsverwerwing as "vroulike" eienskappe soos begrip en warmte.

Androgenie gaan by beide geslagte gepaard met meer positiewe selfagting, terwyl kruistipering saamhang met lae selfagting by adolessente (Orlofsky, 1977: 566-574; Rust & McCraw, 1984: 362-365). Lamke (1982: 1530-1535) bevind ook hoër selfagting by androgene en "manlike" as by "vroulike" en ongedifferensieerde adolessente, maar dit blyk dat die invloed van geslagsroloriëntasie op selfagting sterker is by die vroulike as by die manlike geslag.

Ten opsigte van selfaanvaarding en portuurgroepaanvaarding bevind Massad (1981) dat androgenie geassosieer kan word met beter aanpassing as tradisionele geslagstipering. Dit geld vir adolessente meisies, maar nie vir adolessente seuns nie. Dit is deels in ooreenstemming met die bevindinge van Spence & Helmreich

(1978) en Wells (1980), en kan dui op sterker druk op seuns tot konformering tot geslagsrolstereotipes (Massad, 1981: 1297). By naskoolse studente bevind Hodgson & Fischer (1979: 45-46) egter wel hoër selfagting en hoër intimiteitsvlakke by androgene as by geslagsgetipeerde mans, terwyl vroue met 'n "vroulike" oriëntasie hoër selfagting toon as androgene (Hodgson & Fischer, 1981: 686).

In die lig van die bogemelde bevindinge, wat 'n hoë premie op psigologiese androgenie plaas, moet "manlikheid" en "vroulikheid" skynbaar verkieslik nie beskou word as 'n enkele bipolêre dimensie (soos tradisioneel gedoen is) nie, maar as twee onafhanklike dimensies waaruit die individu 'n bepaalde kombinasie van eienskappe kan integreer (Hock & Curry, 1983: 468).

Daar moet egter op gewys word dat nie alle ondersoekte tendense soos hierbo gemeld, ondersteun nie. Dit is byvoorbeeld 'n vraag of die rol van androgenie noodwendig superieur bo "manlikheid" is, want by identiteitsverwerwers van beide geslagte word beduidend hoër grade van "manlikheid" gevind as in ander identiteitstatusse (Orlofsky, 1977: 566-574; Prager, 1983: 163-166; Schiedel & Marcia, 1985: 154).

Lamke & Peyton (1988: 206-212) bevind dat androgenie en "manlikheid" by manlike adolessente nie beduidend verskil ten opsigte van enige faset van identiteitsontwikkeling nie - alhoewel 'n beduidende verskil by vroulike adolessente voorkom. Hulle bevraagteken verder die verband tussen identiteitsontwikkeling en geslagsroloriëntasie, onder andere aangesien hulle geen beduidende verskille in "manlikheid" of "vroulikheid" tussen identiteitsdiffusies, -moratoriums en -sluiters kon vind nie. Grotevant & Thorbecke (1982) en Thorbecke & Grotevant (1982) bevind eweneens slegs gedeeltelike steun vir 'n beduidende verband tussen geslagsrol en identiteitsontwikkeling. In dié lig moet die ontwikkeling van geslagsidentiteit en identiteitsontwikkeling waarskynlik nie as

suiwer lineêre prosesse bedink word nie, dit wil sê identiteitsverwerwing en androgenie moet nie gesien word as eindpunte of finale fases nie (Lamke & Peyton, 1988: 213). Dié siening sluit aan by Grotevant & Thorbecke (1982: 403) se standpunt dat die proses van identiteitsontwikkeling liefse gekonseptualiseer moet word as 'n spiraal van siklusse van eksplorasië en verbintenis. Verder blyk dit dat die tydskedulering van geslagsidentiteitsontwikkeling beduidend mag verskil van dié van identiteitsontwikkeling, wat beteken dat androgenie reeds tydens vroeë adolessensie kan voorkom (Lamke & Peyton, 1988: 213).

Ten spyte van 'n algemene assosiasie tussen androgenie en positiewe psigologiese aanpassingsvermoë bevind Wells (1980) geen duidelike tendense nie. Androgene, "manlike" en "vroulike" adolessente toon positiewe aanpassing in verskillende opsigte, maar in sekere opsigte toon "manlike" adolessente van beide geslagte beter aanpassing. Ongedifferensieerde adolessente toon weer swakker aanpassing. Jones, W H, Chernovetz & Hansson (1978: 303-312) bevind dat androgene mans nie meer aanpasbaar as "manlike" mans is nie, en ook dat hulle nie sterker persoonlikheidsfunksionering of 'n sterker interne lokus van beheer openbaar nie.

In aansluiting by die voorafgaande bevind Baumrind (1982) nie steun vir Spence & Helmreich (1980: 160) se suggesties dat androgene persone beter ouers is, of dat geslagsgetipeerde ouers rigiede ouers is of aanpassingsprobleme openbaar nie.

In die lig van die sterk posisie wat 'n "manlike" oriëntasie by beide geslagte inneem ten opsigte van identiteitsontwikkeling en persoonlikheidsfunksionering stel Wells (1980: 72) die volgende belangrike perspektief: "In our highly competitive society, it would not be surprising if traits such as warmth, nurturance, and sensitivity to the needs of others become decreasingly important to the psychological adjustment of its members ..."

Uit die voorafgaande bespreking kan dit samevattend gestel word dat die tradisionele siening dat geslagsgetipeerde "manlikheid" en "vroulikheid" die sterkste verband met identiteitsontwikkeling, persoonlikheidsaanpassing en geestesgesondheid het, begraagteken moet word. Alhoewel bepaalde kenmerkende gedragspatrone, take en funksies eie aan elke geslag kan wees, dui navorsingsbevindinge daarop dat dit vir beide geslagte verkieslik is om aspekte van die ander geslag se tipiese geslagsrol in die eie te integreer (Schiedel & Marcia, 1985: 159). Ook Archer & Waterman (1988: 80) kom tot die slotsom dat daar min steun bestaan vir die hipotese dat die twee geslagte psigologies die gesondste is wanneer hulle rigiede digotome stelle eienskappe en gedragspatrone openbaar.

Die gevaar lê juis daarin dat 'n sterk geslagsgetipeerde oriëntasie 'n te prominente en oorheersende rol in die persoon se selfdefiniëring kan speel. Dit kan tot gevolg hê dat die uiteindelijke identiteit een kan wees wat gedragspatrone en waardes eie aan die ander geslag totaal uitsluit. Dit sou 'n "eensydige" geslagsrol en -identiteit meebring (Schiedel & Marcia, 1985: 159). Die negatiewe invloed van tradisionele stereotipes word soos volg deur Denmark & Goodfield (1978: 378) verwoord: "Archaic societal expectations and sex-role stereotypes continue to cripple the development of both sexes".

3.7.5 GESLAGSIDENTITEITSONTWIKKELING BY DIE VROULIKE GESLAG

Aangesien identiteitsontwikkeling by die vroulike geslag waarskynlik meer beperk is deur geslagsrolstereotipes enersyds, maar andersyds waarskynlik meer ingrypend geraak word deur hedendaagse veranderde sienswyses van die rol van die vrou, word hier vervolgens afsonderlik aandag gegee aan vroulike geslagsidentiteitsontwikkeling.

Daar is reeds gewys op die feit dat androgen- en "manlike" tipering by beide geslagte 'n meer positiewe verband met identiteitsontwikkeling toon as "vroulikheid". Dit impliseer 'n

positiewe verband tussen 'n relatief sterk "manlike" oriëntasie en identiteitsontwikkeling, ook by die vroulike geslag, wat botsend is met tradisionele geslagsrolverwagtinge.

'n Moontlike verklaring vir dié tendens is die "ontwikkeling" uit die stereotiepe vroulike rol van afhanklikheid, konformerings, ensovoorts tot die verwerping van outonomie en 'n meer kompeterende oriëntasie (Prager, 1983: 165). Dit kan gesien word in die lig van veranderde sienswyses van die vrou se rol in die samelewing, wat met meer moontlikhede ten opsigte van die beroepslewe en algemene lewenstyl gepaard gaan. In dié verband is die voorspelling van Newman, B M & Newman (1978: 164) besonder relevant: "If the social expectations for occupational role continue to change ... we can expect to observe comparable processes of identity formation for males and females in the same developmental sequence".

Benewens die tradisionele vroulike rol, wat hoofsaaklik gekenmerk word deur identiteitsverwerping via die huweliksmaat en deur die verwagting van eienskappe soos afhanklikheid, sensitiwiteit en versorging, kom vroulike selfaktualisering in die vorm van persoonlike prestasie in die beroepswêreld en outonomie op ander lewensterreine die afgelope aantal dekades toenemend na vore. Dit vereis dieselfde eienskappe as stereotiepe "manlikheid". Wait (1985: 15) stel dit soos volg: "Die ideale vrou word tans gesien as intelligent, assertief, kompetend, onafhanklik en aktualiserend. Sy is steeds liefdevol, vriendelik, sensitief ..."

'n Bimodale geslagsidentiteit word gekenmerk deur 'n kombinerings van bogemelde twee tradisionele rolle (Dellas & Gaier, 1975: 400-401). Dié tendens kom juis dikwels by dogters voor wanneer hulle die kombinerings van 'n professionele loopbaan en 'n huweliks- en gesinslewe voorsien (Leslie, 1986: 47).

In aansluiting hierby kan die hoër voorkoms van angs by die vroulike geslag - by name by adolessente meisies - moontlik

verklaar word deur konflik tussen eise en verwagtinge ten opsigte van prestasie, kompetisie en onafhanklikheid enersyds, en andersyds die eis van onderskikking, afhanklikheid en 'n sterk interpersoonlike oriëntasie ter vervulling van hul vroulike rol (Stein, A.H., 1980: 252-253).

In 'n ondersoek na die verband tussen vroulike adolessente se identiteitsontwikkeling en hul persepsies van hul ouers bevind Lifshitz (1978: 82-85) dat hulle hul vaders beskou as identifikasiefigure met beide "manlike" en "vroulike" eienskappe, terwyl die moeders hoofsaaklik geassosieer word met versorgingsfunksies. Die vader dien skynbaar sterker as toekomsgerigte identifikasiefiguur met sy fisieke en affektiewe versorgingsfunksies, gekombineer met intellektueel-psigiese funksies. Dit dui op 'n sterk strewe by dié vroulike adolessente om "manlike" en "vroulike" eienskappe te integreer.

Dit is belangrik om daarop te let dat die neiging tot 'n sterk "manlike" oriëntasie by vroulike adolessente identiteitsverwerwers ook kan dui op 'n tydelike oorkompensasie vir onderwerping aan tradisionele stereotipes. Dié neiging kan egter, na afloop van die oplossing van ander identiteitskrisisse, weer in 'n groot mate afneem en tot 'n meer androgene oriëntasie ontwikkel (Prager, 1983: 166).

Ten spyte van die emansipasie van die vrou en 'n sterker "manlike" geslagsroloriëntasie by die vroulike geslag speel tradisionele vroulike stereotipes egter skynbaar steeds 'n beduidende rol. Daarom word "onderprestasie" by die vroulike geslag waarskynlik soms veroorsaak deur keuse eerder as onvermoë, en daarmee saam word faktore soos keuse van opleidingsinrigting en beroep, suksesverwagtinge en doelstellings dan grootliks bepaal deur stereotiepe rolverwagtinge (Eccles, 1986: 15-19). Die oorheersende rolverwagtinge is dan steeds primêr gefokus op die huwelik, gesin, versorgingsfunksies, afhanklikheid van die eggenoot en 'n "verbod" op persoonlike ekspressie en ander aktualiseringsbehoefte. Dit impliseer dat identiteits-

ontwikkeling hoofsaaklik via andere - veral die eggenoot - geskied, wat 'n "oppervlakkige" identiteitsverwerwing tot gevolg kan hê (Bond, 1982: 532-534).

In die lig van die bogemelde perspektiewe en in die lig van die feit dat selfstandige identiteitsontwikkeling by vroulike adolessente steeds dikwels ontmoedig word (Bond, 1982: 533), moet veral die rol van die skool beklemtoon word in die ontwikkeling van onafhanklikheidsverwerwing by meisies. Dit sluit onder andere die ontwikkeling van selfstandige denke, probleemoplossing en besluitneming in. Ter wille van 'n gesonde huweliks- en gesinslewe beklemtoon Dellas & Gaier (1975: 404-406) tereg die belangrikheid van vermoëns in interpersoonlike verhoudinge, sensitiwiteit en die behoefte aan liefde as "balanserende" kragte te midde van 'n strewe na outonomie en onafhanklikheid. In aansluiting hierby verwys Newman, B A & Newman (1978: 164) soos volg na die rol van ouers: "It will become increasingly more important for parents to address the socialization of female children in such a way as to facilitate their preparation for dealing with issues of identity".

3.8 BEROEPSIDENTITEIT

3.8.1 INLEIDING

In die soeke na antwoorde op die vraag "Wie/Wat is ek?" neem beroepsidentiteit 'n sentrale plek in. "The importance of occupational choice to identity formation cannot be overstated ... One's occupation is a public statement of one's identity" (Raskin, 1985: 26). Melgosa (1987: 385-386) beskou beroepsidentiteit as die belangrikste faset van identiteit.

Holland, Gottfredson & Power (1980: 1191) definieer beroepsidentiteit as "... the possession of a clear and stable picture of one's goals, interests, and talents." Beroepsidentiteit betrek dus verskeie fasette van identiteitsontwikkeling, onder andere selfkennis ten opsigte van

vermoëns, belangstellings, aanleg, doelstellings en persoonlike waardes, en die aktualisering daarvan.

Die beoefening van 'n beroep en selfaktualisering via 'n beroep is inderdaad 'n kernfaset van persoonlikheidsontwikkeling, en Holland e.a. (1980: 1199) stel dit dat "... identity appears to be an unusually apt construct for increasing the linkage between vocational psychology and personality."

Daar is vroeër reeds gewys op die feit dat identiteit 'n sterk toekomsdimensie insluit ("Wie/Wat gaan ek wees?"), wat impliseer dat die soeke na 'n eie beroepsidentiteit reeds by die skoolgaande adolessent prominent na vore tree. Dit is waarskynlik die faset van identiteit waarmee die adolessent op die mees bewuste wyse handel, onder andere as gevolg van druk uit die omgewing om tot 'n besluit te kom, en omdat dit die een faset van identiteit is waaroor die adolessent op 'n relatief vroeë stadium tot 'n relatief permanente besluit moet kom. Tye van ekonomiese depressie en werkloosheid bring dit selfs meer prominent na vore (Melgosa, 1987: 386).

In aansluiting by die voorafgaande beklemtoon Erikson (1971: 132) die belangrikheid van beroepsidentiteit soos volg: "... it is the inability to settle on an occupational identity which most disturbs young people."

Die proses van verwerwing van 'n eie beroepsidentiteit kan in terme van die volgende drie breë fases gesien word:

- die verkenning en bepaling van persoonlike en beroepsverwante eienskappe, vermoëns, doelstellings en waardes,
- die aktiewe eksplorاسie van beroepsmoontlikhede en
- verbintenis tot 'n bepaalde "plan van aksie" (Grotevant & Thorbecke, 1982: 397).

Sonder om in besonderhede op verskillende teorieë van

loopbaanontwikkeling in te gaan, blyk dit in die lig van bostaande, en met inagneming van die teorieë van byvoorbeeld Ginsburg, Ginzberg, Harren en Super, dat daar beduidende ooreenkomste tussen die prosesse van loopbaanontwikkeling en identiteitsontwikkeling bestaan. "... the psychological processes used to specify and implement occupational choice are parallel if not identical to those central to the formation of identity" (Raskin, 1985: 30). So byvoorbeeld is Ginzberg se kristalliseringsfase "... when the individual is finally able to synthesize the many forces, internal and external, that are relevant to his decision about his occupational choice" (Ginzberg, 1984: 175) in wese dieselfde as die siening van identiteitsverwerwing as die sintese van kinderidentifikasies in kombinasie met fisieke ontwikkeling, kognitiewe ontwikkeling en sosiale verwagtinge (Raskin, 1985: 30).

3.8.2 BEROEPSIDENTITEITSTATUS

Terwyl die verwerwing van beroepsidentiteit 'n bewuste proses van eksplorاسie en die neem van relatief permanente besluite vereis, is die adolessent in moratorium in die proses van eksplorاسie, maar verbintnisse is nog nie aangegaan nie. Dit blyk dat 'n beduidende persentasie persone in dié status soms moeilik tot 'n besluit kom. "Individuals in this status often seem to be seeking one right answer, one perfect job" (Raskin, 1985: 33). Besluite word gevolglik dikwels geneem en weer verwerp. Hulle soek hulp by wyse van "toetse", en is dikwels teleurgesteld met tentatiewe interpretاسies van toetsresultate en 'n gebrek aan spesifieke voorligting. Hulle belewe 'n foutiewe keuse as permanent en onomkeerbaar. Hierdie adolessente "... may be surprised at the idea that a career can be thought of as a series of positions and shifts, a series of decision points" (Raskin, 1985: 33).

Identiteitsluiting beteken dat effektiewe eksplorاسie nie gedoen word nie; daar word summier op 'n beroep besluit. Dit is die weg van die minste weerstand en bied sekuriteit en sosiale

goedkeuring. Volwassenes dra dikwels by en stimuleer selfs beroepsidentiteitsluiting deur druk tot die aanvaarding van 'n bepaalde beroep of deur druk tot besluitneming. Soms ervaar adolessente in meer homogene en "geslote" gemeenskappe nie voldoende blootstelling aan verskillende beroepsopsies om hulle tot 'n moratoriumfase te stimuleer nie. Sluiters is gewoonlik gerig op die positiewe aspekte van 'n beroep sonder inagneming van negatiewe aspekte, en 'n bewuste deurdink en verwerking van inligting vind nie werklik plaas nie (Raskin, 1985: 33).

Identiteitsdiffusie kan by adolessente dui op 'n pre-krisisfase, wat beteken dat eksplorاسie nog nie aktief gedoen is nie en verbintenisse nog nie aangegaan is nie, maar dat dit wel later nog sal geskied. Werklike diffusie beteken eintlik dat geen poging aangewend word nie. Dié adolessente dra min kennis van die pad wat tot 'n beroepsbesluit lei, die vereistes wat beroepe stel, ensovoorts. Die klem val dikwels op aspekte soos status en geld, maar intrinsieke beroepsbehoeftebevrediging het vir hulle min waarde. Onmiddellike behoeftebevrediging is sterk op die voorgrond, maar langtermyn doelstellings is gewoonlik vaag en ver op die agtergrond (Raskin, 1985: 33-34).

3.8.3 BEROEPSIDENTITEIT EN OUDERDOM

Navorsingsbevindinge dui op beduidende verskille in beroepsidentiteitsontwikkeling by sekondêreskooladolessente van verskillende ouderdomme. Soos verwag sou word, kom 'n redelik gelykmatige en beduidende toename in die frekwensie van identiteitsverwerwers en 'n afname in identiteitsdiffusies gedurende die skooljare voor. Waterman, A S (1985b: 17-18) bevind byvoorbeeld 5% verwerwers in die primêre skool, 9% in st. 7 en 8 en 21% in st. 9 en 10. By dieselfde groepe verteenwoordig identiteitsdiffusies onderskeidelik 46%, 39% en 29%, terwyl 'n beduidende toename in moratorium vanaf die senior sekondêre skool na die universiteit plaasvind. Volgens Archer (1985a: 301) is ouer sekondêreskooladolessente meer aktief besig met selfdefiniëring, en hulle toon 'n meer gesofistikeerde oorweging

van alternatiewe en besluitnemingsprosesse.

Grotevant & Thorbecke (1982: 403) bevind 'n besonder hoë persentasie skoliere in die verwerwingstatus, naamlik 45,7% van die seuns en 42,9% van die meisies. Alhoewel dié adolessente wel alternatiewe moontlikhede ondersoek het en tot tentatiewe besluite gekom het, moet identiteitsontwikkeling ook in hierdie verband as 'n sikliese spiraal van eksplorاسie en verbintenis gesien word. "We predict that many of them will cycle back into a period of exploration (albeit a more sophisticated type of exploration and moratorium) as they are faced with the challenges and realities of the college major or the job they had hoped to pursue" (Grotevant & Thorbecke, 1982: 403).

Hierdie perspektief skep die moontlikheid van integrاسie van die bestaande kennis van adolessente identiteitsontwikkeling met dié van loopbaanontwikkeling en van volwasse ontwikkeling: "... adolescent identity formation is considered as one round in a lifelong series of developmental challenges regarding occupational choice" (Grotevant & Thorbecke, 1982: 403).

Hierdie benadering word ondersteun deur die bevindinge van Dellas & Jernigan (1987b: 594, 598). Dit blyk dat sowat 50% van studente se beroepsidentiteitstatus binne 6 maande na skoolverlating verander, en dat die meeste veranderinge by mans plaasvind. Sluiting is die mees stabiele status en identiteitsverwerwing die mees onstabiele. Laasgenoemde dui op die relatiewe veranderlikheid van 'n verworwe beroepsidentiteit tydens die skooljare. Die meeste veranderinge verteenwoordig 'n verskuiwing na hoër vlakke van identiteitsontwikkeling, en die verskuiwing van verwerwing na moratorium kan juis dui op heroorweging en versterking van die beroepsidentiteit (Dellas & Jernigan, 1987b: 598).

Ten opsigte van die verband tussen ouderdom en beroepsidentiteit wys Raskin (1985: 35) daarop dat ondersoeke dikwels nie voldoende aandag gee aan belangrike aspekte van

loopbaanontwikkeling wat met beroepsidentiteit verband kan hou nie, byvoorbeeld besluitnemingsvermoë, eksploratiewe gedrag, oerlike invloed, ensovoorts.

Twee belangrike bevindinge oor die verband tussen ouderdom en beroepsidentiteit is:

- Goeie besluitnemers is sterker gerig op 'n soeke na beroepsinligting wat verband hou met beroepswaardes as swak besluitnemers (Krumboltz, Rude, Mitchell, Hamel & Kinnier, 1982).
- Beroepskeuse kan deels verklaar word deur vroeë sosialisering en ervarings in die vroeë kinderjare (Duff & Cotgrove, 1982).

3.8.4 GESLAGSVERSKILLE

Die uitgangspunt dat vroulike adolessente minder geïnteresseerd is in domeine soos beroep en ideologie as in die ontwikkeling en handhawing van interpersoonlike verhoudings (Douvan & Adelson, 1966; Gilligan, 1982; Marcia, 1980: 179) bied nie voldoende verklaring vir vroulike beroepsidentiteitsontwikkeling nie. Meer resente ondersoeke bevind byvoorbeeld geen geslagsverskille ten opsigte van beroepsidentiteitstatus nie (Archer, 1985a: 300-301; Grotevant & Thorbecke, 1982: 399-400; Waterman, A S, 1985b).

Dellas & Jernigan (1987b: 592-298) bevind insgelyks dat beroepsidentiteitsontwikkeling nie vinniger by die manlike geslag geskied nie, en voer aan dat verskille wat ten opsigte van beroepsidentiteitstatus mag voorkom, eerder die gevolg is van kulturele faktore as van geslagsverskille inherent aan die proses van identiteitsontwikkeling. In dié verband speel verskillende opvoedingsbenaderings en rolverwagtinge ten opsigte van die twee geslagte (vgl. par. 3.7) 'n baie belangrike rol (Dellas & Jernigan, 1987b: 588; Raskin, 1985: 37).

Dit impliseer dat die verwerwing van beroepsidentiteit vir die

vroulike geslag waarskynlik 'n meer komplekse proses is en dat dit, in die lig van huidige veranderinge ten opsigte van geslagsrolverwagtinge, voortaan nouer verweef sal wees met geslagsrol- en identiteitsontwikkeling. Beduidende geslagsverskille kom dan ook voor ten opsigte van besluitnemingsprosesse rakende die sintese van gesins- en loopbaanprioriteite. Dit blyk dat versoening van dié rolle 'n groter bron van konflik vir vroulike adolessente is (Archer, 1985a: 302; Raskin, 1985: 38). Die gesin-loopbaan-konflik is tans vir beide geslagte relevant (Archer, 1989: 123).

Ten spyte van aanduidings van gelyke ontwikkelingstand in beroepsidentiteit by die twee geslagte kom verskillende style in die ontwikkelingsproses wel voor, by name ten opsigte van geslagsroloriëntasie, prestasieмотivering en lokus van beheer.

Androgene adolessente (wat 'n instrumentele en ekspressiewe oriëntasie kombineer) toon verdere ontwikkeling in beroepsidentiteit as ander adolessente, aangesien beide oriëntasies 'n belangrike rol in beroepseksplorاسie speel. 'n Ekspressiewe oriëntasie speel skynbaar wel 'n belangriker rol by die vroulike geslag (Grotevant & Thorbecke, 1982: 402).

Prestasieмотivering verskil beduidend by die twee geslagte. Manlike sekondêreskooladolessente toon naamlik 'n veel sterker geneigdheid tot dominerings, aanvaarding van uitdagings en kompetisie, terwyl meisies sterker gerig is op harde werk en geneig is tot vermyding van kompetisie (Grotevant & Thorbecke, 1982: 402-403). Dié navorsers kom tot die slotsom dat "... the quality* of the occupational identity formation process is different for adolescent males and females ..." (Grotevant & Thorbecke, 1982: 403).

---

* My onderstreping

Ten opsigte van lokus van beheer bevind Dellas & Jernigan (1987b: 599) by vroulike adolessente (anders as by manlikes) nie 'n beduidende positiewe verband tussen beroepsidentiteitstatus en interne lokus van beheer nie. Dit kan aandui dat interne beheer nie vir hulle so 'n belangrike faktor in beroepsidentiteit is as vir mans nie.

3.8.5 OPVOEDKUNDIGE IMPLIKASIES

In die literatuur word die volgende belangrike implikasies vir veral die skool beklemtoon.

In die verlede het die klem te dikwels op beroepsinligting en -keuse geval (dit wil sê besluitneming en verbintenis), terwyl die ontwikkelingsproses van beroepseksplorاسie, inligtingverwerking en -verwerking en besluitnemingsprosesse min aandag gekry het (Raskin, 1985: 31). Dellas & Jernigan (1987b: 599) se bevinding dat 'n beduidende persentasie laatadolessente steeds nie 'n redelik gevestigde beroepsidentiteit verwerf het nie, beklemtoon die dringende behoefte aan 'n effektiewe loopbaanontwikkelingsprogram in die primêre en sekondêre skool.

In die lig van die bostaande is dit belangrik dat die proses van verkenning en eksplorاسie twee primêre fasette sal insluit, naamlik selfverkenning (insluitend eie persoonlikheidseienskappe, vermoëns, belangstellings, aanleg, vaardighede, behoeftes, waardes en doelstellings), en beroepsverkenning. Ten opsigte van eersgenoemde bevind Grotevant & Thorbecke (1982: 396): "Young people who have greater awareness of their own goals, interests, and skills have less difficulty making decisions about career options than their peers who are less aware".

Ten opsigte van beroepseksplorاسie is dit belangrik dat kinders en adolessente blootstelling aan 'n wye verskeidenheid alternatiewe sal kry. Navorsing bevind dat wydte van eksplorاسie 'n goeie voorspeller van kongruensie tussen persoonlikheid en beroepskeuse is (Grotevant, Cooper & Kramer, 1986: 208-211).

Hierdie aspek is (soos selfeksplorاسie) van besondere belang vir adolessente wat geneig is tot identiteitsluiting. Omdat hulle dikwels die beeld uitdra van goeie aanpassing, stabiliteit en geluk kan hulle beskou word as psigologies die mees verwaarloosde groep adolessente (Petitpas, 1978: 558-560).

'n Derde belangrike faset van loopbaanontwikkeling is besluitnemingsvermoë. Dit behels dat die adolessent vanuit sy selfkennis en beroepskennis tot sinvolle sintese, integrاسie en besluitneming kan kom, en sodoende 'n positiewe beroepsidentiteit kan verwerf.

'n Feit wat deeglik in ag geneem moet word, is dat adolessente reeds op 'n baie vroeë stadium (einde st. 7) kritieke besluite moet neem ten opsigte van keusevakke. Leerlinge wat byvoorbeeld na 'n tegniese skool gaan, word reeds in st. 5 tot so 'n keuse gedwing. Hierdie faktore verkort die moratoriumfase kunsmatig en beklemtoon die noodsaaklikheid van effektiewe voorligting reeds in die primêre skool. Verder lei tye van ekonomiese depressie en werkloosheid ook tot 'n verkorte moratorium, want vroeër en "korrekte" keuses word meer noodsaaklik - veral wanneer naskoolse opleiding nodig is.

Ten opsigte van beroepsidentiteitsontwikkeling is besondere aandag aan vroulike adolessente nodig, en opvoeders moet onder andere aandag gee aan wanvoorstellings van beroepe deur die media, by name in fiktiewe televisieprogramme.

'n Laaste aspek wat hier gemeld moet word, is die invloed van identifikاسie met die portuurgroep. Dit blyk egter dat faktore soos persoonlikheidseienskappe en vroeëre gesinsinvloede 'n sterker rol in beroepsidentiteit speel as druk van die portuurgroep (Johnson, J A, 1987: 196-197).

3.9 SOSIALE IDENTITEITSONTWIKKELING

3.9.1 INLEIDING

Synde 'n psigososiale konsep, impliseer identiteitsontwikkeling onder andere 'n individuele sowel as 'n sosiale keerkant. Erikson (1971: 22) definieer identiteitsontwikkeling dan ook onder andere as "... a process 'located' in the core of the individual and yet also in the core of his communal culture ..."

Identiteitsontwikkeling is dus grootliks afhanklik van die integrasie van die persoon in die sosiale omgewing en sinvolle interaksie en betekenisvolle verhoudinge met andere (Erikson, 1980: 95; Ochse, 1983: 11; Protinsky, H e.a., 1982: 73). Hoe sterker die beleving van identiteit, hoe sterker is die persoonlikheidsintegrasie, en hoe sterker is die persoon se integrasie in die sosiale omgewing (Côté & Levine, 1987: 275). Muuss (1975: 64) stel dit soos volg: "... an identity can be found only through interaction with other people".

Alhoewel navorsing aanvanklik hoofsaaklik op die domeine van beroep en ideologie gekonsentreer het, dui latere navorsing al hoe sterker op die belangrikheid van die interpersoonlike domein in identiteitsontwikkeling (Cooper & Ayres-Lopez, 1985, soos aangehaal deur Cooper & Grotevant, 1987: 248). Identiteit gaan dus ook oor die vraag "Wie/wat is ek? Wie/wat gaan ek wees?" in terme van interpersoonlike verhoudinge en groepsassosiasies.

3.9.2 SOSIALE INTERAKSIE EN IDENTITEITSONTWIKKELING

Verskeie ondersoeke bevind 'n positiewe verband tussen identiteitsontwikkeling en die kwaliteit van interpersoonlike verhoudinge. Persone in identiteitsverwerwing en -moratorium toon beter, sterker, meer bevredigende en meer intieme verhoudinge as identiteitsluiters en diffusies met lede van beide geslagte (Marcia, 1976a: 149-150; Marcia, 1980: 166-167; Orlofsky, Marcia & Lesser, 1973: 215-219; Slugoski e.a., 1984:

658). Adolesse in diffusie toon die laagste intimiteitsvlakke in hul verhoudinge en die meeste interpersoonlike isolasie, terwyl identiteitsluiters en -diffusies oorwegend deur meer stereotiepe en oppervlakkige verhoudinge gekenmerk word. Identiteitsverwerwers en -moratoriums se hegte interpersoonlike bindinge skep waarskynlik juis geleentheid vir eksplorاسie en die ervaring en oorweging van alternatiewe (Slugoski e.a., 1984: 658).

In terme van sosiale interaksiepatrone toon identiteitsverwerwers meer openheid vir andere se standpunte as persone in ander statusse. Identiteitsdiffusies lug wel maklik hul mening, maar dit word dikwels gekenmerk deur 'n gebrek aan diepte, swak ordening en impulsiwiteit (Slugoski, e.a. 1984: 658). Laasgenoemde navorsers bevind twee opvallende interaksiepatrone by identiteitsluiters, naamlik 'n geneigdheid tot:

- (a) antagonisme, deur byvoorbeeld eie idees op andere af te druk, andere in die rede te val, sarkasme, neersien op andere, ensovoorts;
- (b) onderwerping aan andere, skynbaar ten einde persoonlike betrokkenheid, interaksie en konflik te vermy.

Beide hierdie interaksiepatrone kan gesien word as verdedigingsmeganismes teen die moontlike bedreiging van selfhandhawing en die bestaande identiteit.

Die voorafgaande kan soos volg saamgevat word: Persone in die hoër vlakke van identiteitsontwikkeling word gekenmerk deur meer positiewe interpersoonlike verhoudinge, groter verbondenheid aan en openheid teenoor andere, groter samewerking en gemakliker kommunikasie. Persone met laer identiteitsontwikkeling handhaaf meer oppervlakkige verhoudinge, is minder empaties en minder sensitief vir andere se gevoelens en standpunte, en minder gemaklik in interaksiesituasies. Sluiters is geneig tot selfverdediging by wyse van antagonistiese verwerping van andere of skynbaar onvoorwaardelike onderwerping.

Sosiale interaksie is 'n besonder aktuele faset van adolessensie omdat dié ontwikkelingsfase onder andere gekenmerk word deur die verfyning van interpersoonlike verhoudinge en die ontwikkeling van meer intieme vriendskappe met lede van die teenoorgestelde geslag. Die beweging vanaf intieme verhoudinge met lede van die eie geslag tot intieme heteroseksuele verhoudinge is van kritieke belang vir identiteitsontwikkeling in terme van volwasse interpersoonlike verhoudinge, die ontwikkeling van 'n intieme verhouding en uiteindelijke huweliksluiting. Dit blyk dat hierdie beweging relatief vroeër by meisies as by seuns plaasvind, en dat meisies se interpersoonlike verhoudinge hoër vlakke van intimiteit toon as dié van seuns (Sharabany, Gershoni & Hofman, 1981: 803-804). Ten opsigte van sosiale vaardighede toon vroulike adolessente ook beduidend hoër vlakke van empatie as manlike adolessente (Adams, 1983: 206-209).

In die proses van die adolessent se sosiale identiteitsontwikkeling speel veral drie instansies 'n belangrike rol, naamlik die gesin, portuurgroep en skool. Die rol van elkeen van hierdie sosialisering-agente word vervolgens kortliks bespreek.

3.9.3 DIE ROL VAN DIE GESIN

Een aspek rakende die gesin wat 'n kritieke rol in die adolessent se identiteitsontwikkeling - en in besonder in sy sosiale ontwikkeling - speel, is individuasie in gesinsverhoudinge. Individuasie kan gedefinieer word as "... a quality of relationships characterized by the transactive interplay between individuality and connectedness in its members" (Cooper & Grotevant, 1987: 250). Individualiteit dui in dié verband op die vermoë om eie sienswyses duidelik te kan identifiseer en te kommunikeer, asook die vermoë om verskille tussen jouself en andere te begryp en te verwoord.

Verbondenheid (Engels: connectedness) impliseer 'n sensitiwiteit

vir en aanvaarding van andere se sienswyses.

Navorsingsbevindings dui op 'n positiewe korrelasie tussen adolessente se ervaring van individualiteit in die gesin en hul identiteitsontwikkeling ten opsigte van vriendskappe en afsprake vir uitgaan (Engels: dating). Dit blyk verder dat daar by vroulike adolessente 'n sterker verband tussen individualiteit (in gesinsinteraksie) en die eksplorاسie van vriendskappe bestaan, terwyl die verband tussen gesinsinteraksie en vriendskapseksplorاسie by manlike adolessente sterker gekoppel is aan verbondenheid in die gesin (Cooper & Grotevant, 1987: 255-260). Vroulike adolessente wat hoë vlakke van interpersoonlike eksplorاسie toon, ervaar dus sterker individualiteit in gesinsinteraksie. By manlike adolessente speel verbondenheid in die gesin 'n veel sterker rol, en in dié verband is veral die seun se verhouding met sy vader van besondere belang.

In noue aansluiting by die voorafgaande, speel die gesin eweneens 'n belangrike rol in die ontwikkeling van die adolessent se sosiale kognisie, dit wil sê die persepsie van en begrip vir andere se sienswyses, gevoelens en intensies. Die ontwikkeling van sosiale kognisie en die gepaardgaande vermoë tot rolverwerwing word veral gestimuleer deur eksplorاسie in verskillende rolle. Hierin speel die gesin en gesinsinteraksie 'n belangrike rol (Shantz, 1975: 51-53).

3.9.4 DIE ROL VAN DIE PORTUURGROEP

In die proses van die verwerwing van 'n eie (volwasse) identiteit is dit nodig dat die adolessent toenemend onafhanklik van die ouers raak, en in dié proses vervul die portuurgroep 'n belangrike sosialiseringsrol. Binne die portuurgroep kry die adolessent geleentheid tot eksplorاسie met 'n wyer spektrum van interpersoonlike verhoudings en interaksie met lede van die eie en die teenoorgestelde geslag, wat verdere verfyning van die geslagsrol en -identiteit meebring. Die portuurgroep verskaf ook belangrike terugvoering en geleentheid tot evaluering ten opsigte

van onder andere gedragspatrone en keuse-uitoefening. Dit dra eweneens by tot die ontwikkeling van die eie identiteit (Steyn, 1985: 15, 18, 23).

Aanvaarding deur die portuurgroep is vir die adolessent van groot belang, maar verwerping kan 'n negatiewe uitwerking op verdere ontwikkeling hê. Adolessente wat gelukkig en tevrede met hul portuurgroepaffiliasie is, toon dan ook meer positiewe selfagting as adolessente wat nie in portuurgroepverband ingeskakel is nie (Brown & Lohr, 1987: 52-53).

Bergh (1984) het met 'n ondersoek by Suid-Afrikaanse blanke sekondêreskoolseuns bevind dat die portuurgroep 'n stimulerende effek op die adolessent se identiteitsontwikkeling kan hê. Tydens die sekondêreskooljare ervaar dié adolessente seuns toenemende vertroue, begrip, aanvaarding en kommunikasie in die portuurgroep. Die portuurgroep vervul 'n belangrike funksie ten opsigte van aspekte soos die ontwikkeling van interpersoonlike verhoudinge, sinbelewing en die emansipasieproses.

Ten opsigte van portuurgroeppopulariteit bevind Adams (1983: 206-209) 'n positiewe verband tussen populariteit in die portuurgroep en sosiale vaardighede (insluitend sosiale begrip, empatie en lokus van beheer). Bepaalde geslagsverskille kom egter in dié verband voor. By manlike adolessente toon populariteit 'n positiewe verband met sosiale begrip en lokus van beheer, terwyl populariteit by vroulike adolessente in 'n positiewe verband met sosiale begrip en empatie staan. Dit kan waarskynlik verklaar word deur die feit dat empatie 'n ekspressiewe (tradisioneel "vroulike") eienskap is, terwyl lokus van beheer 'n instrumentele (tradisioneel "manlike") eienskap is.

Ten opsigte van portuurgroepverhoudinge is 'n belangrike ontwikkelingstaak van die adolessent die handhawing van 'n balans tussen betrokkenheid enersyds en individuele distansiëring andersyds. Navorsingsbevindinge dui op 'n positiewe verband tussen betrokkenheid en identiteitsontwikkeling by beide

geslagte, terwyl diegene in identiteitsdiffusie die maklikste deur druk van die portuurgroep beïnvloed word (Adams e.a., 1984: 1101-1102). Aan die een kant kan sosiale isolasie 'n negatiewe uitwerking hê, terwyl die gevaar aan die ander kant bestaan dat oormatige identifisering met die portuurgroep die adolessent in so 'n mate in die groep laat opgaan dat 'n eie individuele identiteit nie verwerf word nie.

3.9.5 DIE ROL VAN DIE SKOOL

Verskeie faktore maak die skool by uitnemendheid geskik om 'n baie prominente positiewe rol in kinders en adolessente se sosiale ontwikkeling te speel. Vanweë sy strukturele aard is die skool 'n komplekse sosiale institusie waarin lede van verskillende generasies in interaksie verkeer, verskeie soorte sosiale aktiwiteite beoefen word en verskillende sosiale situasies en rolle figureer. Die skool is dus 'n besondere "oefenterrein" vir sosiale ontwikkeling.

Tog blyk dit dat dié geleentheid nie altyd ten volle geëksploiteer word nie, onder andere as gevolg van die behandeling wat adolessente van gesagsfigure ontvang, asook druk tot konformering, wat in werklikheid hul sosiale ontwikkeling beperk (Newman, B M & Newman, 1987: 525-534).

3.10 SELFKONSEP EN IDENTITEITSONTWIKKELING

3.10.1 INLEIDING

In die lig van 'n gebrek aan eenstemmigheid oor die begrippe identiteit, selfkonsep, selfbeeld en selfagting in die literatuur is dit nodig om kortliks aan die omskrywing en onderskeiding van dié begrippe aandag te gee.

Identiteit, soos vroeër breedvoerig omskryf (vgl. hoofstuk 2), verwys primêr na die persoon se bewustheid van eie individualiteit en uniekheid, asook na 'n proses van persoonlike

eksplorاسie en verbintnisse, wat op sy beurt lei tot die verwerwing van verskeie identiteitselemente, onder andere 'n beroepsidentiteit, morele identiteit, godsdienstige identiteit, geslagsidentiteit en sosiale identiteit. Alhoewel identiteit en selfkonsep soms as sinonieme beskou word (byvoorbeeld Coleman, 1979a: 16), is identiteit oorwegend 'n kognitiewe soeke na 'n antwoord op die vraag "Wie/Wat is ek?".

Die selfkonsep (Engels: self-concept) kan omskryf word as 'n bewuste kognitiewe waarneming en subjektiewe evaluering van 'n persoon van homself. Dit sluit 'n kognitiewe, evaluerende, affektiewe en gedragskomponent in. Die selfkonsep is egter nie 'n enkelvoudige konstruk nie, maar verteenwoordig 'n komplekse sisteem van sienswyses en oortuigings wat 'n persoon ten opsigte van homself het. Daar is derhalwe onder meer sprake van 'n fisieke selfkonsep, 'n akademiese selfkonsep en 'n sosiale selfkonsep, wat elkeen minder of meer positief of negatief kan wees (Erwin, 1983: 218; Jacobs & Vrey, 1982: 18-22; Monteith e.a., 1988: 187-188; Vrey & Jacobs, 1982: 100-101).

Hierdie beskrywing van selfkonsep sluit die volgende aspekte in:

- Selfbeeld (Engels: self-image), wat verwys na die persoon se voorstelling van homself binne 'n spesifieke konteks (byvoorbeeld 'n sosiale selfbeeld in klaskamerverband en in heteroseksuele verhoudinge), en
- Selfagting (Engels: self-esteem), wat dui op die graad van positiewe of negatiewe selfevaluering, en wat direk verband hou met selfwaarde (Coleman, 1980: 44; Jacobs & Vrey, 1982: 19; Monteith e.a. 1988: 188-189; Vrey & Jacobs, 1982: 101).

In die lig van die voorafgaande kan verwag word dat daar 'n positiewe verband tussen selfkonsep, selfbeeld en selfagting enersyds en identiteitsontwikkeling andersyds sal wees. 'n Negatiewe selfkonsep sal waarskynlik identiteitsontwikkeling

strem, terwyl 'n realistiese positiewe selfkonsep juis positiewe identiteitsontwikkeling moontlik maak (Gallatin, 1975: 173; Kaufman & Raphael, 1984). Erwin (1983: 218) stel dit dan ook dat "In any discussion of identity, it is also logical to consider its relationship to self-concept".

3.10.2 DIE VERBAND TUSSEN SELFKONSEP EN IDENTITEITSONTWIKKELING

Die bogestelde hipotese word gedeeltelik deur navorsingsbevindinge bevestig. Dit beteken dat 'n meer positiewe selfkonsep positief korreleer met identiteitsontwikkeling, met ander woorde identiteitsverwerwers en -moratoriums toon 'n beduidend meer positiewe selfkonsep as identiteitsluiters en -diffusies (La Voie, 1976: 380). Adolescente in eersgenoemde twee identiteitstatusse se selfkonsep is ook meer stabiel en word nie so maklik deur eksterne terugvoering beïnvloed as dié van identiteitsluiters en -diffusies nie (Rogow e.a., 1983: 388).

In die geval van manlike adolessente bevind Marcia (1967: 124-132) beduidend meer positiewe selfagting by identiteitsverwerwers as by moratoriums en sluiters. Manlike adolessente wat hoë vlakke van psigososiale ontwikkeling bereik het, se selfagting is hoofsaaklik gebaseer op die evaluering van hul eie vermoëns en goedkeuring via identifikasiefigure, wat hulle positief internaliseer. Hul selfkennis en selfdefiniëring is hoofsaaklik gebaseer op 'n toekomstige identiteitsperspektief, dit wil sê 'n eie identiteit word hoofsaaklik verwerf in terme van die vraag "Wie/Wat gaan ek wees/word?". Dit verskil beduidend van adolessente met lae psigososiale volwassenheid, wie se selfagting hoofsaaklik afhanklik is van eksterne goedkeuring. Ooridentifikasie met die portuurgroep kom gevolglik meer algemeen by hierdie groep voor, en hulle is sterker gerig op huidige situasies en die vervulling van onmiddellike behoeftes (Josselson, Greenberger & McConochie, 1977a: 47).

By vroulike adolessente is die navorsingsbevindinge egter meer

gekompliseerd en teenstrydig. Prager (1977: 2349; 1982: 180-181) bevind 'n beduidend meer positiewe selfkonsep en selfagting by identiteitsverwerwers en -sluiters as by -moratoriums en -diffusies. Relatief hoë vlakke van selfagting by identiteitsluiters en lae selfagting by moratoriums word bevestig deur die ondersoeke van Marcia & Friedman (1970), Schenkel (1975) en Toder & Marcia (1973). Daarteenoor bevind Marcia & Friedman (1970) beduidend laer selfagting by identiteitsverwerwers as by adolessente in die ander drie statusse. Schenkel & Marcia (1972) bevind egter nie laer selfagting by vroulike identiteitsverwerwers nie. Orlofsky (1977) bevind geen beduidende verband tussen selfkonsep en identiteitsontwikkeling by vroulike adolessente nie.

Samevattend kan dit gestel word dat navorsingsbevindinge op 'n verband tussen selfkonsep en identiteitsontwikkeling dui. By manlike adolessente is daar skynbaar 'n positiewe verband, wat beteken dat identiteitsverwerwers en -moratoriums beduidend meer positiewe selfkonsep toon as sluiters en diffusies. By vroulike adolessente word identiteitsluiters egter gekenmerk deur meer positiewe selfkonsepontwikkeling, terwyl moratoriums meer dikwels 'n swakker selfkonsep openbaar.

Dit blyk dus dat identiteitsluiting by die vroulike geslag (in teenstelling met die manlike geslag) 'n positiewe aanpassingsrol kan speel (Prager, 1982: 181) - moontlik selfs in 'n groter mate as identiteitsverwerwing. 'n Moontlike verklaring hiervoor is dat 'n outonome identiteit (dit wil sê identiteitsverwerwing) by die vroulike geslag bots met konvensionele geslagsrolstereotipes, en gevolglik 'n risiko vir hul sosiale aanvaarbaarheid kan inhou (Bourne, 1978a: 239). In aansluiting hierby kan laer selfagting by vroulike identiteitsmoratoriums (ook anders as by die manlike geslag) eweneens verskillende geslagsrolverwagtinge weerspieël. Terwyl konformering (identiteitsluiting) van die vroulike geslag verwag word, word mans toegelaat en aangemoedig om te eksploreer, eksperimenteer en bevraagteken (Prager, 1982: 181).

Daar moet op gewys word dat die verband tussen selfkonsep en identiteitsontwikkeling nie deur resente navorsing ondersoek is nie, en dat daar in die lig van veranderende geslagsrolverwagtinge ook in die toekoms veranderinge ten opsigte van bogemelde bevindinge verwag kan word. (Vgl in dié verband par. 3.7.5)

3.11 GESINSFAKTORE

3.11.1 INLEIDING

Identiteitsontwikkeling geskied binne 'n bepaalde psigososiale konteks. Binne hierdie konteks is die gesin waarskynlik die belangrikste sosiale sisteem wat 'n medebepalende funksie in die adolessent se identiteitsontwikkeling het (Grotevant, 1983: 225). Erikson (1971: 29-30) beklemtoon die belangrike rol van die volwasse geslag in die volgende woorde: "So we must not overlook what appears to be a certain abrogation of responsibility on the part of the older generation in providing those forceful ideals which must antecede identity formation in the next generation - if only so that youth can rebel against a well-defined set of older values".

Daar is reeds vroeër (vgl. par. 2.2.6.2) gewys op die sterk interpersoonlike dimensies van identiteit. Daar is ook gewys op die bevinding dat veral kleiner groepe met sterk persoonlike affiliasies - waartoe die gesin hom by uitstek leen - 'n baie belangrike rol in positiewe identiteitsontwikkeling speel (Wong-Rieger & Taylor, 1981: 66-78). Verder word die sosialiseringfunksie van die gesin in identiteitsontwikkeling beklemtoon deur die feit dat die proses van identiteitseksplorاسie deur positiewe interpersoonlike verhoudinge gestimuleer kan word (Grotevant & Cooper, 1985: 415).

Die dimensies van gesinsfunksionering wat 'n baie belangrike rol in die psigososiale ontwikkeling en identiteitsontwikkeling speel, is die funksionering van die gesinsisteem, die affektiewe verhoudinge en die spektrum van affektiewe ekspressiwiteit, die kwaliteit van kommunikasie, die ouers se opvoedingstyle en die effektiwiteit van die oordrag van waardes (Roelofse & Middleton, 1985: 34).

Aangesien die ouers se rol in die ontwikkeling van die adolessent se waardesisteem reeds vroeër (vgl. par. 3.6) behandel is, sal dit nie weer hier figureer nie. Die ander bogemelde aspekte, geïntegreerd met ander verwante gesinsfaktore, word vervolgens onder die volgende hoofde bespreek: gesinsisteemfunksionering, gesinsinteraksie, die emansipasieproses, die ouers as identifikasiefigure en die invloed van gesinsgrootte en geboorteorde.

3.11.2 DIE FUNKSIONERING VAN DIE GESINSISTEEM

Die effektiewe strukturering van die gesinsisteem is 'n belangrike voorwaarde vir effektiewe gesinsfunksionering. Dit impliseer duidelik-gedefinieerde sowel as soepel en deurdringbare grense tussen individuele gesinslede en tussen die onderskeie sub sisteme.

'n Oop sisteem - in teenstelling met 'n geslote of diffuse sisteem - is nodig vir positiewe identiteitsontwikkeling. 'n Geslote sisteem ontnem die adolessent onder andere die geleentheid tot positiewe identifikasie, kommunikasie en die ontwikkeling van gesonde interpersoonlike verhoudinge - almal belangrike komponente van eksplorاسie. 'n Diffuse sisteem bied aan die ander kant nie geleentheid vir duidelike rolaanpassing en die ontwikkeling van onafhanklikheid nie. Daarsonder is die verwerwing van 'n eie identiteit haas ondenkbaar.

In hierdie verband beklemtoon Teyber (1983a: 307-309 en 1983b: 92-98) die belangrikheid van die verhouding tussen die ouers as primêre diadiese subsisteem in die gesin. Daar is bevind dat adolessente uit gesinne waar die ouers die primêre diadiese subsisteem vorm (en nie byvoorbeeld een ouer en 'n kind nie) hoër akademiese sukses, minder probleme in die emansipasieproses en meer interne lokus van beheer toon. Veral laasgenoemde twee is belangrike veranderlikes in identiteitsontwikkeling. 'n Primêre ouerlike subsisteem kan dus 'n teken van 'n gesonde gesin wees, en veral dogters uit sulke gesinne is beduidend beter aangepas. Aan die ander kant kan 'n primêre ouer-kind-binding die emansipasieproses bemoeilik. Dogters word blykbaar meer negatief beïnvloed deur 'n baie sterk binding met 'n ouer as seuns.

3.11.3 GESINSINTERAKSIE

Navorsing toon dat gesinsinteraksie wat gekenmerk word deur warmte en wedersydse begrip en aanvaarding positief korreleer met hoër vlakke van ego-ontwikkeling. Die afwesigheid van genoemde eienskappe, asook negatiewe interaksiepatrone, byvoorbeeld die miskennis van mekaar se waardigheid en afsydigheid teenoor mekaar, gaan gepaard met laer ego-ontwikkeling by adolessente (Hauser, Powers, Noam, Jacobson, Weiss & Follansbee, 1984: 195-213).

In aansluiting hierby is bevind dat adolessente in identiteitsdiffusie dikwels swak identifiseer met een of beide ouers en min agting en hoë vrees vir dié ouer (of beide ouers) het (Donovan, 1975a: 42). Diffusies belewe ook beduidend meer verwerping deur en vervreemding van hul ouers - veral ten opsigte van die ouer van dieselfde geslag (Kaplan, 1986: 125; Marcia, 1986b: 13).

Daar sou verwag word dat egskeiding 'n verband met swak gesinsinteraksie sal hê. Navorsing toon dat egskeiding wel 'n negatiewe uitwerking op identiteitsontwikkeling kan hê. Sekondêreskooladolessente wat egskeidings meegemaak het, toon

swakker identiteitsontwikkeling, veral ten opsigte van toekomspektief, wat beroepsidentiteit insluit (Kaplan, 1986: 125). Daar moet egter in gedagte gehou word dat die kwaliteit van gesinsverhoudinge waarskynlik 'n belangriker rol speel as die egskeiding op sigself en dat 'n verhouding met minstens een ouer wat deur liefde, begrip en vertrouwe gekenmerk word, die potensieel negatiewe uitwerking van 'n egskeiding in 'n groot mate kan teenwerk (Kaplan, 1986: 126).

Van meisies in die sekondêre skool bevind St. Clair & Day (1979: 321) dat identiteitsverwerwers die verlies van ouers (deur egskeiding en die dood) meer dikwels ervaar het as meisies in ander statusse. Alhoewel die betrokke ondersoekgroep relatief klein was, kan dié bevinding verband hou met die siening van Newman, B M & Newman (1978) dat onstabiliteit in die gesin identiteitsontwikkeling by vroulike adolessente kan stimuleer. Die verlies van 'n ouer of selfs gesinskonflik kan naamlik veroorsaak dat meisies se moratoriumfase verkort word wanneer sodanige omstandighede hulle as't ware dwing tot identiteitsverbintnisse. Dit kan natuurlik ook vroeë identiteitsluiting in plaas van -verwerwing meebring. Aan die ander kant dui navorsing daarop dat gesinskonflik verband hou met die ontwikkeling van onafhanklike denke en meer volwasse morele redenering by vroulike adolessente (St. Clair & Day, 1979: 325).

Ten slotte word hier gewys op die bevinding van De Placido (1989) dat jong volwassenes wat 'n eie identiteit verwerf het meer volwasse verhoudinge met hul moeders het as ander jong volwassenes. Dieselfde verband is egter nie ten opsigte van hul verhoudinge met hul vaders gevind nie. Dié bevindinge is 'n gedeeltelike bevestiging vir die hipotese dat persone wat die proses van identiteitsontwikkeling deurloop het, beter in staat sou wees tot die "herskep" van positiewe verhoudinge met hul ouers. Dit is so omdat identiteitsverwerwing die positiewe psigologiese skeiding (vgl. 3.11.4.1) van ouers impliseer.

Ten opsigte van die meer volwasse verhoudinge met moeders as

vaders, soos hierbo vermeld, sê De Placido (1989): "It could be that in today's society the maternal relationship is more important than the paternal relationship, especially when it involves issues of separation". Dit kan weer verband hou met verskille in ouer-identifikasie, wat later (vgl. 3.11.5) bespreek word.

Een aspek wat in noue verband met die funksionering van die gesin staan en 'n sentrale rol in identiteitsontwikkeling speel, is die emansipasieproses. Dit kom vervolgens meer breedvoerig aan die orde.

3.11.4 DIE EMANSIPASIEPROSES

3.11.4.1 Aard en struktuur

Emansipasie is 'n proses wat op die basis van positiewe binding met die ouers sedert die vroegste kinderjare deur eksplorاسie, differensiasie, skeiding en individuاسie ontwikkel. Die positiewe verloop van hierdie prosesse maak die verwerwing van outonomie en van 'n eie identiteit gedurende adolessensie en vroeë volwassenheid moontlik (Marcia, 1988: 214).

Positiewe emosionele binding met die ouers, wat onder meer die beleving van emosionele veiligheid en vertroue impliseer, stel 'n basis vir psigologiese sekuriteit daar wat 'n voorwaarde vir die daaropvolgende emansipasieprosesse en vir identiteitsverwerwing is (Marcia, 1988: 214).

Differensiasie verwys na die proses waardeur toenemende interpersoonlike "afstand" tussen gesinslede gereguleer word en waardeur die persoon (kind) 'n eie individualiteit beleef. Dit impliseer dus die beleving van die self as apart van andere en anders as andere. Die vorming van grense tussen gesinslede (veral tussen ouers en kind) is 'n belangrike voorwaarde daarvoor. "Each individual ... may lose his or her identity as the self-other boundaries are blurred" (Sabatelli & Mazor, 1985:

622). Goed-gedifferensieerde gesinne word gekenmerk deur optimale emosionele bindinge en 'n dinamiek wat elke gesinslid toelaat om as deel van die gesinsisteem te funksioneer en terselfdertyd individualiteit te behou (Sabatelli & Mazor, 1985: 620-622).

Skeiding staan in noue verband met differensiasie en verwys na die proses van psigologiese losmaking (distansiëring) van die ouers. Dit gaan gepaard met toenemende fisieke, emosionele, kognitiewe, sosiale en geestelike onafhanklikheid (Mazor, Shamir & Ben-Moshe, 1990: 74).

Individuasie is 'n oorkoepelende begrip en sluit bogenoemde prosesse in. Dit kan gedefinieer word as "... a quality of relationships characterized by the transactive interplay between individuality and connectedness in its members" (Cooper & Grotevant, 1987: 250). Individuasie sluit dus twee kernkomponente in, naamlik individualiteit en verbondenheid.

Verbondenheid impliseer beide openheid (Engels: permeability) en wederkerigheid (Engels: mutuality). Openheid verwys primêr na 'n ontvanklikheid vir andere se standpunte. Wederkerigheid verwys na die wedersydse betoning van sensitiwiteit, respek en begrip vir andere se standpunte sowel as die inagneming en oorweging van andere se gevoelens en behoeftes.

Individualiteit impliseer afsonderlikheid (Engels: separateness) en selfhandhawing. Afsonderlikheid kom onder andere na vore in begrip vir en ekspressie van verskille tussen die self en andere (byvoorbeeld in verskil van mening). Individuele selfhandhawing kom tot uiting in die ekspressie van eie standpunte en die neem van verantwoordelikheid vir eie standpunte (Grotevant & Cooper, 1985: 426-427 en 1986: 89-90).

Bogemelde dimensies van individuasie het 'n belangrike invloed op die adolessent se identiteitsontwikkeling. Openheid impliseer begrip vir andere se standpunte en die belewing van begrip vir

eie standpunte deur andere. Wederkerigheid voorsien die adolessent van steun, erkenning en respek wat nodig is vir die handhawing van eie oortuigings. Individualiteit (insluitend afsonderlikheid en selfhandhawing) is belangrik vir die adolessent om 'n eie standpunt te hê en te stel - en dit kan verskil van ander s'n. 'n Onvermoë tot die uitdruk van die eie individualiteit sal baie beperkend op identiteitsontwikkeling inwerk. Wat dus belangrik is, is 'n balans tussen die beleving van verbondenheid met andere en van eie individualiteit (Grotevant & Cooper, 1986: 91).

'n Belangrike perspektief op individuasie is dat dit nie 'n eensydige individuele aangeleentheid of 'n totale gesinsaangeleentheid is nie, maar dat dit primêr 'n kenmerk van 'n positiewe diadiese verhouding tussen 'n kind/adolessent en 'n ouer is. In dié lig kan individuasie gedefinieer word as "... a quality of diadic relationships generated by both its members, and is seen in the interplay between the individuality and connectedness of the partners" (Grotevant & Cooper, 1986: 87). Individuasie moet dus in afsonderlike diadiese verhoudings geëvalueer word, want 'n adolessent kan byvoorbeeld in 'n geïndividueerde verhouding met een ouer staan, maar nie met die ander ouer nie (Grotevant & Cooper, 1986: 91).

Individuasie kan ook beskryf word as "... a process in which children increase the psychological distance between themselves and their parents" (Sabatelli & Mazor, 1985: 621). Die adolessent se hoofsaak is "... to gain difference and distance from internalized parents, that is to transcend infantile object ties" (Josselson, 1980: 190). In dié verband beskryf Blos (1979: 118) individuasie as "... a progressive disengagement from primary love objects". Dit hang saam met die verwerping van relatiewe onafhanklikheid - veral emosionele onafhanklikheid - en die neem van relatief onafhanklike besluite (Graafsma, 1982: 18). Dit is 'n voorwaarde vir identiteitsverwerping.

In teenstelling met die tradisionele siening dat 'n belangrike funksie en 'n kenmerkende eienskap van adolessensie die "wegbreek" van die ouers en die vervanging van ouerbindinge deur meer "onafhanklike" bindinge met die portuurgroep is, moet die hoof funksie van adolessensie eerder gesien word as die ontwikkeling van individualiteit binne die raamwerk van hegte ondersteunende ouer-kind-verhoudinge. Vroeëre ouerlike bindinge word dus nie deur die emansipasieproses vervang nie, maar getransformeer tot meer volwasse verhoudinge. Die uitgangspunt is dat ouerlike binding nie teenoor die individuasiëproses staan nie, maar dat binding en individuasie juis deel van een proses is (Grotevant & Cooper, 1985: 415-416; Quintana & Lapsley, 1990: 371-373). Navorsingsbevindinge dui dan ook op 'n positiewe verband tussen binding en differensiasie (Quintana & Lapsley, 1990: 378).

Ontwikkelingspsigologies gesien kan die volgende vlakke in die individuasiëproses onderskei word:

Vlak 1 (vroeë kinderjare): Die individuasiëproses sentreer nog sterk om die ouers se gesag en sienswyses as raamwerk vir die kind se selfbegrip. Die ekspressie van 'n individuele self is nog redelik algemeen en ondergeskik aan die identifisering met en aanvaarding van die ouers se siening van die kind.

Vlak 2 (vroeë adolessensie): 'n Sterker selfbegrip ontwikkel nou en duideliker differensiasie tussen die self en die ouers vind plaas. Pogings tot die ontwikkeling van individualiteit figureer sterker, maar dit geskied steeds in kombinasie met 'n bewustheid van afhanklikheid van die ouers.

Vlak 3 (middeladolessensie): Die behoefte aan die handhawing van individualiteit, veral in terme van interpersoonlike behoeftes, aspirasies en idees kom sterker na vore, sowel as 'n meer volwasse waardering van die ouers se ondersteuning.

Vlak 4 (laatadolessensie en vroeë volwassenheid): Eie onafhanklikheid en individualiteit word sterk belewe en integrasie van die ouers se perspektiewe met die kind se sienswyses vind plaas. "Through compromise, acceptance of contradictions, and integration of varying viewpoints, individuals perceive distinction from parents but remain related to them in order to maintain the parent-child bond and their own individuality" (Mazor e.a., 1990: 75).

Otonomie kan beskou word as die keersy van individuasie. Soos individuasie vorder, ontwikkel outonomie, dit wil sê die beleving, uitlewing en handhawing van individualiteit, onafhanklikheid en selfstandigheid. Individuasie verwys primêr na dit waarvandaan die adolessent wegbeweeg, terwyl outonomie gaan oor dit waarheen hy beweeg (Josselson, 1980: 192).

'n Belangrike faset van die verwerwing van outonomie is die uitoefening van keuses en die neem van besluite ten opsigte van die persoonlike toekoms - wat juis 'n voorwaarde vir identiteitsontwikkeling is. As sodanig staan individuasie, outonomie en identiteit in interafhanklike opeenvolging tot mekaar (Josselson, 1980: 192).

Via die individuasieproses kan die psigologiese outonomie verwerf word wat nodig is vir positiewe identiteitsverwerwing. Anderson & Fleming (1986) bevind dan ook 'n positiewe verband tussen identiteitsontwikkeling en emansipasie. Adolessente wat nog swak gedifferensieer is van ander gesinslede en min gevorder het op die pad van emansipasie toon beduidend laer vlakke van identiteitsontwikkeling. Soos verwag sou word, dui navorsingsbevindinge ook op 'n positiewe korrelasie tussen adolessente se individuasie en hul sosiale identiteitsontwikkeling ten opsigte van vriendskappe en afsprake vir uitgaan (Engels: dating) (Cooper & Grotevant, 1987: 255-260). (Vgl. 3.9.3)

3.11.4.2 Die Rol van die Ouers

Onderliggend aan die bogemelde emansipasieprosesse is die ouer-kind-verhoudingsstelsel, waarin die ouer 'n kardinale rol speel, van die grootste belang.

Die kwaliteit van die affektiewe verhouding tussen ouer en kind is van primêre belang. Faktore soos wedersydse waardering, respek, begrip, die daarstel van redelike grense en die aanvaarding van individualiteit, vorm die psigologiese basis wat nodig is vir positiewe individuering en identiteitsontwikkeling (Graafsma, 1982: 22). Swak affektiewe binding, swak kommunikasie, verwerping en psigologiese onttrekking skep onsekerheid en beperk selfeksplorasie. Navorsing toon dat adolessente in identiteitsdiffusie die meeste vervreemding van ouerlike gesagsfigure beleef (Marcia, 1988: 214). Dié situasie word soos volg geïnterpreteer "... no attachment, no meaningful exploration and experimentation; no subsequent commitment; no commitment, no identity" (Marcia, 1983: 221).

Aan die ander kant kan faktore soos oormatige binding en beperkte verdraagsaamheid teenoor individualiteit en onafhanklike gedrag eweneens eksplorasie beperk en identiteitsluiting stimuleer (Campbell, Adams & Dobson, 1984: 512). Wat dus belangrik is, is nie slegs die skep van psigologiese veiligheid nie, maar ook die *belewing van vryheid* om te mag twyfel, om vrae te stel, om dinge te bevraagteken, om te eksploreer en hulself te "distansieer" van die ouers. Sulke ouers verleen die nodige ondersteuning en aanmoediging vir eksplorasie op weg na identiteitsverwerping (Marcia, 1988: 214-215, 222-223). "It is impossible to achieve a sense of identity if one has no support for meaningful exploration ..." (Marcia, 1983: 221). Csikszentmihalyi & Larson (1984: 223) stel dié probleem soos volg: "A young man who feels that .. he can't pursue his own goals because he must do what others ask of him, is threatened at the very roots of his identity. How can he be a person if all he does is follow

instructions?'

In die lig van die voorafgaande kan verwag word dat adolessente wat geïndividueerde verhoudinge in die gesin ervaar waarskynlik hoër identiteitseksplorاسie sal ontwikkel. Daar is bevind dat adolessente op hoë vlakke van eksplorاسie in 'n geïndividueerde verhouding met minstens een ouer betrokke is, en vaders het wat wederkerigheid en afsonderlikheid uitlewe. Verder is gesinne op hoë vlakke van gesinsinteraksie geneig tot die ondersoek en hantering van onderlinge verskille in die gesin, maar binne die konteks van verbondenheid (Cooper, Grotevant & Condon, 1983: 51-52).

Voorafgaande bespreking beklemtoon die noodsaaklike balans en wisselwerking tussen die ekspressie van idees, gevoelens en standpunte (dit wil sê individualiteit) aan die een kant en wedersydse erkenning en begrip (verbondenheid) aan die ander kant. Dit kan soos volg saamgevat word: "... the co-occurrence of individuality and connectedness in family relations contributes to the adolescent's ability to explore identity-related choices and co-ordinate multiple perspectives" (Grotevant & Cooper, 1986: 92).

In hierdie verband is laatadolessente se persepsies van verbondenheid (in terme van affeksie en kommunikasie) en individualiteit (in terme van onafhanklikheidsbeleving) ondersoek (Campbell e.a., 1984: 521-523). Daar is gevind dat identiteitsluiters 'n beduidend sterker affektiewe verhouding met hul moeders ervaar as identiteitsdiffusies. Moratoriums en verwerwers val ten opsigte van die affeksievlak tussen die ander twee statusse. Diffusies ervaar ook kommunikasievlakke wat beduidend laer is as dié van persone in ander statusse. Moratoriums en verwerwers beskou hulself as meer onafhanklik in hul verhoudinge met hul ouers as die ander twee statusse.

'n Belangrike perspektief wat uit hierdie bevindinge blyk, is dat

dit nie die graad van affektiewe binding is wat belangrik is nie, maar wel die mate waarin dit met onafhanklikheid gekombineer word. Beide moratoriums en verwerwers het hoë vlakke van affektiewe binding asook onafhanklikheidsbeleving gerapporteer. Sluiters het sterk binding en beperkte onafhanklikheid gerapporteer, en diffusies swak binding en beperkte onafhanklikheid.

Bostaande suggereer onder andere dat die opvoedingstyl wat in die gesin oorheers, 'n bepalende invloed op die verloop van individuasie en identiteitsontwikkeling kan hê. Dit word deur verskeie ondersoeke bevestig, onder andere Adams (1985a: 75-80), Adams & Jones (1983: 255), Bary (1979), Berzonsky (1981: 360) en Enright, Lapsley, Drivas & Fehr (1980: 534-542).

'n Outoritêre opvoedingsbenadering gaan gepaard met sterk beheer en hoë verwagtinge ten opsigte van gesagsaanvaarding en gehoorsaamheid sonder bevraagtekening. Dit inhibeer eksplorاسie en individuasie en lei dikwels tot identiteitsluiting. 'n Ongedifferensieerde, oorbeskermende en rigiede gesin is ook oneffektief in konflikhantering en is nie in staat tot die positiewe hantering van die adolessent se individuasie en identiteitsontwikkeling nie (Bartle & Sabatelli, 1989: 258).

'n Permissiewe benadering skep nie die nodige sekuriteitsbasis vir positiewe identiteitsontwikkeling nie en lei dikwels tot identiteitsdiffusie.

Gesaghebbende ouers beoefen 'n meer demokratiese opvoedingstyl wat gepaard gaan met die aanmoediging, ondersteuning en stimulering van eksplorاسie, onafhanklikheid en selfstandige besluitneming. Dié opvoedingstyl is die mees waarskynlike fasiliteerder van individuasie en identiteitsontwikkeling. Adolessente in die identiteitsverwerwing- en -moratoriumstatus se ouers is meer dikwels ondersteunend en emosioneel betrokke, terwyl -sluiters en -diffusies se ouers beduidend meer geneig is

tot sterk kontrole en verwerping (Adams, 1985a: 75-80; Quintana & Lapsley, 1990: 382).

Navorsing dui daarop dat die effek van die opvoedingstyl van die twee ouers op kinders van verskillende geslagte kan verskil. Enright e.a. (1980: 534-542) bevind byvoorbeeld dat 'n meer outokratiese vaderfiguur veral by die dogter identiteitsontwikkeling stimuleer, terwyl 'n meer demokratiese vader die seun se identiteitsontwikkeling stimuleer. Vroulike adolessente is skynbaar meer afhanklik van 'n moeder met 'n opvoedingstyl wat onafhanklikheid aanmoedig (Adams & Jones, 1983: 255). Ten opsigte van die individuasiemiddele bevind Grotevant & Cooper (1985: 523-525) dat seuns se verhouding met hul vaders en dogters se verhouding met beide ouers die primêre voorsiener van die belewing van beide individualiteit en verbondenheid is.

'n Faktor wat nou saamhang met opvoedingstyl is die gesin - en by name die ouers - se vermoë om aan te pas by die veranderende behoeftes van die adolessent. 'n Gebrek aan die nodige aanpassing inhibeer die adolessent se eksplorاسie, emansipasie en ander identiteitsverwante take. Dit kan lei tot vroeë identiteitsluiting, identiteitsdiffusie of rebellie, wat dikwels gepaard gaan met 'n soeke na (positiewe of negatiewe) identifikasiefigure buite die gesin (Grotevant, 1983: 227).

Hierdie aanpassing deur die gesin behels nie slegs 'n balans tussen skeiding en binding ten opsigte van die adolessent nie, maar dit impliseer aanpassing in die totale ouer-kind-verhouding, in die gesinsdinamiek en in die gesinsisteam. Dit vereis onder andere 'n duidelik-gedifferensieerde gesinstruktuur (Bartle & Sabatelli, 1989: 258).

Ten opsigte van die verband tussen opvoedingstyl, individuasie en identiteitsontwikkeling bevind Quintana & Lapsley (1990: 382) 'n sterk verband tussen individuasie en identiteit. Opvoedingstyl het nie 'n direkte invloed op identiteitsontwikkeling nie, maar

skynbaar wel via individuasie. Dit verklaar die bevinding dat binding en die skeidingsproses nie afsonderlik identiteitsontwikkeling voorspel nie (Quintana & Lapsley, 1987, soos aangehaal deur Quintana & Lapsley, 1990: 383). Opvoedingstyl is dus 'n belangrike voorspeller van individuasie (binding en individualiteit ingesluit), wat op sy beurt identiteitsontwikkeling effektief voorspel.

3.11.5 DIE OUERS AS IDENTIFIKASIEFIGURE

Positiewe identifikasiefigure speel 'n belangrike rol in die proses van identiteitsontwikkeling. (Vgl. 2.2.6.4.3) Die ouers dien normaalweg as eerste en primêre identifikasiefigure (Bergh, 1984: 177). Galbo (1983: 421 en 1984: 957) bevind dan ook dat die meerderheid adolessente voorkeur gee aan volwasse nes (verkieslik ouers) as gesagsfigure. Ouers as identifikasiefigure oefen dan ook die sterkste invloed op die adolessent uit. Daar is verder bevind dat manlike adolessente meer dikwels as vroulike adolessente voorkeur gee aan volwasse identifikasiefigure buite die gesin.

Identifikasiefigure is ook meestal volwassenes/ouers van dieselfde geslag as die adolessent. By vroulike adolessente bevind Dignan (1965: 480-481) 'n beduidende positiewe verband tussen identifikasie met die moeder en die vlak van identiteitsontwikkeling. Swak identifikasie kovarieer met swakker identiteitsontwikkeling.

Die belangrikheid van die vader as identifikasiefiguur blyk uit die bevinding dat die teenwoordigheid van die vader positief korreleer met die kind se psigososiale ontwikkeling en funksionering. Die negatiewe effek van vroeë vaderafwesigheid geld tot in die laatadolessente jare. Ten opsigte van psigososiale ontwikkeling is daar nie 'n beduidende verskil tussen kinders met 'n eie vader of met 'n stiefvader nie (Oshman & Manosevitz, 1976: 480).

Daar sou verwag kon word dat die identiteitstatus van die ouer in die kind se identiteitstatus sal reflekteer. Waterman, C K & Waterman (1975: 334-337) bevind egter geen korrelasie tussen vaders en hul laatadolesente seuns se identiteitstatusse nie. Dit kan daarop dui dat die vader se rol as identifikasiefiguur teen laatadolesensie afneem, wanneer die seun die eise van die moderne samelewing op 'n realistiese wyse moet hanteer.

By vroulike adolessente is daar 'n positiewe korrelasie tussen die twee geslagte (Engels: generations) se identiteitsontwikkeling ten opsigte van hoër identiteitstatusse. Dit suggereer dat ouers in identiteitsverwerwing en -moratorium hul kinders van positiewe identifikasiemodelle voorsien, maar nie ouers in identiteitsluiting en -diffusie nie (Adams, 1985: 75-80).

Die ouers se rol as identifikasiefigure moet waarskynlik nie in isolasie gesien word nie, maar in die lig van faktore soos opvoedingstyl, die kwaliteit van gesinsverhoudinge en die kwaliteit van die emansipasieproses.

3.11.6 GESINSGROOTTE EN GEBOORTE-ORDE

Volgens die enkele ondersoeke wat tot dusver op hierdie gebied gedoen is, bestaan daar nie 'n beduidende verband tussen identiteitsontwikkeling en gesinsgrootte of tussen identiteitsontwikkeling en geboorte-orde nie (Grotevant & Cooper, 1985: 419; St. Clair & Day, 1979: 322).

3.11.7 SLOTPERSPEKTIEF

Uit die voorafgaande blyk duidelik watter belangrike rol die gesin in die adolessent se identiteitsontwikkeling speel. Die funksie van die gesin raak toenemend belangrik in die lig van die "identiteitskrisis" waarin die gesinslewe geruime tyd reeds

verkeer (Rachman, 1975: 52-54). Dié krisis word onder andere veroorsaak en gekenmerk deur hoë egskeidingsyfers, eenouergesinne, tydelike ouerafwesigheid, kleiner gesinne, kinderlose ongetroude pare, homoseksuele huwelike, ongehude moeders wat nie 'n eggenoot wil hê nie ('n nuwe soort eenouergesin), adolessente wat die ouerhuis vroeër verlaat, "ouerlose" kinders en ekonomies verwante faktore soos werkloosheid en hulpbehoewendheid. Hierdie faktore het ook op die Suid-Afrikaanse gesinslewe 'n besondere invloed.

3.12 SOSIO-KULTURELE EN SOSIO-EKONOMIESE FAKTORE

3.12.1 DIE SOSIO-KULTURELE OMGEWING

Identiteitsontwikkeling is 'n kultureelgebonde proses, want die sosiale omgewing speel 'n belangrike rol in die besluite wat die individu moet neem ten opsigte van beroepstoekoms, waardes, interpersoonlike verhoudinge, ensovoorts. Elke omgewing voorsien 'n raamwerk waarbinne sodanige keuses uitgeoefen word en bepaal in 'n groot mate onder andere die geleentheid vir eksplorasië en die spektrum van alternatiewe moontlikhede wat oorweeg kan word. "... a society that provides neither opportunities for exploration nor alternative possibilities ... will not be fostering positive identity development" (Raphael, 1978a: 83).

Vir positiewe identiteitsontwikkeling is dit noodsaaklik dat die sosiale omgewing aanmoediging en ondersteuning bied aan die adolessent se eksplorasië van 'n verskeidenheid alternatiewe. Dit vereis 'n sosiale konteks wat nie te permissief of te outoritêr is nie. "Rather, it is one which represents the adolescent with a variety of models, each with its own integrity, each socially valued, each requiring differing abilities and offering differing rewards" (Marcia, 1986a: 28).

Die antwoord op die vraag of persone in kulture wat nie 'n identiteitskrisis aanmoedig nie, wel 'n identiteit ontwikkel, is:

Ja, maar waarskynlik 'n geslote identiteit. Alhoewel omstandighede tans verander is baie vroue in die Westerse kultuur waarskynlik goeie voorbeelde daarvan (Rowe & Marcia, 1980: 97). Indien dit waar is van die Westerse kultuur is die vraag wat die posisie van die vrou in sommige Oosterse, tradisionele Swart en ander kulture is waar die vrou steeds 'n totaal ondergeskikte rol in die samelewing speel.

3.12.2 ETNIESE FAKTORE

Ten opsigte van die VSA toon navorsing (Streitmatter, 1988: 341-345) slegs beduidende verskille tussen etniese groepe ten opsigte van identiteitsluiting. Terwyl hoër vlakke van identiteitsontwikkeling by blanke skoliere voorkom, toon nie-blanke minderheidsgroepe beduidend meer identiteitsluiting. 'n Moontlike verklaring daarvoor is dat minderheidsgroepe 'n groter mate van onsekerheid in die "vreemde" omgewing ervaar. Eksplorاسie is gevolglik moeiliker en hulle is meer geneig om met bekende sienswyses en waardes te konformeer.

Daar kan verder geredeneer word dat minderheidsgroepe en laer sosio-ekonomiese en sosio-kulturele groepe waarskynlik tot minder moontlike alternatiewe, byvoorbeeld beroepsmoontlikhede, toegang het. Dit gaan ook soms gepaard met meer rigiede sosiale strukture en tradisies, wat eksplorاسie verder beperk en identiteitsluiting aanmoedig.

Ten opsigte van etnisiteit as faktor in identiteitsontwikkeling is dit belangrik om te onderskei tussen etniese groeidentifikasie en etnosentrisme.

Etniese groeidentifikasie impliseer 'n hoë graad van aanvaarding van, vereenselwiging met en betrokkenheid by die eie etniese groep. Dit kan egter gepaard gaan met die integrasie van die betrokke groep se gebruike, houdings en waardes en dié van ander etniese groepe. Sodanige integrasie dra by tot breër

perspektiewe en meer positiewe ontwikkeling van die eie identiteit.

Etnosentrisme impliseer die ontwikkeling van 'n eng perspektief vanuit die eie etniese groep. Dit kan dien as buffer teen die invloed van identiteitselemente van ander groepe, maar dit beteken ook dat laasgenoemde elemente nie in die sisteme van die eie etniese groep geïntegreer word nie. Dit sou identiteitsluiting stimuleer.

Soos verwag kan word, bevind Tzurriel & Klein (1977: 1100-1107) dat hoë etniese groepidentifikasie beduidend positief korreleer met identiteitsontwikkeling, terwyl hoë etnosentrisme negatief korreleer met identiteitsontwikkeling. Etnisiteit as sodanig (ook in plurale samelewings) hou, anders as wat verwag sou word, skynbaar nie verband met die vlak van identiteitsontwikkeling nie. Dit dui op die belangrikheid van die gesamentlike rol van blote etnisiteit met etniese groepidentifikasie en etnosentrisme.

Benewens etnisiteit kom verskille ook tussen kultuurgroepe voor. Engelssprekendes en Franssprekendes verskil byvoorbeeld merkbaar ten opsigte van groepsidentiteit. Die Franse plaas veel groter klem op die kultuurgroep, hul waardes kom onderling meer ooreen en hul persoonlike waardes is sterker groepgeöriënteerd as dié van die Engelse. Engelssprekendes se waardes is meer individualisties en minder in ooreenstemming met dié van hul groepsgeenote (Wong-Rieger & Taylor, 1981: 66-78).

3.12.3 DIE SOSIO-EKONOMIESE STATUS VAN DIE OUIERS

Die enigste ondersoek wat op hierdie terrein gedoen is (Archer, 1982: 1555), dui op 'n positiewe verband tussen die verwerwingstatus en beide ouers se opleidingsvlak en beroepstatus. 'n Negatiewe verband bestaan tussen identiteitsdiffusie en die vader se sosio-ekonomiese status, maar daar is geen beduidende verband ten opsigte van die ander twee

statusse nie.

Hierdie bevindinge kan moontlik toegeskryf word aan die feit dat ouers met hoër opleiding en professionele beroepe meer buigsaamheid openbaar ten opsigte van belangrike keuses en besluite, sodat die adolessent meer tyd het vir die oorweging van alternatiewe (Archer, 1982: 1556). Adolessente in sulke omgewings beskik waarskynlik ook oor meer alternatiewe vir oorweging.

3.12.4 POLITIES-EKONOMIESE FAKTORE

Effektiewe eksplorاسie en die oorweging van alternatiewe (dit wil sê moratorium) is slegs moontlik in 'n omgewing wat ekonomies sterk genoeg is om 'n periode van "nie-produktiwiteit" te bekostig, en wat soepel genoeg is om ideologiese meningsverskil te akkommodeer (Marcia, 1986a: 28).

In hierdie verband wys Marcia (1986a: 28) op die tendens om die publieke ondersteuning van dienste soos gesondheid, opvoeding en maatskaplike programme te "privatiseer". Dit bring mee dat dit wat van kulturele waarde is, bepaal word deur wat verkoop, in plaas van deur dit wat na waarde geskat word op grond van interne integrasieprosesse. Dit is, aldus Marcia, by uitstek 'n teelaarde vir identiteitsdiffusie. Vandaar sy standpunt: "... in identity development terms, prescription and regimentation leading to foreclosure are still preferable to the kind of extreme laissez-faire capitalism leading to diffusion" (Marcia, 1986a: 28).

3.13 ANDER VERBANDHOUDENDE FAKTORE

3.13.1 INLEIDING

Benewens die faktore wat tot dusver in hierdie hoofstuk bespreek is, word enkele ander faktore wat met identiteitsontwikkeling

verband hou, waarby 'n aantal persoonlikheidsveranderlikes ingesluit is, in hierdie afdeling kortliks bespreek.

3.13.2 SELFKONSTRUK-SISTEME

'n Belangrike faset van die ontwikkeling van 'n eie identiteit is die opbou van 'n "self-teorie" of kennisstruktuur van die self, want 'n stabiele identiteitstruktuur voorsien die adolessent van 'n beleving van persoonlike eendersheid en kontinuïteit te midde van tydsverloop (Berzonsky, Rice & Neimeyer, 1990: 251). (Vgl. 2.2.6.2)

Navorsingsbevindinge toon dat persone in verskillende identiteitstatusse verskil in die wyse waarop hulle self-relevante inligting prosesseer, struktureer en aanwend. Diffusies is byvoorbeeld geneig om die hantering van probleme te vermy (Berzonsky, 1989, soos aangehaal deur Berzonsky e.a., 1990: 252; Grotevant & Adams, 1984), sluiters het baie rigiede sienswyses en hanteer dubbelsinnigheid moeilik (Berzonsky & Neimeyer, 1988) en identiteitsverwerwers en -moratoriums openbaar beduidend meer vertrouwe in hul eie oordele en hoër kognitiewe kompleksiteit as diffusies en sluiters (Berzonsky & Neimeyer, 1988; Read e.a., 1984; Slugoski e.a., 1984).

Uit voorafgaande blyk dit dat strukturele eienskappe van die eie identiteit (soos dit in identiteitstatusse reflekteer) verband kan hou met spesifieke prosesseringswyses van inligting rakende die self. Dié hipotese word bevestig deur die bevindinge van Berzonsky e.a. (1990: 257-258). Hulle bevind byvoorbeeld dat identiteitsmoratoriums gekenmerk word deur hoogs gedifferensieerde selfstrukture, dit wil sê hulle is geneig tot die aktiewe prosessering van inligting wat relevant is ten opsigte van die self.

Diffusies toon ook hoë selfkonstruk-differensiasie, maar dit word meer gefragmenteerd met tydsverloop en is nie so sterk

geïntegreerd nie. Daarteenoor toon identiteitsverwerwers beduidend hoër selfversekerdheid in hul selfevaluering as diffusies. Moratoriums en verwerwers toon ook die sterkste kombinerings van integrasie en differensiasie in die selfkonstruk, en hulle is sterk inligting-geöriënteerd ten opsigte van die self.

3.13.3 EGO-ONTWIKKELING

Min navorsing is oor hierdie aspek gedoen, en die bevindinge stem ook nie juis ooreen nie. Soos verwag kan word, bevind Adams & Shea (1979: 84-85) identiteitsverwerwers op hoër vlakke van ego-ontwikkeling, met diffusies op beduidend laer vlakke. Hulle bevind egter ook redelik hoë ego-ontwikkeling by identiteitsluiters. Ginsburg & Orlofsky (1981: 303-304) bevind dat verwerwers en moratoriums op beduidend hoër vlakke van ego-ontwikkeling verkeer as sluiters en diffusies.

Lae ego-ontwikkeling kan by sluiters verwag word, aangesien dit in ooreenstemming sou wees met hul groter geneigdheid tot aanvaarding van en onderwerping aan gesag, en hul groter afhanklikheid van gesagsfigure, meer konvensionele ingesteldheid en geneigdheid tot konformering (Ginsburg & Orlofsky, 1981: 306; Rogow e.a., 1983: 388).

3.13.4 SELFGESENTEERDHEID EN SELFOPENBARING

Die navorsingsbevindinge van O'Connor & Nikolic (1990: 150) dui op 'n positiewe verband tussen identiteitsverwerking en -moratorium eensyds en selfgesentreerdheid andersyds. Hulle toon aan dat selfgesentreerdheid eerder met identiteitsontwikkeling verband hou as met formeel-operasionele denke - soos vroeër redelik algemeen aanvaar is. Ander ondersoeke toon inderdaad weinig steun vir die hipotese van 'n positiewe verband tussen egosentrisme en kognitiewe ontwikkeling (Lapsley, Milstead, Quintana, Flannery & Buss, 1986).

Die verband tussen selfgesentreerdheid en identiteitsontwikkeling kan verklaar word deur die feit dat die adolessent deur verskeie faktore, onder andere ouers en ander sosialiseringssagente, aangemoedig word om 'n eie identiteit te ontwikkel, en daarom dikwels selfbewus is in sosiale situasies (O'Conner & Nikolic, 1990: 150; Violata & Holden, 1988; Williamson & Campbell, 1985).

Die positiewe verband tussen selfgesentreerdheid en identiteitsontwikkeling word egter nie deur alle ondersoeke bevestig nie. Protinsky & Wilkerson (1986: 464) bevind nie 'n afname in selfgesentreerdheid met toename in identiteitsontwikkeling nie, maar Adams, Abraham & Markstrom (1987: 294-296) vind dat identiteitsverwerwers minder selfgesentreerd en minder selfbewus is as adolessente in ander statusse. (Hierdie botsende bevindinge spruit waarskynlik uit verskillende interpretasies van die konsepte "egosentrisme" en "selfbewustheid".)

Wat egter van belang is, is laasgenoemde ondersoekers se bevinding dat identiteitsverwerwers makliker tot selfopenbaring teenoor andere kom. Dit is in ooreenstemming met bevindinge ten opsigte van die verband tussen identiteitsontwikkeling en ekspressiewe skryfwerk. Poëtieskryf kom naamlik beduidend meer algemeen by identiteitsverwerwers voor as by sluiters en diffusies (Waterman, A S & Archer, 1979: 331; Waterman, A S e.a., 1977: 286-287).

Hierdie tendens hou waarskynlik verband met 'n sterker bewustheid van die self en die feit dat poëtiese selfuitdrukking die proses van reflektiewe selfondersoek vereis. Hierdie adolessente is dan ook meer geneig tot die openbaring van hul skryfwerk aan andere en die aanvaarding van andere se evaluering. Dit kan dien as 'n wyse van eksplorاسie van alternatiewe, en dit kan positief bydra tot identiteitsontwikkeling. Die gebrek aan belangstelling in

poëtieskryf by identiteitsluiters en -diffusies kan respektiewelik verband hou met vroeë en onbevraagtekende verbintenisse en die afwesigheid van aktiewe eksplorasië.

Soortgelyke bevindinge is egter nie ten opsigte van persoonlike dagboekskrywing verkry nie. Die rede waarom dagboekskrywing nie tussen identiteitstatusse differensieer nie, is waarskynlik omdat dit (anders as poësie) primêr om 'n blote beskrywing van gebeure gaan - sonder die emosionele, selfondersoekende en eksploratiewe elemente van poësie. Dagboekskrywers is ook meer geneig tot "privaatheid" en vermy dit om persoonlike sake met andere te deel - kenmerkende eienskappe van sluiters en diffusies (Waterman, A S & Archer, 1979: 339).

3.13.5 LOKUS VAN BEHEER

Soos verwag kan word, dui verskeie navorsingsbevindinge op 'n verband tussen identiteitsontwikkeling en lokus van beheer. Wisselende bevindinge is egter tot dusver oor die aard van dié verband verkry.

Sommige ondersoeke vind die sterkste interne lokus van beheer by identiteitsverwerwers (Howard, 1975: 1437; Tan, Kendis, Fine & Porac, 1977: 283), terwyl Rogow e.a. (1983: 388) beduidend sterker interne lokus van beheer by verwerwers en moratoriums gesamentlik as by sluiters en diffusies aantoon.

In aansluiting hierby vind Neuber & Genthner (1977: 48) 'n beduidend sterker persoonlike verantwoordelikeidsin by identiteitsverwerwers en -moratoriums as by -diffusies. Persoonlike verantwoordelikheid staan waarskynlik in noue verband met lokus van beheer, want iemand met sterk interne beheer "... is capable of making accurate discriminations between his contribution and external contributions" (Neuber & Genthner, 1977: 47).

Enkele ander ondersoeke vind dat identiteitsluiters (na-verwerwers) en nie moratoriums nie die tweede hoogste vlakke van interne lokus van beheer openbaar (Adams & Shea, 1979: 86; Howard, 1975: 1437). Ginsburg & Orlofsky (1981: 302) bevind egter nie 'n beduidende verband tussen identiteit en lokus van beheer nie, alhoewel verwerwers sterker interne beheer toon as adolessente in ander statusse.

'n Aspek wat nou saamhang met lokus van beheer is vervreemding, want adolessente wat vervreemding ervaar, belewe 'n onvermoë om effektiewe beheer oor hul eie lewe en toekoms te handhaaf. Hulle glo dat hul suksesse, mislukkings en toekoms hoofsaaklik deur andere bepaal word - die teenoorgestelde van wat vir positiewe identiteitsontwikkeling nodig is.

Soos verwag kan word, bestaan daar dan ook 'n negatiewe verband tussen identiteitsontwikkeling en vervreemding by sekondêreskooladolessente. Dit impliseer dat adolessente in die proses van die oplossing van identiteitskonflikte en die verwerwing van 'n eie identiteit 'n belewing van bemoeëring van hul omgewing en beheer oor hul toekoms ontwikkel (Wilkerson, Protinsky, Maxwell & Lentner, 1982: 133-137).

In hierdie opsig bevind Erwin (1983: 220-221) 'n positiewe verband by sekondêreskooladolessente tussen identiteitsontwikkeling en die neem van besluite ten opsigte van hul naskoolse toekoms, in dié sin dat diegene wat reeds besluite geneem het, positiewe identiteitsontwikkeling ervaar en sterker selfvertroue toon.

Die voorafgaande hou belangrike implikasies vir gesagsfigure, veral ouers en onderwysers, in. Wilkerson e.a. (1982: 137) stel dit soos volg: "Parents and teachers should be especially sensitive to issues such as trust and confidence in self and others, self-esteem, and a sense of adequacy and accomplishment. Some success must be allowed ... The child's sense of achievement

determines the goals to which he/she will aspire in later life and determines expectations of being able to accomplish these goals."

3.13.6 INTERPERSOONLIKE STYL

Aangesien identiteitsontwikkeling 'n sterk interpersoonlike komponent omsluit, kan die hipotese gestel word dat interpersoonlike styl 'n positiewe verband met identiteitsontwikkeling sal hê. Identiteitsverwerwers en -moratoriums toon dan ook beduidend beter interpersoonlike aanpassing en kommunikasie as identiteitsluiters en -diffusies (Neuber & Genthner, 1977: 48). Daar bestaan egter geen beduidende verskille tussen adolessente in eersgenoemde twee statusse of tussen laasgenoemde twee statusse nie.

In terme van interpersoonlike styl kan die volgende kenmerkende eienskappe by adolessente in die verskillende identiteitstatusse onderskei word:

Diffusies ervaar beduidend meer algemeen gevoelens van minderwaardigheid, onsekerheid en vervreemding in interpersoonlike situasies. Hulle is ook meer teruggetrokke en onbetrokke en toon min interaksie.

Sluiters is meer afhanklik van veral goedkeuring deur die portuurgroep. In sosiale situasies is hulle aktief en konstruktief betrokke, en hulle toon hoë aanvaarding van gesag.

Moratoriums tree onafhanklik en aktief op in groepsituasies en hulle kommunikeer hul gevoelens maklik. Hulle is meer dikwels openlik krities teenoor gesag.

Verwerwers handhaaf hulself op 'n volwasse wyse in interpersoonlike situasies, kommunikeer oop en gemaklik, en tree onafhanklik en selfversekerd op (Donovan, 1975a: 42-49).

Binne die raamwerk van Grotevant (1987: 206-207) se prosesmodel vir identiteitsontwikkeling figureer vier belangrike persoonlikheidsveranderlikes wat in verband met identiteitseksplorasië staan en wat nou saamhang met interpersoonlike styl. Hulle is selfagting, selfregulering, selfsoepelheid en openheid vir ervarings en inligting. Selfagting bepaal grootliks die adolessent se motivering vir en bereidheid tot die neem van risiko's en die oorweging van alternatiewe moontlikhede. Selfregulering gaan oor die vermoë tot gedragsaanpassing in sosiale situasies. Persone met 'n sterk vermoë tot selfregulering is baie sensitief vir boodskappe uit die sosiale omgewing. Dit is belangrik vir eksplorasië, want "... high self-monitoring persons might explore more actively in their social worlds" (Grotevant, 1987: 206-207). Selfsoepelheid is veral belangrik vir nuwe en potensieel-uitdagende situasies wat positiewe eksplorasië en identiteitsontwikkeling stimuleer. Openheid vir ervarings en inligting moet gesien word binne die raamwerk van Berzonsky (1986) se konseptualisering van identiteit. Hy onderskei drie style, naamlik 'n oop, geslote en diffuse styl; 'n alternatief vir Marcia se status-indeling.

- (a) 'n Oop styl impliseer 'n ontvanklikheid vir ervarings en inligting van buite (wat primêr identiteitsmoratorium kenmerk).
- (b) 'n Geslote styl word gekenmerk deur die voldoening aan andere se verwagtinge as primêre oorweging. (Dit is tiperend van identiteitsluiting).
- (c) 'n Diffuse styl is geneig tot die uitstel of vermyding van besluite (wat identiteitsdiffusie kenmerk).

Uit die voorafgaande blyk dit dat daar 'n beduidende verband tussen interpersoonlike interaksiestyle en identiteitsontwikkeling is en dat interpersoonlike interaksiestyle veral in die eksplorasiëproses 'n belangrike rol speel.

3.13.7 ANGS

Navorsingsbevindings toon nie 'n konsekwente beeld ten opsigte van die verband tussen identiteitsontwikkeling en angs nie. Cross & Allen (1970: 288) bevind geen beduidende verband nie, terwyl Stark & Traxler (1974: 28-30) 'n negatiewe verband bevind. Dit impliseer hoër angsvlakke by identiteitsluiters en -diffusies, wat deels ooreenstem met Marcia & Friedman (1970) se bevinding dat vroulike adolessente in diffusie die hoogste angs toon.

Twee ondersoeke bevind die hoogste angsvlakke by adolessente in moratorium (Marcia, 1967: 124-132; Oshman & Manosevitz, 1974). Marcia (1967) toon die laagste angsvlakke by manlike identiteitsluiters aan. Dié bevindings kan verband hou met die feit dat moratoria in onsekerheid ("krisis") verkeer en op soek is na antwoorde op belangrike vrae. Dit is nie die geval met adolessente in ander statusse nie. Hoër angs by vroulike diffusies (Marcia & Friedman, 1970) kan egter verband hou met die feit dat persone in diffusie meer dikwels aanpassingsprobleme ondervind (Bourne, 1978a: 238).

Daar bestaan nie baie duidelikheid oor die verband tussen identiteit en angs nie, veral vanweë die gebrek aan resente navorsing. Die teenstrydighede in bevindings kan verband hou met die verskillende meetinstrumente wat gebruik is om angs te bepaal (Bourne, 1978a: 238).

3.13.8 DEPRESSIE

Slegs twee ondersoeke kon in dié verband gevind word. Cross & Allen (1970: 288) vind geen beduidende verskille tussen die identiteitstatusse van persone met en sonder depressie-probleme nie. Rothman (1984: 719) bevind 'n sterker depressiewe geneigtheid en 'n hoër voorkoms daarvan by identiteitsverwerwers en -sluiters.

3.13.9 VERDEDIGINGSMEGANISMES

Sekere gedragpatrone kan gesien word as verdedigingsmeganismes teen die negatiewe beleving van identiteitsdiffusie. Dit kom neer op 'n strategie vir die hantering van onsekerheid en spanning wat uit 'n onopgeloste identiteitskrisis spruit, en wat 'n kunsmatige en korttermynsoeke na 'n eie identiteit meebring.

Sodanige verdedigingstrategieë kan onder meer in die volgende vorme na vore kom:

- (a) tydelike ontvlugting van die identiteitskrisis in spesifieke onmiddellike ervarings, byvoorbeeld in die gebruik van verdowingsmiddels, partytjies, ensovoorts;
- (b) tydelike plaasvervanger-identiteite, byvoorbeeld deur assosiasie met 'n bepaalde groep of klub, kleredrag, ensovoorts.

Dit gaan dus om gedragpatrone wat 'n (tydelike en valse) ervaring van 'n eie identiteit bied (Logan, 1978: 503-507).

3.13.10 VERDOWINGSMIDDELS

Ten opsigte van die gebruik van verdowingsmiddels bestaan daar beduidende verskille tussen identiteitstatusse by sekondêreskooladolesente (Jones, R M & Hartmann, 1988: 354-388). Adolesente in identiteitsdiffusie het verreweg die meeste ervaring van verdowingsmiddelgebruik en -misbruik. Daarna volg identiteitsverwerwers en -moratoriums (sonder 'n beduidende *verskil tussen hulle*). *Identiteitsluiters gebruik beduidend minder verdowingsmiddels as die res.*

Ten opsigte van adolesente in identiteitsdiffusie stem bogenoemde bevindinge ooreen met die bespreking hierbo (vgl. 3.13.9), waar geredeneer is dat die misbruik van

verdowningsmiddels 'n strategie in identiteitsoeke kan wees. "Adolescent drug abuse is a search for identity" (Rachman, 1975: 255).

'n Belangrike funksie wat die gebruik en misbruik van verdowningsmiddels in hierdie verband kan hê, is 'n poging tot verligting van 'n sinloosheids- en doelloosheidsbeleving wat soms met diffusie gepaard gaan. Faktore wat tot dié sinloosheidsbeleving bydra, is onder andere tegnologiese ontwikkeling, die verswakking van tradisionele waardestelsels en gesagsinstellings, en die verswakking of afwesigheid van volwasse identifikasiefigure. Laasgenoemde versterk portuurgroep-assosiasie, want identifisering met 'n subkultuur (wat soms met verdowningsmiddels gepaard gaan) kan wêl 'n identiteitsbeleving bied (Jones, R M & Hartmann, 1988: 350; Rachman, 1975: 252-255).

Die lae voorkoms van verdowningsmiddelmisbruik by identiteitsluiters stem ooreen met hul geneigdheid tot gehoorsaamheid en voldoening aan die voorskrifte en verwagtinge van gesagsfigure.

3.13.11 SELFMOORDGEDRAG

Daar is reeds aangetoon dat adolessente wat 'n eie identiteit verwerf het onder andere gekenmerk word deur 'n meer positiewe selfbeeld, meer komplekse denkpatrone, laer impulsiwiteit en meer intieme interpersoonlike verhoudinge as adolessente wat in identiteitsonsekerheid verkeer. Aangesien hierdie faktore 'n sterk verband met selfmoordgedrag toon (Ackermann, 1984; Bar-Joseph & Tzuriel, 1990: 217), kan die hipotese gestel word dat identiteitsontwikkeling 'n negatiewe verband met selfmoordrisiko en selfmoordgedrag sal hê.

Navorsingsbevindinge toon dat identiteitsprobleme 'n belangrike rol in selfmoordgedrag by adolessente speel (Ackermann, 1984:

114-121). Bar-Joseph & Tzuriel (1990: 219-222) bevind dat adolessente wat selfmoordgedrag openbaar, beduidend laer vlakke van identiteitsontwikkeling toon as ander adolessente, en dat daar 'n negatiewe verband tussen selfmoordrisiko en identiteitsontwikkeling is.

Die belangrikste veranderlikes wat in hierdie verband 'n rol speel, is onder andere selfagting, die beleving van eiewaarde deur andere se erkenning daarvan, die beleving van betekenisvolheid vir andere en die beleving van die sinvolheid van die lewe.

3.13.12 WANGEDRAG

Daar kan geredeneer word dat, indien identiteitsontwikkeling verband hou met die oplos van ander psigososiale take, adolessente met aanpassingsprobleme waarskynlik meer probleme met identiteitsverwerwing sal hê as ander adolessente. La Voie (1976: 379) bevind dan ook dat adolessente op hoë vlakke van identiteitsontwikkeling beduidend beter aangepas is ten opsigte van eienskappe soos defensiwiteit, persoonlikheidsintegrasie en persoonlikheidsversteuring.

Aangesien adolessente wat wangedrag openbaar meer aanpassingsprobleme as ander adolessente ervaar (Ryan & La Voie, 1986, soos aangehaal deur Arehart & Smith, 1990: 64), is die verband tussen wangedrag en identiteitsontwikkeling ondersoek. Daar is gevind dat adolessente by wie wangedrag voorkom, meer probleme met identiteitsontwikkeling ervaar as ander adolessente en dat hulle positiewe identiteitsintegrasie meer problematies vind as ander adolessente (Arehart & Smith, 1990: 68-70).

3.14 SAMEVATTENDE PERSPEKTIEF

In die lig van verskeie dimensies wat klaarblyklik met identiteitsontwikkeling verband hou, word die volgende

samevattende profiele van die onderskeie identiteitstatusse aangebied:

Persone in identiteitsverwerwing word normaalweg gekenmerk deur 'n goeie humorsin, wat 'n belangrike faset van geestesgesondheid is. Hulle toon 'n positiewe selfbeeld en selfagting en sterk selfvertroue. Hul selfagting word ook nie maklik beïnvloed nie. Hulle ervaar positiewe interpersoonlike verhoudinge en is in staat tot die vorming en handhawing van meer intieme verhoudinge. Hulle openbaar kognitiewe soepelheid en hulle is oop en verdraagsaam ten opsigte van ander standpunte, wat in terme van eie innerlike oortuigings geëvalueer word. Hulle funksioneer goed onder druk, toon hoë kognitiewe kompleksiteit, is minder impulsief in oordele en besluite en hul denke is meer veldonafhanklik as dié van persone in ander statusse. Hul morele redenering is ook op hoër vlakke.

Persone in identiteitsmoratorium word gekenmerk deur duidelike beleving en beskrywing van hul gevoelens, en hulle toon relatief hoë angstigheids. Op interpersoonlike vlak is hulle aangenaam, vriendelik, assertief en oop vir verskillende sienswyses. Hulle is kompetierend, sensitief teenoor andere en hulle streef na intieme verhoudinge. Ten opsigte van gesagsaanvaarding is hulle meer geneig tot konflik met ouers en ander gesagsfigure, maar hulle is in staat tot positiewe hantering en kommunikasie van hul konfliktervaringe. Hulle toon dikwels ambivalensie in hul verhoudinge, wat wissel tussen onderwerping en opstandigheid. In hul soeke na 'n eie identiteit openbaar hulle 'n kognitiewe en morele openheid en sensitiwiteit vir uiteenlopende sienswyses en waardes.

Identiteitsluiters is geneig tot 'n sterk vereenselwiging met en onderwerping aan hul ouers en ander identifikasiefigure en die aanvaarding van sienswyses en voorskrifte sonder eie verwerking en integrasie. Hulle aanvaar dus maklik gesag, is afhanklik van andere se goedkeuring en onderdruk dikwels persoonlike gevoelens

en behoeftes. Hulle toon sterk gesinsverbondenheid en goeie interpersoonlike verhoudinge, maar 'n gebrek aan emosionele betrokkenheid en diepte. As gevolg van hierdie kenmerke emansipeer hulle moeilik. Sluiters kom gelukkig en selfversekerd voor, ervaar min angs en is geordend en doelgerig. Hul doelstellings is egter dikwels onrealisties hoog. Verder word hulle gekenmerk deur rigiede denkpatriene en negatiewe teenoor ander standpunte. Hulle funksioneer moeilik en dogmaties onder druk en ervaar maklik bedreiging.

Persone in identiteitsdiffusie is ontwikkelingspsigologies gesien die swakste groep. Hulle gee dikwels die indruk van ongelukkigheid en onsekerheid, maar soms kom hulle onverskillig, traak-my-nie-agtig en apaties voor. In vergelyking met ander statusse word hul selfagting die maklikste beïnvloed. Diffusies toon min interpersoonlike betrokkenheid en is die mees geïsoleerde groep. Hulle is selde in staat tot werklik intieme verhoudinge, en die verhoudinge wat wel voorkom is gewoonlik oppervlakkig en kortstondig. Verder is hul gesagsaanvaarding laag en hulle belewe dikwels verwerping deur ouers. Hul kognitiewe ontwikkeling is in die algemeen swak. Hulle openbaar min eie opvattinge of verskeie oppervlakkige opvattinge en hulle is geneig tot die vermyding van risiko's en eie besluitneming. Hul morele ontwikkeling is ook die laagste (Donovan, 1975b: 32-37; Graafsma & Bosma, 1982: 41; Marcia, 1982: 54-56, 1986a: 26-27).

Ten slotte moet daarop gewys word dat bostaande profiele waarskynlik 'n oorvereenvoudigde perspektief is, aangesien die rol van verskillende persoonlikheidsveranderlikes nie noodwendig dieselfde vir identiteitsontwikkeling in verskillende domeine is nie. Sommige persoonlikheidsseienskappe is dus moontlik meer relevant vir identiteitsontwikkeling in een domein as in 'n ander. Dit impliseer verskillende persoonlikheidsprofile vir verskillende domeine van identiteitsontwikkeling (Dellas & Jernigan, 1988: 4).

In hierdie verband bevind Dellas & Jernigan (1988: 9-14) dat persoonlikheidseienskappe soos impulsbeheer en godsdienstige oriëntasie beduidend tussen beroepsidentiteitstatusse differensieer, maar dit geld nie vir outonomie en angs nie. Ten opsigte van godsdienstige identiteit differensieer outonomie, angs en godsdienstige oriëntasie beduidend tussen die verskillende statusse, terwyl sekere kognitiewe style beduidend tussen politieke identiteitstatusse differensieer.

Hierdie bevindinge ondersteun die multidimensionele aard van identiteit. Dit dui daarop dat verskillende persoonlikheidsprofile betrokke is by verskillende identiteitsontwikkelingsdomeine. Dié bevindinge bevraagteken die konsep van 'n "totale identiteit" nog verder. Die vraag is egter steeds of persoonlikheidsverskille oorsake of gevolge van identiteitsontwikkeling (of identiteitsdiffusie) is.

HOOFSTUK 4

EMPIRIESE ONDERSOEK

4.1 OORSIG OOR NAVORSINGSMETODOLOGIE

4.1.1 INLEIDING

Vanweë die kompleksiteit van die identiteitskonstruk en die kompleksiteit van verskeie konsepte wat met identiteit verband hou, is die operasionalisering daarvan geen eenvoudige taak nie. Reeds sedert die laatvyftigerjare het talle navorsingspublikasies oor identiteitsontwikkeling verskyn. Alhoewel die meeste by Erikson se teorie aansluiting gevind het, toon hulle tog groot verskille in benaderingswyses, wat in verskillende soorte meetinstrumente neerslag vind.

4.1.2 SOORTE MEETINSTRUMENTE

4.1.2.1 Selfbeskrywende Q-Sort-prosedures

Hierdie tegniek is onder andere deur Block (1961), Gruen (1960), Hauser (1971, 1972) en Heilbrun (1964) aangewend.

4.1.2.2 Selfverslagvraelyste

Die belangrikste vroeëre voorbeelde hiervan is die Ego Identity Scale van Rasmussen (1964), Marcia (1964) se Onvoltooide Sinne (Ego-Identity Incomplete Sentence Blank of EI-ISB), Dignan (1965) se Ego Identity Scale en Constantinople (1969) se Inventory of Psychosocial Development. Simmons (1970) ontwikkel die Identity Achievement Scale met veelkeuse-alternatiewe vir elke basissin van Marcia (1964) se EI-ISB.

4.1.2.3 Semi-gestruktureerde onderhoude

Bogenoemde tegnieke het verskeie beperkinge gehad, onder andere die feit dat hulle hoofsaaklik eienskappe ondersoek het wat met identiteitsverwerwing gepaard gaan sonder om eksplisiet aandag te gee aan die psigososiale kriteria wat die graad van identiteitsontwikkeling bepaal.

Teen dié agtergrond klassifiseer Marcia (1964, 1966) identiteitsontwikkeling in terme van vier identiteitstatusse (vgl 3.1.2), en daarvoor ontwikkel hy 'n semi-gestruktureerde onderhoud: die Identity Status Interview. Dié benadering tot identiteitsontwikkeling in terme van identiteitstatusse het sedertdien die navorsingstoneel oorheers en grootliks bygedra tot die verdere ontwikkeling en verfyning van die objektiewe vraelys en die semi-gestruktureerde onderhoud as instrumente vir die bepaling van identiteitsontwikkeling.

4.1.3 DIE VERFYNING VAN IDENTITEITSTATUS-MEETINSTRUMENTE

Erikson se beklemtoning van beroepsidentiteit en ideologie as kernkomponente van identiteit het daartoe gelei dat navorsing aanvanklik hoofsaaklik tot die terreine van beroepsidentiteit en ideologiese identiteit (insluitend godsdiens en politiek) beperk is. Daarbenewens is identiteitsontwikkeling hoofsaaklik by die manlike geslag ondersoek.

Gedurende die Sewentigerjare is identiteitsontwikkeling wel by die vroulike geslag nagevors. Dit het meegebring dat verskeie sogenaamde "vroulike" domeine ingesluit is, byvoorbeeld houdings teenoor voorhuwelike geslagsomgang (Marcia & Friedman, 1970; Schenkel & Marcia, 1972; Toder & Marcia, 1973) asook geslagsrol en seksuele waardes (Hodgson & Fischer, 1979; Matteson, 1974, 1977; Waterman, C K, Nevid, 1977). In hul ondersoek na identiteitsontwikkeling by manlike studente sluit Rogow e.a. (1983) twee domeine in wat voorheen hoofsaaklik by die vroulike geslag toegepas is, naamlik houdings teenoor seksuele gedrag en

oortuigings ten opsigte van geslagsrol.

Sommige ondersoeke bevind nie betekenisvolle geslagsverskille ten opsigte van identiteitsontwikkeling in die verskillende domeine nie (Waterman, AS, 1982: 350-351), terwyl andere wel bevind dat bepaalde domeine op bepaalde ouderdom- en ontwikkelingstadia 'n relatief belangriker rol in die een as die ander geslag se identiteitsontwikkeling speel (Schiedel & Marcia, 1985: 149; Thorbecke & Grotevant, 1982: 487-488). Wat egter van besondere belang is, is die bevinding dat domeine soos beroepsidentiteit, geslagsrol en ander domeine van interpersoonlike aard 'n belangrike rol in beide geslagte se identiteitsontwikkeling speel (Matteson, 1982: 76; Rogow, e.a., 1983: 398). Dit stem ooreen met die bevinding dat sekondêreskoolseuns en -meisies sommige interpersoonlike aspekte (byvoorbeeld keuse van maats van die ander geslag) as ongeveer ewe belangrik ervaar. Seuns ervaar sommige aspekte (byvoorbeeld die keuse van 'n huweliksmaat) selfs as belangriker as meisies (Ackermann, 1990: 286-288).

Teen die einde van die dekade '70 het veral twee belangrike tekortkominge ten opsigte van bestaande meetinstrumente na vore gekom:

- (a) Die onderhoud sowel as skriftelike instrumente soos die onvoltooide sinne-vraelys is vorme van selfverslag waarin subjektiwiteit by die respondent sowel as in die nasien- en koderingsproses 'n beduidende rol kon speel. Daar was dus 'n behoefte aan meer objektiewe instrumente.
- (b) Alhoewel verskillende domeine van identiteitsontwikkeling (soos vroeër genoem) in die ondersoeke ingesluit is, is dit hoofsaaklik gebruik om 'n globale identiteitstatus te bepaal. Dit het egter duidelik geword dat die bepaling van adolessente se identiteitstatusse vir afsonderlike domeine (benewens 'n globale status) nodig is (Bach & Verdile, 1975: 271-273; Rothman, 1978: 104). Grotevant e.a. (1982: 41) beklemtoon dié perspektief soos volg: "Because adolescents

do not deal with all identity issues simultaneously, overall ratings may mask, rather than clarify, the adolescent's identity."

Gedurende die dekade '80 het bogenoemde twee probleemareas deeglike aandag gekry. Ten opsigte van die semi-gestruktureerde onderhoud ontwikkel Grotevant & Cooper (1981) 'n uitbreiding van Marcia se onderhoud om benewens die domeine beroep, godsdiens en politiek ook vriendskappe, uitgaan (Engels: dating) en geslagsrol in te sluit (Grotevant e.a., 1982). Die insluiting van vriendskappe en uitgaan is gegrond op die hipotese dat die proses van eksplorاسie en verbintenis tot 'n "ideologie van interpersoonlike verhoudinge" 'n belangrike faset van die adolessent se identiteitsontwikkeling en 'n voorloper tot die sluit van volwasse intieme heteroseksuele verhoudinge is. Gevolglik figureer beide die "ideologie van interpersoonlike verhoudinge" en die werklike daarstel van meer intieme verhoudinge in die instrument (Grotevant e.a., 1982: 39). Verder is die onderhoudskedule so ontwikkel dat dit voorsiening maak vir die afsonderlike bepaling van 'n identiteitstatus vir elk van die ses domeine.

In vergelyking met die vraelys-ondersoek het die semi-gestruktureerde onderhoud die belangrike voordeel dat dit veel meer inligting en kwalitatief veel ryker genuanseerde inligting kan bekom (Adams & Jones, 1983: 251; Baker, 1983). 'n Ander voordeel is dat dit respondente se geneigdheid tot "sosiale aanvaarbaarheid" in 'n groot mate uitskakel (Bourne, 1978b: 380).

Aan die ander kant het die onderhoud drie belangrike nadele wat die vraelys nie het nie:

- (a) Aangesien onderhoude persoonlik en individueel gevoer moet word, is dit relatief onekonomies in terme van tyd en finansiering. Die gevolg is dat relatief klein ondersoekgroepe gebruik word (Bester, 1985: 125).

- (b) Die respondente se intellektuele funksioneringsvlakke (en veral hul verbale vermoëns) kan die resultaat beïnvloed. Sterk verbale vermoëns sou byvoorbeeld makliker tot klassifikasie in die verwerwingstatus kon lei. Aan die ander kant is dit egter wel moontlik dat daar 'n verband tussen verbale vermoëns en identiteitsontwikkelingsvlak kan bestaan, aangesien identiteitsverwerwers moontlik meer selfversekerd en identiteitsdiffusies en -moratoriums meer onseker sal wees (Bourne, 1978b: 380).
- (c) Die nasien, evaluering en kodering van die onderhoude is 'n komplekse taak en werklike objektiwiteit by die kodeerder staan onder verdenking. Die korrelasie tussen verskillende kodeerders is gevolglik soms 'n probleem (Bester, 1985: 125; Grotevant & Adams, 1984: 420).

In die lig van bogenoemde voordele en nadele van die onderhoud is dit verkieslik dat die onderhoud sowel as die vraelys as navorsingsinstrumente gebruik word. Daarom is vraelysondersoeke ook verder verfyn in die strewende na die objektiewe, geldige en betroubare meting van identiteitsontwikkeling.

Teen die agtergrond van die identiteitstatusklassifikasie en Marcia (1966) se Ego-Identity Incomplete Sentence Blank (EI-ISB) ontwikkel Adams e.a. (1979) 'n Likerttipe vraelys, naamlik die Objective Measure of Ego-Identity Status (OM-EIS). Dit is by universiteitstudeante en by sekondêreskoolleerlinge 'n betroubare en geldige instrument bevind (Frégeau & Barker, 1986: 916). Dié vraelys sluit steeds slegs drie domeine in, naamlik beroep, godsdiens en politiek.

Met die toevoeging van een ideologiese en vier interpersoonlike domeine word die OM-EIS uitgebrei tot die Extended Version: Objective Measure of Ego Identity Status (EOM-EIS) (Adams & Grotevant, 1983; Grotevant & Adams, 1984). Die vraelys sluit nou die volgende agt domeine in:

Ideologiese subskaal: Beroep, Godsdiens, Politiek en Filosofiese lewenstyl.

Interpersoonlike subskaal: Vriendskappe, Uitgaan (Engels: dating), Geslagsrol en Ontspanning.

'n Belangrike voordeel van die EOM-EIS is dat daar benewens 'n globale identiteitstatus ook 'n afsonderlike "ideologiese" status en 'n "interpersoonlike" status, wat elk op bostaande vier domeine gegrond is, bepaal kan word. Geslagsverskille en ontwikkelingspatrone kan ook ten opsigte vna die twee breë domeine afsonderlik ondersoek word. Die vraelys maak egter nie voorsiening vir die bepaling van identiteitstatus in spesifieke domeine afsonderlik nie.

Daar is bevind dat die EOM-EIS net so geldig en betroubaar is vir vroeë en middeladolesente (12 - 18 jaar) as vir universiteitstudente (Jones, RM & Streitmatter, 1987: 658). Dit is 'n belangrike bevinding, aangesien 'n groot persentasie van die vroeëre navorsing op naskoolse groepe (hoofsaaklik universiteitstudente) gedoen is.

'n Verdere belangrike aspek van Grotevant & Adams (1984) se werk is die feit dat die respondente ook elke domein op 'n 4-punt-Likertskaal moes evalueer aan die hand van die vraag: "Hoe aktief dink jy tans oor hierdie saak?" Die waarde van respondente se evaluering van die relatiewe belangrikheid van domeine blyk uit Rogow e.a. (1983: 393-397) se bevinding dat die individu se identiteitstatus in die domein wat hy as die belangrikste beskou, sy totale identiteitstatus drie uit vier keer korrek voorspel. Die hipotese kan gestel word dat die domeine wat die persoon op 'n bepaalde tydstip as die belangrikste beskou, normaalweg dié sal wees waarin hy aktief eksploreer (Raskin, 1984: 725). Marcia (1982: 54) stel dit as voorwaarde vir die insluiting van 'n domein in identiteitsnavorsing dat dit vir die persoon 'n belangrike aspek

van sy lewe en 'n relevante taak van die betrokke lewensfase sal wees.

In hierdie stadium was die ontwikkeling van objektiewe vraelyste met domein-spesifieke identiteitskaale (byvoorbeeld 'n godsdienstige identiteitskaal, 'n beroepsidentiteitskaal, 'n skaal ten opsigte van vriendskappe, ensovoorts) egter steeds nodig. Dit sou 'n veel meer gedifferensieerde beeld van die proses van identiteitsontwikkeling daarstel (Grotevant & Adams, 1984: 437). In dié verband toon verskeie navorsers aan dat adolessente hulle nie op dieselfde tydstip ten opsigte van verskillende domeine in dieselfde status bevind nie. Op 'n bepaalde tydstip kan die identiteitskrisis in een domein dié in ander domeine oorheers (Archer, 1982: 1555-1556, 1989: 118-119; Arehart & Smith, 1990: 68-71; Dellas & Jernigan, 1988: 4; Grotevant, 1987: 216-217; Melgosa, 1987: 387; Praeger, 1986: 36; Raskin, 1984: 727; Rothman, 1984: 725). (Vergelyk ook 3.1.7). Selfs by universiteitstudente bevind Rogow e.a. (1983: 392) dat slegs 21% van die ondergroep in al vyf betrokke domeine in dieselfde status verkeer. Dellas & Jernigan (1988: 9) bevind slegs 4% in al drie betrokke domeine in dieselfde status, met 51% in al drie domeine in verskillende statusse. In hierdie verband wys Grotevant (1987: 216) egter op die feit dat identiteitsontwikkeling in verskillende domeine wel interafhanklik verloop. Dit impliseer dat domein-spesifieke sowel as globale identiteit ondersoek behoort te word.

In die lig van voorafgaande is 'n baie belangrike bydrae ten opsigte van objektiewe vraelyste deur Dellas & Jernigan (1981, 1987a, 1987b, 1988) gelewer met die ontwikkeling van afsonderlike vraelyste vir die bepaling van identiteitsontwikkeling in die domeine beroep, godsdiens en politiek. Dit staan bekend as die Dellas Identity Status Inventory (DISI), en bestaan uit drie komponente: DISI-O (vir beroepsidentiteit), DISI-R (vir godsdienstige identiteit) en DISI-P (vir politieke identiteit). Ten opsigte van die beroepsidentiteitsdomein ontwikkel Melgosa (1987) ook die Occupational Identity Scale.

Die nuutste instrumente op die gebied van identiteitstatusontwikkeling tydens adolessensie is opsommend soos volg:

Objektiewe vraelyste:

(a) Extended Version: Objective Measure of Ego Identity Status (EOM-EIS) (Adams & Grotevant, 1983).

Dit sluit 'n globale identiteitskaal in, asook twee subskale: die domeine "Ideologie" en "Interpersoonlik".

(b) Dellas Identity Status Inventory (DISI) (Dellas & Jernigan, 1981, 1987a, 1987b, 1988).

Afsonderlike statusse word in die domeine beroepsidentiteit (DISI-O), godsdienstige identiteit (DISI-R) en politieke identiteit (DISI-P) bepaal.

(c) Occupational Identity Scale (Melgosa, 1987).

Semi-gestruktureerde onderhoud

Grotevant & Cooper (1981) se onderhoudskedule bepaal identiteitstatus in ses afsonderlike domeine: beroep, godsdiens, politiek, vriendskappe, uitgaan (Engels: dating) en geslagsrol.

4.1.4 KRITIEK TEEN IDENTITEITSTATUSNAVORSING

Verskeie punte van kritiek is met verloop van tyd teen die identiteitstatusmodel en teen die navorsing wat daaruit voortgevloei het, ingebring. Van die belangrikste probleemareas word vervolgens kortliks bespreek.

Een besvaar is dat die statusmodel nie Erikson se psigososiale ontwikkelingsteorie voldoende verklaar nie. Verder word bepaalde fasette van identiteitsontwikkeling ondersoek, maar die struktuur van die proses word nie voldoende daardeur verklaar nie (Côté &

Levine, 1987, 1988a: 147-149, 1988b: 210-211). Die doel van identiteitstatusnavorsing is uiteraard nie die volledige operasionalisering van die fase van identiteitsverwerwing nie, maar 'n poging om tot die empiriese ondersoek van kernfasette van 'n baie komplekse teorie te kom.

Dit is egter so dat 'n kernkonsep soos die adolescent se beleving van kontinuïteit nie genoegsaam in die statusmodel geïnkorporeer is nie en dat die epigenetiese invloed van die voorafgaande krisis nie sterk genoeg in navorsing figureer nie (Bester, 1985: 125-126). 'n Sterker epigenetiese benadering is inderdaad nodig vir verdere begrip van identiteitsontwikkeling.

'n Baie algemene punt van kritiek is die statusmodel se fokus op die uitkomst (produk) van identiteitsontwikkeling in plaas van die prosesse onderliggend daaraan (Côté, 1986: 321; Grotevant, 1987: 204). Dié sienswyse impliseer 'n persepsie van identiteitsdiffusie, -sluiting en -verwerwing as permanente uitkomst van die identiteitskrisis. Daarmee saam word die probleem gestel dat proses (moratorium) en uitkomst (die ander drie statusse) "vermeng" en op een kontinuum geplaas word (Matteson, 1975: 268).

In werklikheid verteenwoordig die identiteitstatusse nie blote uitkomst nie, maar dit is dikwels juis deel van die proses van identiteitsontwikkeling. (Vgl. 3.1.6). Navorsingsbevindinge dui byvoorbeeld daarop dat verskeie statusse dikwels verskillende verteenwoordig in die wyses waarop inligting geprosesseer, geëvalueer en aangewend word. Identiteitsluiters is byvoorbeeld rigied in hul prosessering van inligting en hulle integreer moeilik botsende inligting. Aan die ander kant prosesseer identiteitsverwerwers en -moratoriums komplekse inligting veel meer effektief en hulle openbaar meer selfvertroue in die evaluering van inligting, hul eie standpunte, ensovoorts (Berzonsky & Neimeyer, 1988: 200-202).

Verder impliseer identiteitsverwerwing en -sluiting nie

noodwendig permanente, statiese verbintenisse nie. In reaksie op Côté & Levine (1988a: 163-165) se kritiek teen 'n te negatiewe siening van identiteitsluiting wys Waterman, AS (1988: 191) daarop dat 'n keuse op sluiting wel moontlik is: "... for some people in many areas and for most people in some areas, there is no felt need to question the goals, values and/or beliefs with which they were raised". Die keuse kan op verskillende (positiewe en negatiewe) redes berus, byvoorbeeld die mate waarin bestaande verbintenisse "sukses" meebring en doel en sin aan die lewe gee, die feit dat ander domeine meer aandag ontvang, 'n gebrek aan beskikbare alternatiewe en angs oor die bevraagtekening of afwysing van bestaande verbintenisse. Daar bestaan dus inderdaad ook positiewe en "geestesgesonde" redes vir identiteitsluiting (Waterman, AS, 1988: 191-192).

In aansluiting by die voorafgaande kan die verskillende statusse nie sonder meer as 'n hiërargiese kontinuum van identiteitsontwikkeling beskou word nie, maar is dit dikwels eerder "... qualitatively different approaches to the task of identity formation" (Waterman, AS, 1988: 198-199).

Een wyse waarop die proses van identiteitsontwikkeling via statusondersoek sterker kan figureer, is deur die verfyning van die vier primêre statusse. Verskeie sodanige pogings het met verloop van tyd voorgekom. Raphael (1975, soos aangehaal deur Berzonsky, 1985: 535) onderskei byvoorbeeld tussen "aktiewe" en "passiewe" moratorium. 'n Ander onderskeiding ten opsigte van die moratoriumfase is dié van 'n "oorgangsmoratorium", wat in die algemeen deur adolessente deurloop word, en 'n "karakterologiese" moratorium, wat verwys na "... persons whose doubt exceeds their commitment, for whom exploration is an end in itself" (Marcia, 1986b: 12).

Ter wille van jonger adolessente voeg Meilman (1979: 230-231) 'n "selfbepaalde" identiteitsluiting by "... to account for subjects who were highly committed to their views but who had neither experienced a crisis nor had adopted their parents' views."

Wat ook tydens vroeë adolessensie belangrik is, is die interpretasie van identiteitsdiffusie nog voordat die adolessent werklik geleentheid vir eksplorاسie gehad het. Muuss (1975: 71) verwys daarna as "... the precrisis lack of commitment, which is not at all uncommon when entering the period of adolescence. Thus, some degree of identity diffusion may be characteristic of normal early adolescence." Hierdie vorm van diffusie moet duidelik onderskei word van diffusie wat die "uitkoms" van die identiteitskrisis verteenwoordig (soos Erikson dit gebruik) en wat die gevolg is van 'n onvermoë, gebrek aan belangstelling of 'n kom-wat-wil-ingesteldheid.

Dellas & Jernigan (1981, 1987) se onderskeiding tussen twee tipes diffusie, naamlik "Diffusion-diffusion" en "Diffusion-luck", hou skynbaar verband met bogenoemde onderskeiding. "Diffusion-diffusion" reflekteer oppervlakkige vorme van eksplorاسie, maar geen tekens van verbintnisse is (nog) in sig nie. Dit is waarskynlik 'n voorloper tot moratorium. "Diffusion-luck" toon egter geen tekens van eksplorاسie of verbintnis nie, en dui op 'n afhanklikheid van geluk of die noodlot om keuses te bepaal.

In die lig van 'n gebrekkige prosesperspektief is Grotevant (1987) se prosesmodel van identiteitsontwikkeling 'n belangrike bydrae. Die model beklemtoon onder andere die kwaliteit (insluitend die breedte en diepte) van die eksplorاسieproses, die kwaliteit van probleemoplossing en besluitneming as sentrale aspekte van eksplorاسie, en die rol van die sosiale omgewing in die proses (Grotevant, 1987: 209-211). Binne die raamwerk van die identiteitstatusmodel is daar vroeër nie genoegsaam aandag gegee aan die sosiale konteks en sosiokulturele aspekte soos sosiale strukture en sosiale klas nie. Die klem het waarskynlik te sterk op interne psigologiese faktore geval in plaas van op 'n integrasie van historiese, sosiokulturele en psigologiese faktore (Côte & Levine, 1988a: 149, 1988b: 216, 1988c: 98). In resente navorsing word daar wel in toenemende mate aandag gegee aan aspekte soos die kwaliteit van die eksplorاسieproses en

sosiale omgewingsfaktore - veral die gesinskonteks - as deel van die proses van identiteitsontwikkeling.

'n Laaste punt van kritiek waarna hier verwys word, is dat terme gebruik word wat nooit deur Erikson gebruik is nie (byvoorbeeld "identiteitstatus" en "identiteitsluiting") en dat sommige terme anders gedefinieer word as wat Erikson dit gebruik het (byvoorbeeld "moratorium" en "identiteitsdiffusie"). Eersgenoemde is na die ondersoeker se mening nie geldige kritiek nie, aangesien dit pogings is om teoreties-komplekse en dikwels vaag-omskrewe verklarings vir menslike ontwikkeling empiries te operasionaliseer. Dieselfde geld vir probleme ten opsigte van die definiëring van begrippe, alhoewel dit teoretiese probleme kan meebring.

Samevattend kan gestel word dat die identiteitstatusmodel, ten spyte van verskeie geldige punte van kritiek, steeds 'n waardevolle rol in navorsing oor identiteitsontwikkeling speel. "When Marcia's paradigm is considered as 'n heuristic for generating research, its track record is quite good, even impressive" (Berzonsky, 1988: 243). Deur die navorsing is 'n sterk kennisbasis ten opsigte van identiteitsontwikkeling daargestel wat steeds 'n baie waardevolle bydrae lewer tot die begrip van adolessensie as 'n krities-belangrike ontwikkelingsfase. Verskeie leemtes in navorsing wat op die statusmodel gebaseer is, is deur resente navorsing aangespreek, onder andere deur die sterker beklemtoning van die kwaliteit van die eksplorasieproses.

4.2 DOEL- EN HIPOTESESTELLING

Die aanleiding tot die ondersoek is primêr die behoefte wat daar bestaan om identiteitsontwikkeling (in terme van identiteitstatus in verskillende domeine van identiteitsontwikkeling) by Suid-Afrikaanse adolessente te bepaal. Daar word van die hipotese uitgegaan dat die volgende drie veranderlikes 'n beduidende invloed op die resultate kan uitoefen en daarom in ag geneem moet

word:

- (a) nedersetting - in terme van stedelik, semi-stedelik en plattelands
- (b) geslag
- (c) ouderdom.

Met die oog hierop is dit nodig om, benewens bestaande meetinstrumente, 'n nuwe objektiewe vraelys te ontwikkel aan die hand waarvan identiteitstatus by adolessente bepaal kan word.

Aangesien adolessente se persepsie van die relatiewe belangrikheid van verskillende domeine 'n belangrike rol in hul identiteitsontwikkeling kan speel, is adolessente se evaluering van die relatiewe belangrikheid van verskillende domeine ook ondersoek.

Die doelstellings met die ondersoek is soos volg:

- (a) Die bepaling van identiteitsontwikkeling by Suid-Afrikaanse adolessente in bepaalde domeine van identiteitsontwikkeling.
- (b) Die bepaling van moontlike verskille in identiteitsontwikkeling tussen adolessente van verskillende:
  - nedersettingsgebiede
  - geslagte
  - ouderdomme.
- (c) Die ontwikkeling van 'n nuwe objektiewe vraelys.
- (d) Die bepaling van die verband tussen identiteitsontwikkeling en die betrokke adolessente se evaluering van die relatiewe belangrikheid van domeine van identiteitsontwikkeling.

In die lig van die bogemelde doelstellings kan die volgende vyf hipoteses vir hierdie ondersoek gestel word.

H₁ : 'n Individuele adolessent verkeer op 'n bepaalde

tydstip op verskillende vlakke van identiteitsontwikkeling in verskillende domeine.

- H₂ : Daar is 'n verskil in adolessente van verskillende nedersettingsgebiede se vlakke van identiteitsontwikkeling.
- H₃ : Daar is 'n verskil tussen seuns en meisies se vlakke van identiteitsontwikkeling in bepaalde domeine.
- H₄ : Daar is 'n verskil tussen adolessente van verskillende ouderdomme se vlakke van identiteits-ontwikkeling.
- H₅ : Daar is 'n verband tussen adolessente se belewing van die belangrikheid van domeine en hul vlakke van aktiewe eksplorاسie in dié domeine.

4.3 MEETINSTRUMENTE

4.3.1 INLEIDING

In die lig van die literatuurstudie en die doelstellings met die ondersoek het die volgende drie uitgangspunte 'n bepalende rol in die seleksie van geskikte meetinstrumente gespeel.

- (a) Identiteitsontwikkeling moet in terme van afsonderlike domeine gemeet word (en nie slegs in terme van 'n globale identiteitstatus nie).
- (b) In die lig van die voor- en nadele van sowel objektiewe vraelyste as onderhoude moet beide metingstegnieke toegepas word.
- (c) Benewens die bepaling van identiteitstatusse moet die betrokke respondente se belewing van die relatiewe belangrikheid van afsonderlike domeine ondersoek word.

4.3.2 DIE SELEKTERING VAN DOMEINE

In die lig van navorsing wat reeds ten opsigte van afsonderlike domeine van identiteitsontwikkeling gedoen is, is die volgende vier domeine vir hierdie ondersoek geselekteer:

- (a) beroep
- (b) godsdiens
- (c) vriendskap
- (d) uitgaan (Engels: dating)

Die redes vir hierdie seleksie is die volgende:

Die verwerwing van 'n eie beroepsidentiteit is 'n sentrale domein van identiteitsontwikkeling en is van aktuele belang tydens die sekondêreskoolfase.

Godsdiens word as eksponent van "ideologiese" identiteit ingesluit. Politiek is waarskynlik 'n aktuele identiteitsdomein in latere lewensfasies, maar Ackermann (1990: 286) bevind dat slegs 9% van 'n groep blanke leerlinge (st. 6 tot st. 9) politiek as "baie belangrik" beskou - die laagste persentasie uit dertien domeine. In die ondersoek het beide geslagte godsdiens as die belangrikste domein aangedui, met 74% van die seuns en 93% van die dogters wat dit as "baie belangrik" belewe. 'n Domein soos "filosofiese lewenstyl" (Adams & Grotevant, 1983) is 'n belangrike ideologiese domein, maar dit is na die ondersoeker se mening so 'n vae en komplekse konsep dat dit beswaarlik op sekondêreskoolvlak op 'n geldige wyse gemeet kan word.

Vriendskappe en uitgaan word as domeine van interpersoonlike aard ingesluit, want beide verteenwoordig belangrike fasette van die adolessent se sosiale identiteitsontwikkeling. Twee ander interpersoonlike domeine, naamlik "geslagsrol" en "seksuele sake" is in bogemelde ondersoek (Ackermann, 1990: 287) deur beide geslagte as veel minder aktueel geëvalueer.

Dit kan samevattend gestel word dat die bogenoemde vier domeine in hierdie ondersoek ingesluit is omdat al vier (a) belangrike aspekte van identiteitsontwikkeling verteenwoordig, (b) ideologiese sowel as interpersoonlike domeine verteenwoordig, en (c) aktuele domeine vir sekondêreskooladolessente is.

4.3.3 INSTRUMENTE VIR DIE BEPALING VAN IDENTITEITSTATUS

4.3.3.1 Die Identiteitstatusonderhoud (Grotevant & Cooper, 1981)

Grotevant & Cooper (1981) se semi-gestruktureerde onderhoud sluit ses domeine van identiteitsontwikkeling in, naamlik beroep, godsdiens, politiek, vriendskappe, uitgaan en geslagsrol. Elke domeinspesifieke onderhoud word gekodeer op grond van die graad (insluitend diepte en breedte) van eksplorاسie wat reeds gedoen is en die graad van verbintenis wat reeds aangegaan is. Op dié wyse word die respondent se identiteitsontwikkeling in een van die volgende vier statusse geklassifiseer: identiteitsverwerwing, -moratorium, -sluiting en -diffusie. 'n Vyfde kategorié maak voorsiening vir onklassifiseerbare onderhoude indien die verkreeë inligting onvoldoende is vir geldige kodering.

Daar is om die volgende drie redes besluit op die gebruik van hierdie onderhoudskedule:

- (a) Dit maak voorsiening vir die afsonderlike bepaling van 'n identiteitstatus vir elke domein.
- (b) Dit sluit al vier domeine in wat vir hierdie ondersoek relevant is.
- (c) Daar is bevind dat dit 'n geldige instrument vir toepassing op junior- en seniorsekondêreskoolvlak is (Grotevant e.a., 1982).

Slegs die onderhoudskedules van die vier domeine wat vir hierdie ondersoek relevant is, is in Afrikaans vertaal (Bylaag A).

4.3.3.2 Die Dellas Identity Status Inventory (DISI) (Dellas, 1982)

In teenstelling met ander vraelyste maak hierdie vraelys voorsiening vir die bepaling van 'n afsonderlike identiteitstatus vir verskillende domeine. Dit sluit die domeine beroep, godsdiens en politiek in.

Elke domeinspesifieke vraelys bestaan uit 35 stellings wat in sewe groepe van vyf stellings gegropeer is. In elke groep verteenwoordig drie van die stellings onderskeidelik identiteitsverwerwing, -moratorium en -sluiting. Die ander twee verteenwoordig twee vorme van diffusie, naamlik "diffusion-diffusion" en "diffusion-luck". (Vgl. 4.1.4).

Die respondente moet uit elke groep van vyf stellings dié een kies wat die beste by hom/haar pas. Indien die gekose stelling uit vier of meer van die sewe groepe dieselfde status aandui, word die respondente in daardie status geklassifiseer.

Die beroepsidentiteitsvraelys (DISI-Occupation) toon 'n hoë mate van geldigheid en betroubaarheid vir beide geslagte en vir leerlinge in die sekondêre skool (Dellas & Jernigan, 1981). Die skale vir godsdienstige identiteit (DISI-Religious beliefs) en vir politieke identiteit (DISI-Political ideology) is op naskoolse studente toegepas en geldig bevind (Dellas & Jernigan, 1987a).

Vir die doel van hierdie ondersoek is Dellas se beroeps- en godsdiens-vraelyste in Afrikaans vertaal (Bylaag B).

4.3.3.3 Die Ackermann Identiteitstatusvraelys (AISV)

Daar is besluit om 'n nuwe objektiewe vraelys te ontwikkel, en wel om die volgende redes:

- (a) Daar bestaan sover bekend nie 'n Suid-Afrikaanse identiteitstatusvraelys vir die bepaling van domeinspesifieke identiteitsontwikkeling nie.
- (b) Grotevant & Cooper se onderhoudskedule en Dellas se vraelys moes uit Engels vertaal word. Daar bestaan 'n behoefte aan 'n Afrikaanse vraelys.
- (c) Aangesien die DISI tot op datum geen interpersoonlike domeine insluit nie, bestaan daar 'n behoefte aan domeinspesifieke vraelyste op die terrein van interpersoonlike identiteitsontwikkeling.

Die AISV maak voorsiening vir vier domeinspesifieke identiteitskale, naamlik beroep (AISV-B), godsdiens (AISV-G), vriendskappe (AISV-V) en uitgaan (AISV-U).

In die ontwerp van die vraelys is die items inhoudelik gebaseer op dié van die onderhoudskedule (Grotevant & Cooper, 1981) en die objektiewe vraelyste van Adams & Grotevant (1983) en Dellas (1982).

Met die oog op die meting van identiteitsontwikkeling by vroeë en middeladolessente is daar gepoog om die items so enkelvoudig moontlik te formuleer en die responsprosedures so eenvoudig moontlik te maak. Bestaande vraelyste word soms gekenmerk deur baie komplekse items wat in werklikheid meer as een stelling insluit, byvoorbeeld: "A person's faith is unique to each individual. I've considered and reconsidered it myself and know what I can believe". Dit kan problematies wees om 'n enkelvoudige respons op so 'n komplekse stelling te gee. Daarbenewens vereis die responsprosedures komplekse keuses,

byvoorbeeld 'n 6-punt-Likertskaal of 'n keuse van een uit vyf stellings wat die beste pas. Teen dié agtergrond is daar met die samestelling van die AISV gepoog om enkelvoudige stellings te formuleer waarop die respondent slegs "waar" of "onwaar" moet antwoord.

Met die oog op die klassifisering van respondente in 'n bepaalde identiteitstatus is kernresponse geïdentifiseer wat besonder relevant vir en kenmerkend van elke status is. Dit bring mee dat bepaalde responskombinasies op 'n bepaalde identiteitstatus dui, terwyl die response op ander items dan as nie-relevant beskou kan word. Sodoende is ses response vir elke domein geïdentifiseer, waarvan drie as kernresponse beskou word wat noodwendig vereis word, terwyl enige twee van die ander drie response vereis word as bevestiging van klassifikasie in die betrokke status. Hierdie klassifikasieprosedure word vervolgens ten opsigte van die AISV-B ter verduideliking uiteengesit.

Identiteitsverwerwing

<u>(a) Kernitems</u>	<u>Respons</u>
1. Ek het al finaal op my toekomstige beroep besluit.	Waar
4. Alhoewel ek raad by andere gekry het, was my finale besluit oor my beroepstoekoms heeltemal my eie keuse.	Waar
6. Ek het nogal dikwels in die verlede verskillende beroepe verken, bedink en oorweeg met die oog op die regte besluit vir my.	Waar
 <u>(b) Plus enige twee van die volgende drie response:</u>	
3. Ek is nog besig om verskillende beroepe te verken, bedink en oorweeg sodat ek 'n finale besluit kan neem.	Onwaar
9. Dit was nogal vir my 'n ingewikkelde proses van inligting inwin, dink en oorweeg voordag ek finaal op 'n beroep besluit het.	Waar

12. Ek het eers my eie vermoëns en talente ondersoek voordat ek by die regte beroepskeuse uitgekom het en 'n finale besluit geneem het. **Waar**

Identiteitsluiting

- (a) Kernitems **Respons**
1. Ek het al finaal op my toekomstige beroep besluit. **Waar**
3. Ek is nog besig om verskillende beroepe te verken, bedink en oorweeg sodat ek 'n finale besluit kan neem. **Onwaar**
6. Ek het nogal dikwels in die verlede verskillende beroepe verken, bedink en oorweeg met die oog op die regte besluit vir my. **Onwaar**
- (b) Plus enige twee van die volgende drie response:
5. Die beroep wat ek gekies het, is eintlik my ouers (of iemand anders) se keuse. **Waar**
8. Ek het maar van altyd af geweet watter soort werk ek eendag gaan doen. **Waar**
11. Ek het sommer maklik finaal op 'n beroep besluit. **Waar**

Identiteitsmoratorium

- (a) Kernitems **Respons**
1. Ek het al finaal op my toekomstige beroep besluit. **Onwaar**
3. Ek is nog besig om verskillende beroepe te verken, bedink en oorweeg sodat ek 'n finale besluit kan neem. **Waar**
7. Ek is tans besig om verskillende beroepe te verken, bedink en oorweeg sodat ek later die regte besluit kan neem. **Waar**
- (b) Plus enige twee van die volgende drie response:
6. Ek het nogal dikwels in die verlede verskillende beroepe verken, bedink en oorweeg met die oog op die regte besluit vir my. **Waar**

10. Dit is nogal vir my 'n ingewikkelde proses van inligting inwin, dink en oorweeg voor ek finaal op 'n beroep sal kan besluit. **Waar**
13. Ek is tans besig om my vermoëns en talente te ondersoek sodat ek die regte besluit oor my toekomstige beroep kan neem. **Waar**

Identiteitsdiffusie

(a) Kernitems

Respons

1. Ek het al finaal op my toekomstige beroep besluit. **Onwaar**
6. Ek het nogal dikwels in die verlede verskillende beroepe verken, bedink en oorweeg met die oog op die regte besluit vir my. **Onwaar**
7. Ek is tans besig om verskillende beroepe te verken, bedink en oorweeg sodat ek later die regte besluit kan neem. **Onwaar**
- (b) Plus enige twee van die volgende drie response:
2. Ek is heeltemal onseker oor my toekomstige beroep en ek weet nog glad nie watter soort werk ek eendaag gaan doen nie. **Waar**
3. Ek is nog besig om verskillende beroepe te verken, bedink en oorweeg sodat ek 'n finale besluit kan neem. **Onwaar**
12. Ek het eers my eie vermoëns en talente ondersoek voordat ek by die regte beroepskeuse uitgekom het en 'n finale besluit geneem het. **Onwaar**

Die responskombinasies is opsommend soos volg:

Identiteitsverwerwing: 1, 4 en 6 waar, plus enige twee van: 3 onwaar, 9 waar en 12 waar.

Identiteitsluiting: 1 waar, 3 onwaar en 6 onwaar, plus enige twee van 5, 8 en 11 waar.

Identiteitsmoratorium: 1 onwaar, 3 en 7 waar, plus enige twee van 6, 10 en 13 waar.

Identiteitsdiffusie: 1, 6 en 7 onwaar, plus enige twee van 2 waar, 3 en 12 onwaar.

Indien geeneen van dié kombinasies verkry word nie, is die respondent onklassifiseerbaar in terme van identiteitstatus.

Die verskillende domeinspesifieke vraelyste is so saamgestel dat die onderskeie items inhoudelik parallel staan, dit wil sê ooreenstemmende stellings word telkens gegee ten opsigte van al vier domeine. Dit bring mee dat dieselfde kombinasies wat hierbo ten opsigte van beroepsidentiteit gegee is, ook vir die ander drie domeine geld.

Dit is belangrik om daarop te let dat die items in die vraelys eksplorاسie sowel as verbintenis ondersoek.

Slegs die eerste 13 van die 19 items in elke vraelys word vir die status-klassifikاسie in ag geneem. Die ander ses items (nr. 14 tot 19) is daarop gemik om twee soorte identiteitsdiffusie te onderskei. Die rasionaal is dat skynbare diffusie veral by jonger adolessente bloot kan beteken dat die adolessent nog nie tot 'n aktiewe identiteitsoeke gekom het nie - terwyl dit waarskynlik nog sal gebeur. Die ondersoeker noem dit "ontwikkelingsdiffusie". Dit verskil duidelik van identiteitsdiffusie as teenpool van identiteitsverwerwing, wat dui op 'n onvermoë of onwilligheid tot identiteitseksplorاسie, of onverskilligheid teenoor die soeke na 'n eie identiteit. Die ondersoeker noem dit "ware diffusie". Hierdie onderskeiding kom skynbaar deels ooreen met Dellas se onderskeiding. (Vgl. 4.1.4).

In die geval van die AISV-Beroep as voorbeeld, behoort die volgende drie items op ontwikkelingsdiffusie te dui:

14. Ek sal nog later aandag gee aan die verkenning en oorweging van verskillende beroepe sodat ek eendag die regte besluit kan neem.
16. Ek dink ek is nog te jonk om nou al ernstig oor my toekomstige beroep te dink.
18. Ek dink dit is nog te vroeg vir my om nou al ernstig beroepe te verken en te oorweeg.

Die items wat op ware diffusie behoort te dui, is die volgende:

15. Ek bekommer my glad nie oor my toekomstige beroep nie, want ek sal tog maar die een of ander tyd op 'n geskikte beroep afkom.
17. Ek glo dat dinge soos geluk of watter mense jy ken grootliks bepaal in watter beroep jy sal beland.
19. In verband met 'n mens se beroepskeuse glo ek dinge sal tog maar vanself uitwerk, ongeag hoeveel moeite jy daarmee doen.

Kyk bylaag C vir die volledige AISV.

Drie meetinstrumente, naamlik die onderhoud, die DISI en die AISV word dus gebruik om identiteitsontwikkeling te meet. Ten opsigte van die groot respondentegroep (Ondersoekgroep A) kan die twee vraelyste se resultate vergelyk word ten opsigte van twee domeine, naamlik beroepsidentiteit en godsdiens. Identiteitsontwikkeling in die twee interpersoonlike domeine, naamlik vriendskappe en uitgaan, kan vergelyk word ten opsigte van Ondersoekgroep B, wat die onderhoud afgelê het en die twee vraelyste voltooi het.

4.3.4 DOMEINE-VRAELYS

Dieselfde vraelys wat in 'n vorige ondersoek op 'n kleiner steekproef toegepas is (Ackermann, 1990), is in hierdie ondersoek gebruik. Dié vraelys sluit die volgende 13 domeine in:

1. Die beroep wat ek eendag gaan beoefen
2. Godsdienst
3. Politiek
4. Morele waardes, bv. regverdigheid, eerlikheid, ens.
5. My doel en ideale in die lewe
6. Vryetyds- en ontspanningsaktiwiteite
7. Hoe ek as man of vrou moet optree
8. Wie ek as maats wil hê (seuns en/of meisies)
9. Vriendskappe met lede van die ander geslag
10. Met watter soort seun of meisie ek wil uitgaan ("date")
11. Met watter soort seun of meisie ek vas wil uitgaan ("kys")
12. Die soort persoon met wie ek eendag gaan trou
13. Seksuele sake

Die respondente moet op 'n 3-punt-skaal (baie belangrik - redelik belangrik - glad nie belangrik nie) aandui hoe belangrik elke aspek vir hulle is. Dié drie kriteria is in die instruksies gedefinieer in terme van die mate waarin die respondente tans oor dié saak dink, vrae vra of lees (Bylaag D).

Soos vroeër gestel (Vgl. 4.2) is die toepassing van hierdie vraelys gemik op die ondersoek van die verband tussen identiteitstatus en die graad van aktiewe eksplorاسie in die betrokke domeine. Die volgende vraelysitems korreleer met die vier domeine wat in die ondersoek ingesluit is:

Beroep	:	item 1
Godsdienst	:	item 2
Vriendskappe	:	items 8 en 9
Uitgaan	:	items 10 en 11.

Benewens bogenoemde ses is nog sewe items ingesluit ten einde 'n breër perspektief op domeinrelevansie te verkry en om geslags- en ouderdomsverskille in dié verband te ondersoek. Die verfyning van sommige domeine, byvoorbeeld vriendskappe in items 8 en 9 en uitgaan in items 10 en 11, is juis gemik op 'n fyner ontleding van geslag en ouderdom as moontlike veranderlikes.

Benewens die evaluering van die dertien domeine is die respondente ook versoek om ander aspekte van hul lewe wat ook vir hulle belangrik is en waaroor hulle ook dikwels dink, vrae vra of lees, maar wat nie in die vraelys voorkom nie, aan te dui. Dit kan 'n aanduiding gee van ander domeine wat ook tydens adolessensie relevant kan wees.

4.4 ONDERSOEKGROEP

4.4.1 BEREIKBARE POPULASIE

In die lig van die omvang van die ondersoek en bepaalde praktiese, finansiële en temporele oorwegings (wat veral deur die onderhoud as meetinstrument meegebring word) is die bereikbare populاسie beperk tot leerlinge in sekondêre Afrikaansmedium kodeskole in die Suidwes-Kaap onder beheer van die Kaaplandse Onderwysdepartement (Administrasie: Volksraad).

Die ondersoek is gerig op vroeë en middeladolesente (wat normaalweg sekondêreskoolleerlinge is) aangesien:

- (a) die opvoedkundige sielkunde se taak primêr op die voorskoolse en skoolgaande populاسie gerig is;
- (b) die identiteitskrisis normaalweg nie voor die adolessente jare relevant is nie;
- (c) navorsing oor identiteitsontwikkeling in die verlede sterk op naskoolse adolessente gefokus het; en
- (d) vroeë en veral middeladolessensie van kritieke belang is vir 'n positiewe proses van identiteitsontwikkeling - alhoewel identiteitsverwerwing in verskeie domeine nie voor laatadolessensie/vroeë volwassenheid verwag sou word nie.

4.4.2 RELEVANTE VERANDERLIKES

In aansluiting by die doelstellings en hipoteses soos in 4.2 gestel, is nedersetting, geslag en ouderdom as relevante veranderlikes in die ondersoek ingesluit.

4.4.2.1 Nedersetting

Die indeling in stedelike, semi-stedelike en plattelandse gebiede is gebaseer op die indeling van die Wesgro-verslag (1991: 19, tabel 2.1B). Dié verslag deel die Wes-Kaap soos volg in:

- (a) Die metropolitaanse kern, insluitend die landdrosdistrikte Kaapstad, Goodwood, Bellville, Wynberg en Simonstad;
- (b) Die metropolitaanse randgebied, insluitend Somerset-Wes/Strand, Stellenbosch, Kuilsrivier, Paarl en Wellington; en
- (c) Die perifêre gebiede, wat onder andere Malmesbury, Vredenburg, Ceres, Montagu, Caledon en Swellendam insluit.

Die beperking van die ondersoekgroep tot die Suidwes-Kaap het meegebring dat kleiner plattelandse skole van die ondersoek uitgesluit is. Die verste skool wat in die ondersoekgroep ingesluit is, is sowat 100km vanaf Kaapstad.

Die insluiting van nedersettingsgebied as veranderlike is gegrond op die hipotese dat die graad van blootstelling aan verskillende beroepe, sosialiseringseleenthede, waardes, kerke en godsdienste 'n invloed op identiteitsontwikkeling kan hê.

4.4.2.2 Geslag

Daar is vroeër in die literatuuroorsig gewys op moontlike verskille wat in die proses van identiteitsontwikkeling by manlike en vroulike adolessente bestaan. Daarom is geslag in hierdie ondersoek as 'n veranderlike ingesluit.

Ter wille van die praktiese hanteerbaarheid van die ondersoek is

slegs ko-edskole met 'n redelik gelyke verdeling van seuns en meisies in die ondersoek ingesluit. 'n Verdere oorweging was die feit dat die aard van die skoolsamestelling, naamlik ko-ed- of enkelgeslagskole 'n invloed op identiteitsontwikkeling kan hê. Met die uitsluiting van enkelgeslagskole is dié faktor uitgeskakel.

4.4.2.3 Ouderdom

Aangesien toename in ouderdom 'n positiewe verband met identiteitsontwikkeling toon, is dit belangrik geag dat verskillende ouderdomsfases in die ondersoek sal figureer.

Daar is besluit om slegs st. 7- en st. 10-leerlinge in te sluit, en wel om die volgende redes:

- (a) Die insluiting van alle sekondêre standerdgroepe sou (veral in die geval van die onderhoud) tot baie klein selle aanleiding gee, wat statistiese intervergelykings minder geldig en selfs onmoontlik sou maak.
- (b) Leerlinge in st. 7 en in st. 10 is voldoende verteenwoordigend van die betrokke ontwikkelingsfases, naamlik vroeë en middeladolessensie. Die driejaarspektrum is wyd genoeg geag om sinvolle vergelyking moontlik te maak en moontlike verskille uit te wys. Verder figureer identiteitsontwikkeling nie beduidend as ontwikkelingstaak voor adolessensie nie, en daarom is leerlinge in st. 7 as jongste groep gekies.
- (c) Leerlinge in st. 7 en in st. 10 bevind hulle ontwikkelingspsigologies in besonder belangrike fases. St. 7-leerlinge bevind hulle aan die vooraand van die senior-sekondêreskoolfase, terwyl skoolverlating vir st. 10-leerlinge voor die deur is. Dit gaan gepaard met ingrypende veranderinge op verskeie terreine, onder andere ten opsigte van opleidingsinstansie, toetrede tot die beroepslewe, sosiale milieu en verwagtinge en eise ten opsigte van

selfstandigheid en verantwoordelikheid.

4.4.2.4 Ander veranderlikes

Faktore soos taal, etnisiteit, sosio-kulturele en sosio-ekonomiese faktore is nie in hierdie projek ondersoek nie. Slegs Afrikaanssprekende adolessente is ingesluit. Verder is slegs skole onder beheer van die Kaaplandse Onderwysdepartement (Administrasie: Volksraad) ingesluit, en die persentasie nie-blanke leerlinge wat wel in die ondersoekgroep ingesluit is, was (in 1991) onbeduidend klein. Feitlik al die betrokke leerlinge verteenwoordig 'n middel- en hoër middelklas sosio-kulturele en sosio-ekonomiese omgewing.

4.4.3 DIE BEPALING VAN DIE ONDERSOEKGROEP (STEEKPROEF)

Na oorweging van praktiese faktore (veral ten opsigte van die voer van die onderhoude) is daar besluit om 'n bundelsteekproef van ses skole se st. 7- en st. 10-leerlinge in die ondersoekgroep op te neem. Die ses skole is saamgestel uit twee stedelike skole, twee semi-stedelike skole en twee plattelandse skole.

Aangesien die Kaaplandse Onderwysdepartement oorweging moes skenk aan die frekwensie waarteen individuele skole met navorsingsprojekte belas word, is enkele skole geëlimineer voordat die gestratifiseerde bundelsteekproef getref is. Al die st. 7- en st. 10-leerlinge van die ses betrokke skole het al drie vraelyste voltooi. Na hierdie groep leerlinge word as Ondersoekgroep A verwys.

Die getalsverspreiding van Ondersoekgroep A word in Tabel 1 weergegee.

TABEL 1
ONDERSOEKGROEP A
 (Samestelling per nedersettingsgebied, geslag en standerd)

GESLAG	MANLIK			VROULIK			TOTAAL		
	7	10	Tot.	7	10	Tot.	7	10	Tot.
Stedelik (2 skole)	102	98	200	111	89	200	213	187	400
Semi-stedelik (2 skole)	100	86	186	123	111	234	223	197	420
Platteland (2 skole)	74	73	147	95	90	185	169	163	332
Totaal	276	257	533	329	290	619	605	547	1152

Die ouderdomsverspreiding van ondergroep A is bereken ten opsigte van dié respondente (N = 1072) wat die AISV volledig voltooi het (vergelyk tabel 4). Die ouderdomsverspreiding van die st. 7- en die st. 10-groep word afsonderlik in tabel 2 uiteengesit.

TABEL 2
OUERDOMSVERSPREIDING PER STANDERD

STANDERD 7		STANDERD 10
556 6,6 maande	N s.a.	516 7,3 maande
15:7 15:3 15:0 14:8 14:3	P90 P75 P50 P25 P10	18:6 18:2 17:11 17:6 17:4

Met die oog op die onderhoud is daar in oorleg met die

statistiese konsultant besluit om minstens 80 leerlinge uit bostaande 1152 te trek. Ten einde gelyke verteenwoordiging van die ses skole te verseker is 'n gestratifiseerde steekproef van 96 leerlinge (16 per skool) saamgestel. Dié groep (Ondersoekgroep B) is so saamgestel dat daar ook gelyke verteenwoordiging van die betrokke nedersettingsgebiede, geslagte en standerds is.

Ondersoekgroep B, 'n gestratifiseerde steekproef, is aan die hand van die tabelle vir ewekansige steekproefsyfers (Bayer, 1968: 480-481, soos gepubliseer in De Wet, Monteith, Venter & Steyn, 1981) saamgestel. Dié steekproef word in Tabel 3 weergegee.

TABEL 3
ONDERSOEKGROEP B

(Samestelling per nedersettingsgebied, geslag en standerd)

GESLAG	MANLIK			VROULIK			TOTAAL		
	7	10	Tot.	7	10	Tot.	7	10	Tot.
Stedelik: Skool 1	4	4	8	4	4	8	8	8	16
Skool 2	4	4	8	4	4	8	8	8	16
Semi-stedelik: Skool 1	4	4	8	4	4	8	8	8	16
Skool 2	4	4	8	4	4	8	8	8	16
Platteland: Skool 1	4	4	8	4	4	8	8	8	16
Skool 2	4	4	8	4	4	8	8	8	16
Totaal	24	24	48	24	24	48	48	48	96

4.5 ONDERSOEKPROSEDURE

Nadat toestemming van die Kaaplandse Onderwysdepartement vir die ondersoek verkry is en die betrokke skole in oorleg met die KOD geïdentifiseer is, is die betrokke skoolhoofde persoonlik en/of telefonies genader. Die toestemmingsbrief van die KOD, die

vraelyste en die onderhoudskedule is aan hulle voorgelê. Al ses skoolhoofde het hul toestemming en samewerking verleen.

Weens praktiese oorwegings (byvoorbeeld lang afstande na sommige van die skole) en veral in die lig van die normale skoolprogramme was dit nie vir die ondersoeker moontlik om die vraelyste persoonlik af te neem nie. Dit is deur leerkragte in die betrokke skole gedoen.

Dit word nie as 'n wesenlike probleem beskou nie, aangesien die prosedure vir die voltooiing van die vraelyste baie eenvoudig is. Die instruksies is ook eenvoudig, duidelik en selfverklarend. In die geval van al drie vraelyste is die instruksies so opgestel dat addisionele instruksies deur die afnemer nie nodig is nie. Ten einde die grootste mate van eenvormigheid te verkry is al die afnemers nogtans van instruksies voorsien ten opsigte van die doel van die ondersoek soos dit aan die respondente gestel kon word, 'n motivering vir die voltooiing van die vraelyste en in watter mate afnemers vrae kon beantwoord indien enige sou opduik.

Ten einde vertroulikheid te verseker is elke stel vraelyste van 'n respondentnommer op 'n meegaande kaartjie voorsien. Elke respondent moes dié nommer op elke vraelys aanbring, en dit is later gekontroleer.

Die totale tydsduur benodig vir die voltooiing van die drie vraelyste was 30 tot 40 minute. Slegs vraelyste wat volledig voltooi is, is vir verdere verwerking aanvaar. Die AISV is deur 1072 respondente volledig voltooi, en die DISI deur 1071 respondente.

Weens 'n gebrek aan tyd (as gevolg van korter lesure) kon slegs 930 leerlinge die derde vraelys, wat oor die belangrikheid van domeine gaan, volledig voltooi.

Die samestelling van die groepe respondente wat die onderskeie vraelyste volledig voltooi het, word in tabelle 4, 5 en 6

weergegee.

TABEL 4
ACKERMANN IDENTITEITSTATUSVRAELYS
 (Respondente per nedersettingsgebied, geslag en standerd)

GESLAG	MANLIK			VROULIK			TOTAAL		
	7	10	Tot.	7	10	Tot.	7	10	Tot.
Stedelik	90	90	180	100	80	180	190	170	360
Semi-stedelik	90	81	171	114	102	216	204	183	387
Platteland	71	73	144	91	90	181	162	163	325
Totaal	251	244	495	305	272	577	556	516	1072

TABEL 5
DELLAS IDENTITY STATUS INVENTORY
 (Respondente per nedersettingsgebied, geslag en standerd)

GESLAG	MANLIK			VROULIK			TOTAAL		
	7	10	Tot.	7	10	Tot.	7	10	Tot.
Stedelik	89	90	179	100	80	180	189	170	359
Semi-stedelik	90	81	171	114	102	216	204	183	387
Platteland	71	73	144	91	90	181	162	163	325
Totaal	250	244	494	305	272	577	555	516	1071

TABEL 6
DOMEINE-VRAELYS
 (Respondente per nedersettingsgebied, geslag en standerd)

GESLAG	MANLIK			VROULIK			TOTAAL		
	7	10	Tot.	7	10	Tot.	7	10	Tot.
Stedelik	63	83	146	74	76	150	137	159	296
Semi-stedelik	88	80	168	114	101	215	202	181	383
Platteland	47	58	105	61	85	146	108	143	251
Totaal	198	221	419	249	262	511	447	483	930

Onderzoekgroep B, dit wil sê die leerlinge wat ook die onderhoud sou voer, is voor die afneem van die vraelyste getrek. Dit was nodig dat hulle vooraf geïdentifiseer moes word, want elke onderhoud moes later met die betrokke respondent se vraelyste gekoppel word. Die afnemers van die vraelyste is derhalwe versoek om die name en nommers van dié respondente ten tyde van die voltooiing van die vraelyste aan te teken.

Met die oog op die onderhoude is persoonlike afsprake met dié 96 leerlinge gereël, en die onderhoude is normaalweg na skoolure gevoer.

Die instruksies vir die voer van die onderhoud is streng nagekom, wat onder andere beteken het dat die (manlike) onderzoeker persoonlik die onderhoude met die seuns gevoer het, en 'n vroulike medewerker dié met die meisies (Grotevant & Cooper, 1981).

Die onderhoude is op klankkassette opgeneem vir latere kodering. Ter wille van vertroulikheid is slegs die respondentnommers (en geen name nie) op band geplaas. Die respondente is verder verseker van die absolute vertroulike hantering van die

onderhoude en van die feit dat slegs die twee onderhoudvoerders later na die bande sou luister met die oog op die kodering daarvan.

Aangesien sewe van die 96 respondente in Onderzoekgroep B nie hul afsprake vir die onderhoud kon nakom nie, is onderhoude met 89 respondente gevoer. Die samestelling van dié groep word in Tabel 7 uiteengesit.

TABEL 7

IDENTITEITSTATUSONDERHOUD (GROTEVANT & COOPER)

(Respondente per nedersettingsgebied, geslag en standerd)

GESLAG	MANLIK			VROULIK			TOTAAL		
	7	10	Tot.	7	10	Tot.	7	10	Tot.
Stedelik	5	8	13	7	8	15	12	16	28
Semi-stedelik	8	8	16	8	8	16	16	16	32
Platteland	8	6	14	8	7	15	16	13	29
Totaal	21	22	43	23	23	46	44	45	89

Die kodering van die onderhoude is streng volgens die instruksies gedoen (Grotevant & Cooper, 1981). Dit impliseer dat alle onderhoude onafhanklik deur beide onderhoudvoerders gekodeer is.

Na deeglike bestudering van die afneem- en koderingsinstruksies is 'n aantal onderhoude vooraf met adolessente buite die ondersoekgroep gevoer en onafhanklik deur die twee onderhoudvoerders gekodeer. Die koderingskedule en verskille in kodering is bespreek en uitgeklaar ten einde die grootste moontlike graad van geldigheid en ooreenstemming tussen die twee kodeerders te verseker.

Nadat die onderhoude gevoer en gekodeer is, is koderingsverskille

deur bespreking opgelos, en uiteindelik kon alle onderhoude deur konsensusbesluit gekodeer word.

In 'n ondersoek soos hierdie is dit verkieslik dat alle fasette van die ondersoek (die vraelyste en die onderhoude) binne 'n kort periode afgehandel word. Dit skakel die invloed van ontwikkeling by individuele respondente tydens die ondersoek uit. Weens die omvang van die ondersoek (veral ten opsigte van die tyd wat die onderhoude in beslag geneem het), fisiese afstande en praktiese skoolomstandighede (byvoorbeeld eksamens en 'n skoolvakansie) was dit egter nie moontlik nie. Alhoewel die ondersoek by elkeen van die afsonderlike skole normaalweg binne 'n relatief kort tyd afgehandel kon word (in een geval binne drie dae), het die hele ondersoek oor 'n periode van byna vyf maande gestrek (April tot Augustus 1991). Dit kan as 'n swakheid van die ondersoek beskou word.

4.6 RESULTATE

4.6.1 INLEIDING

Aangesien die ontleding van die ondersoekdata gebaseer is op die kruistabuleri g van kwalitatiewe data, is die Chi-kwadraattoets die enigste geskikte statistiese tegniek.

Die resultate van die drie instrumente waarmee identiteitstatus gemeet is, word eers afsonderlik weergegee en bespreek. Daarna word 'n vergelykende ontleding van die resultate van die drie instrumente en 'n evaluering van die AISV geloen. Die respondente se eksplorاسie van domeine (vraelys 3) kom saam met die geldigheidsevaluering van die AISV aan die orde.

4.6.2 DIE ACKERMANN IDENTITEITSTATUSVRAELYS (AISV)

4.6.2.1 Beroepsidentiteit4.6.2.1.1 Totale onderoekgroep

Die identiteitstatusverspreiding van die totale onderoekgroep word in tabel 8 weergegee.

TABEL 8
AISV - BEROEP
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING: TOTALE ONDEROEGGROEP

	VERWER- WING	SLUITING	MORATO- RIUM	DIFFUSIE	ONKLASSI- FISEER- BAAR	TOTAAL
N	235	20	468	23	326	1072
%	22	2	44	2	30	100

Uit tabel 8 blyk dat die grootste persentasie respondente, naamlik 44% , in moratorium verkeer. Dié bevinding stem ooreen met die teoretiese verwagting dat die meeste sekondêreskoolleerlinge met aktiewe beroepseksplorاسie besig sal wees, maar nog nie 'n finale besluit geneem het nie.

In die lig van die teoretiese uitgangspunt dat identiteitsverwerwing nie voor laatadolessensie verwag kan word nie, kan die 22% in die verwerwingstatus as besonder hoog beskou word. Daar moet egter in gedagte gehou word dat dié teorie op globale identiteit gerig is, en nie op spesifieke domeine nie. Beroepsidentiteit is 'n domein van identiteitsontwikkeling wat normaalweg tydens adolessensie bewustelik en prominent na vore kom. Dit is ook die een domein waarin die adolessent reeds gedurende die skooljare relatief permanente besluite moet neem. In skole se voorligtingsprogramme word daar dan ook prominente aandag aan loopbaanoriëntering gegee. Die feit dat 48% van die

ondersoekgroep in st. 10 is (vgl. tabel 4) speel waarskynlik 'n beduidende rol in hierdie bevinding.

Die klein persentasie respondente in identiteitsluiting (2%) dui daarop dat min respondente vroeë beroepsbesluite neem sonder dat hulle aktiewe eksplorاسie gedoen het. Die onderhoude het hierdie tendens bevestig, want daaruit het dit duidelik geblyk dat feitlik al die respondente se ouers hulle 'n groot mate van beroepskeusevryheid toelaat en dat hulle nie druk tot spesifieke beroepsrigtings ervaar nie.

Die klein persentasie diffusies (2%) moet waarskynlik in samehang met die relatief groot persentasie onklassifiseerbare respondente (30%) geïnterpreteer word. Onklassifiseerbaarheid beteken dat respondente nie 'n konsekwente posisie ingeneem het nie, maar teenstrydige stellings as "waar" (of as "onwaar") aangedui het. Dit kan dui op identiteitsonsekerheid. Die gevolgtrekking kan dus gemaak word dat 'n groot persentasie van die onklassifiseerbare respondente in werklikheid in identiteitsdiffusie verkeer.

'n Nadere responsanalise van die onklassifiseerbare respondente toon egter dat dié hipotese nie sonder meer gehandhaaf kan word nie.

Van die 326 onklassifiseerbare respondente toon 118 (36%) wel duidelik botsende response, byvoorbeeld "waar" op item 3 en "onwaar" op item 7, asook "onwaar" op items 1,2 en 3. Dit kan dui op 'n volslae identiteitsonsekerheid en die afwesigheid van enige poging tot identiteitsverwerping, dit wil sê diffusie. Dit is ook moontlik dat 'n persentasie van dié respondente nie die vraelys met die nodige erns voltooi het nie, en dat dié response as ongeldig beskou behoort te word.

'n Ander perspektief moet egter nie buite rekening gelaat word nie. Teenstrydige response en die tekens van verskillende identiteitstatusse wat daarmee gepaard gaan, dui nie noodwendig op diffusie of responsongeldigheid nie. Sodanige responspatrone kan impliseer dat die betrokke respondente (met of sonder

voorafgaande eksplorاسie) òf voorlopige besluite neem en dan later verdere eksplorاسie doen òf eers later begin eksplorieer. In sulke gevalle is 'n "vermenging" van tekens van verskillende identiteitstatusse heel moontlik.

Die responsanalise toon dat die meeste onklassifiseerbare respondente waarskynlik nie in identiteitsdiffusie behoort te val nie. Benewens bogemelde word ander tendense ook in hul responsprofile waargeneem. Van die 326 betrokke respondente gee 157 (48%) blyke van identiteitsmoratorium. In hierdie groep kan die volgende drie subgroepe onderskei word:

- (a) Van die 157 respondente kwalifiseer 54 (34%) se response op die drie kernitems (1,3 en 7) vir klassifikاسie in die moratoriumstatus, maar die twee vereiste addisionele items ontbreek.
- (b) Twee-en-negentig (59%) van die respondente kwalifiseer nie vir moratorium nie aangesien hulle item 7 as "onwaar" stel. Hulle dui egter item 6 ('n addisionele item) as "waar" aan. Dit beteken dat hulle wel in die verlede eksplorاسie gedoen het, maar nie tans met aktiewe eksplorاسie besig is nie. Hierdie respondente het dus reeds 'n fase van eksplorاسie deurloop, maar hulle moet nog 'n finale verbintenis aangaan. Die vraag is of hul moratoriumstatus nie net so geldig sou wees soos dié van die respondente wat tans nog eksplorieer nie.
- (c) Die oorblywende 11 (7%) onklassifiseerbare respondente wat op moratorium dui, is nie in moratorium geklassifiseer nie omdat hulle by item 1 aangedui het dat hulle reeds 'n finale besluit geneem het. Dit kan in werklikheid dui op 'n "voorlopige" verbintenis, aangesien hul verdere response op moratoriumklassifikاسie dui.

Van die oorblywende 51 (16%) onklassifiseerbare respondente (wat nie op moratorium of diffusie dui nie) kwalifiseer 25 byna vir identiteitsverwerwing en 26 byna vir identiteitsluiting. Eersgenoemde is skynbaar baie na aan 'n finale verbintenis, maar hul response dui daarop dat die eksplorاسieproses nog nie volledig afgehandel is nie. Laasgenoemde groep se response dui

sterk op sluiting, maar dit gaan tog gepaard met tekens van eksplorasië.

Uit die responsanalise van die onklassifiseerbare respondente blyk dit dus dat meer as die helfte van hulle waarskynlik in identiteitsmoratorium verkeer.

Die tendense in die onklassifiseerbare respondente se responsprofile kan soos volg saamgevat word:

Moontlike status

1. Diffusie / ongeldige response / vermenging
2. Moratorium
  - Kernitems, maar nie addisioneles nie
  - Eksplorasië in verlede, maar nie tans nie
  - "Voorlopige" verbintenis
3. Verwerwing - in werklikheid moratorium ?
4. Sluiting - tog tekens van eksplorasië

(34%)
(59%)
(7%)

n	%
118	36
157	48
25	8
26	8
326	100

4.6.2.1.2 Volgens geslag

Die verspreiding van beroepsidentiteitstatus in terme van geslag word in tabel 9 uiteengesit.

TABEL 9
AISV - BEROEP
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER GESLAG

	IDENTITEITSTATUS														
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Onklas-sifieerbaar		Totaal				
Geslag	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%			
Manlik	115	23	7	1	216	44	12	2	145	29	495	100			
Vroulik	120	21	13	3	252	44	11	2	181	31	577	100			
Totaal	235	22	20	2	468	44	23	2	326	30	1072	100			
Chi-kwadraatwaarde: 2,436												GV: 4		P: 0,656	

Chi-kwadraatberekeninge toon dat daar geen betekenisvolle verskille tussen seuns en meisies voorkom ten opsigte van beroepsidentiteitstatus nie. Dit dui daarop dat beroepsidentiteit 'n ewe belangrike domein van identiteitsontwikkeling vir adolessente seuns en meisies is. Die tradisionele siening dat beroepsidentiteit van minder belang is vir die vroulike geslag, word dus nie deur hierdie bevinding ondersteun nie. Dit steun wel die hipotese dat heersende veranderinge ten opsigte van geslagsrolverwagtinge en 'n sterker beroepsgerigtheid by die vroulike geslag tradisionele verskille tussen die geslagte laat verklein en selfs uitskakel (vgl. 3.2.6 en 3.8.4).

4.6.2.1.3 Volgens skoolstander

Tabel 10 gee die verspreiding van beroepsidentiteitstatus in terme van skoolstander weer.

TABEL 10
AISV - BEROEP
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER STANDERD

	IDENTITEITSTATUS											
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Onklassifiseerbaar		Totaal	
Standerd	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
7	69	12	7	1	253	46	16	3	211	38	556	100
10	166	32	13	3	215	42	7	1	115	22	516	100
Totaal	235	22	20	2	468	44	23	2	326	30	1072	100
Chi-kwadraatwaarde: 75,328												
GV: 4												
P: < 0,001												

Die individuele bydraes van die onderskeie selle tot die chi-kwadraatwaarde is ondersoek. Dit toon hoogs betekenisvolle verskille tussen die twee standerdgroepe in die verwerwingstatus en in die onklassifiseerbare groep. Die verskille in die ander drie statusse is geeneen statisties betekenisvol nie.

Die standerdverskille in die vier identiteitstatusse en in die onklassifiseerbare groep kom almal in die verwagte rigting voor. Betekenisvol meer st. 10-leerlinge het reeds 'n eie beroepsidentiteit verwerf (32% teenoor 12% van die st. 7-leerlinge), terwyl meer st. 7- as st. 10-leerlinge nog met beroepseksploratie (moratorium) besig is.

Soos ook verwag, verkeer meer st. 7- as st. 10-leerlinge in diffusie. Hierdie verskil is nie statisties betekenisvol nie en die frekwensies in dié kategorie is relatief klein. Tog kan die standerdverskil daarop dui dat die betrokke standerdsewes nog nie aktief eksplorieer op die terrein van beroepsaangeleenthede nie. Nadere ondersoek van die onderskeiding tussen ontwikkelingsdiffusie en ware diffusie (aan die hand van items 14 tot 19) toon dat 25% (4 uit 16) van die standerdsewes wel ontwikkelingsdiffusie aandui, teenoor geeneen van die standerdtiens nie. Een van die sewe standerdtiens rapporteer ware diffusie, maar geeneen van die standerdsewes nie. Dit blyk dus dat die onderskeiding van ontwikkelings- en ware diffusie sinvol is, alhoewel dit nie statisties bevestig kan word nie vanweë die klein getalle in die diffusiestatus.

Die betekenisvol hoër voorkoms van onklassifiseerbaarheid in st. 7 (38% teenoor 22% in st. 10) steun die hipotese wat vroeër gestel is, naamlik dat 'n groot persentasie van dié respondente waarskynlik in diffusie en moratorium verkeer.

Die hoër voorkoms van identiteitsluiting by die st. 10-leerlinge hou waarskynlik ook verband met ouderdom en ervaringsgeleentheid. Teen st.7 word potensiele identiteitsluiting waarskynlik nog nie uitgewys nie, terwyl adolessente teen st. 10 reeds geleentheid gehad het tot verbintenis aan 'n beroep wat nie op effektiewe eksplorasië berus nie.

4.6.2.1.4 Volgens nedersettingsgebied

Beroepsidentiteitstatus word in tabel 11 in terme van die verskillende nedersettingsgebiede uiteengesit.

TABEL 11
AISV - BEROEP
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER NEDERSETTINGSGEBIED

	IDENTITEITSTATUS											
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Onklas-sifiseerbaar		Totaal	
Neder-settings-gebied	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Stedelik	68	19	9	3	178	49	7	2	98	27	360	100
Semi-stedelik	78	20	5	1	175	45	13	3	116	30	387	100
Platteland	89	27	6	2	115	35	3	1	112	34	325	100
Totaal	235	22	20	2	468	44	23	2	326	30	1072	100
Chi-kwadraatwaarde: 23,988 GV: 8 P: < 0,005												

Statisties betekenisvolle verskille kom in die verwerwing- en moratoriumstatus voor, met meer identiteitsverwerwers en minder moratoria in plattelandse skole as in stedelike en semi-stedelike skole. Daar is geen betekenisvolle verskille tussen stedelike en semi-stedelike skole se respondente nie.

Daar kan aanvaar word dat die proses van beroepsidentiteitsontwikkeling in die geval van stedelike adolessente positief beïnvloed sal word deur hul blootstelling aan 'n groter verskeidenheid van beroepsalternatiewe, terwyl plattelandse adolessente minder sodanige blootstelling sal ervaar. Die bevindinge gee egter nie 'n duidelike beeld van die

verband tussen beroepsidentiteitsontwikkeling en nedersetting nie, want terwyl betekenisvol minder plattelandse leerlinge in moratorium verkeer, het meer van hulle reeds 'n eie beroepsidentiteit verwerf.

4.6.2.2 Godsdienstige identiteit

4.6.2.2.1 Totale ondergroep

In tabel 12 word die verspreiding van identiteitstatusse vir die totale ondergroep weergegee.

TABEL 12
AISV - GODSDIENS
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING: TOTALE ONDERSGROEP

	VERWER- WING	SLUITING	MORATO- RIUM	DIFFUSIE	ONKLASSI- FISEER- BAAR	TOTAAL
N	121	596	36	27	292	1072
%	11	56	3	3	27	100

Die feit dat meer as die helfte (56%) van die respondente hulle in identiteitsluiting bevind, moet gesien word in die lig van 'n sterk godsdienstige omgewing waar 'n hoë premie op die Christelike geloof en op lidmaatskap aan bepaalde kerke geplaas word. Dit gaan egter dikwels gepaard met relatief onbevraagtekende aanvaarding van 'n kerk en godsdienst, sonder werklike eksplorاسie van godsdienstige oortuigings, kerkleer en -belydenis.

Slegs 11% van die respondente het reeds 'n eie godsdienstige identiteit verwerf, alhoewel 'n baie groot persentasie van die st. 10-leerlinge - wat 48% van die ondergroep uitmaak - reeds belydenis van geloof afgelê het. Slegs 3% van die respondente is

besig met aktiewe godsdienstige eksplorasië (moratorium).

Soos in die geval van beroepsidentiteit moet die klein persentasies diffusies (3%) en moratoria (3%) waarskynlik geïnterpreteer word in die lig van die feit dat 27% van die respondente nie geklassifiseer kon word nie.

'n Ontleding van die onklassifiseerbare respondente (n = 292; 27% van die ondersoekgroep) toon die volgende tendense:

(a)	Identiteitsluiting	:	127 (44%)
(b)	Identiteitsdiffusie	:	71 (24%)
(c)	Identiteitsverwerping	:	61 (21%)
(d)	Identiteitsmoratorium	:	33 (11%)

Die respondente in (a) hierbo is nie as identiteitsluiters geklassifiseer nie omdat hulle, ten spyte van sterk aanduidings van sluiting, ook response gee wat op pogings tot eksplorasië dui - hetsy tans of in die verlede. Dit gaan dus oor adolessente wie se neiging tot godsdienstige identiteitsluiting gepaard gaan met relatief oppervlakkige eksplorasië.

Groep (b) is nie as diffusies geklassifiseer nie omdat hulle wel tekens van eksplorasië en/of verbintenis gee. Hul response dui egter oorheersend op onsekerheid. Sommige van hulle (waarskynlik veral standerdsewes) kan egter in 'n vroeë fase van moratorium verkeer, of hulle ervaar elemente van verskillende identiteitstatusse. Dit is veral te wagte by adolessente wat in 'n sterk godsdienstige milieu grootword waar hulle op 'n vroeë ouderdom met bepaalde godsdienstige sienswyses kennis maak.

Die meeste van die skynbare identiteitsverwerwers (groep c) gee die drie kernresponse vir dié status, maar nie die twee vereiste addisionele items nie. Dit dui op 'n gebrek aan diepte-eksplorasië, wat impliseer dat dié respondente tot identiteitsluiting neig.

Die respondente in groep (d) is nie as moratoria geklassifiseer nie omdat hul response nie op die nodige eksplorasiediepte dui

nie. 'n Gedeelte van hierdie respondente dui aan dat hulle in die verlede verkenning gedoen het, maar nie tans nie. Dit kan beteken dat hulle nog 'n finale besluit moet neem en dus baie naby die verwerwing van 'n eie identiteit is.

4.6.2.2.2 Volgens geslag

Die verspreiding van godsdienstige identiteitstatus word in terme van geslag in tabel 13 uiteengesit.

TABEL 13
AISV - GODSDIENS
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER GESLAG

	IDENTITEITSTATUS											
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Onklas-sifiseerbaar		Totaal	
Geslag	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Manlik	58	12	262	53	21	4	18	4	136	27	495	100
Vroulik	63	11	334	58	15	3	9	2	156	27	577	100
Totaal	121	11	596	56	36	3	27	3	292	27	1072	100
Chi-kwadraatwaarde: 8,049												
				GV: 4				P: 0,09				

Volgens chi-kwadraatberekeninge is daar geen betekenisvolle geslagsverskille ten opsigte van enige identiteitstatus nie. Die hipotese dat die vroulike geslag 'n sterker godsdienstige oriëntasie toon, word dus nie ondersteun nie.

4.6.2.2.3 Volgens skoolstanderd

Tabel 14 gee die uiteensetting van godsdienstige identiteitstatusverspreiding in terme van skoolstanderd.

TABEL 14
AISV - GODSDIENS
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER STANDERD

	IDENTITEITSTATUS											
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Onklassifiseerbaar		Totaal	
Standaard	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
7	61	11	296	53	21	4	11	2	167	30	556	100
10	60	12	300	58	15	3	16	3	125	24	516	100
Totaal	121	11	596	56	36	3	27	3	292	27	1072	100
Chi-kwadraatwaarde: 6,519 GV: 4 P: 0,164												

In teenstelling met die verwagte tendense is daar geen betekenisvolle verskille tussen leerlinge in st. 7 en st. 10 ten opsigte van enige identiteitstatus nie. Dit is waarskynlik in 'n groot mate die gevolg van dié adollesente se geneigdheid tot vroeë godsdienstige identiteitsluiting. Dit bring mee dat daar nie 'n duidelike ontwikkelingspatroon (soos byvoorbeeld in die geval van beroepsidentiteit) na vore kom nie. Die relatief groot groep onklassifiseerbare respondente dra moontlik ook by tot die afwesigheid van verskille tussen die leerlinge in st. 7 en st. 10.

4.6.2.2.4 Volgens nedersettingsgebied

Tabel 15 gee 'n uiteensetting van die verspreiding van identiteitstatusse in terme van die verskillende nedersettingsgebiede.

TABEL 15
AISV - GODSDIENS
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER NEDERSETTINGSGEBIED

	IDENTITEITSTATUS											
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Onklassesbaar		Totaal	
Nedersettingsgebied	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Stedelik	48	13	197	55	9	3	8	2	98	27	360	100
Semi-stedelik	42	11	219	57	15	4	9	2	102	26	387	100
Platteland	31	10	180	55	12	4	10	3	92	28	325	100
Totaal	121	11	596	56	36	3	27	3	292	27	1072	100
Chi-kwadraatwaarde: 4,44												
GV: 8												
P: 0,815												

Daar is geen betekenisvolle verskille tussen leerlinge in stedelike, semi-stedelike en plattelandse skole nie. Nedersetting speel dus nie 'n rol in adolessente se godsdienstige identiteitstatus nie, en kan as 'n veranderlike buite rekening gelaat word.

4.6.2.3 Vriendskappe

4.6.2.3.1 Totale ondersoekgroep

Die verspreiding van die identiteitstatusse van die totale ondersoekgroep word in tabel 16 uiteengesit.

TABEL 16
AISV - VRIENDSKAPPE
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING: TOTALE ONDERSOEGROEP

	VERWER- WING	SLUITING	MORATO- RIUM	DIFFUSIE	ONKLASSI- FISEER- BAAR	TOTAAL
N	529	20	39	11	473	1072
%	49	2	4	1	44	100

Feitlik die helfte van die respondente (49%) is in die verwerwingstatus. 'n Beduidende groep (44%) kon nie geklassifiseer word nie, en 'n totaal van slegs 7% van die respondente is in die sluiting-, moratorium- en diffusiestatusse.

Die persentasie respondente in die verwerwingstatus is bo verwagting hoog, en gevolglik sou daar verwag word dat dit gegaard sal gaan met 'n relatief hoë persentasie respondente in moratorium. Dit is egter nie die geval nie. Alhoewel 'n groot persentasie van die onklassifiseerbare respondente waarskynlik eerder in diffusie of in moratorium behoort te val, is die persentasie onklassifiseerbare onaanvaarbaar hoog.

'n Ontleding van die onklassifiseerbare respondente (n = 473) het tot die volgende groepering gelei:

- (a) Sterk botsende response : 85 (18%)
- (b) Identiteitsverwerwing : 120 (25%)
- (c) Moratorium/Verwerwing : 117 (25%)
- (d) Identiteitsmoratorium : 16 (3%)
- (e) Identiteitsluiting : 135 (29%)

Onklassifiseerbaarheid op die AISV impliseer noodwendig in 'n mindere of meerdere mate teenstrydige response. Sterk botsende response kom by 85 respondente (18% van die onklassifiseerbares) voor (groep (a)). Soos in die geval van beroepsidentiteit (vgl. 4.6.2.1.1) kan dié responspatrone waarskynlik op een van drie wyses geïnterpreteer word:

- Dié respondente verkeer in identiteitsdiffusie.
- Die response is ongeldig.
- Wisselende pogings tot eksplorاسie en verbintenis kom voor, met die gevolg dat 'n kombinasie van tekens van identiteitsluiting, -verwerwing, -moratorium en -diffusie in die response figureer.

By meer as 80% van die onklassifiseerbare respondente (groepe b-e) kom daar egter meer spesifieke en meer simplistiese responspatrone na vore as by groep (a) soos hierbo bespreek.

Groep (b): 120 (25%) van die onklassifiseerbare respondente se responspatrone dui op identiteitsverwerwing, maar die nodige bevestiging van diepgaande eksplorاسie vooraf ontbreek. Sommige van hierdie respondente se response dui sterk op identiteitsluiting.

'n Verdere 117 (25%) se response toon 'n kombinasie van tekens van identiteitsmoratorium en -verwerwing (groep (c)). Dit dui op pogings tot verbintenis terwyl die eksplorاسieproses nog aan die gang is.

Groep (d) verteenwoordig 16 respondente (3% van die onklassifiseerbare adolessente) wie se response sterk dui op die moratoriumfase, maar daar is nie genoegsame response wat diepgaande eksplorاسie bevestig nie.

Die 135 respondente (29%) in groep (e) se responspatrone dui op identiteitsluiting. Hier word twee subgroepe onderskei. Nege-en-negentig (73% van groep (e)) gee die kernresponse vir identiteitsluiting, maar dié status word nie genoegsaam deur

addisionele response bevestig nie. Die ander 36 (27%) se responspatrone dui ook sterk op sluiting, maar dit gaan gepaard met tekens van aktiewe eksplorاسie.

In vergelyking met beroep en godsdiens toon die domein van vriendskappe duidelik 'n groter persentasie onklassifiseerbaarheid en 'n algemene gebrek aan diepte-eksplorاسie. Dit dui daarop dat identiteitsontwikkeling in die vriendskappe-domein 'n minder bewuste en 'n veel meer "toevallige" proses is. Vriendskappe ontstaan as't ware outomaties sedert die vroeë kinderjare en vereis nie noodwendig dieselfde graad van spesifieke keuses en voorbereiding wat beroepsidentiteit byvoorbeeld vereis nie. Vriendskappe dra ook nie die relatiewe finaliteit van 'n beroepskeuse nie. Verder geskied identiteitsontwikkeling ten opsigte van vriendskappe - anders as beroepsidentiteit - juis via die sluiting en verbreking van vriendskappe. Die hoë voorkoms van 'n herhalende opeenvolging van eksplorاسie en verbintenis en die kombinering van tekens van verskillende identiteitstatusse moet waarskynlik in die lig van voorafgaande gesien word.

4.6.2.3.2 Volgens geslag

Tabel 17 gee 'n uiteensetting van die verspreiding van identiteitstatusse ten opsigte van vriendskapsluiting by seuns en meisies.

TABEL 17
AISV - VRIENDSKAPPE
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER GESLAG

	IDENTITEITSTATUS														
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Onklas-sifiseerbaar		Totaal				
Geslag	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%			
Manlik	236	48	8	2	17	3	6	1	228	46	495	100			
Vroulik	293	51	12	2	22	4	5	1	245	42	577	100			
Totaal	529	49	20	2	39	4	11	1	473	44	1072	100			
Chi-kwadraatwaarde: 2,024												GV: 4		P: 0,731	

Daar is geen betekenisvolle verskille tussen die twee geslagte op die gebied van identiteitstatus ten opsigte van vriendskappe nie. Die hipotese dat interpersoonlike verhoudinge 'n belangriker rol in vroulike identiteitsontwikkeling speel en vroeër as by die manlike geslag na vore kom, word nie deur hierdie bevinding ondersteun nie.

4.6.2.3.3 Volgens skoolstander

Die verspreiding van identiteitstatusse word in tabel 18 in terme van skoolstander weergegee.

TABEL 18
AISV - VRIENDSKAPPE
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER STANDERD

	IDENTITEITSTATUS											
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Onklassifiseerbaar		Totaal	
Standerd	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
7	249	45	11	2	27	5	5	1	264	47	556	100
10	280	54	9	2	12	2	6	1	209	41	516	100
Totaal	529	49	20	2	39	4	11	1	473	44	1072	100
Chi-kwadraatwaarde: 12,797 GV: 4 P: 0,012												

Die grootste bydraes tot die verskille tussen die st. 7- en die st. 10-respondente kom in die verwerwing-, moratorium- en onklassifiseerbare status voor. Die verskil in al drie gevalle is soos verwag kan word. Meer standerdtiens het reeds 'n eie identiteit verwerf, terwyl meer standerdsewes in moratorium verkeer en nog eksplorieer ten opsigte van vriendskapsverhoudinge. Die groter persentasie onklassifiseerbare standerdsewes dui waarskynlik op meer identiteitsonsekerheid by hulle.

4.6.2.3.4 Volgens nedersettingsgebied

Tabel 19 gee die identiteitstatusverspreiding in terme van nedersettingsgebied weer.

TABEL 19
AISV - VRIENDSKAPPE
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER NEDERSETTINGSGEBIED

	IDENTITEITSTATUS											
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Onklas-sifi-seerbaar		Totaal	
Neder-settings-gebied	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Stedelik	177	49	5	1	17	5	3	1	158	44	360	100
Semi-stedelik	174	45	13	3	13	3	6	2	181	47	387	100
Platte-land	178	55	2	1	9	3	2	1	134	41	325	100
Totaal	529	49	20	2	39	4	11	1	473	44	1072	100
Chi-kwadraatwaarde: 16,093 GV: 8 P: 0,041												

Die grootste bydraes tot die beduidende Chi-kwadraatwaarde kom in die sluitingkolom voor. Die betrokke frekwensies is egter baie klein, en daar kan nie enige betekenisvolle gevolgtrekkings oor die rol van nedersettingsgebied gemaak word nie.

4.6.2.4 Uitgaan4.6.2.4.1 Totale ondergroep

Die verspreiding van die identiteitstatusse van die totale ondergroep word in tabel 20 uiteengesit.

TABEL 20
AISV - UITGAAN
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING: TOTALE ONDERSOEGGROEP

	VERWER- WING	SLUITING	MORATO- RIUM	DIFFUSIE	ONKLASSI- FISEER- BAAR	TOTAAL
N	353	46	69	41	563	1072
%	33	4	6	4	53	100

Dieselfde patroon as in die geval van vriendskappe kom hier voor in dié sin dat betekenisvol meer respondente in die verwerwingstatus (33%) en in die onklassifiseerbare groep (53%) as in die ander statusse val. Die respondente in die ander drie statusse (14% gesamentlik) is redelik eweredig versprei, met die meeste in moratorium.

Die persentasie onklassifiseerbare gevalle in hierdie domein is die hoogste van die vier betrokke domeine. Die ontleding van dié respondente se responspatrone dui op die volgende tendense:

(a) Duidelik botsende response	:	162 (29%)
(b) Sluiting & eksplorاسie	:	138 (24%)
(c) Sluiting sonder bevestiging	:	45 (8%)
(d) Verwerwing sonder bevestiging	:	93 (16%)
(e) Moratorium/verwering	:	82 (15%)
(f) Moratorium	:	38 (7%)
(g) Diffusie sonder bevestiging	:	5 (1%)

Die grootste enkele groep (groep (a)) kon nie geklassifiseer word

nie omdat hul response gelyktydig tekens van identiteitsverwerwing, -sluiting en -moratorium toon. Hierdie oënskynlike verwarring ten opsigte van identiteitstatusontwikkeling kan waarskynlik slegs by 'n klein persentasie as 'n aanduiding van diffusie beskou word. Dié responspatrone dui eerder daarop dat 'n mate van eksplorاسie reeds gedoen is en dat (voorlopige) besluite reeds geneem is, terwyl die eksplorاسieproses steeds aan die gang is.

Ander meer spesifieke patrone kom ook by die onklassifiseerbare respondente voor.

Die 138 respondente (24%) in groep (b) kon nie geklassifiseer word nie omdat hul response oorheersend op identiteitsluiting dui, alhoewel dit met tekens van eksplorاسie gepaard gaan. Hierdie groep toon dus 'n mate van ooreenkoms met groep (a), en dit is heel waarskynlik dat 'n groot persentasie van hulle nog deur 'n proses van aktiewe eksplorاسie tot identiteitsverwerwing sal ontwikkel.

'n Verdere 45 respondente (8% van die onklassifiseerbares) toon sterk tekens van identiteitsluiting (sonder enige tekens van eksplorاسie), maar daar was nie voldoende response om hulle in dié status te klassifiseer nie (Groep (c)).

Groep (d) verteenwoordig 93 respondente (16%) wie se response primêr dui op identiteitsverwerwing, maar die vereiste aantal addisionele response vir klassifikاسie in dié status het ontbreek. Hierdie respondente dui dus aan dat hulle wel in die uitgaan-domein eksploreer het en daarna tot besluite gekom het, maar hul response toon nie die nodige diepte van eksplorاسie nie. Sommige van hulle grens waarskynlik aan identiteitsluiting.

Die 82 respondente (15%) in groep (e) verkeer skynbaar tussen identiteitsmoratorium en -verwerwing. Sommige van hulle toon slegs oppervlakkige eksplorاسie, wat beteken dat hul posisie ook aan identiteitsluiting grens. 'n Groot persentasie van hulle het egter reeds diepgaande eksplorاسie gedoen, en hulle verkeer waarskynlik na aan die verwerwing van eie identiteit.

Die 38 respondente (7%) in groep (f) toon oorwegend tekens van moratorium. Ongeveer die helfte van hulle toon die primêre response vir klassifikasie in moratorium, maar hul eksplorاسie is (nog) redelik oppervlakkig. Die ander helfte van dié groep toon nog groot onsekerheid, maar daar is tekens van pogings tot eksplorاسie.

Groep (g) toon dat 'n baie klein persentasie van die onklassifiseerbare respondente in ware diffusie verkeer. Die aanvanklike hipotese dat die onklassifiseerbare respondente oorwegend in identiteitsdiffusie verkeer, is klaarblyklik nie aanvaarbaar nie.

In die lig van bostaande uiteensetting en in die lig van die feit dat die uitgaan-domein normaalweg later in die ontwikkelingsproses na vore kom as die ander drie onderhawige domeine, kan dit samevattend gestel word dat 'n baie groot persentasie van die onklassifiseerbare respondente in hierdie domein in werklikheid in identiteitsmoratorium verkeer, alhoewel (voorlopige) verbintenisse dikwels reeds aangegaan is. Ten tye van middeladolessensie verkeer hulle nog in 'n "wag-fase" waar aktiewe eksplorاسie nog nie plaasvind nie en/of finale besluite nog nie geneem en verbintenisse nog nie aangegaan is nie.

4.6.2.4.2 Volgens geslag

Tabel 21 gee die verspreiding van identiteitstatusse in terme van die twee geslagte weer.

TABEL 21
AISV - UITGAAN
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER GESLAG

	IDENTITEITSTATUS											
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Onklas-sifiseerbaar		Totaal	
Geslag	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Manlik	156	32	12	2	34	7	30	6	263	53	495	100
Vroulik	197	34	34	6	35	6	11	2	300	52	577	100
Totaal	353	33	46	4	69	6	41	4	563	53	1072	100
Chi-kwadraatwaarde: 20,382												
GV: 4												
P: 0,000												

Betekenisvolle geslagsverskille kom in die sluiting- en diffusiestatus voor. Betekenisvol meer meisies as seuns het hulle sonder werklike eksplorاسie in dié domein verbind, terwyl betekenisvol meer seuns as meisies in diffusie verkeer. Hierdie twee statusse verteenwoordig egter 'n relatief klein persentasie (gesamentlik slegs 8%) van die totale ondersoekgroep.

4.6.2.4.3 Volgens skoolstanderd

Tabel 22 gee die identiteitstatusverspreiding in terme van skoolstanderd weer.

TABEL 22
AISV - UITGAAN
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER STANDERD

Standerd	IDENTITEITSTATUS											
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Onklassifiseerbaar		Totaal	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
7	139	25	26	5	45	8	27	5	319	57	556	100
10	214	41	20	4	24	5	14	3	244	47	516	100
Totaal	353	33	46	4	69	6	41	4	563	53	1072	100
Chi-kwadraatwaarde: 35,779 GV: 4 P: 0,000												

Verreweg die grootste bydrae tot die betekenisvolle standerdverskille kom in die verwerwingstatus voor, waar Chi-kwadraatwaardes van 10,6 (by st. 7) en 11,4 (by st. 10) gevind word. Betekenisvol meer standerdtiens as standerdsewes bevind hulle in identiteitsverwerwing. Die ander groepe met die grootste verskille is dié in die moratoriumstatus en in die onklassifiseerbare groep, waar die voorkoms van standerdsewes in beide gevalle betekenisvol hoër is as dié van standerdtiens.

Die tendense is almal in die verwagte rigting, en toon dieselfde patroon as die standerdverskille by die vriendskapedomein (vgl. 4.6.2.3.3).

4.6.2.4.4 Volgens nedersettingsgebied

Die identiteitstatusverspreiding volgens nedersettingsgebied word in tabel 23 weergegee.

TABEL 23
AISV - UITGAAN
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER NEDERSETTINGSGEBIED

	IDENTITEITSTATUS											
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Onklas-sifi-seerbaar		Totaal	
Neder-settings-gebied	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Stedelik	125	35	13	4	25	7	14	4	183	51	360	100
Semi-stedelik	123	32	20	5	22	6	16	4	206	53	387	100
Platte-land	105	32	13	4	22	7	11	3	174	54	325	100
Totaal	353	33	46	4	69	6	41	4	563	53	1072	100
Chi-kwadraatwaarde: 2,791												
GV: 8												
P: 0,947												

Daar is geen betekenisvolle verskille tussen die respondente van stedelike, semi-stedelike en plattelandse gebiede ten opsigte van identiteitstatusontwikkeling in die uitgaan-domein nie.

4.6.2.5 Samevatting

Uit die resultate van die AISV kan die belangrikste bevindinge soos volg saamgevat word:

- (a) 'n Vergelyking van die onderskeie domeine by die totale ondersoekgroep toon duidelike verskille in identiteitstatusontwikkelingspatrone. In die geval van

beroepsidentiteit verkeer die grootste persentasie respondente in moratorium, ten opsigte van godsdiens toon die grootste persentasie identiteitsluiting, in die vriendskappe-domein het die grootste persentasie reeds 'n eie identiteit verwerf, en in die uitgaan-domein was die grootste persentasie van die respondente onklassifiseerbaar, met die tweede grootste groep in identiteitsverwerwing.

Hierdie bevinding bevestig die hipotese dat alle domeine van identiteitsontwikkeling nie op dieselfde tydstip ewe sterk op die voorgrond is nie en dat identiteitsverwerwing waarskynlik in sommige domeine 'n langamer proses en 'n meer prominente ontwikkelingstaak is as in ander domeine. Hierdeur word die noodsaaklikheid van die afsonderlike meting van identiteitstatus in afsonderlike domeine beklemtoon. Terselfdertyd word die bestaande bedenkinge oor die waarde van 'n globale identiteitstelling ondersteun.

In aansluiting by die voorafgaande moet daarop gewys word dat bogemelde verskille veral duidelik is tussen beroepsidentiteit, godsdienstige identiteit en die twee interpersoonlike domeine. Die verskille tussen vriendskappe en uitgaan is veel minder. In beide dié domeine is die oorgrote gesamentlike meerderheid van die respondente (vriendskappe 93% en uitgaan 86%) in die verwerwingstatus en onklassifiseerbaar, met relatief klein persentasies in die ander drie statusse.

- (b) Drie van die vier domeine toon geen betekenisvolle geslagsverskille in identiteitstatusontwikkeling nie. In die uitgaan-domein kom betekenisvolle verskille slegs ten opsigte van twee statusse voor, naamlik identiteitsluiting (met meer meisies) en identiteitsdiffusie (met meer seuns). Dié twee statusse verteenwoordig elkeen slegs 4% van die respondente. Hierdie bevinding dui dus op minimale geslagsverskille ten opsigte van beroepsidentiteitsontwikkeling, ideologiese identiteitsontwikkeling (soos verteenwoordig deur godsdiens) en interpersoonlike verhoudinge.

- (c) Soos verwag sou word, toon die AISV betekenisvolle verskille tussen die betrokke ouderdomsgroepe (soos verteenwoordig deur st. 7- en st. 10-leerlinge). Dié verskille kom ook deurgaans in die verwagte rigting voor. Meer standerdtiens verkeer byvoorbeeld in identiteitsverwerwing en meer standerdsewes in moratorium en in die onklassifiseerbare (onseker) groep.

Slegs in die godsdiens-domein is die ouderdomsverskille nie betekenisvol nie. Dit kan waarskynlik verklaar word op grond van die feit dat die onderzoekgroep oorwegend uit 'n sterk godsdienstige omgewing kom waar godsdiens reeds vanaf 'n vroeë ouderdom sterk beklemtoon word. Die feit dat die meerderheid van die respondente (53% van die standerdsewes en 58% van die standerdtiens) in identiteitsluiting verkeer, versterk waarskynlik dié bevinding.

- (d) Nedersettingsgebied (in terme van stedelik, semi-stedelik en plattelands) is blykbaar nie 'n relevante veranderlike in identiteitsontwikkeling nie. Beduidende verskille kom slegs in die domein van beroepsidentiteit voor, waar meer plattelandse leerlinge in identiteitsverwerwing en minder in moratorium is.

- (e) Die onderskeiding tussen ontwikkelingsdiffusie en ware diffusie (vgl. 4.3.3.3) lewer nie geldige gevolgtrekkings op nie, aangesien die frekwensie van respondente in die diffusiestatus in al vier domeine baie klein is. In totaal is slegs 90 respondente (8% van die onderzoekgroep) in diffusie geklassifiseer met die hoogste frekwensie (41 of 4% van die onderzoekgroep) in die uitgaan-domein.

Van die 90 diffusies kon 10 (11%) as ontwikkelingsdiffusies geklassifiseer word. Van hierdie groep is nege in st. 7 en slegs een in st. 10. Dit ondersteun die hipotese dat ontwikkelingsdiffusie op 'n vorm van identiteitsonsekerheid dui in 'n stadium voordat die proses van identiteitsontwikkeling werklik 'n aanvang geneem het. Van

die 29 ware diffusies is 15 in st. 7 en 14 in st. 10. Verder het 18 respondente aanduidings van beide vorme van diffusie gegee; 33 kon nie in een van die twee vorme geklassifiseer word nie.

- (f) 'n Kenmerk van die AISV se resultate is die groot persentasie respondente wat nie geklassifiseer kon word nie. Dit geld veral vir die twee interpersoonlike domeine.

Die hipotese sou wees dat onklassifiseerbaarheid primêr dui op onsekerheid in identiteitsontwikkeling, en dat 'n groot persentasie van dié respondente in werklikheid in diffusie en vroeë moratorium verkeer. Die relatief klein persentasies respondente in moratorium (beroepsidentiteit uitgesonderd) en in diffusie kan in dié lig gesien word. Bogemelde hipotese word verder versterk deur die feit dat meer standerd 7- as standerd 10-leerlinge in al vier domeine nie geklassifiseer kon word nie.

Die ontledings van die onklassifiseerbare respondente se responspatrone het bostaande redenasie gedeeltelik bevestig. Veel meer respondente toon egter tekens van moratorium as van werklike diffusie. Ander perspektiewe het egter ook uit dié ontledings na vore gekom. Verskeie van die respondente verkeer in tussenfases (bv. tussen moratorium en verwerwing). Dit blyk dat die kombinerings van verskillende statusse inherente ontwikkelingswaarde het en nie sonder meer as "onsekerheid" geïnterpreteer kan word nie.

In aansluiting by die perspektiewe wat vroeër gestel is ten opsigte van vriendskappe (vgl. 4.6.2.3.1, laaste paragraaf) en uitgaan (vgl. 4.6.2.4.1, laaste paragraaf) moet dit gestel word dat interpersoonlike domeine meer komplekse domeine van identiteitsontwikkeling is as bv. beroepsidentiteit. Die hoë persentasies onklassifiseerbaarheid in die vriendskappe- en uitgaandomein bevestig dit. Dit is derhalwe moeiliker terreine vir navorsing en vir die bepaling van identiteitstatus. Meer "vermenging" van statusse is in dié domeine te wagte. Dit

is verder domeine wat normaalweg minder bewuste eksplorاسie en minder permanente verbintnisse vereis. Die omgewing openbaar ook nie dieselfde graad van verwagtinge ten opsigte van beslissings as in die geval van beroep en godsdiens nie, en min formele leiding en voorligting word voorsien.

Voorafgaande hou belangrike implikasies vir Skoolvoorligting in. Die keuse van vriende dien as basis vir die keuse van 'n persoon met wie uitgegaan word en later vir die permanente keuse van 'n huweliksmat. Die hoë voorkoms van huweliksprobleme en egskeiding onderstreep die behoefte aan voorligting op die interpersoonlike terrein. Die sogenaamde proefhuwelik is 'n sprekende voorbeeld van hierdie behoefte, want die proefhuwelik is niks anders as 'n vorm van moratorium voor huweliksluiting nie.

4.6.3 DIE DELLAS IDENTITY STATUS INVENTORY (DISI)

4.6.3.1 Beroepsidentiteit

Ter wille van die vergelyking van die statusverspreidings van die verskillende meetinstrumente word die twee onderskeibare vorme van diffusie, naamlik "diffusion-diffusion" en "diffusion-luck", wat deel vorm van die DISI, vir die doel van die samestelling van die tabelle in een diffusiestatus saamgevoeg. Soos in die geval van die AISV is daar wel 'n ontleding van die twee vorme van diffusie gedoen. Daarna word in die bespreking van die resultate verwys.

4.6.3.1.1 Totale onderoekgroep

Die identiteitstatusverspreiding van die totale onderoekgroep word in tabel 24 uiteengesit.

TABEL 24
DISI - BEROEP
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING: TOTALE ONDEROEGKROEP

	VERWER- WING	SLUITING	MORATO- RIUM	DIFFUSIE	ONKLASSI- FISEER- BAAR	TOTAAL
N	253	72	293	254	199	1071
%	24	7	27	24	19	100

Die hoë frekwensie respondente in moratorium ondersteun die teoretiese verwagting dat 'n beduidende persentasie sekondêreskooladolesente met die proses van beroepseksplorasië besig is, terwyl gelyke persentasies reeds 'n beroepsidentiteit verwerf het en in diffusie verkeer. Vir die onklassifiseerbare respondente (19% van die onderoekgroep) kan die afleiding gemaak word dat meer as die 24% in diffusie in onsekerheid verkeer en (nog) nie met aktiewe beroepseksplorasië besig is nie.

Van die 254 respondente in die diffusiestatus is 241 (95%) in die "diffusion-diffusion"-status geklassifiseer en slegs 13 (5%) in "diffusion-luck". Eersgenoemde status dui op die moontlikheid van oppervlakkige vorme van eksplorasië as 'n voorloper tot moratorium. "Diffusion-luck" dui op 'n algehele afwesigheid van eksplorasiëbereidheid en 'n gelate aanvaarding van die rol van faktore soos geluk of die noodlot. (vgl 4.1.4).

4.6.3.1.2 Volgens geslag

In tabel 25 word die identiteitstatusverspreiding vir seuns en meisies afsonderlik uiteengesit.

TABEL 25
DISI - BEROEP
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER GESLAG

	IDENTITEITSTATUS											
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Onklassifiseerbaar		Totaal	
Geslag	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Manlik	116	23	36	7	112	23	110	23	120	24	494	100
Vroulik	137	24	36	6	181	31	144	25	79	14	577	100
Totaal	253	24	72	7	293	27	254	24	199	19	1071	100
Chi-kwadraatwaarde: 25,573 GV: 4 P: < 0,001												

Betekenisvolle geslagsverskille kom in die moratoriumstatus en in die onklassifiseerbare groep voor. Betekenisvol meer meisies en minder seuns as wat statisties verwag is, is in moratorium geklassifiseer. Die onklassifiseerbare respondente toon die teenoorgestelde patroon, met betekenisvol meer seuns en minder meisies as die statistiese verwagting. 'n Moontlike verklaring hiervoor is dat 'n redelike groot persentasie van die onklassifiseerbare seuns nog baie onseker is van hul beroepstoekoms, en na alle waarskynlikheid in werklikheid in diffusie of moratorium tuishoort. Benewens moratorium bevind ook meer seuns as meisies hulle in diffusie; alhoewel dié verskil nie statisties-betekenisvol is nie.

4.6.3.1.3 Volgens skoolstanderd

Die verspreiding van beroepsidentiteitstatusse word in tabel 26 in terme van skoolstanderd uiteengesit.

TABEL 26
DISI - BEROEP
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER STANDERD

	IDENTITEITSTATUS											
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Onklassifiseerbaar		Totaal	
Standerd	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
7	78	14	32	6	163	29	173	31	109	20	555	100
10	175	34	40	8	130	25	81	16	90	17	516	100
Totaal	253	24	72	7	293	27	254	24	199	19	1071	100
Chi-kwadraatwaarde: 78,258												
GV: 4						P: < 0,001						

Statisties hoogs betekenisvolle verskille tussen die leerlinge in st. 7 en st. 10 kom in die verwerwing- en in die diffusiestatus voor. Betekenisvol meer standerdtiens het reeds 'n eie identiteit verwerf, maar betekenisvol meer standerdsewes verkeer in diffusie. Alhoewel die ander statusse nie betekenisvolle verskille toon nie, is daar meer standerdtiens in identiteitsluiting, en meer standerdsewes in moratorium en in die onklassifiseerbare groep. Al hierdie verskille kom in die verwagte rigting voor.

Ten opsigte van die DISI se onderskeiding van twee vorme van diffusie: die voorkoms van standerdsewes in die "diffusion-diffusion"-status is statisties betekenisvol hoër (69% van die diffusies) as dié van die standerdtiens (31%). Dit ondersteun

die ondersoeker se hipotese dat "ontwikkelingsdiffusie" soos in die AISV onderskei, in 'n groot mate ooreenkom met die DISI se "diffusion-diffusion" (vgl. 4.3.3.3 en 4.6.2.1.3).

Die frekwensie van respondente in "diffusion-luck" is so klein (n = 13) dat geen geldige afleidings daaruit gemaak kan word nie.

4.6.3.1.4 Volgens nedersettingsgebied

Die identiteitstatusverspreiding in die beroepsdomein word in tabel 27 vir stedelike, semi-stedelike en plattelandse respondente weergegee.

TABEL 27
DISI - BEROEP
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER NEDERSETTINGSGEBIED

	IDENTITEITSTATUS											
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Onklas-sifi-seerbaar		Totaal	
Neder-settings-gebied	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Stedelik	79	22	22	6	110	31	90	25	58	16	359	100
Semi-stedelik	86	22	21	5	102	26	97	25	81	21	387	100
Platte-land	88	27	29	9	81	25	67	21	60	18	325	100
Totaal	253	24	72	7	293	27	254	24	199	19	1071	100
Chi-kwadraatwaarde: 14,957 GV: 8 P: 0,134												

Daar is geen betekenisvolle verskille tussen leerlinge in die verskillende nedersettingsgebiede nie. Daar is wel relatief meer plattelandse leerlinge in identiteitsverwerwing, -sluiting en -diffusie, en meer stedelike leerlinge in moratorium.

4.6.3.2 Godsdienstige identiteit

4.6.3.2.1 Totale onderzoekgroep

Die identiteitstatusverspreiding in die godsdien-domein word ten opsigte van die totale onderzoekgroep in tabel 28 weergegee.

TABEL 28
DISI - GODSDIENS
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING: TOTALE ONDERSOEGGROEP

	VERWER- WING	SLUITING	MORATO- RIUM	DIFFUSIE	ONKLASSI- FISEER- BAAR	TOTAAL
N	106	844	29	19	73	1071
%	10	79	3	2	7	100

Die respondente verkeer oorwegend in identiteitsluiting (79%). Tabel 28 toon dat altesaam 950 (89%) van die respondente hulle reeds godsdienstig verbind het, maar dat slegs 106 (11%) van hulle aktief ondersoek ingestel het voordat hulle tot 'n besluit gekom het. Voorlopige verklarings vir en implikasies van dié bevinding is reeds ten opsigte van soortgelyke bevindinge by die AISV gestel (vgl. 4.6.2.2.1).

4.6.3.2.2 Volgens geslag

Tabel 29 gee die identiteitstatusverspreiding in terme van die twee geslagte weer.

TABEL 29
DISI - GODSDIENS
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER GESLAG

	IDENTITEITSTATUS											
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Onklassifiseerbaar		Totaal	
Geslag	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Manlik	40	8	382	77	10	2	13	3	49	10	494	100
Vroulik	66	11	462	80	19	3	6	1	24	4	577	100
Totaal	106	10	844	79	29	3	19	2	73	7	1071	100
Chi-kwadraatwaarde: 21,632 GV: 4 P: < 0,001												

Die groep respondente wat die sterkste bydrae tot die betekenisvolle verskille lewer, is die onklassifiseerbare groep. Seuns vorm 67% van dié groep en meisies 33%. Dieselfde patroon kom in die diffusiestatus voor. Alhoewel die frekwensies in laasgenoemde status relatief klein is, kan hierdie bevindinge daarop dui dat onsekerheid ten opsigte van godsdienstige identiteit (soos weerspieël in die diffuse en onklassifiseerbare groepe) meer algemeen by die seuns as by die meisies voorkom. In die ander drie statusse is daar meer meisies as seuns, wat daarop kan dui dat godsdienstige identiteitsontwikkeling 'n meer prominente ontwikkelingstaak by vroulike adolessente is.

4.6.3.2.3 Volgens skoolstanderd

Die godsdienstige identiteitstatusverspreiding word in tabel 30 ten opsigte van st. 7 en st. 10 afsonderlik uiteengesit.

TABEL 30
DISI - GODSDIENS
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER STANDERD

	IDENTITEITSTATUS											
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Onklas-sifiseerbaar		Totaal	
Standaard	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
7	49	9	447	81	14	3	9	2	36	6	555	100
10	57	11	397	77	15	3	10	2	37	7	516	100
Totaal	106	10	844	79	29	3	19	2	73	7	1071	100
Chi-kwadraatwaarde: 2,340 GV: 4 P: 0,800												

Soos in die geval van die AISV (vgl. 4.6.2.2.2) kom hier geen betekenisvolle verskille tussen die leerlinge in st. 7 en st. 10 voor nie. Die verdeling van die identiteitsverwerwinggroep (46% standerdsewes en 54% standerdtiens) dui wel, soos verwag, op 'n meerderheid by die st. 10-leerlinge.

4.6.3.2.4 Volgens nedersettingsgebied

Tabel 31 gee die godsdienstige identiteitstatusverspreiding in terme van nedersettingsgebied weer.

TABEL 31
DISI - GODSDIENS
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER NEDERSETTINGSGEBIED

	IDENTITEITSTATUS											
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Onklas-sifi-seerbaar		Totaal	
Neder-settings-gebied	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Stedelik	50	14	271	75	13	4	5	1	20	6	359	100
Semi-stedelik	30	8	315	81	9	2	7	2	26	7	387	100
Platte-land	26	8	258	79	7	2	7	2	27	8	325	100
Totaal	106	10	844	79	29	3	19	2	73	7	1071	100
Chi-kwadraatwaarde: 16,443 GV: 8 P: 0,068												

Daar kom geen statisties betekenisvolle verskille tussen die drie gebiede voor nie. Redelike groot verskille kom egter wel in die identiteitsverwerwingstatus voor. Die respondente in dié status (n = 106) is saamgestel uit 47% stedelinge teenoor 28% semi-stedelike leerlinge en 25% plattelandse leerlinge. Dieselfde patroon kom in die moratoriumstatus voor (45% stedelinge teenoor 31% semi-stedelike en 24% plattelandse leerlinge). Dit kan daarop dui dat stedelike leerlinge as gevolg van meer blootstelling aan verskillende kerke en godsdienste meer geneig is tot godsdienstige ondersoek. Gevolglik is daar relatief minder stedelike leerlinge in identiteitsluiting.

4.6.3.3 Samevatting

Die volgende belangrike bevindinge kom uit die DISI na vore:

- (a) Soos in die geval van die AISV toon die DISI hoogs betekenisvolle verskille in ontwikkelingspatroon tussen die betrokke domeine. In die domein van beroepsidentiteit verkeer die grootste persentasies respondente in die verwerwing-, moratorium- en diffusiestatus, terwyl 79% van die respondente godsdienstige identiteitsluiting toon.
- (b) Betekenisvolle geslagsverskille kom in sommige statusse voor. In die geval van beroepsidentiteit is daar betekenisvol meer meisies as seuns in moratorium. In beide domeine (beroep en godsdienst) is daar betekenisvol meer seuns as meisies in die onklassifiseerbare groep.
- (c) Betekenisvolle standerdverskille kom ten opsigte van beroepsidentiteit na vore. Daar is betekenisvol meer standerdtiens as standerdsewes in verwerwing en betekenisvol meer standerdsewes as standerdtiens in diffusie. Dié verskille stem ooreen met die teoreties verwagte tendense. Die godsdienst-domein toon geen betekenisvolle verskille tussen die st. 7- en st. 10-leerlinge nie.
- (d) Ten opsigte van die verskillende nedersettingsgebiede is daar geen betekenisvolle verskille nie.
- (e) Die onderskeiding van twee soorte diffusie toon uiteenlopende resultate in die twee domeine. In die geval van beroepsidentiteit is 95% van die betrokke respondente (241 uit 254) in die "diffusion-diffusion"-status, en slegs 5% (13) in "diffusion-luck". Dit impliseer dat 'n groot persentasie van hierdie respondente nie afsydig staan teenoor die verwerwing van 'n eie beroepsidentiteit nie, en waarskynlik nog tot aktiewe eksplorاسie sal oorgaan. By hulle impliseer diffusie dus nie 'n permanente "uitkoms" van die proses van identiteitsontwikkeling nie, maar dui dit eerder op 'n voorfase tot dié proses. Hierdie hipotese word

ondersteun deur die feit dat die "diffusion-diffusion"-groep uit 69% standerdsewes en 31% standerdtiens bestaan.

In die godsdiens-domein is daar slegs 19 respondente (2% van die ondersoekgroep) in die diffusiestatus. Van hulle is sewe (37%) in "diffusion-diffusion" en 12 (63%) in "diffusion-luck". Dit dui op 'n meerderheid respondente wat nie werklik erns maak met godsdienstige identiteitsontwikkeling nie. Hierdie getalle is egter so klein dat geldige gevolgtrekkings nie gemaak kan word nie.

4.6.4 DIE SEMI-GESTRUKTUREERDE ONDERHOUD

4.6.4.1 Beroepsidentiteit

4.6.4.1.1 Totale ondersoekgroep

Die verspreiding van identiteitstatusse word in tabel 32 uiteengesit.

TABEL 32
ONDERHOUD - BEROEP
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING: TOTALE ONDERSOEGROEP

	VERWER- WING	SLUITING	MORATO- RIUM	DIFFUSIE	TOTAAL
N	34	9	18	28	89
%	38	10	20	32	100

Soos by die AISV en die DISI (vgl 4.6.2.1.1 en 4.6.3.1.1) is daar klaarblyklike frekwensieverskille tussen die onderskeie statusse. Die hoogste frekwensies kom in identiteitsverwerwing (38%) en in -diffusie (32%) voor. Dié verspreiding hou waarskynlik verband met die feit dat st. 7- en st. 10-leerlinge in die ondersoek ingesluit is (vgl. 4.6.4.1.3).

Die klein persentasie respondente in identiteitsluiting is tydens die onderhoude bevestig deur die oorgrote meerderheid respondente se verklaring dat hulle 'n groot mate van vryheid in hul beroepskeuse geniet. Druk van ouers en andere speel klaarblyklik nie 'n beduidende rol in hierdie adolessente se beroepsidentiteitsontwikkeling nie.

4.6.4.1.2 Volgens geslag

Die identiteitstatusverspreiding word in tabel 33 in terme van geslag weergegee.

TABEL 33
ONDERHOUD - BEROEP
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER GESLAG

	IDENTITEITSTATUS									
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Totaal	
Geslag	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Manlik	18	42	2	5	11	26	12	28	43	100
Vroulik	16	35	7	15	7	15	16	35	46	100
Totaal	34	38	9	10	18	20	28	32	89	100
Chi-kwadraatwaarde: 4,156 GV: 3 P: > 0,100										

Daar is geen statisties-betekenisvolle verskil tussen seuns en meisies se ontwikkeling van identiteitstatus in die domein van beroepsidentiteit nie.

Die grootste verskil kom in die sluitingstatus voor, wat daarop kan dui dat adolessente meisies meer geneig is tot beroepsluiting as seuns. Die frekwensies in dié status is egter so klein dat

dit nie as 'n geldige bevinding beskou kan word nie.

4.6.4.1.3 Volgens skoolstanderd

Tabel 34 gee die beroepsidentiteitstatusverspreiding vir st. 7- en st. 10-leerlinge afsonderlik weer.

TABEL 34
ONDERHOUD - BEROEP
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER STANDERD

	IDENTITEITSTATUS									
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Totaal	
Standaard	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
7	4	9	5	11	13	30	22	50	44	100
10	30	67	4	9	5	11	6	13	45	100
Totaal	34	38	9	10	18	20	28	32	89	100
Chi-kwadraatwaarde: 32,781 GV: 3 P: < 0,001										

Statisties-betekenisvolle verskille kom ten opsigte van identiteitsverwerwing en -diffusie voor. Van die 34 respondente wat reeds 'n eie beroepsidentiteit verwerf het, is 30 (88%) in st. 10 en 4 (12%) in st. 7. Daarteenoor is 22 van die 28 diffusies (79%) standerdsewes en slegs 6 (21%) standerdtiens.

Hierdie bevindinge ondersteun die onderliggende teorie dat identiteitsontwikkeling 'n positiewe verband met ouderdom het. Die betekenisvolle meerderheid standerdsewes in diffusie ondersteun ook die hipotese dat 'n beduidende persentasie sekondêreskooladolesente se staat van diffusie nie 'n permanente uitkoms van identiteitsonsekerheid impliseer nie, maar dat dit

eerder dui op 'n voorfase tot identiteitsontwikkeling.

4.6.4.1.4 Volgens nedersettingsgebied

Die identiteitstatusverspreiding in terme van die onderskeie nedersettingsgebiede word in tabel 35 uiteengesit.

TABEL 35
ONDERHOUD - BEROEP
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER NEDERSETTINGSGEBIED

	IDENTITEITSTATUS									
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Totaal	
Neder-settings-gebied	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Stedelik	8	29	5	18	6	21	9	32	28	100
Semi-stedelik	14	44	3	9	6	19	9	28	32	100
Platte-land	12	41	1	3	6	21	10	34	29	100
Totaal	34	38	9	10	18	20	28	32	89	100
Chi-kwadraatwaarde: 4,277 GV: 6 P: > 0,100										

Geen statisties-betekenisvolle verskille kom hier voor nie.

4.6.4.2 Godsdienstige identiteit

4.6.4.2.1 Totale onderzoekgroep

Die identiteitstatusverspreiding van die totale onderzoekgroep word in tabel 36 uiteengesit.

TABEL 36
ONDERHOUD - GODSDIENS
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING: TOTALE ONDERSOEKGROEP

	VERWER- WING	SLUITING	MORATO- RIUM	DIFFUSIE	TOTAAL
N	54	15	6	14	89
%	61	17	7	16	100

Volgens tabel 36 het meer as die helfte (61%) van die onderzoekgroep reeds 'n eie identiteit verwerf. Slegs 7% van die respondente verkeer in moratorium.

4.6.4.2.2 Volgens geslag

Die godsdienstige identiteitstatusverspreiding word in tabel 37 in terme van geslag weergegee.

TABEL 37
ONDERHOUD - GODSDIENS
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER GESLAG

	IDENTITEITSTATUS									
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Totaal	
Geslag	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Manlik	28	65	6	14	2	5	7	16	43	100
Vroulik	26	57	9	20	4	9	7	15	46	100
Totaal	54	61	15	17	6	7	14	16	89	100
Chi-kwadraatwaarde: 1,204 GV: 3 P: > 0,100										

Geen betekenisvolle verskille kom tussen seuns en meisies voor nie.

4.6.4.2.3 Volgens skoolstanderd

Die verspreiding van godsdienstige identiteitstatus by st. 7- en st. 10-leerlinge word in tabel 38 weergegee.

TABEL 38
ONDERHOUD - GODSDIENS
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER SKOOLSTANDERD

	IDENTITEITSTATUS									
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Totaal	
Standaard	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
7	20	45	10	23	5	11	9	20	44	100
10	34	76	5	11	1	2	5	11	45	100
Totaal	54	61	15	17	6	7	14	16	89	100
Chi-kwadraatwaarde: 8,521 GV: 3 P: < 0,05										

Die verwerwingstatus dra die meeste by tot die betekenisvolle Chi-kwadraatwaarde. Van die 54 respondente in verwerwing is 63% in st. 10 en 37% in st. 7.

Die standaardverskille in die ander drie statusse is persentasiegewys selfs groter, maar die betrokke frekwensies is relatief klein. Die verskille kom oorwegend in die verwagte rigting voor.

4.6.4.2.4 Volgens nedersettingsgebied

Tabel 39 gee 'n uiteensetting van die verspreiding van identiteitstatusse in terme van nedersetting.

TABEL 39
ONDERHOUD - GODSDIENS
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER NEDERSETTINGSGEBIED

	IDENTITEITSTATUS									
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Totaal	
Neder-settings-gebied	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Stedelik	14	50	5	18	2	7	7	25	28	100
Semi-stedelik	22	69	5	16	3	9	2	6	32	100
Platte-land	18	62	5	17	1	3	5	17	29	100
Totaal	54	61	15	17	6	7	14	16	89	100
Chi-kwadraatwaarde: 5,105 GV: 6 P: >0,100										

Daar is geen statisties-betekenisvolle verskille tussen die drie nedersettingsgebiede nie.

Die sterkste afwykings van die statisties-verwagte frekwensies kom by die diffusies voor. Dié verskille toon egter nie 'n logiese patroon nie, aangesien daar meer stedelike en plattelandse respondente as semi-stedelike respondente in dié status is. Die betrokke frekwensies is relatief klein en die verskille kan waarskynlik aan toevallige faktore toegeskryf word.

4.6.4.3 Vriendskappe

4.6.4.3.1 Totale onderoekgroep

Die identiteitstatusverspreiding van die totale onderoekgroep verskyn in tabel 40.

TABEL: 40
ONDERHOUD - VRIENDSKAPPE
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING: TOTALE ONDEROEGGROEP

	VERWER- WING	SLUITING	MORATO- RIUM	DIFFUSIE	TOTAAL
N	43	12	6	28	89
%	48	13	7	31	100

Tabel 40 toon dat byna die helfte van die respondente (48%) in die verwerwingstatus geklassifiseer is, teenoor slegs 13% en 7% in sluiting en moratorium respektiewelik.

Soos in die geval van beroepsidentiteit (vgl. 4.6.4.1.1) kan die hoë persentasies respondente in verwerwing en diffusie (altesaam 80% van die onderoekgroep) waarskynlik toegeskryf word aan die invloed van die standerdtiens en standerdsewes respektiewelik (vgl. 4.6.4.3.3).

4.6.4.3.2 Volgens geslag

Die verspreiding van identiteitstatusse vir seuns en meisies afsonderlik word in tabel 41 uiteengesit.

TABEL 41
ONDERHOUD - VRIENDSKAPPE
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER GESLAG

	IDENTITEITSTATUS									
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Totaal	
Geslag	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Manlik	22	51	5	12	4	9	12	28	43	100
Vroulik	21	46	7	15	2	4	16	35	46	100
Totaal	43	48	12	13	6	7	28	31	89	100
Chi-kwadraatwaarde: 1,696 GV: 3 P: > 0,100										

Slegs minimale verskille kom tussen seuns en meisies se identiteitstatusontwikkeling ten opsigte van vriendskappe voor; daar is geen sprake van enige statisties betekenisvolle verskille nie.

4.6.4.3.3 Volgens skoolstanderd

Die verspreiding van identiteitstatusse in terme van skoolstanderd word in tabel 42 uiteengesit.

TABEL 42
ONDERHOUD - VRIENDSKAPPE
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER STANDERD

	IDENTITEITSTATUS									
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Totaal	
Standerd	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
7	13	30	5	11	5	11	21	48	44	100
10	30	67	7	16	1	2	7	16	45	100
Totaal	43	48	12	13	6	7	28	31	89	100
Chi-kwadraatwaarde: 16,085 GV: 3 P: < 0,01										

Statisties-betekenisvolle verskille kom in die verwerwing- en diffusiestatus voor. Die st. 10-leerlinge verteenwoordig 70% van die identiteitsverwerwers en die standerdsewes 30%. Die diffusies toon 'n omgekeerde tendens: 75% is standerdsewes en 25% is standerdtiens. Hierdie bevindinge stem ooreen met die teoreties-verwagte patroon dat identiteitsverwerwing toeneem met toename in ouderdom. Betekenisvol meer standerdsewes as standerdtiens (48% van die standerdsewes teenoor 16% van die standerdtiens) is nog onseker van hul eie sienswyses ten opsigte van vriendskappe en eksplreer nog nie doelbewus in dié domein nie.

Daar is wel persentasiegewys 'n groot standerdverskil in die moratoriumstatus, maar die frekwensies in dié status is klein.

4.6.4.3.4 Volgens nedersettingsgebied

Tabel 43 gee 'n uiteensetting va die verspreiding van identiteitstatusse vir stedelike, semi-stedelike en plattelandse adolessente.

TABEL 43
ONDERHOUD - VRIENDSKAPPE
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER NEDERSETTINGSGEBIED

	IDENTITEITSTATUS									
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Totaal	
Neder-settings-gebied	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Stedelik	13	46	6	21	1	4	8	29	28	100
Semi-stedelik	17	53	2	6	2	6	11	34	32	100
Platteleland	13	45	4	14	3	10	9	31	29	100
Totaal	43	48	12	13	6	7	28	31	89	100
Chi-kwadraatwaarde: 3,419 GV: 6 P: >0,100										

Geen betekenisvolle verskille kom ten opsigte van nedersettingsgebied voor nie. Die grootste verskille is in die sluiting- en moratoriumstatus, maar die frekwensies is te klein vir enige geldige gevolgtrekkings.

4.6.4.4 Uitgaan

4.6.4.4.1 Totale onderoekgroep

Die identiteitstatusverspreiding vir die totale onderoekgroep word in tabel 44 weergegee.

TABEL 44
ONDERHOUD - UITGAAN
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING: TOTALE ONDEROEGKROEP

	VERWER- WING	SLUITING	MORATO- RIUM	DIFFUSIE	TOTAAL
N	21	1	14	53	89
%	24	1	16	60	100

Volgens tabel 44 is slegs een respondent in identiteitsluiting, terwyl 60% (nog) in onsekerheid verkeer en (nog) nie aktief in uitgaan-verhoudinge eksplorieer nie. 'n Hoë persentasie diffusies sou in die uitgaan-domein verwag word, veral omdat die helfte van die respondente in standerd 7 is.

Identiteitsverwerwing impliseer 'n ontwikkelingstatus waarin alternatiewe oorweeg is en relatief permanente besluite reeds geneem is en verbintenisse aangegaan is. In dié lig kan die 24% respondente in verwerwing as bo verwagting hoog beskou word. Dit is egter moontlik dat van hulle in werklikheid nog besig is met die eksplorasieproses. Aan die ander kant moet daar in gedagte gehou word dat klassifikasie in die verwerwingstatus in die uitgaan-domein nie noodwendig verbintenis aan 'n bepaalde persoon vereis nie, maar van groter belang is die verwerwing van eie beginsels en reëls ten opsigte van uitgaan en 'n persoon met wie uitgegaan word (Grotevant & Cooper, 1981: 39).

4.6.4.4.2 Volgens geslag

Die identiteitstatusverspreiding vir seuns en meisies word in tabel 45 weergegee.

TABEL 45
ONDERHOUD - UITGAAN
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER GESLAG

	IDENTITEITSTATUS									
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Totaal	
Geslag	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Manlik	10	23	1	2	5	12	27	63	43	100
Vroulik	11	24	0	0	9	20	26	56	46	100
Totaal	21	24	1	1	14	16	53	60	89	100
Chi-kwadraatwaarde: 2,156 GV: 3 P: > 0,100										

Tabel 45 toon geen statisties-betekenisvolle verskille tussen seuns en meisies nie. (Die lae frekwensies in die sluitingkolom beïnvloed nie die p-waarde beduidend nie. Dit geld ook vir tabel 46 en 47.)

4.6.4.4.3 Volgens skoolstanderd

Tabel 46 gee die identiteitstatusverspreiding in terme van skoolstanderd weer.

TABEL 46
ONDERHOUD - UITGAAN
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER STANDERD

	IDENTITEITSTATUS									
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Totaal	
Standaard	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
7	3	7	0	0	5	11	36	82	44	100
10	18	40	1	2	9	20	17	38	45	100
Totaal	21	24	1	1	14	16	53	60	89	100
Chi-kwadraatwaarde: 19,781 GV: 3 P: < 0,001										

Hoogs betekenisvolle verskille tussen leerling in st. 7 en st. 10 kom in die verwerwing- en diffusiestatus voor. Soos verwag sou word, is die meerderheid identiteitsverwerwers in st. 10 (86% van die verwerwers), terwyl 68% van die diffusies in st.7 is. Hierdie bevindinge ondersteun drie hipoteses wat vroeër reeds gestel is.

- (a) Identiteitsontwikkeling het 'n positiewe verband met ouderdom.
- (b) Die feit dat st. 7- en st. 10-leerlinge in die ondersoek gebruik is, verklaar die relatiewe hoë frekwensies in die verwerwing- en diffusiestatus. Dié tendens kom ook in die ander twee meetinstrumente se resultate voor, en ook nie

slegs in die uitgaan-domein nie.

- (c) Identiteitsdiffusie kan - veral tydens vroeë en middeladolessensie - nie as 'n finale uitkoms van die proses van identiteitsontwikkeling beskou word nie. Die oorwig standerdsewes dui veral in die uitgaan-domein daarop dat hierdie adolessente waarskynlik nog op pad is na meer aktiewe identiteitseksplorasië.

Alhoewel die frekwensies in die sluiting- en moratoriumstatus relatief klein is, is die standerdverskille in al vier statusse in die verwagte rigting.

4.6.4.4.4 Volgens nedersettingsgebied

Die verspreiding van identiteitstatusse word in tabel 47 in terme van nedersettingsgebied uiteengesit.

TABEL 47
ONDERHOUD - UITGAAN
IDENTITEITSTATUSVERSPREIDING PER NEDERSETTINGSGEBIED

	IDENTITEITSTATUS									
	Verwerwing		Sluiting		Moratorium		Diffusie		Totaal	
Nedersettingsgebied	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Stedelik	8	29	1	4	5	18	14	50	28	100
Semi-stedelik	9	28	0	0	6	19	17	53	32	100
Plateland	4	14	0	0	3	10	22	76	29	100
Totaal	21	24	1	1	14	16	53	60	89	100
Chi-kwadraatwaarde: 7,119 GV: 6 P: >0,100										

Daar is geen statisties-betekenisvolle verskille tussen die onderskeie nedersettingsgebiede nie.

Daar is egter 'n opvallende verskil tussen plattelandse leerlinge enersyds en stedelike en semi-stedelike leerlinge andersyds: slegs vier van die 21 respondente in identiteitsverwerwing (19%) is plattelandse leerlinge, teenoor 8 (38%) stedelike en 9 (43%) semi-stedelike leerlinge. In die diffusiestatus is die grootste persentasie (42%) plattelandse leerlinge, teenoor 26% stedelike en 32% semi-stedelike leerlinge. Hoewel nie statisties-betekenisvol nie, dui hierdie bevindinge daarop dat die stedelike en semi-stedelike leerlinge vroeër in die uitgaan-domein eksploreer as plattelandse leerlinge. Die kleinste aantal plattelandse leerlinge in moratorium ondersteun dié hipotese verder.

4.6.4.5 Samevatting

Die belangrikste bevindinge wat uit die toepassing van die semi-gestruktureerde onderhoud na vore kom, is die volgende:

- (a) Ten opsigte van die totale ondersoekgroep is die mees opvallende tendens die oorheersing van die identiteitsverwerwing- en die diffusiestatus. Die persentasie respondente wat gesamentlik in dié twee statusse voorkom, is: beroepsidentiteit: 70%; godsdienstige identiteit: 77%; vriendskappe: 80% en uitgaan: 80%. In die geval van godsdiens is daar egter meer identiteitsluiters as diffusies, naamlik 17% teenoor 16%.
- (b) Daar is in geeneen van die vier domeine enige statisties-betekenisvolle statusverskille tussen seuns en meisies nie. In die geval van beroepsidentiteit is daar wel 'n aanduiding dat meisies meer geneig kan wees tot identiteitsluiting as seuns.
- (c) In al vier domeine is daar betekenisvol meer standerdtiens as standerdsewes in die verwerwingstatus, en betekenisvol

meer standerdsewes as standerdtiens in diffusie. Hierdie tendens is reeds aangedui as verklaring vir die betekenisvol hoër frekwensies in identiteitsverwerwing en -diffusie as in -sluiting en -moratorium. Dit stem ook ooreen met die verwagting dat meer standerdtiens reeds eksploreer met uitgaan-verhoudinge, terwyl 'n groot persentasie van die standerdsewes nog nie 'n aktiewe belangstelling op dié terrein ontwikkel het nie.

- (d) Geen statisties-betekenisvolle verskille kom tussen die onderskeie nedersettingsgebiede in enige domein voor nie. Daar is egter 'n aanduiding dat die proses van identiteitsontwikkeling in die uitgaan-domein by stedelike en semi-stedelike leerlinge vroeër en meer aktief geskied as by plattelandse leerlinge.

4.6.5 SAMEVATTENDE EN VERGELYKENDE BESPREKING VAN DIE AISV, DISI EN DIE ONDERHOUD

4.6.5.1 Inleiding

Uit die voorafgaande bespreking blyk bepaalde ooreenkomste en verskille tussen die resultate van die onderskeie meetinstrumente.

Ten einde die statistiese betekenisvolheid van die verband tussen die instrumente (die afhanklikheid/onafhanklikheid van die instrumente) en bepaalde verskille tussen die resultate van die onderskeie instrumente te ondersoek, is verdere Chi-kwadraatberekeninge gedoen. Dié resultate word vervolgens uiteengesit in die volgorde AISV vs DISI, AISV vs die onderhoud en DISI vs die onderhoud.

Dit moet gestel word dat sommige frekwensies baie klein (< 5) is, terwyl Chi-kwadraatberekeninge normaalweg 'n minimum verwagte frekwensie van 5 per sel vereis. Die grootste bydraes tot die berekende Chi-kwadraatwaardes is egter afkomstig van selle met groot verwagte frekwensies, wat meebring dat Chi-kwadrate wel as 'n geldige tegniek beskou kan word.

4.6.5.2 AISV vs DISI4.6.5.2.1 Beroep

TABEL 48
AISV-B VS DISI-B

	DISI-B						
	Status	Verw.	Sluit.	Morat.	Diff.	Onklas.	Totaal
AISV-B	Verw.	173	26	9	3	24	235
	Sluit.	2	17	0	0	1	20
	Morat.	16	6	220	141	84	467
	Diff.	0	2	0	11	10	23
	Onklas.	62	21	64	99	80	326
	Totaal	253	72	293	254	199	1071
	Chi-kwadraatwaarde: 789,4		GV: 16		P < 0,001		

Die vergelyking van die resultate van die AISV en die DISI ten opsigte van die domein van beroepsidentiteit word in tabel 48 uiteengesit. Die Chi-kwadraatberekeninge dui op 'n betekenisvolle verband tussen die resultate van dié twee instrumente. Daar is dus 'n betekenisvolle ooreenkoms tussen hul resultate.

In totaal is 47% van die respondente (501 uit 1071) deur die AISV en die DISI in dieselfde identiteitstatus geklassifiseer. Die sterkste ooreenkomste kom in die verwerwing- en moratoriumstatus voor.

Die ooreenkomste in die verskillende statusse is soos volg:

Identiteitsverwerwing: Die verwerwing x verwerwing-sel se bydrae tot die chi-kwadraatwaarde is 248,9. Daar is dus 'n baie

betekenisvolle ooreenstemming tussen die AISV-B en die DISI-B ten opsigte van hul klassifikasie van individue as identiteitsverwerwers. Van die 253 DISI-verwerwers is 68,4% ook in die AISV in verwerwing. Die oorgrote meerderheid van die res (24,5% van die DISI-verwerwers) was nie in die AISV klassifiseerbaar nie.

Identiteitsmoratorium: Van die 467 AISV-moratoriums is 47% ook DISI-moratoriums. Die DISI klassifiseer die res hoofsaaklik in diffusie (30%), met 18% as onklassifiseerbaar.

Onklassifiseerbaar: Van die 326 onklassifiseerbare AISV-respondente is 24,5% ook onklassifiseerbaar in die DISI. Die res is grotendeels deur die DISI geklassifiseer in diffusie (30%), moratorium (20%) en verwerwing (19%). Hierdie bevindinge ondersteun die vroeë hipotese dat 'n beduidende persentasie van die respondente wat die AISV nie kon klassifiseer nie, identiteitsonsekerheid ervaar en waarskynlik in diffusie en moratorium behoort te wees. Die ontleding van die response van die AISV-B se onklassifiseerbare respondente het dan ook aangetoon dat 'n groot persentasie van dié respondente tot identiteitsonsekerheid en moratorium neig. (Vgl. 4.6.2.1.1)

Identiteitsluiting: Van die 72 DISI-sluiters is slegs 23,6% ook AISV-sluiters. Verder is 36% in verwerwing en 29% onklassifiseerbaar volgens die AISV.

Identiteitsdiffusie: Van die 254 DISI-diffusies is slegs 4,3% ook AISV-diffusies. Die AISV het 55,5% van hulle in moratorium geklassifiseer terwyl 39% nie deur die AISV geklassifiseer kon word nie. Dié tendens is dus dat die oorgrote meerderheid van die DISI-diffusies deur die AISV of in moratorium geklassifiseer word, of nie geklassifiseer kon word nie.

Die oorheersende tendense wat uit die vergelyking van die AISV en die DISI in die domein van beroepsidentiteit blyk, is die volgende:

- (a) Die AISV klassifiseer beduidend meer respondente in moratorium as die DISI.

		DISI-B		
		Mor.	Ander	Totaal
AISV-B	Mor.	220	247	467
	Ander	73	531	604
	Totaal	293	778	1071

$$\chi_1^2 = \frac{(247 - 73)^2}{\frac{73 \times 998}{1071} + \frac{247 \times 824}{1071} + \frac{2 \times 73 \times 247}{1071}}$$

$$= 103,8 \quad (P < 0,001)$$

- (b) Die AISV bevind beduidend meer respondente onklassifiseerbaar as die DISI.

		DISI-B		
		Onklas.	Ander	Totaal
AISV-B	Onklas.	80	246	326
	Ander	119	626	745
	Totaal	199	872	1071

$$\chi_1^2 = \frac{(246 - 119)^2}{\frac{119 \times 952}{1071} + \frac{246 \times 825}{1071} + \frac{2 \times 119 \times 246}{1071}}$$

$$= 46,09 \quad (P < 0,001)$$

- (c) Die DISI klassifiseer beduidend meer respondente in diffusie as die AISV.

		DISI-B		
		Diff.	Ander	Totaal
AISV-B	Diff.	11	12	23
	Ander	243	805	1048
	Totaal	254	817	1071

$$\chi_1^2 = \frac{(243 - 12)^2}{\frac{243 \times 828}{1071} + \frac{12 \times 1059}{1071} + \frac{2 \times 243 \times 12}{1071}}$$

$$= 260,07 \quad (P < 0,001)$$

Laasgenoemde twee tendense hou waarskynlik verband met die feit dat 'n beduidende persentasie van die respondente wat in werklikheid in identiteitsdiffusie verkeer, nie deur die AISV geklassifiseer word nie. Hierdie aanname word ondersteun deur die feit dat beduidend meer st. 7- as st. 10-respondente nie deur die AISV geklassifiseer kan word nie. In samehang daarmee is die verskil tussen die AISV en die DISI ten opsigte van die voorkoms van diffusie beduidend groter by st. 7 as by st. 10.

Indien die onklassifiseerbare respondente buite rekening gelaat word, is die betrokke Chi-kwadraatwaarde 654,4. Met 9 grade van vryheid is die betrokke P-waarde steeds kleiner as 0,001. Van die 618 respondente wat dan in berekening kom, is 419 (68%) met beide instrumente in dieselfde status geklassifiseer. Die ooreenkomste in die verskillende statusse is soos volg:

Verwerwing: 82% van die AISV-verwerwers is ook DISI-verwerwers.

Moratorium: 58% van die AISV-moratoriums is ook DISI-moratoriums.

Sluiting : 33% van die DISI-sluiters is ook AISV-sluiters.

Diffusie : 6% van die DISI-diffusies is ook AISV-diffusies.

Hierdie bevindinge toon dat die relatief hoë persentasie onklassifiseerbare respondente 'n beduidende invloed op die resultate uitoefen. Indien die onklassifiseerbaarheid van respondente verminder kan word, sal die resultate van die AISV en die DISI ook veel minder verskil.

Uit die voorafgaande bespreking van die onderskeie meetinstrumente se resultate (vgl. 4.6.2, 4.6.3 en 4.6.4) blyk dit dat daar betekenisvolle verskille is tussen st. 7- en st. 10-leerlinge. Daarom word die korrelasie tussen die AISV en die DISI ten opsigte van standerd vergelyk. Tabel 49 toon dié vergelyking vir beroepsidentiteit ten opsigte van die totale frekwensie respondente wie se statusklassifikasie ooreenstem en verskil.

TABEL 49
AISV-B VS DISI-B PER SKOOLSTANDERD

STANDERD	A = D	A ≠ D	TOTAAL
7	219	336	555
10	282	234	516
Totaal	501	570	1071
Chi-kwadraatwaarde: 25,27 GV: 1 P < 0,001			

A = D: ooreenkomstige statusklassifikasie

A ≠ D: verskillende statusklassifikasie

Tabel 49 toon 'n betekenisvolle verskil tussen die twee

standerdgroepe. Slegs 39,5% (219 uit 555) van die st. 7-respondente is met beide instrumente in dieselfde status geklassifiseer, teenoor 54,7% (282 uit 516) van die standerdtiens. Indien die onklassifiseerbare respondente buite rekeninge gelaat word, is 60% van die standerdsewes en 74% van die standerdtiens in dieselfde status geklassifiseer. Dit blyk dus dat die AISV groter geldigheid as instrument vir ouer adollesente het - veral in die lig van die hoë frekwensie standerdsewes wat nie geklassifiseer kon word nie.

4.6.5.2.2 Godsdiens

Tabel 50 gee 'n vergelyking van die resultate van die AISV en die DISI vir die domein van godsdienstige identiteit weer.

TABEL 50
AISV-G VS DISI-G

	DISI-G						
	Status	Verw.	Sluit.	Morat.	Diff.	Onklas.	Totaal
AISV-G	Verw.	42	62	3	0	14	121
	Sluit.	12	561	2	2	19	596
	Morat.	4	8	12	5	7	36
	Diff.	1	18	1	3	4	27
	Onklas.	47	195	11	9	29	291
	Totaal	106	844	29	19	73	1071
Chi-kwadraatwaarde: 409,7 GV: 16 P < 0,001							

Van die totale groep respondente is 60,4% (647 uit 1071) deur die AISV en die DISI in dieselfde status geklassifiseer. Die grootste bydrae tot dié ooreenkoms kom voor in die status

identiteitsluiting, waar 66,5% (561) van die 844 DISI-sluiters ook deur die AISV as sluiters geklassifiseer is. Verder is 23% onklassifiseerbaar en is 7% deur die AISV in verwerwing geklassifiseer.

Ten opsigte van die ander statusse is die korrelasie tussen die twee instrumente soos volg:

Verwerwing: Van die 121 AISV-verwerwers is 42 (34,7%) ook DISI-verwerwers, terwyl 51% deur die DISI as identiteitsluiters geklassifiseer is. Dit beteken dat meer as die helfte van die AISV se identiteitsverwerwers deur die DISI as sluiters geklassifiseer is.

Moratorium: Van die 36 AISV-moratoriums is 12 (33,3%) ook DISI-moratoriums. Die res is redelik eweredig tussen die ander statusse versprei.

Diffusie: Van die 27 AISV-diffusies is 3 (11%) ook DISI-diffusies, terwyl 18 (67%) deur die DISI as sluiters geklassifiseer is. Dit is 'n tendens wat moeilik verklaarbaar is.

Onklassifiseerbaar: Slegs 10% van die respondente wat nie deur die AISV in 'n status geklassifiseer kon word nie, is ook onklassifiseerbaar volgens die DISI. Die meerderheid van dié groep (67%) is deur die DISI as sluiters geklassifiseer.

In die domein van godsdienstige identiteit kan die belangrikste verskille tussen die AISV en die DISI soos volg saamgevat word:

- (a) Die DISI-G klassifiseer beduidend meer respondente in die sluitingstatus as die AISV-G.

		DISI-G		
		Sluit.	Ander	Totaal
AISV-G	Sluit.	561	35	596
	Ander	283	192	475
	Totaal	844	227	1071

$$\chi^2_1 = \frac{(283 - 35)^2}{\frac{283 - 788}{1071} + \frac{35 \times 1036}{1071} + \frac{2 \times 283 \times 35}{1071}}$$

$$= 236,03 \quad (P < 0,001)$$

- (b) Beduidend meer respondente is onklassifiseerbaar volgens die AISV-G as die DISI-G.

		DISI-G		
		Onklas.	Ander	Totaal
AISV-G	Onklas.	29	262	291
	Ander	44	736	780
	Totaal	73	998	1071

$$\chi^2_1 = \frac{(262 - 44)^2}{\frac{44 \times 1027}{1071} + \frac{262 \times 809}{1071} + \frac{2 \times 44 \times 262}{1071}}$$

$$= 181,65 \quad (P < 0,001)$$

'n Beduidende persentasie van die DISI-sluiters (23%) kon nie deur die AISV geklassifiseer word nie, terwyl 67% van die AISV se onklassifiseerbare respondente deur die DISI as sluiters geklassifiseer is.

Anders as in die geval van beroepsidentiteit (vgl. 4.6.5.2.1) kan die beduidende persentasie van die AISV se onklassifiseerbare respondente nie as waarskynlike diffusies beskou word nie. Volgens die DISI se resultate val hulle eerder in identiteitsluiting. Dié tendens is deur die ontleding van die response van die AISV-G se onklassifiseerbare respondente bevestig (Vgl. 4.6.2.2.1). Die rede hiervoor is waarskynlik die feit dat die DISI telkens 'n keuse van een uit vyf items (response) vra, terwyl 'n bepaalde kombinasie van items deur die AISV vereis word vir klassifikasie in 'n bepaalde status. Die soort response wat die DISI vir klassifikasie in 'n status vereis, stem in 'n hoë mate ooreen. Die moontlike "sluiting-response" bevat byvoorbeeld almal die opsie dat die respondent hom vereenselwig met die godsdienstige sienswyses en oortuigings waarmee hy/sy grootgeword het. Slegs vier uit sewe moontlike response word vereis. Die AISV vereis 'n kombinasie van veel meer uiteenlopende response, bv. dat die respondent hom reeds finaal aan godsdienstige oortuigings verbind het, dat hy/sy nie verskillende oortuigings verken en oorweeg nie en dat hy/sy dit ook nie in die verlede gedoen het nie. Op grond van hierdie inherente verskille in die aard van die twee vraelyste sou dus verwag word dat godsdienstige identiteitsluiting "makliker" deur die DISI geklassifiseer sou word.

Indien die onklassifiseerbare respondente buite rekening gelaat word, is die berekende Chi-kwadraatwaarde 438,4, die grade van vryheid 9 en die P-waarde kleiner as 0,001. In totaal word 84% (616 uit 731) van die respondente deur die twee instrumente in dieselfde status geklassifiseer.

Die persentasies ooreenstemming in die onderskeie identiteitstatusse is soos volg:

- Sluiting : 86% van die DISI-sluiters is ook AISV-sluiters.
- Moratorium : 44% van die AISV-moratoriums is ook DISI-moratoriums.
- Verwerwing : 39% van die AISV-verwerwers is ook DISI-verwerwers.

Die respondente wat in diffusie geklassifiseer is, vorm 'n onbeduidende klein persentasie van die totale ondersoekgroep.

Uit voorafgaande is dit duidelik dat die onklassifiseerbare respondente in die AISV 'n beduidende invloed op die verskille tussen die resultate van die AISV en die DISI uitoefen. Die uitskakeling of verkleining van die onklassifiseerbare groep sal waarskynlik 'n veel groter ooreenstemming tussen die resultate van dié twee instrumente meebring.

Die mate van ooreenkoms en verskil tussen die resultate van die AISV en die DISI word in tabel 51 vir die twee standerdgroepe afsonderlik weergegee.

TABEL 51
AISV-G VS DISI-G PER SKOOLSTANDERD

STANDERD	A = D	A ≠ D	TOTAAL
7	313	242	555
10	334	182	516
Totaal	647	424	1071
Chi-kwadraatwaarde: 7,57 GV: 1 P < 0,01			

- A = D: ooreenkomstige statusklassifikasie
A ≠ D: verskillende statusklassifikasie

Tabel 51 dui op 'n statisties-betekenisvolle verskil tussen die twee standerdgroepe. Die ooreenkoms in identiteitstatusklassifikasie tussen die AISV-G en die DISI-G is betekenisvol groter by die standerdtiens as by die standerdsewes. Terwyl 65% van die st. 10-respondente deur die twee instrumente in dieselfde status geklassifiseer is, geld dit vir slegs 56% van die standerdsewes. Indien die onklassifiseerbare respondente buite rekening gelaat word, is dié persentasies onderskeidelik 76% en 80%.

4.6.5.2.3 Samevatting

Synde instrumente om identiteitstatusontwikkeling te meet, is die korrelasie tussen die resultate van die AISV en die DISI redelik hoog. In die beroepsdomein is 47% van die respondente en in die godsdiensdomein is 60% van die respondente in dieselfde status geklassifiseer.

Die grootste enkele bydraende faktor tot die verskille tussen die resultate van die twee instrumente is die feit dat die AISV 'n beduidend groter persentasie respondente as die DISI nie kon klassifiseer nie. In die domein van beroepsidentiteit word 'n beduidende persentasie van die AISV se onklassifiseerbare respondente deur die DISI in diffusie en in moratorium geklassifiseer. In die godsdiensdomein klassifiseer die DISI egter die meeste AISV-onklassifiseerbares in identiteitsluiting.

Wanneer die onklassifiseerbare respondente buite rekening gelaat word, is die ooreenkoms tussen die twee instrumente se klassifikasie in die vier identiteitstatusse beduidend hoër, naamlik 68% (teenoor 47%) in die geval van beroepsidentiteit en 84% (teenoor 60%) in die geval van godsdiensstige identiteit.

Die ooreenkoms tussen die twee instrumente is in elke geval - ongeag of die onklassifiseerbare respondente wel of nie in berekening gebring word - beduidend hoër vir godsdiens as vir

beroepsidentiteit.

Wanneer die twee standerdgroepe geskei word, is die ooreenkoms tussen die resultate van die AISV en die DISI ten opsigte van beide domeine betekenisvol hoër vir st. 10 as vir st. 7. Dit hou waarskynlik verband met die feit dat die standerdtiens reeds verder gevorder het met die proses van identiteitsontwikkeling. Die groter mate van identiteitsonsekerheid by die standerdsewes word weerspieël in die feit dat beduidend meer van hulle nie in 'n identiteitstatus geklassifiseer kon word nie. Beide instrumente lewer dus meer geldige resultate vir st. 10; dit geld veral vir die beroepsdomein.

Die onderskeiding van twee vorme van diffusie kan nie sinvol tussen die AISV en die DISI vergelyk word nie, want die frekwensie diffusies is in die geval van die AISV baie klein.

Die DISI het 273 respondente in diffusie geklassifiseer, met 254 in beroepsidentiteit en 19 in die godsdienisdomein. Van dié 273 diffusies is meer as 90% as "diffusion-diffusions" geklassifiseer. Die AISV het in die vier domeine gesamentlik slegs 90 respondente in diffusie geklassifiseer. Van hulle kon slegs 39 in "ontwikkelingsdiffusie" of in "ware diffusie" geklassifiseer word.

Uit hierdie bevindinge blyk dit dat die onderskeiding van die twee vorme van diffusie nie deur een van die twee vraelyste sinvol geoperasionaliseer word nie. In ooreenstemming met die teoretiese verwagting, is wel bevind dat die st. 7-respondente 'n beduidende meerderheid van die AISV se "ontwikkelingsdiffusies" en van die DISI se "diffusion-diffusions" vorm. In die geval van die AISV is nege van die tien ontwikkelingsdiffusies standerdsewes, en in die geval van die DISI-B is 69% (166 uit 241) van die "diffusion-diffusions" in st. 7.

4.6.5.3 AISV vs Onderhoud

4.6.5.3.1 Inleiding

Vir die doel van 'n vergelyking tussen die AISV en die onderhoud is slegs dié AISV-respondente in ag geneem met wie daar 'n onderhoud gevoer is (n = 89).

Aangesien alle respondente wat die onderhoud gevoer het in een van die vier identiteitstatusse geklassifiseer kon word, is onklassifiseerbare AISV-respondente nie in berekening gebring nie. Dit beteken dat hierdie vergelykings gedoen is met totale frekwensies wat heelwat minder as 89 is. Dit bring baie klein selle ($f < 5$) mee, wat die geldigheid van Chi-kwadraatberekeninge onder verdenking bring.

4.6.5.3.2 Beroep

TABEL 52
AISV-B VS ONDERHOUD-B

	ONDERHOUD-B					
	Status	Verw.	Sluit.	Morat.	Diff.	Totaal
AISV-B	Verw.	16	4	0	4	24
	Sluit.	0	1	1	0	2
	Morat.	11	1	12	12	36
	Diff.	0	0	0	1	1
	Totaal	27	6	13	17	63
Chi-kwadraatwaarde:		25,08		GV: 9		P < 0,003

Tabel 52 dui op 'n statisties-betekenisvolle korrelasie tussen die AISV-B en die onderhoud-B. Hiertoe lewer die verwerwing- en

moratoriumstatus beduidende bydraes. Van die totale groep (N = 63) is 47,6% deur die twee instrumente in dieselfde status geklassifiseer.

Die grootste ooreenkoms is in die verwerwingstatus, waar 59% van die onderhoud-verwerwers ook deur die AISV in verwerwing geklassifiseer is. Die persentasie ooreenkomste in die ander statusse is: moratorium 33%, sluiting 17% en diffusie 6%.

Die verskille in die resultate van die twee instrumente word hoofsaaklik teweeggebring deur die feit dat die AISV meer respondente in moratorium klassifiseer, en die onderhoud meer in verwerwing en diffusie. Van die AISV-moratoriums is 31% deur die onderhoud in verwerwing geklassifiseer en 33% in diffusie. Van die onderhoud se identiteitsverwerwers en diffusies is onderskeidelik 41% en 70% deur die AISV in moratorium geklassifiseer.

Hierdie bevindinge dui daarop dat 'n groot persentasie van dié respondente wat in die objektiewe vraelys aandui dat hulle nog nie 'n finale beroepsbesluit geneem het nie, maar wel besig is met beroepseksplorاسie, in die onderhoudsituاسie òf blyke gee van beroepseksplorاسie en -verbintenis (identiteitsverwerwing) òf laat blyk het dat hulle nog nie aktief ondersoek instel nie en nog baie onseker is (identiteitsdiffusie).

4.6.5.3.3 Godsdiens

TABEL 53
AISV-G VS ONDERHOUD-G

	ONDERHOUD-G					
	Status	Verw.	Sluit.	Morat.	Diff.	Totaal
AISV-G	Verw.	6	1	1	0	8
	Sluit.	36	14	3	7	60
	Morat.	0	0	1	2	3
	Diff.	0	0	0	1	1
	Totaal	42	15	5	10	72
Chi-kwadraatwaarde:		20,46		GV: 9		p = 0,015

Daar is nie ten opsigte van godsdiens 'n statisties-betekenisvolle korrelasie tussen die twee instrumerte gevind nie. Slegs 30,5% (22 uit 72) van die respondente is in dieselfde status geklassifiseer.

Die mees opvallende verskil tussen die AISV en die onderhoud kom voor ten opsigte van dié respondente wat deur die AISV as sluiters en deur die onderhoud as identiteitsverwerwers geklassifiseer is. Van die 60 AISV-sluiters is slegs 23% (14) deur die onderhoud as sluiters geklassifiseer, teenoor die 60% as identiteitsverwerwers. Daarteenoor is 86% van die onderhoud-verwerwers deur die AISV as sluiters geklassifiseer (Vgl. die bespreking in 4.6.5.4.3 in hierdie verband).

4.6.5.3.4 Vriendskappe

TABEL 54
AISV-V VS ONDERHOUD-V

		ONDERHOUD-V				
AISV-V	Status	Verw.	Sluit.	Morat.	Diff.	Totaal
	Verw.	22	6	1	10	39
	Sluit.	2	0	0	0	2
	Morat.	0	0	0	2	2
	Diff.	1	1	0	1	3
	Totaal	25	7	1	13	46
Chi-kwadraatwaarde:		7,893	GV: 9	P 0,545		

Verskeie selle is so klein dat Chi-kwadraat nie as 'n geldige tegniek beskou kan word nie. Tog is 50% van die respondente in dieselfde status geklassifiseer. Van die 39 AISV-verwerwers is 22 (56,4%) ook deur die onderhoud in verwerwing geklassifiseer, 10 (25,6%) in diffusie. Dit dui daarop dat dié respondente volgens hul vraelys-response oënskynlik reeds 'n eie identiteit verwerf het terwyl dit nie duidelik uit die onderhoud geblyk het nie. Ses (15%) van dié respondente is deur die onderhoud as sluiters geklassifiseer, wat beteken dat effektiewe eksplorاسie nie deur die onderhoud bevestig is nie.

.5.3.5 Uitgaan

TABEL 55
AISV-U VS ONDERHOUD-U

		ONDERHOUD-U					
		Status	Verw.	Sluit.	Morat.	Diff.	Totaal
AISV-U	Verw.		12	0	6	10	28
	Sluit.		2	0	1	3	6
	Morat.		0	0	1	5	6
	Diff.		0	0	0	3	3
	Totaal		14	0	8	21	43
		Chi-kwadraatwaarde: 8,61		GV: 6		P < 0,197	

Volgens tabel 55 is slegs 37% van die respondente (16 uit 43) in die AISV en die onderhoud in dieselfde status geklassifiseer. Dit is in die geval van die vriendskappe-domein 'n beduidende persentasie van die AISV-verwerwers (35,7%) deur die onderhoud in identiteitsdiffusie geklassifiseer, en nog 21% (6 uit 28) in die laboratorium. Dit impliseer dat baie van die respondente in terme van objektiewe vraelysitems oënskynlik reeds 'n eie identiteit owerworf het, maar effektiewe eksplorاسie en deurdagte oënskynlike bintennisse word nie tydens die onderhoud bevestig nie.

5.5.3.6 Samevatting

Vergelyking van die vriendskappe- en uitgaan-domein (vgl. tabelle 54 en 55) toon 'n aantal opvallende ooreenkomste. Die AISV klassifiseer in beide domeine groter persentasies van die respondente in identiteitsverwerwing as die onderhoud. Die onderskeie persentasies is:

AISV : vriendskappe 85% en uitgaan 65%;
 Onderhoud : vriendskappe 54% en uitgaan 33%.

Daarteenoor klassifiseer die onderhoud beduidend meer respondente in diffusie as die AISV. 'n Redelik groot persentasie van die AISV-verwerwers in die uitgaan-domein is deur die onderhoud in moratorium geklassifiseer.

Hierdie bevindinge dui daarop dat adolessente in die geval van die twee interpersoonlike domeine dikwels objektiewe vraelysresponse gee wat op identiteitsverwerwing dui, terwyl navraag tydens die onderhoud op onderliggende identiteitsonsekerheid en gebrekkige eksplorاسie (veral in die geval van vriendskappe) dui.

'n Ander relevante faktor wat waarskynlik hier op die spel is, is die feit dat interpersoonlike identiteitsontwikkeling 'n natuurlike proses is wat minder bewuste eksplorاسie en verbintnisse vereis. Dit hou verband met die feit dat vriendskappe, en in 'n mindere mate uitgaanverhoudinge, veel minder permanente verbintnisse vereis en met veel minder permanente implikasies gepaard gaan. Keuses kan makliker uitgestel of herroep en gewysig word. Beroep en godsdiens is egter domeine van identiteitsontwikkeling wat met 'n groot mate van druk gepaard gaan en waaroor die adolessent normaalweg voor die einde van die sekondêreskooljare relatief permanente besluite moet neem.

4.6.5.4 DISI vs Onderhoud

4.6.5.4.1 Inleiding

Soos in die geval van die vergelyking van die resultate van die AISV en die onderhoud (vgl. 4.6.5.3.1) is die vergelykbare groepe hier betrokke relatief klein. Die statistiese verwerkings moet in dié lig geïnterpreteer word.

4.6.5.4.2 Beroep

TABEL 56
DISI-B VS ONDERHOUD-B

	ONDERHOUD-B					
	Status	Verw.	Sluit.	Morat.	Diff.	Totaal
DISI-B	Verw.	17	3	1	1	22
	Sluit.	2	3	1	1	7
	Morat.	8	1	8	9	26
	Diff.	6	0	6	11	23
	Totaal	33	7	16	22	78
Chi-kwadraatwaarde:		34,145		GV: 9	P: 0,000	

In totaal is 50% van die 78 respondente deur beide instrumente in dieselfde status geklassifiseer. Die mees opvallende verskil tussen die twee instrumente se resultate kom in die moratoriumstatus voor. Slegs 31% van die DISI-moratoriums is ook deur die onderhoud in moratorium geklassifiseer. Die res is eweredig verdeel tussen verwerwing en diffusie. 'n Identiese patroon kom voor tussen die resultate van die AISV en die onderhoud in die domein van beroepsidentiteit (Vgl. 4.6.5.3.2 vir bespreking).

4.6.5.4.3 Godsdiens

TABEL 57
DISI-G VS ONDERHOUD-G

	ONDERHOUD-G					
	Status	Verw.	Sluit.	Morat.	Diff.	Totaal
DISI-G	Verw.	9	1	0	1	11
	Sluit.	43	14	5	9	71
	Morat.	0	0	0	1	1
	Diff.	0	0	0	1	1
	Totaal	52	15	5	12	84
Chi-kwadraatwaarde: 14,469 GV: 9 P: 0,107						

Slegs 29% van die respondente is deur beide instrumente in dieselfde status geklassifiseer. Die mees opvallende verskil tussen die resultate van die twee instrumente is die "vermenging" van DISI-sluiters en onderhoud-verwerwers. Die DISI klassifiseer 85% van die respondente (71 uit 84) in die sluitingstatus. Hiervan klassifiseer die onderhoud egter slegs 14 (20%) in sluiting, en 43 (61%) in identiteitsverwerwing. Aan die ander kant is 83% van die onderhoud-verwerwers volgens die DISI in identiteitsluiting.

In die vergelyking tussen die AISV-G en die onderhoud-G (vgl. 4.6.5.3.3 en tabel 53) is identiese tendense gevind. Dit blyk dat 'n groot persentasie van die adolessente met die voltooiing van die objektiewe vraelyste geneig is om voorkeur te gee aan response wat die klem lê op die aanvaarding van dié godsdienstige sienswyses wat met dié van hul ouers ooreenkom - dit wil sê response wat dui op identiteitsluiting. In die onderhoudsituasie

blyk dit egter dat hulle wel eksplloreer by wyse van die uitklaring van kerklike en godsdienstige vrae en by wyse van aktiewe deelname aan kerklik-godsdienstige aktiwiteite, byvoorbeeld eredienste, kategese, kerkjeugaksies, kampe, ensovoorts.

4.6.5.4.4 Samevatting

Die korrelasie tussen die resultate van die DISI en die onderhoud is nie statisties-betekenisvol ten opsigte van die beroepsidentiteit- of die godsdienstige identiteit-vraelys nie. Dié twee instrumente toon 'n beduidend groter korrelasie in die geval van beroepsidentiteit (met 50% van die respondente in dieselfde status geklassifiseer), terwyl slegs 29% van die respondente in die godsdiensdomein in dieselfde status geklassifiseer is.

In die geval van beroepsidentiteit is die mees opvallende tendens dat die onderhoud beduidende persentasies DISI-moratoriums in verwerwing en diffusie klassifiseer. Beduidende persentasies van die onderhoud se identiteitsverwerwers en -diffusies word weer deur die DISI in moratorium geklassifiseer.

In die geval van godsdienstige identiteit is die mees opvallende tendens die feit dat die onderhoud die meeste van die DISI-sluiters in verwerwing klassifiseer. Die meeste van die onderhoud-verwerwers word deur die DISI in identiteitsluiting geklassifiseer.

Hierdie bevindinge is identies aan dié wat deur die vergelyking van die resultate van die AISV en die onderhoud verkry is. Verder klassifiseer sowel die AISV-B as die DISI-B die meeste respondente in moratorium, terwyl die onderhoud die meeste in identiteitsverwerwing klassifiseer. Ook in die geval van godsdienstige identiteit klassifiseer die onderhoud die meeste respondente in verwerwing, terwyl die AISV-G en die DISI-G die oorgrote meerderheid van die betrokke groepe (83% en 85%

onderskeidelik) in identiteitsluiting klassifiseer.

Bogemelde tendense dui op belangrike ooreenkomste tussen die AISV en die DISI. Dit dui ook daarop dat die uiteenlopende aard van die objektiewe vraelyste en die semi-gestruktureerde onderhoud verantwoordelik is vir die verskil in resultate.

4.6.6 RESULTATE VAN DOMEINE-VRAELYS

4.6.6.1 Totale ondergroep

Die respondente se evaluering van die belangrikheid van die 13 domeine word in tabel 58 uiteengesit.

TABEL 58

EVALUERING VAN DOMEINE: TOTALE ONDERSGROEP (N = 930)

DOMEINE		EVALUERING		
		Baie belangrik	Redelik belangrik	Nie belangrik nie
1. Beroep	n %	750 81	178 19	2 1
2. Godsdiens	n %	797 86	118 13	15 2
3. Politiek	n %	98 11	509 55	323 35
4. Morele waardes	n %	746 80	173 19	11 1
5. Doel en ideale	n %	769 83	154 16	7 1
6. Vryetyd en ontspanning	n %	459 49	443 48	28 3
7. Geslagsrol	n %	525 56	364 39	41 4
8. Maats	n %	524 56	368 40	38 4
9. Ander geslag	n %	510 55	379 41	41 4
10. Uitgaan ("date")	n %	558 60	328 35	44 5
11. Vas uitgaan	n %	647 70	219 24	64 6
12. Huwelik	n %	620 67	200 21	110 12
13. Seksuele sake	n %	336 36	358 38	236 25

Uit tabel 58 blyk dit dat godsdiens, lewensdoel en ideale,

beroepsoorwegings en morele waardes (in dié volgorde) as die belangrikste domeine beskou word. Meer as 80% van die respondente beskou dié domeine as "baie belangrik". Die enigste twee domeine wat deur minder as 50% van die respondente as "baie belangrik" beskou word, is politiek en seksuele sake.

Hierdie tendense stem in 'n groot mate ooreen met die bevindinge van Ackermann (1990: 286) by 'n kleiner groep st. 6- tot st. 9-leerlinge.

4.6.6.2 Volgens geslag

Die respondente se evaluering van die belangrikheid van die domeine word in tabel 59 vir die twee geslagte afsonderlik uiteengesit.

TABEL 59
EVALUERING VAN DOMEINE PER GESLAG

DOMEINE		MANLIK n = 419			VROULIK n = 511			BEDUIDENDE AFWYKINGS
		*B B	R B	N B	B B	R B	N B	
1. Beroep	n	344	74	1	406	104	1	
	%	82	18	1	79	20	1	
2. Godsdiens	n	352	55	12	445	63	3	P < 0,05
	%	84	13	3	87	12	1	
3. Politiek	n	64	225	130	34	284	193	P < 0,001
	%	15	54	31	7	55	38	
4. Morele waardes	n	300	110	9	446	63	2	P < 0,001
	%	72	26	2	87	12	1	
5. Doel en ideale	n	345	72	2	424	82	5	
	%	82	17	1	83	16	1	
6. Vryetyd en ontspanning	n	222	192	5	237	251	23	P < 0,01
	%	53	46	1	46	49	5	
7. Geslagsrol	n	242	163	14	283	201	27	
	%	58	39	3	55	39	5	
8. Maats	n	216	181	22	308	187	16	P < 0,05
	%	52	43	5	60	37	3	
9. Ander geslag	n	250	147	22	260	232	19	P < 0,01
	%	60	35	5	51	45	4	
10. Uitgaan ("date")	n	258	140	21	300	188	23	
	%	62	33	5	59	37	5	
11. Vas uitgaan	n	289	100	30	358	119	34	
	%	69	24	7	70	23	7	
12. Huwelik	n	293	80	46	327	120	64	
	%	70	19	11	64	23	13	
13. Seksuele sake	n	191	167	61	145	191	175	P < 0,001
	%	46	40	14	28	37	34	

* B B = Baie belangrik
R B = Redelik belangrik
N B = Nie belangrik nie

Volgens tabel 59 kom beduidende geslagsverskille by sewe van die 13 domeine voor. Meer meisies as seuns beleef godsdiens, morele waardes en die keuse van maats as baie belangrik. Meer seuns as meisies beleef politiek, vryetyds- en ontspanningsaktiwiteite, vriendskappe met lede van die ander geslag en seksuele sake as baie belangrik.

Die teorie dat interpersoonlike verhoudinge 'n belangriker rol in identiteitsontwikkeling by die vroulike geslag speel (in teenstelling met byvoorbeeld beroepsidentiteit by die manlike geslag) word nie deur hierdie bevindinge bevestig nie. Dit stem ooreen met die bevindinge van Ackermann (1990: 287-288).

4.6.6.3 Volgens skoolstanderd

In tabel 60 word die respondente se evaluering van die betrokke domeine vir st. 7 en st. 10 afsonderlik uiteengesit.

TABEL 60
EVALUERING VAN DOMEINE PER SKOOLSTANDERD

DOMEINE		ST. 7 n = 447			ST. 10 n = 483			BEDUIDENDE AFWYKINGS
		*B	R	N	B	R	N	
1. Beroep	n	323	123	1	427	55	1	P < 0,001
	%	72	28	1	88	11	1	
2. Godsdienst	n	399	43	5	395	75	10	P < 0,05
	%	89	10	1	82	16	2	
3. Politiek	n	36	251	160	62	258	163	
	%	8	56	36	13	53	34	
4. Morele waardes	n	351	91	5	395	82	6	
	%	79	20	1	82	17	1	
5. Doel en ideale	n	367	75	5	402	79	2	
	%	82	17	1	83	16	1	
6. Vryetyd en ontspanning	n	206	230	11	253	213	17	
	%	46	51	3	52	44	4	
7. Geslagsrol	n	259	169	19	266	195	22	
	%	58	38	4	55	40	5	
8. Maats	n	258	176	13	266	192	25	
	%	58	39	3	55	40	5	
9. Ander geslag	n	223	198	26	287	181	15	P < 0,01
	%	50	44	6	59	37	3	
10. Uitgaan ("date")	n	272	156	19	286	172	25	
	%	61	35	4	59	36	5	
11. Vas uitgaan	n	287	127	33	360	92	31	P < 0,01
	%	64	28	7	75	19	6	
12. Huwelik	n	290	104	53	330	96	57	
	%	65	23	12	68	20	12	
13. Seksuele sake	n	144	161	142	192	197	94	P < 0,001
	%	32	36	32	40	41	19	

* B B = Baie belangrik
R B = Redelik belangrik
N B = Nie belangrik nie

Tabel 60 toon dat beduidende verskille tussen die st. 7- en die st. 10-respondente by vyf domeine voorkom.

Soos verwag is, beleef beduidend meer standerdtiens die volgende vier domeine as "baie belangrik": toekomstige beroep, vriendskappe met lede van die ander geslag, met watter soort seun of meisie ek vas wil uitgaan ("kys") en seksuele sake. Daar sou verwag word dat dieselfde tendens ook geld in die geval van politiek (item 3), met watter soort seun of meisie ek uitgaan ("date") (item 10) en die soort persoon met wie ek eendag gaan trou (item 12). Dit is egter nie die geval nie. Godsdienst is die enigste domein wat deur beduidend meer standerdsewes as standerdtiens as "baie belangrik" beleef is.

Hierdie bevindinge kom gedeeltelik ooreen met dié van Ackermann (1990: 287-288).

4.6.6.4 Volgens nedersettingsgebied

Stedelike, semi-stedelike en plattelandse herkoms toon feitlik geen invloed op die respondente se evaluering van die belangrikheid van die domeine nie. Slegs in die geval van item 5 (my doel en ideale in die lewe) kom 'n beduidende verskil voor. Meer semi-stedelike respondente as die ander twee subgroepe beleef dit skynbaar as "baie belangrik".

4.6.6.5 Samevatting

Die respondente beskou geeneen van die 13 domeine as werklik onbelangrik nie. Politiek, wat die laagste in belangrikheidsorde geëvalueer is, word deur slegs 35% en seksuele sake deur slegs 25% van die respondente as "nie belangrik nie" beleef.

Beduidende geslagsverskille kom voor ten opsigte van sewe domeine. Dit dui egter nie op breër tendense, byvoorbeeld dat vroulike adollesente sterker op die interpersoonlike domein gerig

is en vinniger in dié domein ontwikkel, nie. Daar is geen verskil ten opsigte van gerigtheid op beroepstoekoms nie. In die sogenaamde ideologiese domeine beleef meer meisies as seuns godsdiens en morele waardes as baie belangrik, terwyl politiek vir meer seuns belangrik is. Item 5 (my doel en ideale in die lewe) toon geen geslagsverskil nie. In die interpersoonlike domein kom intergeslagtelike wisseling eweneens voor. Meer meisies beleef die vraag "wie ek as maats wil hê" belangrik, terwyl die seuns skynbaar sterker gerig is op vriendskappe met lede van die ander geslag en seksuele sake. Ten opsigte van die ander items in die interpersoonlike domein kom daar egter geen beduidende geslagsverskille voor nie.

Beduidende verskille tussen st. 7 en st. 10 kom in die verwagte rigtings voor, maar daar is ook ander domeine waar verskille verag sou word - soos aangedui in paragraaf 4.6.6.3. - waar dit nie voorkom nie.

'n Slotperspektief wat hier gestel moet word, is die vraag of die respondente die instruksies deurgaans gevolg het (Vgl. Bylaag D). In die lig van die duidelike instruksie dat dit gaan oor hoe belangrik elke aspek op hierdie stadium vir hulle is, en dat "belangrikheid" gaan oor tot watter mate hulle daarvoor dink, vrae vra of lees, sou 'n lae belangrikheidsrespons byvoorbeeld op item 12 (die soort persoon met wie ek eendag gaan trou) verag word. Dit is egter nie die geval nie. Dit is dus moontlik dat sommige respondente bloot aangedui het hoe belangrik hulle dit as 'n ontwikkelingstaak beskou, sonder dat hulle tans aktief daarop gerig is.

Daar is egter 'n ander moontlike verklaring ten opsigte van bogemelde verskynsel by item 12. 'n Groter persentasie respondente dui item 12 en item 11 (met watter soort seun of meisie ek vas wil uitgaan) as "baie belangrik" aan as wat die geval is met item 10 (met watter soort seun of meisie ek wil uitgaan), item 9 (vriendskappe met lede van die ander geslag) en item 8 (wie ek as maats wil hê). Dit kan verband hou met 'n

perspektief wat vroeër gestel is (vgl. 4.6.5.3.6), naamlik dat minder aktiewe eksplorاسie ten opsigte van vriendskappe en uitgaan (Engels: dating) gedoen word omdat dit nie permanente verbintenisse vereis nie. Vas uitgaan en die keuse van 'n huweliksmaat (items 11 en 12 hierbo) vereis egter deegliker eksplorاسie en 'n meer permanente verbintenis.

4.6.7 EVALUERING VAN DIE AISV

4.6.7.1 Inleiding

Twee basiese kriteria waaraan enige meetinstrument behoort te voldoen, is dié van betroubaarheid en geldigheid.

Die AISV word vervolgens aan die hand van dié twee kriteria geëvalueer.

4.6.7.2 Betroubaarheid

Die betroubaarheid van 'n instrument verwys na die konsekwentheid (konstantheid) van meting. Dit gaan oor die vraag of die toepassing van die instrument deur verskillende ondersoekers op verskillende ondersoekgroepe onder verskillende omstandighede tot dieselfde waarnemings sal lei (Mouton & Marais, 1988: 79).

Daar is vier algemene metodes waarvolgens die betroubaarheid van gestruktureerde meetinstrumente bepaal kan word, naamlik:

- (a) die toets-hertoetsmetode,
- (b) die toepassing van parallelle (ekwivalente) vorms van die instrument,
- (c) die halfverdelingsmetode en
- (d) die berekening van interne konstantheidskoëffisiënte, bv. die Kuder-Richardson-formule 21 en Cronbach Alpha.

Weens die aard en samestelling van die AISV is geeneen van dié metodes werklik geskik vir betroubaarheidsbepaling nie.

Verskeie faktore wat betroubaarheid kan bedreig, word egter deur die volgende interne eienskappe van die AISV beperk:

- (a) Die instruksies is eenvoudig, bondig en selfverduidelikend.
- (b) Die responsprosedures is eenvoudig. (By elke stelling word "Waar" of "Onwaar" met 'n kruisie gemerk. Daarmee is "weet nie"- en middelposisie-effekte terselfdertyd uitgeskakel.)
- (c) Die items (stellings) is taalkundig duidelik en simplisties geformuleer.
- (d) Die items bestaan hoofsaaklik uit enkelvoudige stellings.
- (e) Die vier domeine in die AISV vervat, is vir sekondêreskoolleerlinge relevant en dit behoort derhalwe motiverende waarde te hê.
- (f) Die stellings is inhoudelik nie van so 'n persoonlik-sensitiewe aard dat die response subjektief daardeur beïnvloed behoort te word nie. Anonimiteit word bowendien gewaarborg.
- (g) Die aantal response wat in kombinasie vereis word vir klassifikasie in 'n bepaalde identiteitstatus, is genoegsaam.
- (h) Die vraelys is kort genoeg om te voorkom dat vermoeienis of verveling by die respondent 'n beduidende invloed op die response sal hê.
- (i) Die nasienprosedure is volkome meganies-objektief.

Bogemelde eienskappe van die AISV bring mee dat subjektiewe faktore nie in die afnemer, die respondent of die meetinstrument 'n beduidende negatiewe invloed op die betroubaarheid van die AISV behoort te hê nie.

Alhoewel betroubaarheid hoegenaamd nie geldigheid impliseer nie, is geldigheid aan die ander kant 'n voorwaarde vir betroubaarheid. De Wet e.a. (1981: 150) sê: "... 'n geldige meetinstrument sal ook 'n betroubare meetinstrument wees".

Die geldigheid van die AISV kom vervolgens aan die orde.

4.6.7.3 Geldigheid

4.6.7.3.1 Inleiding

Die geldigheid van 'n meetinstrument word bepaal deur die mate waarin dit aan sy doel beantwoord, met ander woorde die mate waarin dit wel dié konstruk(te) meet wat dit veronderstel is om te meet. Toegepas op die AISV beteken dit die mate waarin dié vraelys wel die status van identiteitsontwikkeling in die tersaaklike vier domeine meet.

Daar word in die breë tussen drie vorme van geldigheid onderskei, naamlik: inhoudsgeldigheid (Engels: content validity), kriteriumgeldigheid (Engels: criterion validity) en konstrukgeldigheid (Engels: construct validity) (Ary, Jacobs & Razavieh, 1979: 197-204; De Wet e.a., 1981: 145-149; Huysamen, 1986: 35-44; Mouton & Marais, 1988: 67-71).

Die AISV word vervolgens getoets aan die hand van dié drie kriteria.

4.6.7.3.2 Inhoudsgeldigheid

Die inhoudsgeldigheid van 'n meetinstrument word bepaal deur die mate waarin die toetsitems die tersaaklike ondersoekterrein inhoudelik verteenwoordig. Dit is nie 'n vorm van geldigheid wat statisties bepaal kan word nie, maar dit berus op die kritiese evaluering van deskundiges op die betrokke terrein.

In die geval van die AISV word die inhoudsgeldigheid dus bepaal deur die mate waarin die vraelysitems die betrokke vier domeine van identiteitsontwikkeling en die onderskeie identiteitstatusse verteenwoordig.

In die lig van die bewese behoefte aan en die wenslikheid van identiteitsnavorsing in terme van afsonderlike domeine is die

AISV saamgestel uit vier afsonderlike vraelyste wat elkeen 'n afsonderlike domein van identiteitsontwikkeling verteenwoordig. In die seleksie van domeine is vier domeine geïdentifiseer wat aktuele terreine van identiteitsontwikkeling gedurende die sekondêreskoolfase is. Dié vier domeine verteenwoordig verder beroeps-, ideologiese en interpersoonlike domeine (Vgl. 4.3.2).

Die vraelyste is saamgestel teen die agtergrond van Erikson se teorie en in die lig van Marcia se operasionalisering van verskillende identiteitstatusse. Die items is geselekteer en geformuleer in die lig van die inhoud van verskeie bestaande instrumente wat as geldige instrumente beskou kan word (Vgl. 4.3.3.3).

Vir klassifikasie in 'n bepaalde identiteitstatus word drie kernresponse tesame met nog twee (uit 'n moontlike drie) addisionele response vereis (Vgl. 4.3.3.3). Laasgenoemde twee response dien as addisionele bevestiging vir statusklassifikasie. Die vereiste kombinasie van vyf items gee 'n goeie aanduiding van die mate van eksplorاسie en verbintenis in die betrokke domein. Die respondent moet dus by herhaling blyke van sy posisie in 'n bepaalde status gee voordat klassifisering in 'n status geskied. Hierdie prosedure verhoog die geldigheid van die identiteitstatusklassifikasie, en dit lei daartoe dat relatief groot persentasies respondente nie in spesifieke statusse geklassifiseer kan word nie.

Ten opsigte van die inhoudsgeldigheid van die AISV is sekere beklemtonings in die twee interpersoonlike domeine belangrik. In die vriendskappevraelys is die items gerig op die soort mense met wie die respondent hom sou vereenselwig. In identiteitsontwikkeling t.o.v. vriendskappe gaan dit nie primêr oor vroe soos hoeveel vriende 'n persoon het nie, maar dit gaan oor normatiewe vroe rakende waardes en standaarde ten opsigte van vriendskapsluiting. Dieselfde geld vir die uitgaandomein. Daarom val die klem in dié vraelys op die ontwikkeling van standaarde en reëls ten opsigte van uitgaan.

In die samestelling van die AISV is geldigheid ook nagestreef deur die formulering van enkelvoudige vraelysitems (stellings) en eenvoudige responsprosedures (Vgl. 4.3.3.3).

Samevattend word gestel dat die inhoudsgeldigheid van die AISV as hoog beskou kan word. Die onderskeie domeine en identiteitstatusse word inhoudelik deeglik gedek deur die vraelysitems.

4.6.7.3.3 Kriteriumgeldigheid

4.6.7.3.3.1 Inleiding

Hierdie vorm van geldigheid word bepaal deur die verband tussen die resultate van die betrokke meetinstrument en die resultate van onafhanklike eksterne kriteria wat teoreties dieselfde veranderlike(s) meet.

Op grond van die tyd waarop die kriteriumdata ingesamel word, word daar tussen twee vorme van kriteriumgeldigheid onderskei. Gelyktydige (saamvallende) geldigheid (Engels: concurrent validity) verwys na die verband tussen resultate van 'n meetinstrument en 'n kriterium wat onmiddellik beskikbaar is. Voorspellingsgeldigheid (Engels: predictive validity) verwys na die mate waarin 'n meetinstrument toekomstige gedrag of prestasie kan voorspel. In dié geval word die kriteriumdata in 'n later stadium ingesamel.

In die onderhawige ondersoek is voorspellingsgeldigheid nie ter sake nie, maar die bepaling van gelyktydige geldigheid is van groot belang.

Die drie meetmiddels wat gelyktydig met die AISV toegepas is, kan al drie as geldigheidskriteria dien. Hulle is die Dallas Identity Status Inventory (DISI), die semi-gestruktureerde onderhoud en die domeinevraelys.

4.6.7.3.3.2 Die Dellas Identity Status Inventory (DISI)

Ten opsigte van twee domeine, naamlik beroep en godsdiens, is die resultate van die AISV met dié van die DISI vergelyk (Vgl. 4.6.5.2). Ten opsigte van beide domeine is 'n beduidende korrelasie tussen die resultate van die twee instrumente bevind. Die ooreenkoms tussen die godsdiensvraelyste is aansienlik hoër as dié tussen die beroepsvraelyste.

Aangesien 'n relatief klein persentasie van die respondente deur die AISV in die diffusiestatus geklassifiseer is, kan geen geldige gevolgtrekkings oor die geldigheid van die onderskeiding van twee vorme van diffusie gemaak word nie.

4.6.7.3.3.3 Die semi-gestruktureerde onderhoud

Die resultate van die AISV en die onderhoud is ten opsigte van al vier domeine vergelyk (Vgl. 4.6.5.3). Die onderhoud is met 89 respondente gevoer, maar verskeie van hulle is nie deur die AISV in 'n spesifieke domein geklassifiseer nie. Dit bring mee dat die frekwensies respondente wat vergelyk kon word, baie klein was. Dit het gewissel van 72 (in die geval van die godsdiensvraelys) tot so min as 43 (in die geval van die uitgaanvraelys). Dit het baie klein selle tot gevolg gehad, wat 'n vraagteken plaas oor die geldigheid van hierdie bevindinge.

Daar is ten opsigte van die beroeps- en godsdiensdomein beduidende korrelasies tussen die twee instrumente gevind, maar nie in die geval van die twee interpersoonlike domeine nie.

Samevattend: bogemelde bevindinge dui daarop dat die AISV-B (beroepsidentiteit) en die AISV-G (godsdiensdientige identiteit) as geldige vraelyste beskou kan word. Dié vraelyste toon positiewe korrelasies met die DISI-B en met die DISI-G, sowel as met die resultate van die onderhoud.

In die geval van die twee interpersoonlike domeine, naamlik vriendskappe en uitgaan, kon die AISV-V en die AISV-U slegs met die resultate van die onderhoud vergelyk word. Die betrokke ondersoekgroep was egter te klein om geldige bevindinge daar te stel.

4.6.7.3.3.4 Die domeine-vraelys

Adolessente se persoonlike beleving en evaluering van die relatiewe belangrikheid van bepaalde lewensterreine behoort teoreties verband te hou met hul eksplorاسie in die ooreenkomstige domeine. Dit beteken byvoorbeeld dat 'n adolessent wat beroepskeuse op 'n bepaalde tydstip as belangrik beskou, waarskynlik met aktiewe eksplorاسie in dié domein besig sal wees of reeds aktiewe eksplorاسie sou gedoen het. In terme van identiteitstatus beteken dit moratorium of verwerwing. 'n Adolessent vir wie dié domein nie belangrik is nie, sal waarskynlik in identiteitsdiffusie verkeer.

Die samestelling van die groep respondente wat die domeinevraelys voltooi het (N = 930), is in tabel 5 (vgl. 4.5) uiteengesit. Die betrokke resultate is in par. 4.6.6 uiteengesit en bespreek. Ses items in dié vraelys korreleer soos volg met die vier domeine wat vir hierdie ondersoek geselekteer is:

<u>Domeinevraelysitems</u>	<u>Domeine van ondersoek</u>
1. Die beroep wat ek eendag gaan beoefen	Beroepsidentiteit
2. Godsdiens	Godsdienstige identiteit
8. Wie ek as maats wil hê	} Vriendskappe
9. Vriendskappe met lede van die ander geslag	
10. Met watter soort seun of meisie ek wil uitgaan ("date")	} Uitgaan
11. Met watter soort seun of meisie ek vas wil uitgaan ("kys")	

Bogemeelde ses items van die domeinevraelys word as geldigheidskriteria vir die AISV aangewend.

Die eerste algemene waarneming is die feit dat 'n baie klein persentasie van die respondente 'n "nie belangrik nie" -respons op enige van die betrokke ses items gee (Vgl. 4.6.6.1). Hierdie tendens korreleer met die klein persentasies respondente wat deur die AISV in al vier domeine in identiteitsdiffusie geklassifiseer is (Vgl. tabel 8,12, 16 en 20). Verder toon items 10 en 11 die hoogste persentasies "nie belangrik nie" -response uit die ses items (5% en 6% onderskeidelik). Dit korreleer op sy beurt met die feit dat die AISV die hoogste persentasie diffusies (4%) in die uitgaandomein klassifiseer.

Vir Item 1 (beroep) het 81% van die respondente die "baie belangrik"-respons gekies. Dit korreleer met die feit dat altesaam 66% van die respondente deur die AISV-B in identiteitsmoratorium en -verwerwing geklassifiseer is (Vgl. tabel 8). Van die 30% wat nie geklassifiseer kon word nie, is die meerderheid waarskynlik wel met beroepseksplorاسie besig - soos aangedui in par. 4.6.2.1.1.

Die ander drie domeine van identiteitsontwikkeling soos deur die AISV gemeet, toon nie sulke duidelike verbande met die resultate van die domeinevraelys nie.

Item 2 (godsdiens) word deur 86% as "baie belangrik" beskou, terwyl die meeste van die respondente (56%) deur die AISV-G in identiteitsluiting geklassifiseer is. 'n Verdere 27% was nie klassifiseerbaar nie, alhoewel 'n groot persentasie van hulle ook tot identiteitsluiting neig, maar hul response is gekombineer met pogings tot godsdienstige eksplorاسie.

Die sterk godsdienstige en kerklike agtergrond van hierdie respondente gaan dikwels gepaard met diepte-eksplorاسie, maar breedte-eksplorاسie is in die algemeen redelik beperk. Dit beteken egter nie dat godsdiens nie vir hulle belangrik is nie.

Die teendeel is eerder waar, soos ook duidelik uit die onderhoude geblyk het.

In die geval van albei interpersoonlike domeine (vriendskappe en uitgaan) is sowat 90% van die respondente deur die AISV in die verwerwingstatus geplaas of onklassifiseerbaar bevind. 'n Ontleding van laasgenoemde groep se responspatrone het aangedui dat 'n groot persentasie van hulle tog in die interpersoonlike domeine eksplorieer (Vgl. 4.6.2.3.1 en 4.6.2.4.1).

Die resultate van die AISV-V en die AISV-U het gelei tot die gevolgtrekking dat eksplorاسie in die vriendskappe-domein minder bewustelik en minder aktief geskied as dié in die uitgaan-domein (Vgl. 4.6.2.3.1 en 4.6.2.4.1). Dié tendens word bevestig deur die resultate van die domeine-vraelys. Items 8 en 9 (vriendskappe) toon onderskeidelik 'n 56% en 55% "baie belangrik"-respons, teenoor beide se 4% "nie belangrik nie"-respons. Items 10 en 11 (uitgaan) toon egter onderskeidelik 'n 60% en 70% "baie belangrik"-respons, en 5% en 6% "nie belangrik nie"-respons.

Daar is verder aangetoon dat eksplorاسie in die twee interpersoonlike domeine minder aktief geskied as in die geval van beroep en godsdiens (Vgl. 4.6.5.3.6). Die resultate van die domeine-vraelys bevestig ook dié verskynsel. Items 1 en 2 (beroeep en godsdiens) word onderskeidelik deur 81% en 86% van die respondente as "baie belangrik" beskou; dit in teenstelling met items 8,9, 10 en 11 (vriendskappe en uitgaan), waar die persentasie "baie belangrik"-response wissel tussen 55% en 70%.

Geslagsverskille in die resultate van die twee meetinstrumente gee geen aanduiding van die geldigheid van die AISV nie. Die AISV het slegs identiteitstatusverskille in die uitgaan-domein getoon. Die domeine-vraelys toon geen beduidende verskille in dié domein nie, maar wel by items 2 (godsdiens) en 8 en 9 (vriendskappe). Hierdie bevindinge kan daarop dui dat die twee geslagte die belangrikheid van sommige domeine verskillend

beleef, maar dat hul identiteitsontwikkeling in dié domeine tog redelik identies verloop.

Die twee instrumente korreleer in 'n hoë mate in terme van ouderdomsverskille. Die verskille tussen die st. 7- en die st. 10-respondente stem meesal ooreen en kom almal in die verwagte rigting voor.

Die AISV-B klassifiseer beduidend meer standerdtiens in verwerwing terwyl meer standerdsewes onklassifiseerbaar is. Beduidend meer standerdtiens dui beroep as "baie belangrik" aan.

Die AISV-G bevind geen beduidende verskille nie, maar meer standerdsewes beskou godsdiens as "baie belangrik" met 'n minimale aantal "nie belangrik nie"-response. Van die standerdtiens beskou 82% godsdiens steeds as "baie belangrik".

Die AISV-V en die AISV-U se standerdverskille toon identiese patrone, naamlik beduidend meer standerdtiens in verwerwing en beduidend meer standerdsewes in moratorium of as onklassifiseerbaar. Ten opsigte van vriendskappe toon die domeine-vraelys geen verskil by item 8 (maats van beide geslagte) nie, maar meer standerdtiens gee 'n "baie belangrik"-respons op item 9 (vriendskappe met die ander geslag). Ten opsigte van uitgaan toon item 10 (uitgaan = "date") nie 'n beduidende verskil nie, maar beduidend meer standerdtiens gee 'n "baie belangrik"-respons op item 11 (vas uitgaan).

Nedersettingsgebied toon nie 'n noemenswaardige invloed op die resultate van enige van die twee instrumente nie. Dit dui op 'n korrelasie tussen die AISV en die domeine-vraelys.

Samevattend word gestel dat die vergelyking van die resultate van die domeine-vraelys en die AISV gedeeltelik beperk is deur die groot persentasie onklassifiseerbare respondente op die AISV. Daar is nogtans verskeie duidelike ooreenkomste, wat dui op die geldigheid van die AISV, tussen die resultate van dié twee

instrumente.

4.6.7.3.4 Konstruktgeldigheid

Konstruktgeldigheid dui op die mate waarin 'n lys van items die tersaaklike konstrukt meet en nie byvoorbeeld 'n ander konstrukt nie (Mouton & Marais, 1988: 68). Dit is 'n vorm van geldigheid wat veral van belang is vir instrumente wat gebruik word om individue se psigologiese eienskappe en vermoëns te meet, byvoorbeeld intelligensie, motivering, houdings en selfkonsep. "The construct validity of a test refers to the extent to which performance on the test can be interpreted in terms of constructs such as these" (Ary, Jacobs & Razavieh, 1979: 201).

In die lig van voorafgaande gaan dit in die geval van die AISV om die vraag in hoeverre die vier domeinspesifieke vraelyste wel die onderskeie statusse van identiteitsontwikkeling meet.

Daar bestaan verskeie metodes waarvolgens konstruktgeldigheid bepaal kan word. Die een metode wat vir die AISV relevant is, is die vergelyking van die metings van teoreties-onderskeibare subgroepe.

Diskriminasie in terme van ouderdom is so 'n teorie, aangesien die proses van identiteitsontwikkeling korreleer met toename in ouderdom. Die vraag is dus of die AISV inderdaad diskrimineer tussen die st. 7- en st. 10-respondente.

In die uiteensetting van die resultate van die AISV (vgl. 4.6.2) is daar bevind dat beduidende verskille tussen die twee standerdgroepe wel voorkom. Dié verskille kom deurgaans in die verwagte rigting voor, met ander woorde beduidend meer standerdtiens het reeds 'n eie identiteit verwerf terwyl meer standerdsewes nog identiteitsonseker is en nog met eksplorاسie besig is. Dit geld vir drie van die vier domeine, naamlik beroep, vriendskappe en uitgaan. Die feit dat die AISV-G nie beduidend diskrimineer tussen st. 7 en st. 10 nie, is waarskynlik

gevolg van die feit dat die respondente uit 'n sterk ienstige agtergrond kom. Dit lei tot kerklike en ienstige aktiwiteit, meeleving en verbintenis op 'n relatief ouderdom - selfs voor die aanbreek van adollesensie.

ale geslagsverskille blyk uit die resultate van die AISV. van die vier domeine toon geen beduidende verskille in iteitstatusontwikkeling tussen seuns en meisies nie. Slegs ie uitgaan-domein kom verskille voor, en net in twee sse, naamlik identiteitsluiting (met meer meisies) en iteitsdiffusie (met meer seuns). Dié twee statusse enwoordig elkeen slegs 4% van die respondente.

ie literatuur blyk teenstrydige bevindinge ten opsigte van gsverskille in terme van identiteitstatus (vgl. 3.2.2) en in van domeine van identiteitsontwikkeling (vgl 3.2.3). Die tate van die AISV bevestig nie die teorie dat die manlike g sterker gerig is op die meer "instrumentele" terreine onder beroepsidentiteit) nie, of dat die vroulike geslag 'n er "ekspressiewe" oriëntasie toon nie. In hierdie geval sou eteken dat vroulike adollesente vinniger ontwikkeling toon dsdiens en interpersoonlike domeine.

enstelling met die AISV bevind die DISI wel beduidende gsverskille in die domeine beroep en godsdiens. Die houd toon egter nie geslagsverskille in enige van die vier ne nie.

evindinge uit die AISV (en dié uit die onderhoud) stem n met die vroeëre perspektief (vgl. 3.2.7) dat veranderinge slagsrolstereotipes en in die siening van die rol van die waarskynlik sal lei tot die vermindering van dié gsverskille in identiteitsontwikkeling wat sou kon bestaan

psigte van nedersettingsgebied toon die AISV geen inasie ten opsigte van respondente uit stedelike, semi-

stedelike en plattelandse gebiede nie. Dit stem ooreen met die resultate van die ander meetinstrumente wat in hierdie ondersoek gebruik is.

Die konstruk geldigheid van die AISV word verder bevestig deur die diskriminasievermoë van die onderskeie domeinspesifieke vraelyste. Die aantal respondente in die onderskeie statusse en die statuspatrone verskil beduidend tussen verskillende domeine. Die vriendskappe- en uitgaan-domeine toon egter feitlik identiese statuspatrone. Dit was te wagte, aangesien dié twee interpersoonlike domeine nou saamhang en ooreenkomstige prosesse van identiteitsontwikkeling vereis.

4.6.7.4 Samevattende perspektiewe

Voorafgaande uiteensetting behels verskeie kriteria op grond waarvan die AISV as 'n betroubare en geldige instrument beskou kan word vir die bepaling van identiteitstatusontwikkeling by adolessente.

Aangesien die DISI nie interpersoonlike domeine insluit nie, kon slegs die AISV-B en die AISV-G met die ooreenstemmende twee domeine van die DISI vergelyk word. Die waarde van die onderhoudsresultate as geldigheidskriterium is beperk deur die relatief klein ondersoekgroep wat vergelykbaar was. Hierdie twee faktore het meegebring dat die kriteriumgeldigheid van die AISV-V en die AISV-U nie in dieselfde mate bepaal kon word as dié van die AISV-B en die AISV-G nie.

Volgens die teorie van identiteitsontwikkeling vind effektiewe eksplorاسie in die meeste domeine normaalweg nie voor middel- of laatadolessensie plaas nie. Dit hou waarskynlik verband met die feit dat beduidend meer st. 7- as st. 10-respondente in drie van die vier domeine nie geklassifiseer kon word nie. In dié lig moet die gevolgtrekking gemaak word dat die AISV, en die AISV-U in besonder, meer geldig is vir die ouer adolessente as vir die standerdsewes.

Die ontleding van die onklassifiseerbare responsprofiele het getoon dat die hoë persentasies onklassifiseerbare gevalle in al vier domeine nie sonder meer as 'n swakheid in die vraelys gesien moet word nie. Dit dui dus nie noodwendig daarop dat die geldigheid van die instrument laag is nie. Die "strengheid" waarmee die AISV - in vergelyking met die DISI - respondente klassifiseer, is die primêre rede vir die hoë persentasies onklassifiseerbare gevalle. Dit kan juis as versterking van die AISV se geldigheid beskou word. Verder is dit waarskynlik so dat 'n groot persentasie adolessente op 'n gegewe tydstip in "tussenfases" tussen verskillende statusse verkeer. Hulle is dan in 'n proses van beweging vanaf een status na 'n ander, en dit sal noodwendig oënskynlik teenstrydige response meebring (Vgl. 3.1.6).

Samevattend: die AISV is 'n redelik geldige meetinstrument. Dit geld in 'n mindere mate vir die AISV-V en die AISV-U as vir die AISV-B en die AISV-G, aangesien die kriteriumgeldigheid van eersgenoemde twee nie voldoende bepaal kan word nie.

Die AISV voldoen ook aan die eise van objektiwiteit en bruikbaarheid. Dit kan sonder enige afnemer-opleiding op individue of groepe toegepas word. Die afneem- en nasienprosedures is eenvoudig, en die toepassing neem min tyd in beslag. Die nasienprosedure van die AISV is egter redelik kompleks, en slegs 'n klein getal vraelyste sal per hand nagesien kan word.

HOOFSTUK 5
SAMEVATTENDE BEVINDINGE, GEVOLGTREKKINGS,
IMPLIKASIES EN AANBEVELINGS

5.1 BEVINDINGE EN GEVOLGTREKKINGS

5.1.1 Die soeke na en verwerwing van 'n eie identiteit is 'n sentrale ontwikkelingstaak tydens adolessensie. Dit staan sentraal in die mens se ontwikkeling tot selfstandige volwassenheid en positiewe persoonlikheidsfunksionering. Identiteitsontwikkeling staan in die nouste verband met en omsluit verskeie ontwikkelingsdimensies, onder andere die kognitiewe, morele, godsdienstige, politieke, psigoseksuele, sosiale en selfkonsepontwikkeling.

5.1.2 Die positiewe verloop van die proses van identiteitsontwikkeling korreleer onder meer met positiewe gesinsinteraksie, positiewe sosiale ontwikkeling, die aangaan en nandhawing van positiewe interpersoonlike verhoudinge, 'n openheid vir en soepelheid ten opsigte van andere se belange en sienswyses, hoër kognitiewe funksionering, beter funksionering onder druk, hoër vlakke van morele redenering, sterker interne lokus van beheer, hoër selfagting, meer selfvertroue en 'n groter geneigdheid tot selfopenbaring.

Persone in identiteitsdiffusie, daarenteen, word dikwels gekenmerk deur onsekerheid, lae selfagting en min selfvertroue, sosiale isolasie en lae interpersoonlike betrokkenheid, lae gesagsaanvaarding, swakker gesinsinteraksie, laer morele redenering, die vermyding van risiko's en eie besluitneming en sterker eksterne lokus van beheer.

Daar bestaan nog nie duidelikheid oor die rigting van die verband tussen identiteitsontwikkeling en persoonlikheidseienskappe nie.

In soverre daar wel 'n verband tussen identiteitsontwikkeling en akademiese prestasie bestaan, word dit nie primêr deur intellektuele vermoë bepaal nie, maar waarskynlik eerder deur faktore soos prestasie-motivering, selfagting en selfvertroue.

- 5.1.3 Verskeie hedendaagse tendense en veranderinge in die samelewing kompliseer identiteitsontwikkeling. Dit sluit in: veranderende sienswyses en verskynsels ten opsigte van die huwelik en die gesinslewe, snelle tegnologiese ontwikkeling, verhoogde geografiese mobiliteit, verstedeliking, massafikasie en vervreemding, die devaluasie van waardes en norme en veranderende geslagsrolle. (Die heersende sosio-politieke veranderinge in Suid-Afrika bring juis identiteitsvrae prominent na vore).
- 5.1.4 Kinders se opvoedingservaringe voor die adolessensiefase het 'n bepalende invloed op hul hantering van vroeë ontwikkelingstake, en dit kan hul identiteitsontwikkeling beduidend beïnvloed.
- 5.1.5 In teenstelling met die tradisionele rigied-getipeerde geslagsrolle blyk dit dat 'n meer androgene geslagsroloriëntasie positief tot persoonlikheidsontwikkeling, -funksionering en geestesgesondheid bydra.
- 5.1.6 In die vier domeine wat in hierdie ondersoek nagevors is, kom verskillende patrone van identiteitstatusontwikkeling voor. Die vriendskappe- en uitgaandomeine toon redelik identiese patrone, maar dit verskil opvallend van dié van die beroeps- en godsdiensdomeine.

Volgens die AISV-B en die DISI-O word die grootste frekwensie respondente in identiteitsmoratorium geklassifiseer. Die onderhoud klassifiseer egter die meeste respondente in identiteitsverwerwing en in diffusie.

In die godsdienisdomein klassifiseer die AISV-G en die DISI-R die meeste respondente in identiteitsluiting. Die onderhoud klassifiseer egter die grootste groep in identiteitsverwerwing.

In die vriendskappe-domein klassifiseer die AISV-V die meeste respondente in identiteitsverwerwing. In die uitgaandomein het die AISV-U die grootste groepe onklassifiseerbaar bevind of in die verwerwingstatus geklassifiseer, terwyl die onderhoud die meeste in diffusie geklassifiseer het.

In die lig van bogemelde bevindinge word die volgende twee gevolgtrekkings gemaak:

- (a) Identiteitsontwikkeling moet in terme van afsonderlike domeine ondersoek word, en nie deur die bepaling van 'n oorkoepelende identiteit nie, soos dikwels in die verlede gedoen is. Alle domeine is nie op dieselfde tydstip ewe sterk op die voorgrond nie, en verder vereis sommige domeine 'n kompleksere en langsaamere proses van identiteitsontwikkeling as ander.

Ten opsigte van die vier domeine van ondersoek blyk dit dat die twee interpersoonlike domeine, naamlik vriendskappe en uitgaan, vir die meeste sekondêreskooladolessemente nie sulke prominente domeine van identiteitsontwikkeling is soos beroep en godsdienis nie. Eksplorاسie geskied gevolglik nie so aktief en

bewustelik in dié domeine nie. Meer aktiewe eksplorاسie sal waarskynlik later ten opsigte van uitgaanverhoudinge geskied.

Hierdie gevolgtrekking is bevestig deur die ontleding van die onklassifiseerbare responsprofiele (AISV-V en AISV-U) en deur die resultate van die domeinevraelys.

- (b) Die verskille in die resultate van die drie identiteitstatusinstrumente (die AISV, die DISI en die onderhoud) is hoofsaaklik deur twee faktore teweeggebring. In die eerste plek is dit die gevolg daarvan dat 'n relatief groot persentasie respondente nie deur die AISV geklassifiseer kon word nie.

Tweedens speel die aard van die meetinstrumente 'n belangrike rol. Dit geld veral vir die verskille tussen die onderhoud en die twee objektiewe vraelyste. Die onderhoud lewer kwantitatief en kwalitatief meer data, wat onder meer meegebring het dat al die onderhoud-respondente geklassifiseer kon word.

- 5.1.7 Dit blyk dat die onderskeiding tussen twee vorme van diffusie wel sinvol is. Die frekwensies respondente in die diffusiestatus was in al vier die AISV-vraelyste en in die DISI so klein dat 'n geldige analise nie gemaak kon word nie. In die geval van die DISI-O (beroepsdomein) is 254 respondente egter in diffusie geklassifiseer. Van hulle is 241 (95%) in die "diffusion-diffusion"-status geklassifiseer. Dit dui op 'n groot groep adolessente wie se diffusie nie op 'n finale uitkoms van identiteitsontwikkeling dui nie. Hulle staan ook nie afsydig teenoor die verwerwing van 'n eie beroepsidentiteit nie, en hulle sal waarskynlik nog tot aktiewe eksplorاسie oorgaan. Hierdie hipotese word ondersteun deur die feit dat 69% van dié

respondente in st 7 is.

- 5.1.8 Van die drie veranderlikes wat vir die ondersoek in ag geneem is, naamlik geslag, ouderdom en nedersettingsgebied, diskrimineer slegs ouderdomsverskille duidelik tussen die statusse van identiteitsontwikkeling. Godsdienst is die enigste domein waarin daar nie beduidende verskille tussen die st. 7- en die st. 10-respondente in die geval van die AISV-G en die DISI-R was nie. Die onderhoud het beduidende geslagsverskille in al vier domeine aangetoon.

Die ouderdomsverskille het deurlopend in die verwagte rigting voorgekom, dit wil sê die st. 10-respondente het hoër vlakke van identiteitsontwikkeling getoon as die standaard sewes. Dit bevestig die bestaande teorie ten opsigte van 'n positiewe korrelasie tussen identiteitsontwikkeling en toename in ouderdom.

Die afwesigheid van ouderdomsverskille in die godsdienstdomein (volgens die AISV-G en die DISI-R) hou waarskynlik verband met die hoër persentasies respondente wat in godsdienstige identiteitsluiting geklassifiseer is. Dié respondente kom oorwegend uit 'n sterk godsdienstige agtergrond en hulle is op 'n vroeë ouderdom reeds aktief op kerklike en godsdienstige terrein. Dit lei skynbaar tot relatief vroeë verbintnisse. Dit gaan gepaard met 'n redelike in-diepte-eksplorاسie, maar met min breedte-eksplorاسie. Hierdie vroeë identiteitsluiting kan later in breër eksplorاسie oorgaan. Dit is moontlik die rede waarom kerklidmate soms later neig tot oorskakeling na ander kerke en selfs na ander godsdienste. Aan die ander kant kan vroeë identiteitsluiting ook lei tot diffusie, wat

godsdienstige passiwiteit en onbetrokkenheid impliseer.

Die geslagsverskille wat uit die ondersoek na vore gekom het, is nie baie oortuigend nie. Die onderhoud het geen beduidende verskille tussen seuns en meisies aangetoon nie. Die AISV toon slegs 'n beduidende verskil in die uitgaan-domein, maar slegs 'n baie klein groep respondente is daarby betrokke. Die DISI toon beduidende verskille in die beroeps- en godsdiensdomein. In laasgenoemde domein is die betrokke respondente ook 'n relatief klein groep.

Hierdie bevindinge stem in die breë ooreen met die jongste literatuur, waar op 'n vermindering van geslagsverskille in identiteitsontwikkeling gedui word. Die drie meetinstrumente vir die bepaling van identiteitstatus en die resultate van die domeinevraelys ondersteun ook geeneen die hipotese dat die twee geslagte 'n sterker oriëntasie tot verskillende domeine toon nie.

Nedersettingsgebied is nie 'n beduidende faktor in die identiteitsontwikkeling van die adolessente wat in die ondersoek betrek is nie. Die faktore wat 'n invloed op adolessente se identiteitsontwikkeling kan hê, verskil klaarblyklik nie tussen die betrokke nedersettingsgebiede nie. Dit geld waarskynlik veral vir die middel- en hoërklas-sosiokulturele en sosio-ekonomiese groepe, op wie hierdie ondersoek hoofsaaklik betrekking het. Faktore soos die geredelike beskikbaarheid van vinnige vervoer en kommunikasiemedie bring plattelandse en stedelike gebiede relatief naby mekaar. Dit is moontlik dat beduidende verskille tussen nedersettingsgebiede wel gevind kan word indien verre plattelandse gebiede en laer sosiokulturele en sosio-ekonomiese statusgroepe ingesluit sou word.

5.1.9 Uit die ondersoek blyk dit dat bepaalde identiteitstatusse - veral tydens vroeë en middeladolessensie - in die eerste plek as stappe in 'n sikliese proses gesien moet word. Dit moet dus nie noodwendig as finale uitkomst van die proses van identiteitsontwikkeling gesien word nie, maar eerder as deel van 'n deurlopende proses van eksplorاسie, voorlopige verbintenisse, heroorweging van alternatiewe, ensovoorts.

5.1.10 In die lig van verskeie kriteria kan die AISV as 'n betroubare en geldige instrument beskou word. Dit geld veral vir die beroeps- en die godsdienstvaelyste. Die feit dat die AISV 'n hoë persentasie respondente nie kon klassifiseer nie, kan nie sonder meer as 'n swakheid van die vraelys beskou word nie, maar dui daarop dat 'n hoë graad van bevestiging vir klassifikasie in 'n bepaalde identiteitstatus vereis word en dat veral jonger adolessente dikwels nie in 'n spesifieke status verkeer nie, maar hulle in tussenstatusposisies bevind.

Die vier komponente van die AISV is objektiewe en prakties-bruikbare instrumente wat vinnig met individue of groepe afgeneem kan word. Dit behoort veral vir skoolvoorligters en die opvoedkundig-sielkundige kliniekpraktyke tot groot hulp te wees.

5.2 OPVOEDKUNDIGE IMPLIKASIES

Die ondersoek hou verskeie belangrike implikasies in vir primêre en sekondêre opvoeders (insluitend die skool en die kerk), onderwysersopleiers, opvoedkundige sielkundiges en die kliniese praktyk. Aangesien die meeste implikasies op meer as een van bogenoemde dissiplines en instansies van toepassing is, word daar

in die meeste gevalle nie na spesifieke persone en instansies verwys nie.

- 5.2.1 Die beskikbaarheid van positiewe identifikasiefigure is vir die ontwikkelende kind en adolessent van groot belang. Dit is veral 'n belangrike vereiste vir positiewe geslagsidentiteits- en morele identiteitsontwikkeling. Faktore soos swak gesinsverhoudinge, tydelike ouerafwesigheid, egskeiding en die vermindering van manlike onderwysers kan identiteitsontwikkeling ernstig strem.
- 5.2.2 Ter wille van effektiewe geslagsidentiteitsontwikkeling is dit belangrik dat daar wegbeweeg word van negatiewe geslagsrolstereotipes wat beperkend kan inwerk op beide geslagte se geslagrolontwikkeling. Die ontwikkeling van selfstandigheid en onafhanklikheid moet veral by die vroulike geslag gestimuleer word.
- 5.2.3 Die proses van die verwerking en verwerking van verinnerlikte morele waardes en norme verdien besondere aandag. Benewens morele gedrag is die ontwikkeling van adolessente se morele redenering van primêre belang. Dit vereis die stimulering van morele gesprek in die huis, skool en kerk.
- 5.2.4 Uit die ondersoek blyk dit dat veral Afrikaanssprekende adolessente neig tot vroeë godsdienstige identiteitsluiting. Dit hou belangrike implikasies vir alle betrokke rolspelers in. Die effektiewe eksplorاسie en eie verwerking van godsdienstige en kerklike leerstellings, sienswyses en standpunte verdien dringende aandag.
- 5.2.5 Positiewe identiteitsontwikkeling vereis die ontwikkeling van 'n positiewe toekomsoriëntasie. Dit

hang direk saam met die ontwikkeling van 'n positiewe lewensbeskouing en die belewing van lewenssin.

- 5.2.6 Op die kognitiewe terrein is die ontwikkeling van effektiewe denkvaardighede en 'n kritiese denkingesteldheid nodig vir die verwerwing van 'n eie identiteit. In dié verband is volwassenes se hantering van adolessente se kritiese ingesteldheid en bevraagtekening van bestaande standpunte en waardes van groot belang. Dié oënskynlik negatiewe en rebelse gedrag moet normaalweg eerder gesien word as 'n belangrike en noodsaaklike deel van die adolessent se eksperimentering en eksplorاسie in 'n komplekse proses van die soeke na 'n eie identiteit.
- 5.2.7 Identiteitsontwikkeling gaan primêr om 'n proses van verkenning, die evaluering en oorweging van alternatiewe en die sluit van verbintenisse. Daarom is die ontwikkeling van probleemoplossings- en besluitnemingsvaardighede fasette van lewensvaardighede wat in kurrikula tot hul reg moet kom.
- 5.2.8 Die keuse van 'n toekomstige loopbaan is een van die mees prominente fasette van identiteitsverwerwing. Dit vereis 'n effektiewe loopbaanontwikkelingsprogram wat beroepsverkenning sowel as selfverkenning insluit. Dit impliseer die beklemtoning van selfeksplorاسie en beroepseksplorاسie as ontwikkelingsprosesse, in plaas van die tradisionele klem op beroepskeuse. Hierdie prosesse moet reeds in die primêreskoolfase gestimuleer word.
- 5.2.9 Die positiewe verband tussen individuasie en identiteitsontwikkeling is in hierdie ondersoek aangetoon. Die positiewe verloop van die individuasieproses vereis 'n balans tussen beheer en

outonomie, wat moontlik gemaak word deur demokratiese en gesaghebbende opvoedingstyle.

- 5.2.10 Die erkenning en waardering van die uniekheid van die individu en van individuele eienskappe en vermoëns is 'n noodsaaklike voorvereiste vir die ontwikkeling van positiewe selfagting en die verwerwing van 'n eie identiteit.
- 5.2.11 In samehang met bogenoemde impliseer identiteitsontwikkeling ook die beleving van groepsverbondenheid. In die opvoedingsproses moet groepsbinding op die verskillende vlakke dus eweneens die nodige aandag kry. Dit sluit onder andere nasionale en kulturele groepverbondenheid sowel as kleingroepbinding (bv. in skoolverband) in.
- 5.2.12 Die skool kan 'n belangrike rol in die sosialiseringsproses van kinders en adolessente speel. Die ontwikkeling van interpersoonlike verhoudinge en interpersoonlike kommunikasie is belangrike fasette daarvan. Dit blyk uit die ondersoek dat vriendskaps- en uitgaanverhoudinge domeine is wat via die skoolvoorligtingsprogram aangespreek behoort te word.
- 5.2.13 Druk tot konformering en te vroeë besluitneming en verbintnisse moet vermy word, aangesien dit tot vroeë identiteitsluiting kan lei. Genoegsame geleentheid vir eksperimentering, eksplorاسie en die oorweging van alternatiewe (dit wil sê identiteitsmoratorium) is noodsaaklik vir effektiewe identiteitsverwerwing in die onderskeie domeine. Daar moet derhalwe gewaarsku word teen druk tot te vroeë besluitneming ten opsigte van byvoorbeeld vakkeuses, skooltipekeuse, kerklike verbintenis, politieke ideologie, ensovoorts. In dié verband moet gewaarsku word teen die vroeë etikettering

van kinders, want ook positiewe vorme van etikettering kan identiteitsontwikkeling beperk.

- 5.2.14 Die feit dat daar verskeie fases van ontwikkeling is wat identiteitsverwerwing voorafgaan en ook die verloop van die proses van identiteitsontwikkeling grootliks bepaal, hou belangrike implikasies vir vroeë kinderopvoeding in.

Die ontwikkeling van vertroue in andere en in die self gedurende die vroegste kinderjare dien as basis vir 'n positiewe waaginstelling en die bereidheid tot eksplorاسie. In dié verband is die kwaliteit van die moeder-kind-verhouding van primêre belang.

Geleentheid tot verkenning van die eie liggaam en van die fisiese omgewing teen 2- tot 3-jarige ouderdom dra by tot die vroeë beleving van persoonlike individualiteit.

Die verworwe waag- en eksplorاسie-ingesteldheid moet gedurende die voorskoolse jare tot uiting kom in die geleentheid om eie inisiatief te mag gebruik en self besluite te mag neem.

Tydens die primêreskooljare het die kind 'n behoefte aan elementêre kultuurbeoefening en geleentheid om self dinge te produseer. Die stel van te hoë verwagtinge, oorbeskerming en onvoldoende erkenning en stimulering van persoonlike vermoëns is faktore wat die beleving van inisiatief en produktiwiteit ernstig kan strem.

Bogemelde implikasies vir vroeë kinderopvoeding is belangrike voorwaardes vir effektiewe identiteitsverwerwing tydens adolessensie.

- 5.2.15 In die lig van die voorafgaande implikasies behoort 'n deeglike kennis van die proses van identiteitsontwikkeling en die stimulering van die positiewe verloop van dié proses in onderwysersopleiding die nodige aandag te kry.
- 5.2.16 In kliniese verband behoort daar, benewens emosionele en sosiale faktore, meer klem geplaas te word op ander aspekte van identiteitsontwikkeling. Die verwerwing van verinnerlikte waardes is van besondere belang.
- 5.2.17 Die massamedia, en by name televisie, speel 'n positiewe rol in die verbreding van die kind en adolessent se ervaringswêreld. Verskeie belangrike terreine van identiteitsontwikkeling word blootgelê, onder andere die beroepswêreld, uiteenlopende standpunte en lewensbeskouinge en 'n verskeidenheid identifikasiefigure.

Negatiewe invloede op identiteitsontwikkeling kan egter ook oorgedra word. Potensiële identifikasiefigure se negatiewe eienskappe word soms (onder andere met politieke oogmerke) oorbeklemtoon. Advertensies en fiktiewe programme oorbeklemtoon dikwels ideaalstereotipes, negatiewe geslagsrolstereotipes word versterk en bepaalde beroepe word soms geïdealiseer of negatief voorgestel.

5.3 BEPERKINGE VAN DIE ONDERSOEK

- 5.3.1 Die groep respondente met wie die onderhoud gevoer is (N = 89) was te klein vir effektiewe vergelykings tussen die onderskeie ouderdomsgroepe en tussen die twee geslagte.
- 5.3.2 Weens die gebrek aan nog 'n objektiewe instrument wat

identiteitsontwikkeling in die domeine van vriendskappe en uitgaan meet, kon dié twee domeine nie voldoende ondersoek word nie. Die onderhoud was gevolglik die enigste kriterium waarteen die geldigheid van die AISV-V en die AISV-U bepaal kon word.

5.3.3 Aangesien slegs st. 7- en st. 10-leerlinge ingesluit is, kon 'n deurlopende perspektief op identiteitsontwikkeling tydens die sekondêreskooljare nie daargestel word nie.

5.3.4 Die ondersoek is slegs ten opsigte van Afrikaanssprekende adolessente gedoen. Hulle was oorwegend blankes uit die middel- en hoërklas-sosio-ekonomiese en sosio-kulturele milieu.

5.3.5 Die plattelandse skool wat in die ondersoek betrek is wat die verste vanaf Kaapstad geleë is, is slegs sowat 100 km vanaf Kaapstad. Die moontlike effek van die verre plattelandse milieu op identiteitsontwikkeling is dus nie ondersoek nie.

5.4 AANBEVELINGS VIR VERDERE NAVORSING

5.4.1 Relatief min navorsing is tot dusver op die gebied van identiteitsontwikkeling in Suid-Afrika gedoen. In 'n fase van oorgang en vernuwning is sodanige navorsing nog meer nodig.

5.4.2 Navorsing oor skoolgaande sowel as naskoolse adolessente en jong volwassenes behoort gedoen te word. Voortgesette navorsing moet ook ander kultuurgroepe en sosio-ekonomiese strata betrek.

5.4.3 Verdere domeinspesifieke navorsing in die interpersoonlike fasette van identiteitsontwikkeling is

dringend nodig. Dit het tot dusver internasionaal relatief min aandag gekry.

5.4.4 Binne die Suid-Afrikaanse konteks is godsdienstige en morele identiteitsontwikkeling twee domeine wat ondersoek behoort te word.

5.4.5 Die geldigheid van die AISV moet ten opsigte van ander ondersoekgroepe bevestig word.

BIBLIOGRAFIE

- Ackermann, C.J. (1984). Die voorkoms en oorsaaklike faktore van selfmoord by adolessente: 'n opvoedkundig-sielkundige verkenningsstudie. Ongepubliseerde M Ed-tesis, Universiteit van Stellenbosch, Stellenbosch.
- Ackermann, C.J. (1990). Identiteitsontwikkeling tydens adolessensie: 'n Groep sekondêreskoolleerlinge se evaluering van die belangrikheid van lewensterreine. Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Opvoedkunde, 10(4), 283-290.
- Adams, G.R. (1976). Personal identity formation: a synthesis of cognitive and ego psychology. Adolescence, 12(46), 151-164.
- Adams, G.R. (1983). Social competence during adolescence: social sensitivity, locus of control, empathy and peer popularity. Journal of Youth and Adolescence, 12(3), 203-211.
- Adams, G.R. (1985a). Family correlates of female adolescents' ego-identity development. Journal of Adolescence, 8, 69-82.
- Adams, G.R. (1985b). Identity and political socialization. In: Waterman, A.S., 1985a, 61-77.
- Adams, G.R., Abraham, K.G. & Markstrom, C.A. (1987). The relations among identity development, self-consciousness, and self-focusing during middle and late adolescence. Developmental Psychology, 23(2), 292-297.
- Adams, G.R. & Fitch, S.A. (1981). Ego stage and identity status development: a cross-lag analysis. Journal of Adolescence, 4, 163-171.

- Adams, G.R. & Fitch, S.A. (1982). Ego stage and identity status development: a cross-sequential analysis. Journal of Personality and Social Psychology, 43(3), 574-583.
- Adams, G.R. & Fitch, S.A. (1983). Psychological environments of university departments: effects on college students' identity status and ego stage development. Journal of Personality and Social Psychology, 44(6), 1266-1275.
- Adams, G.R. & Grotevant, H.D. (1983). Extended Version of the Objective Measure of Ego Identity Status. (Unpublished manuscript).
- Adams, G.R. & Jones, R.M. (1983). Female adolescents' identity development: age comparisons and perceived child-rearing experience. Developmental Psychology, 19(2), 249-256.
- Adams, G.R., Ryan, J.H., Hoffman, J.J., Dobson, W.R. & Nielsen, E.C. (1984). Ego identity status, conformity behavior, and personality in late adolescence. Journal of Personality and Social Psychology, 47(5), 1091-1104.
- Adams, G.R. & Shea, J.A. (1979). The relationship between identity status, locus of control, and ego development. Journal of Youth and Adolescence, 8(1), 81-89.
- Adams, G.R., Shea, J.A. & Fitch, S.A. (1979). Toward the development of an objective assessment of ego-identity status. Journal of Youth and Adolescence, 8(2), 223-237.
- Adams, J.F. (Ed.) (1980). Understanding adolescence: Current developments in adolescent psychology (3rd edition). Boston: Allyn & Bacon.
- Adelson, J. (Ed.) (1980). Handbook of adolescent psychology. New York: John Wiley & Sons.

- Anderson, S.A. & Fleming, W.M. (1986). Late adolescents' identity formation: individuation from the family of origin. Adolescence, 21(84), 785-796.
- Andrews, J. (1973). The relationship of values to identity achievement status. Journal of Youth and Adolescence, 2(2), 133-138.
- Archer, S.L. (1982). The lower age boundaries of identity development. Child Development, 53(6), 1551-1556.
- Archer, S.L. (1984). Where are those gender differences in identity research? Paper presented at the Second Biennial Conference on Adolescent Research, Tuscon, Arizona, March 1984.
- Archer, S.L. (1985a). Career and/or family: the identity process for adolescent girls. Youth and Society, 16(3), 289-314.
- Archer, S.L. (1985b). Identity and the choice of social roles. In: Waterman, A.S., 1985a, 79-99.
- Archer, S.L. (1989). Gender differences in identity development: issues of process, domain, and timing. Journal of Adolescence, 12, 117-138.
- Archer, S.L. & Waterman, A.S. (1988). Psychological individualism: gender differences or gender neutrality? Human Development, 31, 65-81.
- Arehart, D.M. & Smith, P.H. (1990). Identity in adolescence: influences of dysfunction and psychosocial task issues. Journal of Youth and Adolescence, 19(1), 63-72.

- Ary, D., Jacobs, L.C. & Razavieh, A. (1979). Introduction to research in education (2nd edition). New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Bach, T.R. & Verdile, R. (1975). A comparison of two measures of ego identity in high school adolescents. Journal of Psychology, 90, 269-274.
- Baker, C.D. (1983). A "second look" at interviews with adolescents. Journal of Youth and Adolescence, 12(6), 501-519.
- Bar-Joseph, H. & Tzuriel, D. (1990). Suicidal tendencies and ego identity in adolescence. Adolescence, 25(97), 215-223.
- Bartle, S.E. & Sabatelli, R.M. (1989). Family system dynamics, identity development, and adolescent alcohol use: implications for family treatment. Family Relations, 38(3), 258-265.
- Bary, B.B. (1979). The impact of parents in midlife on their adolescent sons' identity crises. Dissertation Abstracts International, 39-B, 5534.
- Bauer, R. & Snyder, R. (1972). Ego identity and motivation: an empirical study of achievement and affiliation in Erikson's theory. Psychological Reports, 30, 951-955.
- Baumeister, R.F. (1986). Identity: Cultural change and the struggle for self. New York: Oxford University Press.
- Baumrind, D. (1982). Are androgynous individuals more effective persons and parents? Child Development, 43, 44-75.
- Beit-Hallahmi, B. (1977). Identity integration, self-image crisis, and "superego victory" in postadolescent university students. Adolescence, 12(45), 57-64.

- Bem, S.L. (1974). The measurement of psychological androgyny. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 42(2), 155-162.
- Bem, S.L. (1975). Sex-role adaptability: one consequence of psychological androgyny. Journal of Personality and Social Psychology, 31(4), 634-643.
- Bem, S.L. (1976). Probing the promise of androgyny. In: Kaplan & Beam, 1976, 48-62.
- Bem, S.L. (1977). On the utility of alternative procedures for assessing psychological androgyny. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 45(2), 196-205.
- Bem, S.L. & Lenny, E. (1976). Sex typing and the avoidance of cross-sex behavior. Journal of Personality and Social Psychology, 33(1), 48-54.
- Bergh, G. (1984). Die invloed van die portuurgroep op die identiteitsvestiging van die adolessente seun. Ongepubliseerde M.Ed.-tesis, Randse Afrikaanse Universiteit, Johannesburg.
- Berkowitz, D.A. (1979). The disturbed adolescent and his family: problems of individuation. Journal of Adolescence, 2, 27-39.
- Berzonsky, M.D. (1978). Formal reasoning in adolescence: an alternative view. Adolescence, 13(50), 279-290.
- Berzonsky, M.D. (1981). Adolescent development. New York: Macmillan Publishing Company.

- Berzonsky, M.D. (1985). Diffusion within Marcia's identity status paradigm: does it foreshadow academic problems? Journal of Youth and Adolescence, 14(6), 527-538.
- Berzonsky, M.D. (1986). A measure of identity style: preliminary findings. Paper presented at the meeting of the Society for Research on Adolescence, Madison, Wisconsin.
- Berzonsky, M.D. (1988). Self-theorists, identity status, and social cognition. In: Lapsley & Power, 1988, 243-262.
- Berzonsky, M.D. (1989). Self-construction over the life-span: a process perspective on identity formation. In: Neimeyer & Neimeyer, 1989, 149-180.
- Berzonsky, M.D. & Neimeyer, G.J. (1988). Identity status and personal construct systems. Journal of Adolescence, 11, 195-204.
- Berzonsky, M.D., Rice, K.G. & Neimeyer, G.J. (1990). Identity status and self-construct systems: process x structure interactions. Journal of Adolescence, 13, 251-263.
- Berzonsky, M.D., Weiner, A.S. & Raphael, D. (1975). Interdependence of formal reasoning. Developmental Psychology, 11(2), 258.
- Bester, G. (1985). Identiteitsvoering en die meting daarvan by Wiskundeleerlinge. Ongepubliseerde D.Ed.-proefskrif, Unisa, Pretoria.
- Blasi, A. (1988). Identity and the development of the self. In: Lapsley & Power, 1988: 226-242.
- Blasi, A. & Hoeffel, E.G. (1974). Adolescence and formal operations. Human Development, 17, 344-363.

- Block, J. (1961). Ego identity, role variability and adjustment. Journal of Consulting Psychology, 25, 392-397.
- Block, J.H. (1983). Differential premises arising from differential socialization of the sexes: some conjectures. Child Development, 54, 1335-1354.
- Blos, P. (1979). The adolescent passage: Developmental issues. New York: International Universities Press.
- Bob, S.R. (1969). An investigation of the relationship between identity status, cognitive style, and stress. Dissertation Abstracts International, 30-B, 4358.
- Bond, T.T. (1982). Identity development of the traditional female client. Personnel and Guidance Journal, 60(9), 532-534.
- Bos, L., Bosma, H., Graafsma, T. & Peeters, S. (1982a). Inleiding. In: Bosma & Graafsma, 1982: 1-15.
- Bos, L., Bosma, H., Graafsma, T. & Peeters, S. (1982b). Nabeschouwingen. In: Bosma & Graafsma, 1982: 126-151.
- Boshoff, B. (1975). Nadere formulering van die ontwikkelingstake van die eietydse Suid-Afrikaanse adolessent, met besondere verwysing na die tydperk van middeladolessensie: 'n psigopedagogiese studie. Ongepubliseerde M.Ed.-verhandeling, Universiteit van Stellenbosch, Stellenbosch.
- Bosma, H.A. (1982). Cognitiewe ontwikkeling en identiteitsformatie in de adolescentie. In: Bosma & Graafsma, 1982, 99-125.
- Bosma, H.A. (1985). Identity development in adolescence: coping with commitments. Unpublished doctoral dissertation, University of Groningen, Groningen, Nederland.

- Bosma, H.A. & Graafsma, T.L.G. (Eds.) (1982). De ontwikkeling van identiteit in de adolescentie. Nijmegen: Dekker & Van de Vegt.
- Bourne, E. (1978a). The state of research on ego identity: a review and appraisal. Part I. Journal of Youth and Adolescence, 7(3), 223-251.
- Bourne, E. (1978b). The state of research on ego identity: a review and appraisal. Part II. Journal of Youth and Adolescence, 7(4), 371-392.
- Brown, B.B. & Lohr, M.J. (1987). Peer-group affiliation and adolescent self-esteem: an integration of ego-identity and symbolic-interaction theories. Journal of Personality and Social Psychology, 52, 47-55.
- Brown, D. & Brooks, L. (1984). Career choice and development. San Francisco: Jossey Bass.
- Campbell, E., Adams, G.R. & Dobson, W.R. (1984). Familial correlates of identity formation in late adolescence: a study of the predictive utility of connectedness and individuality in family relations. Journal of Youth and Adolescence, 13(6), 509-525.
- Cauble, M.A. (1976). Formal operations, ego identity, and principled morality: are they related? Developmental Psychology, 12(4), 363-364.
- Coleman, J.C. (1974). Relationships in adolescence. London: Routledge & Kegan Paul.
- Coleman, J.C. (1978). Current contradictions in adolescent theory. Journal of Youth and Adolescence, 7(1), 1-11.

- Coleman, J.C. (1979a). Current views of the adolescent process. In: Coleman, 1979b, 1-23.
- Coleman, J.C. (Ed.) (1979b). The school years: current issues in the socialization of young people. London: Methuen.
- Coleman, J.C. (1980). The nature of adolescence. New York: Methuen.
- Coleman, J.C., Herzberg, J. & Morris, M. (1977). Identity in adolescence: present and future self-concepts. Journal of Youth and Adolescence, 6(1), 63-75.
- Condry, J.C. (1984). Gender identity and social competence. Sex Roles, 11(5-6), 485-511.
- Conger, J.J. (1977). Adolescence and youth: psychological development in a changing world. (2nd edition). New York: Harper & Row.
- Constantinople, A. (1969). An Eriksonian measure of personality development in college students. Developmental Psychology, 1(4), 357-372.
- Cooper, C.R. & Ayres-Lopez, S. (1985). Family and peer systems in early adolescence: new models of the role of relationships in development. Journal of Early Adolescence, 5, 9-22.
- Cooper, C.R. & Grotevant, H.D. (1987). Gender issues in the interface of family experience and adolescents' friendship and dating identity. Journal of Youth and Adolescence, 16(3), 247-274.

- Cooper, C.R., Grotevant, H.D. & Condon, S.M. (1983). Individuality and connectedness in the family as a context for adolescent identity formation and role-taking skill. IN: Grotevant & Cooper, 1983, 43-59.
- Côté, J.E. (1986). Identity crisis modality: a technique for assessing the structure of the identity crisis. Journal of Adolescence, 9, 321-335.
- Côté, J.E. & Levine, C. (1983). Marcia and Erikson: The relationship among identity status, neuroticism, dogmatism, and purpose in life. Journal of Youth and Adolescence, 12(1), 43-53.
- Côté, J.E. & Levine, C. (1987). A formulation of Erikson's theory of ego identity formation. Developmental Review, 7, 273-325.
- Côté, J.E. & Levine, C. (1988a). A critical examination of the ego identity status paradigm. Developmental Review, 8, 147-184.
- Côté, J.E. & Levine, C. (1988b). On critiquing the identity status paradigm: a rejoinder to Waterman. Developmental Review, 8, 209-218.
- Côté, J.E. & Levine, C. (1988c). The relationship between ego identity status and Erikson's notions of institutionalized moratoria, value orientation stage, and ego dominance. Journal of Youth and Adolescence, 17(1), 81-99.
- Côté, J.E. & Reker, G.T. (1979). Cognitive complexity and ego identity formation: a synthesis of cognitive and ego psychology. Social Behavior and Personality, 7(1), 107-112.
- Cramer, P. (1980). The development of sexual identity. Journal of Personality Assessment, 44(6), 604-612.

- Cross, H.J. & Allen, J.G. (1970). Ego identity status, adjustment, and academic achievement. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 34(2), 288.
- Csikszentmihalyi, M. & Larson, R. (1984). Being adolescent: conflict and growth in the teenage years. New York: Basic Books.
- Dacey, J.S. (1979). Adolescents today. Santa Monica, California: Goodyear Publishing Company.
- Dellas, M. (1982). Dellas Identity Status Inventory - Occupation/Religious beliefs/Political ideology. Unpublished manuscript.
- Dellas, M. & Gaier, E.L. (1975). The self and adolescent identity in women: options and implications. Adolescence, 10(39), 399-407.
- Dellas, M. & Jernigan, L.P. (1981). Development of an objective instrument to measure identity status in terms of occupation crisis and commitment. Educational and Psychological Measurement, 41, 1039-1050.
- Dellas, M. & Jernigan, L.P. (1987a). Development of objective instruments to assess ego identity status in terms of religious beliefs and political ideology. Paper presented at the 1987 Mid-Western Educational Research Association, Chicago, Illinois.
- Dellas, M. & Jernigan, L.P. (1987b). Occupational identity status development, gender comparisons, and internal-external control in first-year air force cadets. Journal of Youth and Adolescence, 16(6), 587-600.

- Dellas, M. & Jernigan, L.P. (1988). Relationship of identity statuses to personality characteristics of under-graduates. Paper presented at the 1988 American Psychological Association Convention, Atlanta, Georgia, August 1988.
- De Levita, D.J. (1965). The concept of identity. The Hague: Mouton & Company.
- Denmark, F.L. & Goodfield, H.M. (1978). A second look at adolescence theories. Sex Roles, 4, 375-379.
- De Placido, J. (1989). Identity status and relationships with parents. Paper presented at the Annual Meeting of the American Psychological Association, New Orleans, Los Angeles, 11-15 August 1989.
- De Vaus, D.A. (1983). The relative importance of parents and peers for adolescent religious orientation: an Australian study. Adolescence, 18(69), 147-158.
- De Wet, J.J., Monteith, J.L. de K., Venter, P.A. & Steyn, H.S. (1981). Navorsingsmetodes in die Opvoedkunde: 'n Inleiding tot empiriese navorsing. Durban: Butterworths.
- De Wit, J. & Van der Veer, G. (1984). Psychologie van de adolescentie (5e druk). Nijkerk: G.F. Callenbach.
- Dignan, M.H. (1965). Ego identity and maternal identification. Journal of Personality and Social Psychology, 1(5), 476-483.
- Donovan, J.M. (1975a). Identity status and interpersonal style. Journal of Youth and Adolescence, 4(1), 37-55.
- Donovan, J.M. (1975b). Identity status: its relationship to Rorschach performance and to daily life pattern. Adolescence, 10(37), 29-44.

- Douvan, E. (1979). Sex role learning. In: Coleman, 1979, 79-94.
- Douvan, E. & Adelson, J. (1966). The adolescent experience. New York: Wiley.
- Duff, A. & Cotgrove, S. (1982). Social values and the choice of careers in industry. Journal of Occupational Psychology, 55, 97-107.
- Dyk, P.H. & Adams, G.R. (1990). Identity and intimacy: an initial investigation of three theoretical models using cross-lag panel correlations. Journal of Youth and Adolescence, 19(2), 91-110.
- Eccles, J.S. (1986). Gender-roles and women's achievement. Educational Researcher, 15(6), 15-19.
- Enright, R.D. & Deist, S.H. (1979). Social perspective taking as a component of identity formation. Adolescence, 14(55), 517-522.
- Enright, R.D., Lapsley, D.K., Drivas, A.E. & Fehr, L.A. (1980). Parental influence on the development of adolescent autonomy and identity. Journal of Youth and Adolescence, 9(6), 529-545.
- Enright, R.D., Shukla, D.G. & Lapsley, D.K. (1980). Adolescent egocentrism-sociocentrism and self-consciousness. Journal of Youth and Adolescence, 9(2), 101-116.
- Erikson, E.H. (1963). Childhood and society (2nd edition). New York: Norton.
- Erikson, E.H. (1964). Insight and responsibility. New York: Norton.

- Erikson, E.H. (1967). Memorandum of youth. Daedalus, 96, 860-870.
- Erikson, E.H. (1970a). Autobiographic notes on the identity crisis. Daedalus, 99, 730-759.
- Erikson, E.H. (1970b). Reflections on the dissent of contemporary youth. Daedalus, 99, 154-176.
- Erikson, E.H. (1971). Identity: Youth and crisis. London: Faber & Faber.
- Erikson, E.H. (1974). Dimensions of a new identity. New York: Norton.
- Erikson, E.H. (1975). Life history and the historical moment. New York: Norton.
- Erikson, E.H. (1978). Adulthood. New York: Norton.
- Erikson, E.H. (1980). Identity and the life cycle. A reissue. New York: Norton.
- Erikson, E.H. & Erikson, J.M. (1981). On generativity and identity: from a conversation with Erik and Joan Erikson. Harvard Educational Review, 51(2), 249-269.
- Erwin, T.D. (1979). The validation of the Erwin Identity Scale. Dissertation Abstracts International, 39-A, 4818.
- Erwin, T.D. (1983). College plans and the development of identity. School Counselor, 30(3), 217-222.
- Evans, R.I. (1981). Dialogue with Erik Erikson. New York: Praeger Publishers.

- Fitch, S.A. & Adams, G.R. (1983). Ego identity and intimacy status: replication and extension. Developmental Psychology, 19(6), 839-845.
- Fowler, J.W. (1981). Stages of faith: The psychology of human development and the quest for meaning. San Francisco: Harper & Row.
- Frégeau, D.L. & Barker, M. (1986). A measurement of the process of adolescence: standardization and interpretation. Adolescence, 21(84), 913-919.
- Fry, P.S. (1975). Moral judgement and parental identification among children. Journal of Clinical Psychology, 31(3), 476-483.
- Galbo, J.J. (1983). Adolescents' perceptions of significant adults. Adolescence, 18(70), 417-427.
- Galbo, J.J. (1984). Adolescents' perceptions of significant adults: a review of the literature. Adolescence, 19(76), 951-970.
- Gallatin, J.E. (1975). Adolescence and individuality: A conceptual approach to adolescent psychology. New York: Harper & Row.
- Gallatin, J.E. (1980). Theories of adolescence. In: Adams, 1980, 21-51.
- Galotti, K.M. & Kozberg, S.F. (1987). Older adolescents' thinking about academic/vocational and interpersonal commitments. Journal of Youth and Adolescence, 16(4), 313-330.

- Genthner, R.W. & Neuber, K. (1975). Identity achievers and their rated levels of facilitation. Psychological Reports, 36(3), 754.
- Gilligan, C. (1982). In a different voice: Psychological theory and women's development. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Ginzburg, S.D. & Orlofsky, J.L. (1981). Ego identity status, ego development, and locus of control in college women. Journal of Youth and Adolescence, 10(4), 297-307.
- Ginzberg, E. (1984). Career development. In: Brown & Brooks, 1984.
- Goldman, J.A., Rosenzweig, C.M. & Lutter, A.D. (1980). Effect of similarity of ego identity status on interpersonal attraction. Journal of Youth and Adolescence, 9(2), 153-162.
- Graafsma, T.L.G. (1982). Individuatie en identiteit in de adolescentie. In: Bosma & Graafsma, 1982, 16-32.
- Graafsma, T.L.G. & Bosma, H.A. (1982). Het meten van identiteit. In: Bosma & Graafsma, 1982, 33-49.
- Greenberg, M.T., Siegel, J.M. & Leitch, C.J. (1983). The nature and importance of attachment relationships to parents and peers during adolescence. Journal of Youth and Adolescence, 12(5), 373-386.
- Grossman, S.M., Shea, J.A. & Adams, G.R. (1980). Effects of parental divorce during early childhood on ego development and identity formation of college students. Journal of Divorce, 3(3), 263-272.

- Grotevant, H.D. (1983). The contribution of the family to the facilitation of identity formation in early adolescence. Journal of Early Adolescence, 3(3), 225-237.
- Grotevant, H.D. (1987). Toward a process model of identity formation. Journal of Adolescent Research, 2(3), 203-222.
- Grotevant, H.D. & Adams, G.R. (1984). Development of an objective measure to assess ego identity in adolescence: validation and replication. Journal of Youth and Adolescence, 13(5), 419-438.
- Grotevant, H.D. & Cooper, C.R. (1981). Assessing adolescent identity in the areas of occupation, religion, politics, friendships, dating, and sex roles. Manual for administration and coding of the interview. J.S.A.S. Catalog of Selected Documents in Psychology, 11,52 (Manuscript no. 2295).
- Grotevant, H.D. & Cooper, C.R. (Eds.). (1983). Adolescent development in the family. (New Directions for Child Development, No. 22). San Francisco: Jossey-Bass.
- Grotevant, H.D. & Cooper, C.R. (1985). Patterns of interaction in family relationships and the development of identity exploration in adolescence. Child Development, 56(2), 415-428.
- Grotevant, H.D. & Cooper, C.R. (1986). Individuation in family relationships: a perspective on individual differences in the development of identity and role-taking skill in adolescence. Human Development, 29,82-100.
- Grotevant, H.D., Cooper, C.R. & Kramer, K. (1986). Exploration as a predictor of congruence in adolescents' career choices. Journal of Vocational Behavior, 29, 201-215.

- Grotevant, H.D. & Thorbecke, W.L. (1982). Sex differences in styles of occupational identity formation in late adolescence. Developmental Psychology, 18(3), 396-405.
- Grotevant, H.D., Thorbecke, W.L. & Meyer, M.L. (1982). An extension of Marcia's identity status interview into the interpersonal domain. Journal of Youth and Adolescence, 11(1), 33-47.
- Gruen, W. (1960). Rejection of false information about oneself as an indication of ego identity. Journal of Consulting Psychology, 24, 231-233.
- Hall, C.M. (1990). Women and identity: Value choices in a changing world. New York: Hemisphere Publishing Corporation.
- Hardwick, D.A. (1984). College students' concept of adulthood. Psychological Reports, 54, 967-968.
- Hauser, S.T. (1971). Black and white identity formation. New York: Wiley-Interscience.
- Hauser, S.T. (1972). Black and white identity development: aspects and perspectives. Journal of Youth and Adolescence, 1, 113-130.
- Hauser, S.T. (1976a). Self-image complexity and identity formation in adolescence. Journal of Youth and Adolescence, 5(2), 161-177.
- Hauser, S.T. (1976b). The context and structure of adolescent self-images: longitudinal studies. Archives of Genetic Psychiatry, 33, 27-32.

- Hauser, S.T., Powers, S.I., Noam, G.G., Jacobson, A.M., Weiss, B. & Follansbee, D.J. (1984). Familial contexts of adolescent ego development. Child Development, 55, 195-213.
- Hayes, R.L. (1982). A Review of adolescent identity formation: implications for education. Adolescence, 17(65), 153-165.
- Heilbrun, A.B. (1976). Measurement of masculine and feminine sex-role identities as independent dimensions. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 44(2), 183-190.
- Heilbrun, A.B. (1978). An exploration of antecedents and attributes of androgynous and undifferentiated sex roles. Journal of Genetic Psychology, 132(1), 97-108.
- Helmreich, R.L. & Spence, J.T. (1978). The work and family orientation questionnaire: an objective instrument to assess components of achievement motivation and attitudes toward family and career. J.S.A.S. Catalog of Selected Documents in Psychology, 8, 35 (Manuscript No. 1677).
- Helmreich, R.L., Spence, J.T. & Holahan, C.K. (1979). Psychological androgyny and sex role flexibility: a test of two hypotheses. Journal of Personality and Social Psychology, 37(10), 1631-1644.
- Hock, R.A. & Curry, J.F. (1983). Sex-role identification of normal adolescent males and females as related to school achievement. Journal of Youth and Adolescence, 12(6), 461-470.
- Hodgson, J.W. & Fischer, J.L. (1979). Sex differences in identity and intimacy development in college youth. Journal of Youth and Adolescence, 8(1), 37-50.
- Hodgson, J.W. & Fischer, J.L. (1981). Pathways of identity development in college women. Sex Roles, 7(7), 681-690.

- Holland, J.L., Gottfredson, D.C. & Power, P.G. (1980). Some diagnostic scales for research in decision making and personality: identity, information and barriers. Journal of Personality and Social Psychology, 39, 1191-1200.
- Honess, T. & Yardley, K. (Eds.) (1987). Self and identity: perspectives across the life span. New York: Springer-Verlag.
- Hopkins, J.R. (1983). Adolescence: the transitional years. New York: Academic Press.
- Howard, M.R. (1975). Ego identity status in women, fear of success, and performance in a competitive situation. Dissertation Abstracts International, 36(3)-B, 1437.
- Hult, R.E. (1979). The relationship between ego identity status and moral reasoning in university women. Journal of Psychology, 103, 203-207.
- Hummel, R. & Roselli, L.L. (1983). Identity status and academic achievement in female adolescents. Adolescence, 18(69), 17-27.
- Huysamen, G.K. (1986). Sielkundige meting - 'n inleiding. Pretoria: Academica.
- Jacobs, L.J. & Vrey, J.D. (1982). Selfkonsep, diagnose en terapie: 'n opvoedkundig-sielkundige benadering. Pretoria: Academica.
- Janis, I.L. & Mann, L. (1977). Decision making: A psychological analysis of conflict, choice and commitment. New York: The Free Press.

- Johnson, E.S. (1984). Sex differences in problem solving. Journal of Educational Psychology, 76(6), 1359-1371.
- Johnson, J.A. (1987). Influence of adolescent social crowds on the development of vocational identity. Journal of Vocational Behavior, 31(2), 182-199.
- Jones, R.M. & Hartmann, B.R. (1988). Ego identity: developmental differences and experimental substance use among adolescents. Journal of Adolescence, 11, 347-360.
- Jones, R.M. & Streitmatter, J.L. (1987). Validity and reliability of the EOM-EIS for early adolescents. Adolescence, 22(87), 647-659.
- Jones, W.H., Chernovetz, M.E.O. & Hansson, R.O. (1978). The enigma of androgyny: differential implications for males and females? Journal of Consulting and Clinical Psychology, 46(2), 298-313.
- Josselson, R. (1980). Ego development in adolescence. In: Adelson, 1980, 188-210.
- Josselson, R. (1982). Personality structure and identity status in women as viewed through early memories. Journal of Youth and Adolescence, 11(4), 293-299.
- Josselson, R. (1987). Finding herself: Pathways to identity development in women. San Francisco: Jossey-Bass.
- Josselson, R., Greenberger, E. & McConochie, D. (1977a). Phenomenological aspects of psychosocial maturity in adolescence. Part I. Boys. Journal of Youth and Adolescence, 6(1), 25-55.

- Josselson, R., Greenberger, E. & McConochie, D. (1977b). Phenomenological aspects of psychosocial maturity in adolescence. Part II. Girls. Journal of Youth and Adolescence, 6(2), 145-167.
- Juhasz, A.M. (1982). Youth, identity and values: Erikson's historical perspective. Adolescence, 17(66), 443-450.
- Kacerguis, M.A. & Adams, G.R. (1980). Erikson stage resolution: the relationship between identity and intimacy. Journal of Youth and Adolescence, 9(2), 117-126.
- Kaplan, A.G. & Beam, J.P. (Eds.) (1976). Beyond sex-role stereotypes: Toward a psychology of androgyny. Boston: Little Brown.
- Kaplan, M.E. (1986). An orthopedagogic evaluation of the effect of divorce on identity formation in adolescents. M.Ed.-thesis, Universiteit van Pretoria, Pretoria.
- Kaufman, G. & Raphael, L. (1984). Relating to the self: changing inner dialogue. Psychological Reports, 54, 239-250.
- Kilpatrick, W. (1974a). Identity: continuity, fidelity and future shock. Adolescence, 9(34), 285-288.
- Kilpatrick, W. (1974b). Identity, youth and the dissolution of culture. Adolescence, 9(35), 407-412.
- Kirsch, P.A., Shore, M.F. & Kyle, D.G. (1976). Ideology and personality: aspects of identity formation in adolescents with strong attitudes toward sex-role equalitarianism. Journal of Youth and Adolescence, 5(4), 387-395.
- Kohlberg, L. (1975). The cognitive-developmental approach to moral education. Phi Delta Kappan, 56(10), 670-677.

- Kohlberg, L. (1979). De continuïteit in de morele ontwikkeling: een herbezinning. In: Koops & Van der Werff, 1979, 327-346.
- Koops, W. (1979). De ontwikkeling van sociale cognitie. In: Koops & Van der Werff, 1979: 307-325.
- Koops, W. & Van der Werff, J.J. (Eds.) (1979). Overzicht van de ontwikkelingspsychologie. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Kroger, J. (1985). Separation-individuation and ego identity status in New Zealand university students. Journal of Youth and Adolescence, 14(2), 133-147.
- Krumboltz, J.D., Rude, S.S., Mitchell, L.K., Hamel, D.A. & Kinnier, R.J. (1982). Behaviors associated with "good" and "poor" outcomes in a simulated career decision. Journal of Vocational Behavior, 21, 349-358.
- Lamke, L.K. (1982). The impact of sex-role orientation on self-esteem in early adolescence. Child Development, 53, 1530-1535.
- Lamke, L.K. & Peyton, K.G. (1988). Adolescent sex-role orientation and ego identity. Journal of Adolescence, 11, 205-215.
- Lapsley, D.K., Milstead, M., Quintana, S.M., Flannery, D. & Buss, R.R. (1986). Adolescent egocentrism and formal operations: tests of a theoretical assumption. Developmental Psychology, 22, 800-807.
- Lapsley, D.K. & Power, F.C. (Eds.) (1988). Self, ego, and identity: Integrative approaches. New York: Springer-Verlag.

- La Voie, J.C. (1976). Ego identity formation in middle adolescence. Journal of Youth and Adolescence, 5(4), 371-385.
- Leadbeater, B.J. & Dionne, J-P. (1981). The adolescent's use of formal operational thinking in solving problems related to identity resolution. Adolescence, 16(61), 111-121.
- Leiper, R.N. (1981). The relationship of cognitive developmental structures to the formation of identity in young men. Dissertation Abstracts International, 42(10)-B, 4243.
- Leiper, R.N. (1982). Identiteit en cognitive structuur. In: Bosma & Graafsma, 1982: 84-98.
- Leslie, L.A. (1986). The impact of adolescent females' assessment of parenthood and employment on plans for the future. Journal of Youth and Adolescence, 15(1), 29-49.
- Lickona, T. (Ed.) (1976). Moral development and behavior. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Lifshitz, M. (1978). Girls' identity formation as related to perception of parents. Social Behavior and Personality, 6(1), 81-87.
- Logan, R.D. (1978). Identity diffusion and psychosocial defense mechanisms. Adolescence, 13(51), 503-507.
- Logan, R.D. (1980). Identity, purity and ecology. Adolescence, 15(58), 409-412.
- Logan, R.D. (1983). A re-conceptualization of Erikson's identity stage. Adolescence, 18(72), 943-946.

- Lorr, M. & Manning, T.T. (1978). Personality correlates of the sex role types. Journal of Clinical Psychology, 34(4), 884-888.
- Loy, P. & Norland, S. (1981). Parent and peer influences on adolescents' gender expectations. Youth and Society, 13(2), 175-187.
- Louw, D.A., Gerdes, L.C. & Meyer, W.F. (1984). Menslike ontwikkeling. Pretoria: H.A.U.M.
- Lutes, C.J. (1981). Early marriage and identity foreclosure. Adolescence, 16(64), 809-815.
- Marcia, J.E. (1964). Determination and construct validity of ego identity status. Unpublished doctoral dissertation, Ohio State University, Ohio.
- Marcia, J.E. (1966). Development and validation of ego identity status. Journal of Personality and Social Psychology, 3(5), 551-558.
- Marcia, J.E. (1967). Ego identity status: relationship to change in self-esteem, "general maladjustment", and authoritarianism. Journal of Personality, 35, 118-133.
- Marcia, J.E. (1968). The case history of a construct: ego identity status. In: Vinacke, 1968, 325-332.
- Marcia, J.E. (1976a). Identity six years after: a follow-up study. Journal of Youth and Adolescence, 5(2), 145-160.
- Marcia, J.E. (1976b). Studies in ego identity. Unpublished manuscript.
- Marcia, J.E. (1980). Identity in adolescence. In: Adelson, 1980: 159-187.

- Marcia, J.E. (1982). Identiteitsstatus in de late adolescentie: beschrijving en enkele clinische implicaties. In: Bosma & Graafsma, 1982, 50-64.
- Marcia, J.E. (1983). Some directions for the investigation of ego development in early adolescence. Journal of Early Adolescence, 3, 215-223.
- Marcia, J.E. (1986a). Clinical implications of the identity status approach within psychosocial developmental theory. Cadernos de Consulta Psicologica, 2, 23-34.
- Marcia, J.E. (1986b). Doubt and "distancing": developmental perspectives on identity formation. Paper presented at the Canadian Psychological Association, Toronto, Ontario, June 1986.
- Marcia, J.E. (1987). The identity status approach to the study of ego identity development. In: Honess & Yardley, 1987: 161-172.
- Marcia, J.E. (1988). Common processes underlying ego identity, cognitive/moral development, and individuation. In: Lapsley & Power, 1988: 211-225.
- Marcia, J.E. & Friedman, M.L. (1970). Ego identity status in college women. Journal of Personality, 38, 249-263.
- Massad, C.M. (1981). Sex role identity and adjustment during adolescence. Child Development, 52, 1290-1298.
- Matteson, D.R. (1974a). Alienation vs. exploration and commitment: personality and family correlaries of adolescent identity status. Report from the Project for Youth Research, Royal Danish School of Educational Studies, Copenhagen, 1974.

- Matteson, D.R. (1974b). Changes in attitudes toward authority figures with the move to college: three experiments. Developmental Psychology, 10(3), 340-347.
- Matteson, D.R. (1975). Adolescence today: sex roles and the search for identity. Homewood, Illinois: Dorsey Press.
- Matteson, D.R. (1977a). Exploration and commitment: sex differences and methodological problems in the use of identity status categories. Journal of Youth and Adolescence, 6(4), 353-374.
- Matteson, D.R. (1977b). Two transitions and two crises in youth: a response to P.S. Fry's "changes in youth's attitudes toward authority". Journal of Counseling Psychology, 24(1), 79-80.
- Matteson, D.R. (1982). Van identiteit naar intimiteit: geen éénrichtingsverkeer. In: Bosma & Graafsma, 1982, 65-83.
- Matthews, C.O. (1972). The effect of identification with the technology of society on the identity crisis of college males as postulated by Erik Erikson. Dissertation Abstracts International, 33-A, 6094.
- Mazor, A., Shamir, R. & Ben-Moshe, J. (1990). The individuation process from a social-cognitive perspective in kibbutz adolescents. Journal of Youth and Adolescence, 19(2), 73-89.
- McAdams, D.P., Booth, L. & Selvik, R. (1981). Religious identity among students at a private college: social motives, ego stage, and development. Merrill-Palmer Quarterly, 27(3), 219-239.

- McKinney, J.P., Fitzgerald, H.E. & Strommen, E.A. (1982). Developmental psychology: the adolescent and young adult. Revised edition. Homewood, Ill.: The Dorsey Press.
- Meacham, J.A. & Santilli, N.R. (1982). Interstage relationships in Erikson's theory: identity and intimacy. Child Development, 53(6), 1461-1467.
- Meilman, P.W. (1979). Cross-sectional age changes in ego identity status during adolescence. Developmental Psychology, 15(2), 230-231.
- Melcher, B.A. (1986). Moral reasoning, self-identity, and moral action: a study of conduct disorder in adolescence. Dissertation Abstracts International, 47(12)-A, 4332.
- Melgosa, J. (1987). Development and validation of the occupational identity scale. Journal of Adolescence, 10, 385-397.
- Miller, J.P. (1978). Piaget, Kohlberg, and Erikson: developmental implications for secondary education. Adolescence, 13(50), 237-250.
- Mischey, E.J. (1979). Faith development and its relationship to moral reasoning and identity status in young adults. Dissertation Abstracts International, 39-A, 4146.
- Monteith, J.L. de K., Postma, F. & Scott, M. (1988). Die opvoeding en ontwikkeling van die adolessent. Pretoria: Academica.
- Morgan, E. & Farber, B.A. (1982). Toward a reformulation of the Eriksonian model of female identity development. Adolescence, 17(65), 199-211.

- Mouton, J. & Marais, H.C. (1988). Metodologie van die geesteswetenskappe: basiese begrippe. Pretoria: Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing.
- Munro, G. & Adams, G.R. (1977a). Adolescent values: measuring instrumental and expressive orientations. Adolescence, 12(47), 329-337.
- Munro, G. & Adams, G.R. (1977b). Ego-identity formation in college students and working youth. Developmental Psychology, 13(5), 523-524.
- Muuss, R.E. (1975). Theories of adolescence (3rd edition). New York: Random House.
- Neimeyer, G.J. & Neimeyer, R.A. (Eds.) (1989). Advances in personal construct theory. (Vol. I). Greenwich: JAI Press.
- Neuber, K.A. & Genthner, R.W. (Eds.) (1977). The relationship between ego identity, personal responsibility, and facilitative communication. Journal of Psychology, 95, 45-49.
- Newman, B.M. & Newman, P.R. (1978). The concept of identity: research and theory. Adolescence, 13(49), 157-166.
- Newman, B.M. & Newman, P.R. (1979). Development through life: A psychosocial approach. Illinois: The Dorsey Press.
- Newman, B.M. & Newman, P.R. (1987). The impact of high school on social development. Adolescence, 22(87), 525-534.
- Newman, P.R. & Newman, B.M. (1976). Early adolescence and its conflict: group identity versus alienation. Adolescence, 11(42), 261-274.

- Newman, P.R. & Newman, B.M. (1978). Identity formation and the college experience. Adolescence, 13(50), 311-326.
- Nicholson, S.I. & Antill, J.K. (1981). Personal problems of adolescents and their relationship to peer acceptance and sex-role identity. Journal of Youth and Adolescence, 10(4), 309-325.
- Ochse, R.A. (1983). An empirical test of Erikson's theory of personality development. Unpublished M.A.-thesis, Unisa, Pretoria.
- O'Connell, A.N. (1976). The relationship between life style and identity synthesis and resynthesis in traditional, neotraditional, and nontraditional women. Journal of Personality, 44, 675-688.
- O'Connor, B.P. & Nikolic, J. (1990). Identity development and formal operations as sources of adolescent egocentrism. Journal of Youth and Adolescence, 19(2), 149-158.
- Offer, D. & Offer, J.B. (1975). From teenage to young manhood: A psychological study. New York: Basic Books.
- Orlofsky, J.L. (1977). Sex-role orientation, identity formation, and self-esteem in college men and women. Sex Roles, 3(6), 561-575.
- Orlofsky, J.L. (1978a). Identity formation, achievement, and fear of success in college men and women. Journal of Youth and Adolescence, 7, 49-62.
- Orlofsky, J.L. (1978b). The relationship between intimacy status and antecedent personality components. Adolescence, 13(51), 420-441.

- Orlofsky, J.L. & Frank, M. (1986). Personality structure as viewed through early memories and identity status in college men and women. Journal of Personality and Social Psychology, 50(3), 580-586.
- Orlofsky, J.L., Marcia, J.E. & Lesser, I.M. (1973). Ego identity status and the intimacy versus isolation crisis of young adulthood. Journal of Personality and Social Psychology, 27(2), 211-219.
- Oshman, H.P. & Manosevitz, M. (1974). The impact of the identity crisis on the adjustment of late adolescent males. Journal of Youth and Adolescence, 3(3), 207-216.
- Oshman, H.P. & Manosevitz, M. (1976). Father absence: effects of stepfathers upon psychosocial development in males. Developmental Psychology, 12(5), 479-480.
- Paranjpe, A.C. (1975). In search of identity. New York: John Wiley & Sons.
- Parker, M.S. (1985). Identity and the development of religious thinking. In: Waterman, A.S., 1985a, 43-60.
- Peterson, C. (1989). Looking forward through the life span: Developmental psychology. New York: Prentice Hall.
- Petitpas, A. (1978). Identity foreclosure: a unique challenge. Personnel and Guidance Journal, 56(9), 558-561.
- Pleck, J.H. (1975). Masculinity-femininity: current and alternative paradigms. Sex Roles, 1, 161-177.
- Podd, M.H. (1972). Ego identity status and morality: the relationship between two developmental constructs. Developmental Psychology, 6(3), 497-507.

- Pomerantz, S.C. (1979). Sex differences in the relative importance of self-esteem, physical self-satisfaction and identity in predicting adolescent satisfaction. Journal of Youth and Adolescence, 8(1), 51-61.
- Prager, K.J. (1977). The relationship between identity status, intimacy status, self esteem and psychological androgyny in college women. Dissertation Abstracts International, 38-B, 2347-2348.
- Prager, K.J. (1982). Identity development and self-esteem in young women. Journal of Genetic Psychology, 141, 177-182.
- Prager, K.J. (1983). Identity status, sex-role orientation and self-esteem in late adolescent females. Journal of Genetic Psychology, 143, 159-167.
- Prager, K.J. (1986). Identity development, age, and college experience in women. Journal of Genetic Psychology, 147, 31-36.
- Protinsky, H., Sporakowski, M. & Atkins, P. (1982). Identity formation: pregnant and non-pregnant adolescents. Adolescents, 17(65), 73-80.
- Protinsky, H. & Wilkerson, J. (1986). Ego identity, egocentrism, and formal operations. Adolescence, 21(82), 461-466.
- Protinsky, H.O. (1975). Eriksonian ego identity in adolescents. Adolescence, 10(39), 428-432.
- Pütz, M. (1979). The story of identity: American fiction of the Sixties. Metzler: Stuttgart.

- Quintana, S.M. & Lapsley, D.K. (1987). Adolescent attachment and ego identity: a structural equations approach to the continuity of adaptation. Journal of Adolescent Research, 2, 393-410.
- Quintana, S.M. & Lapsley, D.K. (1990). Rapprochement in late adolescent separation-individuation: a structural equations approach. Journal of Adolescence, 13, 371-385.
- Rachman, A.W. (1975). Identity group psychotherapy with adolescents. Springfield: Charles C. Thomas.
- Raphael, D. (1977). Identity status in university women: a methodological note. Journal of Youth and Adolescence, 6(1), 57-62.
- Raphael, D. (1978a). Eriksonian identity development in high school students: implications for teachers and guidance counsellors. Canadian Journal of Education, 3(4), 81-92.
- Raphael, D. (1978b). Identity status in high school females. Adolescence, 13(52), 627-641.
- Raphael, D. (1979). Sequencing in female adolescents' consideration of occupational, religious, and political alternatives. Adolescence, 14(53), 73-80.
- Raphael, D., Feinberg, R. & Bachor, D. (1987). Student teachers' perceptions of the identity formation process. Journal of Youth and Adolescence, 16(4), 331-344.
- Raphael, D. & Xelowski, H.G. (1980). Identity status in high school students: critique and a revised paradigm. Journal of Youth and Adolescence, 9(5), 383-389.
- Raskin, P.M. (1984). Procedures in research on identity status: some notes on method. Psychological Reports, 54, 719-730.

- Raskin, P.M. (1985). Identity and vocational development. In: Waterman, 1985a, 25-42.
- Raskin, P.M. (1986). The relationship between identity and intimacy in early adulthood. Journal of Genetic Psychology, 147(2), 167-181.
- Rasmussen, J.E. (1964). Relationship of ego identity to psychosocial effectiveness. Psychological Reports, 15, 815-825.
- Raths, L.E., Harmin, M. & Simon, S.B. (1978). Values and teaching: Working with values in the classroom (2nd edition). Columbus: Charles E. Merrill Publishing Company.
- Read, D., Adams, G.R. & Dobson, W.R. (1984). Ego-identity status, personality, and social-influence style. Journal of Personality and Social Psychology, 46(1), 169-177.
- Reilly, R.R. & Lewis, E.L. (1983). Educational psychology. New York: MacMillan.
- Roazen, P. (1976). Erik H. Erikson: The power and limits of a vision. New York: Free Press.
- Roelofse, R. & Middleton, M.R. (1985). The Family Functioning in Adolescence Questionnaire: a measure of psychosocial family health during adolescence. Journal of Adolescence, 8, 33-45.
- Rogow, A.M., Marcia, J.E. & Slugoski, B.R. (1983). The relative importance of identity status interview components. Journal of Youth and Adolescence, 12(5), 387-400.

- Roll, E.J. (1980). Psychologists' conflicts about the inevitability of conflict during adolescence: an attempt at reconciliation. Adolescence, 15(59), 661-670.
- Rosenthal, D.A., Gurney, R.M. & Moore, S.M. (1981). From trust to intimacy: a new inventory for examining Erikson's stages of psychosocial development. Journal of Youth and Adolescence, 10(6), 525-537.
- Rothman, K.M. (1978). Multivariate analysis of the relationship of psychosocial crisis variables to ego identity status. Journal of Youth and Adolescence, 7(1), 93-104.
- Rothman, K.M. (1984). Multivariate analysis of the relationship of personal concerns to adolescent ego identity status. Adolescence, 19(75), 713-727.
- Rowe, I. & Marcia, J.E. (1980). Ego identity status, formal operations, and moral development. Journal of Youth and Adolescence, 9(2), 87-99.
- Rust, J.O. & McCraw, A. (1984). Influence of masculinity-femininity on adolescent self-esteem and peer acceptance. Adolescence, 19(74), 359-366.
- Rutter, M. (1979). Changing youth in a changing society. London: Nuffield Provincial Hospitals Trust.
- Rutter, M., Graham, P., Chadwick, O.F.D. & Yule, W. (1976). Adolescent turmoil: fact or fiction? Journal of Child Psychology and Psychiatry, 17, 35-56.
- Sabatelli, R.M. & Mazor, A. (1985). Differentiation, individuation, and identity formation: the integration of family system and individual developmental perspectives. Adolescence, 20(79), 619-633.

- Santilli, N.R. & Meacham, J.A. (1982). Structuralist perspectives on social development in youth. Human Development, 25, 34-37.
- Sarbin, T.R. & Scheibe, K.E. (Eds.) (1983). Studies in social identity. New York: Praeger.
- Schenkel, S. (1975). Relationship among ego identity status, field-independence, and traditional femininity. Journal of Youth and Adolescence, 4(1), 73-82.
- Schenkel, S. & Marcia, J.E. (1972). Attitudes toward premarital intercourse in determining ego identity status in college women. Journal of Personality, 40, 472-482.
- Schiedel, D.G. & Marcia, J.E. (1985). Ego identity, intimacy, sex role orientation, and gender. Developmental Psychology, 21(1), 149-160.
- Schnur, R.E. & MacDonald, M.L. (1988). Stages of identity development and problem drinking in college women. Journal of Youth and Adolescence, 17(4), 349-369.
- Senekal, J. (1978). Identiteitsverwerwing by die jeugdige en skoolverlating. Ongepubliseerde M.Ed.-thesis, Universiteit van Pretoria, Pretoria.
- Shantz, C.U. (1975). The development of social cognition. Chicago: University of Chicago Press.
- Sharabany, R., Gershoni, R. & Hofman, J.E. (1981). Girlfriend, boyfriend: age and sex differences in intimate friendship. Developmental Psychology, 17, 800-808.
- Simmons, D.D. (1970). Development of an objective measure of identity achievement status. Journal of Projective Techniques and Personality Assessment, 34, 241-244.

- Simmons, D.D. (1983). Identity achievement and axiological maturity. Social Behavior and Personality, 11(2), 101-104.
- Skoe, E. (1986). The development and partial validation of a care-based measure of moral development. Unpublished doctoral dissertation, Simon Fraser University, Burnaby, Canada.
- Slugoski, B.R., Marcia, J.E. & Koopman, R.F. (1984). Cognitive and social interactional characteristics of ego identity statuses in college males. Journal of Personality and Social Psychology, 47(3), 646-661.
- Spence, J.T. & Helmreich, R.L. (1978). Masculinity and femininity: Their psychological dimensions, correlates, and antecedents. Austin: University of Texas Press.
- Spence, J.T. & Helmreich, R.L. (1980). Masculine instrumentality and feminine expressiveness: their relationships with sex role attitudes and behaviors. Psychology of Women Quarterly, 5, 147-163.
- Stark, P.A. & Traxler, A.J. (1974). Empirical validation of Erikson's theory of identity crises in late adolescence. Journal of Psychology, 86, 25-33.
- St. Clair, S. & Day, H.D. (1979). Ego identity status and values among high school females. Journal of Youth and Adolescence, 8(3), 317-326.
- Stein, A.H. (1980). Sex role development. In: Adams, J.F., 1980, 233-257.
- Stein, S.L. & Weston, L.C. (1982). College women's attitudes toward women and identity achievement. Adolescence, 17(68), 895-899.

- Steyn, A.F. (1985). Portuurgroepbetrokkenheid. Referaat gelewer by Simposium oor Psigoseksuele Ontwikkeling: Probleme en Oplossings, Fakulteit Geneeskunde, Tygerberg, 28-29 November 1985.
- Streitmatter, J.L. (1988). Ethnicity as a mediating variable of early adolescent identity development. Journal of Adolescence, 11(4), 335-346.
- Tan, A.L., Kendis, R.J., Fine, J.T. & Porac, J. (1977). A short measure of Eriksonian ego identity. Journal of Personality Assessment, 41, 279-294.
- Tesch, S.A. & Whitbourne, S.K. (1982). Intimacy and identity status in young adults. Journal of Personality and Social Psychology, 43(5), 1041-1051.
- Teyber, E. (1983a). Effects of the parental coalition on adolescent emancipation from the family. Journal of Marital and Family Therapy, 9(3), 305-310.
- Teyber, E. (1983b). Structural family relations: primary dyadic alliances and adolescent adjustment. Journal of Marital and Family Therapy, 9(1), 89-99.
- Thorbecke, W.L. & Grotevant, H.D. (1982). Gender differences in adolescent interpersonal identity formation. Journal of Youth and Adolescence, 11(6), 479-492.
- Thornburg, H.D. (1986). Is the beginning of identity the end of innocence? Clearing House, 59(5), 217-219.
- Toder, N. & Marcia, J.E. (1973). Ego identity status and response of conformity pressure in college women. Journal of Personality and Social Psychology, 26(2), 287-294.

- Toffler, A. (1970). Future shock. New York: Bantam Books.
- Tzuriel, D. (1984). Sex role typing and ego identity in Israeli, Oriental, and Western adolescents. Journal of Personality and Social Psychology, 46(2), 440-457.
- Tzuriel, D. & Klein, M.M. (1977). Ego identity: effects of ethnocentrism, ethnic identification, and cognitive complexity in Israeli, Oriental, and Western ethnic groups. Psychological Reports, 40, 1099-1110.
- Vinacke, W.E. (Ed.) (1968). Readings in general psychology. New York: American Book Company.
- Violata, C. & Holden, W.B. (1988). A confirmatory factor analysis of a four-factor model of adolescent concerns. Journal of Youth and Adolescence, 17, 101-113.
- Vrey, J.D. & Jacobs, L.J. (1982). Die self, selfidentiteit en selfkonsep. Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Opvoedkunde, 2(3), 96-102.
- Wagner, J.A. (1976). A study of the relationship between formal operations and ego identity in adolescents. Dissertations Abstracts International, 37-B, 2486.
- Wait, J. (1985). Probleme tydens psigo-seksuele ontwikkeling. Referaat gelewer by Simposium oor Psigoseksuele Ontwikkeling: Probleme en Oplossings, Fakulteit Geneeskunde, Tygerberg, 28-29 November 1985.
- Waterman, A.S. (1982). Identity development from adolescence to adulthood: an extension of theory and a review of research. Developmental Psychology, 18(3), 341-358.

- Waterman, A.S. (Ed.) (1985a). Identity in adolescence: processes and contents. (New Directions for Child Development, No. 30). San Francisco: Jossey-Bass.
- Waterman, A.S. (1985b). Identity in the context of adolescent psychology. In: Waterman, 1985a, 5-24.
- Waterman, A.S. (1988). Identity status theory and Erikson's theory: communalities and differences. Developmental Review, 8, 185-208.
- Waterman, A.S. & Archer, S.L. (1979). Ego identity status and expressive writing among high school and college students. Journal of Youth and Adolescence, 8(3), 327-341.
- Waterman, A.S., Geary, P.S. & Waterman, C.K. (1974). Longitudinal study of changes in ego identity status from freshman to the senior year at college. Developmental Psychology, 10, 387-392.
- Waterman, A.S. & Goldman, J.A. (1976). A longitudinal study of ego identity development at a liberal arts college. Journal of Youth and Adolescence, 5(4), 361-369.
- Waterman, A.S., Kohutis, E. & Pulone, J. (1977). The role of expressive writing in ego identity formation. Developmental Psychology, 13(3), 286-287.
- Waterman, A.S. & Waterman, C.K. (1971). A longitudinal study of changes in ego identity status during the freshman year at college. Developmental Psychology, 5, 167-173.
- Waterman, A.S. & Waterman, C.K. (1972). Relationship between freshman ego identity status and subsequent academic behavior: a test of the predictive validity of Marcia's categorization system for identity status. Developmental Psychology, 6(1), 179.

- Waterman, A.S. & Whitbourne, S.K. (1981). The Inventory of Psychosocial Development: a review and evaluation. J.S.A.S. Catalog of Selected Documents in Psychology, 11, 5 (Manuscript No. 2179).
- Waterman, A.S. & Whitbourne, S.K. (1982). Androgyny and psychosocial development among college students and adults. Journal of Personality, 50(2), 121-133.
- Waterman, C.K. & Nevid, J.S. (1977). Sex differences in the resolution of the identity crisis. Journal of Youth and Adolescence, 6(4), 337-342.
- Waterman, C.K. & Waterman, A.S. (1974). Ego identity status and decision styles. Journal of Youth and Adolescence, 3(1), 1-6.
- Waterman, C.K. & Waterman, A.S. (1975). Fathers & sons: a study of ego identity across two generations. Journal of Youth and Adolescence, 4(4), 331-338.
- Weiss, R.J. (1982). Understanding moral thought: effects on moral reasoning and decision making. Developmental Psychology, 18(6), 852-861.
- Wells, K. (1980). Gender-role identity and psychological adjustment in adolescence. Journal of Youth and Adolescence, 9(1), 59-73.
- Wesgro (1991). The Western Cape economy in 1990: sources of growth to 2000. Report no. 1, March 1991. Cape Town.

- Whitbourne, S.K., Jelsma, B.M. & Waterman, A.S. (1982). An Eriksonian measure of personality development in college students: a re-examination of Constantinople's data and a partial replication. Developmental Psychology, 18(3), 369-371.
- Wilkerson, J., Protinsky, H.O., Maxwell, J.W. & Lentner, M. (1982). Alienation and ego identity in adolescents. Adolescence, 17(65), 133-139.
- Williamson, J.A. & Campbell, L.P. (1985). Parents and their children comment on adolescence. Adolescence, 20, 745-748.
- Windmiller, M. (1980). Moral development. In: Adams, J.F., 1980: 176-198.
- Wong-Rieger, D. & Taylor, D.M. (1981). Multiple group membership and self-identity. Journal of Cross-Cultural Psychology, 12(1), 61-79.
- World Health Organization (1974). Suicide and attempted suicide. Public Health Papers (No. 58). Geneva: World Health Organization.
- Youniss, J. (1980). Parents and peers in social development. Chicago: University of Chicago Press.

BYLAAG A

SEMI-GESTRUKTUREERDE ONDERHOUD : GROTEVANT & COOPER (1981)

INLEIDENDE OPMERKINGS:

Baie dankie dat jy bereid is om aan hierdie ondersoek deel te neem, en dat ek nou met jou kan gesels.

Hierdie is deel van 'n groot ondersoek waaraan leerlinge van verskillende skole deelneem. Jou skool is een van dié wat toevallig getrek is, en jy is weer een van die leerlinge wat toevallig in jou skool getrek is.

Ek gaan vir jou vra oor hoe jy oor verskillende onderwerpe dink en voel. Daar is 4 sulke onderwerpe: jou toekomstige planne, godsdiens, vriendskappe en uitgaan met seuns/meisies.

Ek gaan ons gesprek op band opneem sodat ek later weer daarna kan luister, want ek sal nie kan onthou wat jy gesê het nie. Ek wil hê jy moet seker wees dat alles wat jy sê, streng vertroulik is. Dit beteken dat net ek self en nog een persoon wat saam met my werk, weer na die band gaan luister. Wat jou naam is, is glad nie vir ons belangrik nie. As jy dit verkies, kan ons vir jou 'n skuilnaam gebruik.

Onthou, dit is glad nie 'n toets nie en daar bestaan glad nie so iets soos regte of verkeerde antwoorde nie. Ek wil graag hê jy moet op elke vraag net vir my sê wat jy dink of hoe jy daaroor voel. Al wat "reg" is, is as dit vir jou waar is.

Is daar enigiets wat jy vir my wil vra voor ons begin?
Kom ons maak eers gou seker of die bandopnemer werk. TOETS!

SKAKEL BANDOPNEMER AAN

Inleidend

Jy is nou in st. 7/10.

Wat doen jy graag wanneer jy nie in die skool is of met skoolwerk besig is nie?

Is daar nog enige ander dinge wat jy graag wil doen, maar waarvoor jy nie nou tyd het nie?

Wat doen jou pa? (Oorlede: voorheen gedoen?)
Wat doen jou ma? (Oorlede: voorheen gedoen?)

Beroep

Weet jy al wat jy na skool gaan doen?

Beplan jy verdere opleiding na skool? Waar? Hoofvakke? Watter werk wil jy gaan doen?

Wanneer het jy besluit op .....

Hoe het jy tot dié besluit gekom? Was dit 'n maklike besluit?

Wat is/was die belangrikste invloede op jou toekomsplanne? - mense en ander dinge, ervarings (bv. ouers, onderwysers, maats, boeke gelees, plekke besoek, ens.)

Het jy ooit enige ander moontlikhede oorweeg? Wat?

Waarom het jy ..... gekies?

Baie ouers het sekere planne en ideale vir hul kinders - dinge wat hulle graag wil hê hul kinders moet doen. Het jou ouers enige sulke planne vir jou?

Hoe voel jou gesinslede nou oor jou toekomsplanne?

Is daar enige probleme wat jy voorsien i.v.m. jou plan om .....

As hierdie dinge regtig groot probleme sou word, wat gaan jy dan doen?

As jy nog glad nie weet wat jy na skool gaan doen nie, of nog onseker is, hoe gaan jy te werk om groter sekerheid te kry of 'n besluit te kan neem?

Godsdiens

Hoe dink en voel jy oor godsdiens? Gee jy voorkeur aan 'n bepaalde godsdiens of kerk? Watter?

Wat van jou ouers en ander familielede?

Waarom is jy 'n .....? Hoe het dit gekom dat jy besluit het om 'n ..... te word?

Watter mense, dinge of gebeurtenisse het jou denke oor godsdiens die meeste beïnvloed?

Was jy in die verlede ooit baie aktief in jou kerk? En tans?

Raak jy dikwels betrokke in gesprekke oor kerk en godsdiens?

Hoe voel jou ouers oor jou sienswyses t.o.v. kerk en godsdiens? Verskil jou sienswyses in enige opsigte van hulle s'n?

Was daar ooit 'n tyd dat jy getwyfel het oor enige van jou godsdienstige oortuigings? (bv. watter kerk en godsdiens die regte een vir jou is).

Wanneer? Hoe het dit gebeur? Hoe het jy dié twyfel/vrae/probleme opgelos? Hoe probeer jy dit oplos?
Waar staan jy nou t.o.v. dié dinge?

Voorsien jy dat jou godsdienstige oortuigings dieselfde sal bly of dat dit oor die volgende paar jaar kan verander?

Vriendskappe (Dit handel oor beide geslagte. Vind uit van watter geslag hy/sy praat. Vra oor beide geslagte indien moontlik)

Het jy 1 of 2 baie goeie vriende - mense saam met wie jy baie tyd deurbring? Hoe lank is jy al vriende met hulle?

Wat doen julle saam en waaroor praat julle meesal?

Wat is vir jou die belangrikste eienskappe wat 'n vriend moet hê? (Vra verduideliking vir eienskappe soos "vertrou").

Wat is die grootste waarde wat jou vriende vir jou het / Wat beteken vriende vir jou? Wil jy nog iets noem?

Sou jy sê dat jou beste vriende baie soos jy is, of verskil hulle van jou? In watter opsigte? Wat van ander vriende en bekendes?

Is jou idees van wat 'n vriend is of behoort te wees dieselfde as vantevore - bv. 3 jaar gelede? In watter opsigte dieselfde of verander?

As jou beste vriend in enige opsig sou verander, maar nie jy nie, sou julle nog steeds vriende wees? (bv. ....)

Waarom skei goeie vriende se paaie of verswak vriendskappe soms?

Moedig jou ouers jou aan om tyd saam met jou vriende deur te bring? (Hoe dikwels kom jou vriende bv. na jou huis toe?)

Watter soort vriende dink jou ouers moet jy hê?

Hoe voel hulle tans oor jou vriende? (Hou jou ouers van hulle, moedig hulle jou vriendskap aan, probeer hulle jou vriende ken? ens.)

Het jy en jou ouers al ooit verskil oor jou vriende - bv. of hulle verantwoordelik is of goeie vriende vir jou is?

Het jy al ooit 'n vriendskap begin of 'n vriendskap voortgesit met iemand vir wie jou ouers nie goedkeur nie?
Is dié meningsverskil opgelos? Hoe?

Uitgaan

Gaan jy soms met 'n seun/meisie uit? Hoe dikwels?

Wie besluit waarheen julle gaan of wat julle gaan doen?

Wie betaal vir fliiek, eetgoed, ens.?

As julle saam 'n kompeterende spel of sport speel - bv. kaart of tennis - hoe reageer jy as jy wen? (Voel jy goed, is dit vir jou belangrik om te wen, is jy kwaad as jy verloor?)

Watter eienskappe moet iemand hê met wie jy uitgaan?
 Het jou sienswyses hieroor verander vandat jy met seuns/meisies begin uitgaan het? In watter opsigte?
 Hoe vergelyk dié eienskappe met wat jy in 'n vriend soek?

Hoe belangrik is dit vir die seuns/meisies met wie jy uitgaan om oor hul gevoelens te praat?

Hoe belangrik is dit vir hom/haar/hulle om ambisieus of intelligent te wees?

Watter eienskappe moet die mense met wie jy uitgaan, nie hê nie?

Watter mense of ervarings het hierdie sienswyses van jou die meeste beïnvloed?

Watter ander standarde of ongeskrewe reëls is vir jou belangrik as jy met iemand uitgaan? (bv. plekke waarheen jy sal/nie sal gaan, wat jy sal doen/ nie sal doen nie, ens.)

Is daar van hierdie reëls en standarde wat onderhandelbaar is of wat jy bereid sal wees om te verander sodat jy 'n verhouding met iemand kan behou?

Hoe vergelyk jou reëls en standarde met jou vriende s'n?

Het jou reëls en standarde verander sedert jy met seuns/meisies begin uitgaan het? Hoe? Wat het dié veranderinge veroorsaak?

Het jou ouers ooit iemand afgekeur met wie jy uitgegaan het? Is dié verskille opgelos? Hoe?

SKAKEL BANDOPNEMER AF

Toets moontlike reaksies van die respondent op die onderhoud, bv.

Wat het jy gedink van / hoe het jy gevoel oor die vrae?

Het dit jou laat dink oor dinge waaroor jy miskien nie voorheen gedink het nie?

"Dit was vir my lekker om met jou te gesels. Baie dankie dat jy bereid was om deel te neem. Moet asseblief nie met ander leerlinge wat ook nog hierdie onderhoud moet voer, daaroor praat nie."

Moet nie enige evaluering of beoordeling van die respondent se response doen nie - selfs al vra hy/sy daarvoor.

PLAAS DIE RESPONDENTNOMMER OP BAND.

VRAELYS 2

Respondentnr.: - - - -

DISI-O: BEROEPGROEP A Kies die EEN stelling wat DIE BESTE BY JOU PAS, en OMKRING die stelling se NOMMER

1 - 4

5 6

--	--

1. Ek ondersoek tans ernstig verskillende beroepe sodat ek gelukkig kan wees in die beroep wat ek uiteindelik kies.
2. Ek het al verskillende soorte werk ondersoek, my beroep gekies, en ek is gelukkig met my keuse.
3. Ek hou nog verskillende beroepsmoontlikhede oop, want ek dink dit is nog te vroeg vir my om 'n beroepskeuse te doen.
4. Ek weet al lankal wat my beroep gaan wees, en dit was nie vir my nodig om tyd te bestee aan die oorweging van enige ander beroepe nie.
5. Ek wag maar net en kyk wat voorkom, want ek is nog baie onseker oor watter soort werk ek wil doen.

GROEP B Kies die EEN stelling wat DIE BESTE BY JOU PAS, en OMKRING die stelling se NOMMER

7 8

--	--

6. Ek wag nog met 'n beroepskeuse, want ek wil nie 'n oorhaastige besluit neem nie.
7. Ek dink dinge sal waarskynlik reg uitwerk, want dit is nogal moeilik om alles bymekaar te bring om op 'n beroep te besluit.
8. Dit was nog nooit vir my 'n probleem om dinge bymekaar te bring en 'n besluit te neem nie; ek gaan die soort werk doen wat ek al sedert my kinderdae beplan.
9. Ek is nou besig om 'n aantal beroepsrigtings versigtig te bestudeer sodat dit my kan help om te fokus op die beroep wat ek wil volg.
10. Ek het verskillende beroepe ondersoek en ek weet nou wat ek gaan doen.

GROEP C Kies die EEN stelling wat DIE BESTE BY JOU PAS, en OMKRING die stelling se NOMMER

9 10

--	--

11. Hulle sê die skool verander 'n mens se idees oor die soort werk wat jy wil doen, maar dit het nie met my gebeur nie. Ek gaan nog steeds die werk doen wat ek wou doen toe ek 'n jong kind was.
12. Beroepskeuses los dikwels hulself op, sodat ek my nie te veel bekommer oor 'n werk nie.
13. My skoolervaringe het my gehelp om sommige rigtings te ondersoek, maar ek oorweeg nog een of twee ander voordat ek finaal op 'n beroep besluit.
14. Ek is nog oop vir verskillende beroepsmoontlikhede, want ek wil my nie tot een beroep beperk en 'n ander moontlikheid misloop nie.
15. Ek het baie oor my beroep gedink en selfs andere se idees oorweeg, en nou het ek finaal 'n beroep gekies.

GROEP D Kies die EEN stelling wat DIE BESTE BY JOU PAS, en OMKRING die stelling se NOMMER

11 12

--	--

16. Ek het die geskiktheid van verskillende beroepe vir my bevraagteken, maar ek het dié vrae opgelos en ek is nou seker van my toekomstige beroep.
17. My vermoëns pas in by verskillende beroepe, sodat ek nou ondersoek instel en probeer bepaal watter een die beste vir my is.
18. Ek wag nog met 'n beroepskeuse, want daar is verskillende moontlikhede en ek wil nie te gou 'n besluit neem nie.
19. Dinge sal waarskynlik op 'n manier uitwerk ongeag hoeveel ek oor verskillende beroepe dink.
20. Ek het nooit enige twyfel gehad oor die beroep wat ek wil volg nie, en ek strewende steeds na dié beroepsdoel.

GROEP E Kies die EEN stelling wat DIE BESTE BY JOU PAS, en OMKRING die stelling se NOMMER

13 14

--	--

21. Ek kan myself nie nou in enige beroep sien nie, maar ek dink dinge sal vanself uitwerk.
22. Ek wou nog altyd 'n spesifieke beroep beoefen, en ek hoef nooit ander beroepe te oorweeg het nie.
23. Ek het na verskillende beroepe gekyk, en nou sien ek myself duidelik in die beroep wat ek gekies het.
24. Ek is naby die punt om 'n beroepskeuse te doen, maar soms dink ek nog ek moet een ding doen waarin ek goed is, en dan dink ek weer ek moet iets anders doen waarin ek my talente kan gebruik.
25. Ek het 'n paar vae idees oor 'n beroepskeuse, maar ek hou nou nog eers verskillende moontlikhede oop.

GROEP F Kies die EEN stelling wat DIE BESTE BY JOU PAS, en OMKRING die stelling se NOMMER

15 16

--	--

26. Ek hoef glad nie verskillende beroepe te ondersoek nie; ek weet al sedert my vroeë kinderjare watter werk ek wil doen.
27. Ek is nog buigsaam en oop ten opsigte van 'n beroep, want ek wil maklik kan verander vir alle moontlikhede wat na vore kom, maar ek sal waarskynlik binnekort begin besluit.
28. Ek wag om te sien wat gebeur, want geluk het baie te doen met die soort werk wat 'n mens gaan doen.
29. Nadat ek verskillende soorte werk ondersoek het, weet ek nou beslis wat my beroep sal wees.
30. Ek het al my beroepsmoontlikhede minder gemaak, maar ek oorweeg nog 'n paar ander om seker te maak dat ek dié een kies wat vir my die beste pas.

GROEP G Kies die EEN stelling wat DIE BESTE BY JOU PAS, en OMKRING die stelling se NOMMER

17 18

--	--

31. Ek neem maar net vakke, want na my mening sal vir wie ek ken waarskynlik 'n belangrike rol speel in die bepaling van my loopbaan.
32. Die skool het my idees oor my toekomstige beroep beïnvloed en nou weet ek wat ek gaan doen.
33. Die skool het my gehelp om te bepaal waarin ek goed is, maar nou ondersoek ek beroepe om uit te vind in watter beroep ek hierdie vermoëns moet gebruik.
34. Ek hou verskillende beroepe in gedagte terwyl ek in die skool is, want ek wil nie 'n besluit neem voordat ek weet waarvoor ek my inlaat nie.
35. My skoolervaringe het net vir my bevestig dat ek sedert my vroeë kinderjare die regte beroep in gedagte gehad het.

DISI-R: GODSDIENS

GROEP H Kies die EEN stelling wat DIE BESTE BY JOU PAS, en OMKRING die stelling se NOMMER

19 20

--	--

36. My idees oor godsdiens is nog vaag, maar eendag as ek tyd het sal ek aandag daaraan gee.
37. Die godsdiens waarmee ek opgevoed is, is vir my genoegsaam, en ek sien geen rede om daarvan af te wyk nie.
38. Nadat ek 'n aantal godsdienstige oortuigings en idees ondersoek het, weet ek nou wat die beste vir my is, en ek het definitiewe godsdienstige sienswyses gevorm.
39. Ek kyk nou ernstig na verskillende godsdienstige sienswyses en idees sodat ek kan besluit waar ek staan.
40. Ek het geen definitiewe godsdienstige standpunte nie, maar wat sal gebeur, sal gebeur.

GROEP I Kies die EEN stelling wat DIE BESTE BY JOU PAS, en OMKRING die stelling se NOMMER

21 22

--	--

41. My godsdienstige oortuigings is dié waarmee ek grootgeword het, en ek is tevrede daarmee.
42. Nadat ek verskillende godsdienstige idees sorgvuldig ondersoek het, het ek dié aanvaar wat ek glo reg is vir my.
43. Ek het nog nie enige besluite oor godsdienstige oortuigings geneem nie, maar ek beplan om eendag aandag daaraan te gee.
44. Wat godsdiens betref, kan ek dit aanvaar of laat, want wat sal gebeur, sal gebeur.
45. Ek oorweeg op die oomblik verskillende godsdienstige idees sodat ek kan besluit watter vir my geskik is.

GROEP J Kies die EEN stelling wat DIE BESTE BY JOU PAS, en OMKRING die stelling se NOMMER

23 24

--	--

46. Die godsdiens waarin ek opgevoed is, lê vir my 'n goeie basis, dit dien as 'n anker, en ek vind dit baie bevredigend.
47. Ek het verskeie godsdienslike idees ondersoek, keuses gemaak, en ek is tevrede met wat ek gekies het.
48. Ek sal nie maklik by godsdiens betrokke raak nie, want ek dink godsdiens is geneig om sy eie rigting te neem.
49. My godsdienslike oortuigings is redelik vaag, maar ek sal dit nog eendag verfyn.
50. Ek oorweeg tans ernstig verskillende godsdienslike idees sodat ek hul betekenis vir my kan bepaal, want ek dink 'n eie standpunt is belangrik vir my lewe.

GROEP K Kies die EEN stelling wat DIE BESTE BY JOU PAS, en OMKRING die stelling se NOMMER

25 26

--	--

51. Ek gee ernstige aandag aan my godsdienslike oortuigings en ek probeer hard om antwoorde te kry op vrae wat dikwels by my opkom.
52. Ek het nog nie kans gehad om regtig oor godsdienslike oortuigings te dink nie, maar ek sal waarskynlik nog eendag aandag daaraan gee.
53. Godsdiens is iets wat vanself na jou toe kom, sodat ek nie eintlik daarvoor dink nie.
54. Die godsdiens en oortuigings waarmee ek grootgeword het, stel my tevrede en daar is vir my geen rede om dit te bevraagteken nie.
55. Ek het verskillende godsdienslike oortuigings deeglik nagegaan, ek weet wat reg is vir my, en ek het my eie oortuigings finaal gekies.

GROEP L Kies die EEN stelling wat DIE BESTE BY JOU PAS, en OMKRING die stelling se NOMMER

27 28

--	--

56. Ek het nog nie spesifieke godsdienslike standpunte nie omdat ek nog nie veel aandag daaraan gegee het nie, maar ek gaan nog.
57. Op die oomblik kyk ek na verskillende godsdienslike sake en idees voordat ek op my eie oortuigings besluit.
58. Ek is tevrede met die godsdienslike sienswyses waarmee ek grootgeword het, en ek voel nie dat ek ander hoef te ondersoek nie.
59. Ek het verskillende godsdienslike sienswyses en idees deeglik ondersoek voordat ek die godsdienslike oortuigings gevorm het wat ek nou het.
60. Ek gee nie enige aandag aan godsdienslike oortuigings nie, want ek dink dit sal uiteindelik vanself reg uitwerk.

GROEP M Kies die EEN stelling wat DIE BESTE BY JOU PAS, en OMKRING die stelling se NOMMER

29 30

61. Nadat ek na verskillende godsdienstige oortuigings gekyk het, het ek nou 'n duidelike beeld van wat reg vir my is, en ek huldig dié sienswyses.
62. Eendag wil ek die verskillende godsdienstige idees wat bestaan, nagaan, want in my eie gedagtes is ek nog onseker daaroor.
63. Ek werk aan die ontwikkeling van my godsdienstige oortuigings, en ek gee aandag aan 'n aantal idees voordat ek enige besluite neem.
64. Ek het nie afgewyk van die godsdienstige oortuigings waarmee ek opgevoed is nie, want hulle gee my baie morele steun.
65. Ek het geen definitiewe godsdienstige oortuigings nie, en ek dink nie dit maak eintlik saak wat 'n mens glo nie.

--	--

GROEP N Kies die EEN stelling wat DIE BESTE BY JOU PAS, en OMKRING die stelling se NOMMER

31 32

66. Ek is ernstig besig om verskillende godsdienstige idees en standpunte te ondersoek sodat ek duidelikheid kan kry oor my eie sienswyses oor die saak.
67. Nadat ek verskillende godsdienstige idees nagegaan het, het ek dié standpunte gekies waarmee ek saamstem.
68. Godsdienstige oortuigings is nie iets waaraan ek al veel aandag gegee het nie, want ek dink godsdien gebeur maar net, of dit gebeur nie.
69. Ek stem saam met die godsdienstige oortuigings waarmee ek grootgemaak is, en dit gee sekerheid aan my lewe.
70. Ek het nog nie op enige spesifieke godsdienstige oortuigings besluit nie, en ek het nog nie eintlik daaroor nagedink nie, maar ek beplan om dit nog te doen.

--	--

VRAELYS 1

AISV

Respondentnr. _ _ _ _

1. Geslag: Manlik Vroulik
2. Standerd: 7 10
3. Ouderdom: ___ jaar ___ maande
4. Vandag se datum: ___/___/91

1 - 4
5 ☐
6 ☐
7 8 9 10
☐ ☐ ☐ ☐

Instruksie

Hierdie vraelys gaan oor skoliere se houdings en belewinge ten opsigte van vier lewensterreine, naamlik

- my toekomstige beroep,
- godsdien,
- vriendskappe en
- uitgaan (Engels: dating).

Dui op die volgende 4 bladsye langs elke stelling aan of dié stelling VIR JOU waar of onwaar is deur teikens die W (Waar) of die O (Onwaar) te omkring,

byvoorbeeld W O OF W O

Daar is glad nie so iets soos "regte" of "verkeerde", "goeie" of "slegte" antwoorde nie. Al wat hier van belang is, is of die stelling VIR JOU waar of onwaar is.

Reageer op elke stelling in sy GEHEEL. Lees elke stelling baie noukeurig deur en besluit of die stelling IN SY GEHEEL VIR JOU WAAR OF ONWAAR IS.

Moet asseblief geen stellings oorslaan nie. Omkring by ELKE STELLING die W of die O om aan te dui of dit vir jou waar of onwaar is, want "Waar"-antwoorde en "Onwaar"-antwoorde is ewe belangrik.

HIERDIE VRAELYS IS STRENG VERTROULIK.

Dit beteken dat jou antwoorde op die stellings nie sonder jou toestemming aan enigiemand bekend gemaak sal word nie.

Indien jy enigiets wil vra terwyl jy met die vraelys besig is, steek asseblief net jou hand op.

Baie dankie vir jou saamewerking.

- 1 -

AISV-B

	Waar	Onwaar	11 - 29
1. Ek het al finaal op my toekomstige beroep besluit.	W	0	
2. Ek is nog baie onseker oor my toekomstige beroep, en ek weet glad nie watter soort werk ek eendag gaan doen nie.	W	0	
3. Ek is nog besig om verskillende beroepe te verken, bedink en oorweeg sodat ek later 'n finale besluit kan neem	W	0	
4. Alhoewel ek raad by andere gekry het, was my finale besluit oor my beroepstoe-koms heeltemal my eie keuse	W	0	
5. Die beroep wat ek gekies het, is eintlik my ouers (of iemand anders) se keuse.	W	0	
6. Ek het nogal dikwels in die verlede verskillende beroepe verken, bedink en oorweeg met die oog op die regte besluit vir my.	W	0	
7. Ek oorweeg nog verskillende moontlikhede, en ek behoort binnekort finaal op 'n beroep te kan besluit.	W	0	
8. Ek het maar van altyd af geweet watter soort werk ek eendag gaan doen.	W	0	
9. Dit was nogal vir my 'n ingewikkelde proses van inligting inwin, dink en oorweeg voordat ek finaal op 'n beroep besluit het.	W	0	
10. Dit is nogal vir my 'n ingewikkelde proses van inligting inwin, dink en oorweeg voor ek finaal op 'n beroep sal kan besluit.	W	0	
11. Ek het maklik finaal op 'n beroep besluit.	W	0	
12. Ek het eers my eie vermoëns en talente ondersoek voordat ek by die regte beroepskeuse uitgekom het en 'n finale besluit geneem het.	W	0	
13. Ek is tans besig om my vermoëns en talente te ondersoek sodat ek die regte besluit oor my toekomstige beroep kan neem.	W	0	
14. Ek sal nog later aandag gee aan die verkenning en oorweging van verskillende beroepe sodat ek eendag die regte besluit kan neem.	W	0	
15. Ek bekommer my glad nie oor my toekomstige beroep nie, want ek sal tog maar die een of ander tyd op 'n geskikte beroep afkom.	W	0	
16. Ek dink ek is nog te jonk om nou al ernstig oor my toekomstige beroep te dink.	W	0	
17. Ek glo dat dinge soos geluk of watter mense jy ken, grootliks bepaal in watter beroep jy sal beland.	W	0	
18. Ek dink dit is nog te vroeg vir my om nou al ernstig beroepe te verken en te oorweeg.	W	0	
19. In verband met 'n mens se beroepskeuse glo ek dinge sal tog maar vanself uitwerk, ongeag hoeveel moeite jy daarmee doen.	W	0	

AISV-G

	Waar	Onwaar	30 - 48
1. Ek het al finaal vir myself uitgemaak wat my godsdienstige oortuigings is.	W	0	
2. Ek is nog baie onseker oor my godsdienstige oortuigings, en ek weet glad nie wat ek eintlik glo nie.	W	0	
3. Ek is nog besig om verskillende godsdienstige oortuigings en sienswyses te verken, bedink en oorweeg sodat ek later vir myself kan uitmaak waar ek staan.	W	0	
4. Alhoewel ek inligting en leiding by andere gekry het, het ek uiteindelik self besluit met watter godsdienstige oortuigings ek my vereenselwig.	W	0	
5. Die godsdienstige oortuigings wat ek aanvaar het, is eintlik my ouers (of iemand anders) s'n wat ek navolg.	W	0	
6. Ek het nogal dikwels in die verlede verskillende godsdienstige oortuigings en sienswyses verken, bedink en oorweeg met die oog op die regte keuse vir myself.	W	0	
7. Ek oorweeg nog verskillende moontlikhede, en ek behoort binnekort die regte keuse vir myself te kan doen.	W	0	
8. Ek het maar van altyd af geweet wat my godsdienstige oortuigings is, en ek glo nou wat ek nog altyd geglo het.	W	0	
9. Dit was nogal vir my 'n ingewikkelde proses van inligting inwin, dink en oorweeg voordat ek finaal besluit het met watter godsdienstige oortuigings ek my vereenselwig.	W	0	
10. Dit is nogal vir my 'n ingewikkelde proses van inligting inwin, dink en oorweeg voor ek finaal sal kan besluit met watter godsdienstige oortuigings ek my vereenselwig.	W	0	
11. Ek het maklik besluit wat my eie godsdienstige oortuigings en standpunte is.	W	0	
12. Ek het verskillende mense en godsdienste se oortuigings ondersoek voordat ek uitgekóm het by dit wat ek nou glo.	W	0	
13. Ek is tans besig om verskillende mense en godsdienste se oortuigings te ondersoek voor ek vir myself duidelikheid sal kan kry oor wat ek self glo.	W	0	
14. Ek sal nog later aandag gee aan die verkenning en oorweging van verskillende godsdienstige oortuigings sodat ek vir myself duidelikheid kan kry oor wat ek glo.	W	0	
15. Ek bekommer my glad nie oor godsdiens nie, want ek dink nie dit maak juis veel saak wat 'n mens glo nie.	W	0	
16. Ek dink ek is nog te jonk om nou al ernstig oor godsdienstige sake te dink.	W	0	
17. Ek glo dat dinge soos toeval en mense met wie jy in aanraking kom, grootliks bepaal met watter godsdienstige oortuigings jy jou eendag sal vereenselwig.	W	0	
18. Ek dink dit is nog te vroeg vir my om nou al ernstig oor godsdienstige oortuigings te dink en 'n eie standpunt daarvoor in te neem.	W	0	
19. In verband met 'n mens se godsdiens glo ek dat dinge tog maar vanself sal uitwerk, ongeag hoeveel moeite jy daarmee doen.	W	0	

AISV-V

	Waar	Onwaar	49 - 67
1. Ek het al besluit watter soort mense ek as vriende wil hê.	W	0	
2. Ek weet nog glad nie watter soort mense ek eintlik as vriende wil hê nie.	W	0	
3. Ek probeer nog vir myself duidelikheid kry oor watter soort vriende ek wil hê sodat ek die regte vriende kan kies.	W	0	
4. Alhoewel ek raad by andere gekry het, is my keuse van vriende heeltemal my eie keuse.	W	0	
5. As dit by die keuse van my vriende kom, maak ek maar soos my ouers of ander mense sê.	W	0	
6. Ek het nogal dikwels in die verlede vir myself probeer uitmaak watter soort vriende ek wil hê sodat ek die regte keuses kan doen.	W	0	
7. Ek oorweeg nog verskillende moontlikhede, maar ek behoort binnekort vir myself duidelikheid te kry oor watter soort vriende ek wil hê.	W	0	
8. As dit by my keuse van vriende kom, weet my ouers wat die beste vir my is.	W	0	
9. Dit was nogal vir my 'n ingewikkelde proses om te besluit vir wie ek regtig as vriende wil hê.	W	0	
10. Dit is nog vir my 'n ingewikkelde proses om vir myself uit te maak vir wie ek regtig as vriende wil hê.	W	0	
11. Ek sal net vriende kan wees met iemand vir wie my ouers goedkeur.	W	0	
12. Ek het eers deeglik ondersoek ingestel voordat ek besluit het watter soort mense ek as vriende wil hê.	W	0	
13. Ek is tans nog besig om ondersoek in te stel sodat ek later die regte vriende kan kies.	W	0	
14. Ek dink nog nie eintlik daaroor nie, maar ek sal nog later besluit met watter soort mense ek vriende wil wees.	W	0	
15. Ek doen nie juis enige moeite om doelbewus vriende te kies nie.	W	0	
16. Ek dink ek is nog te jonk om nou al ernstig oor vriendskappe te dink en doelbewus vriende te kies.	W	0	
17. Ek glo jou vriende is maar mense wat jy die een of ander tyd toevallig ontmoet.	W	0	
18. Ek dink dit is nog te vroeg vir my om nou al ernstig oor vriendskappe te dink.	W	0	
19. Ek dink nie 'n mens hoef juis jou vriende te kies nie; hulle kom maar vanself op jou pad.	W	0	

AISV-U

	Waar	Onwaar	68 -86
1. Ek het al besluit watter standarde en "reëls" vir my geld wanneer ek met iemand uitgaan.	W	0	
2. Ek het nog geen standarde en "reëls" wat ek stel wanneer ek met iemand uitgaan nie.	W	0	
3. Ek probeer nog vir myself duidelikheid kry oor standarde en "reëls" wanneer ek met iemand uitgaan.	W	0	
4. Alhoewel ek raad by andere gekry het, het ek self besluit op die standarde en "reëls" wat geld wanneer ek met iemand uitgaan.	W	0	
5. As dit by dinge soos uitgaan kom, maak ek maar soos my ouers of ander mense sê.	W	0	
6. Ek het nogal dikwels in die verlede vir myself probeer uitmaak watter standarde en "reëls" vir my belangrik is wanneer ek met iemand uitgaan.	W	0	
7. Ek het al daarvoor gedink, en ek behoort binnekort vir myself duidelikheid te kry oor watter standarde en "reëls" vir my belangrik is wanneer ek met iemand uitgaan.	W	0	
8. As dit by uitgaan kom, weet my ouers wat die beste vir my is.	W	0	
9. Dit was nogal vir my 'n ingewikkelde proses om te besluit watter standarde en "reëls" vir my belangrik is wanneer ek met iemand uitgaan.	W	0	
10. Dit is nog vir my 'n ingewikkelde proses om vir myself uit te maak watter standarde en "reëls" vir my belangrik is wanneer ek met iemand uitgaan.	W	0	
11. Ek sal net uitgaan met iemand vir wie my ouers goedkeur.	W	0	
12. Ek het eers met verskillende persone uitgegaan voor ek besluit het watter standarde en "reëls" vir my geld.	W	0	
13. Ek is tans nog besig om ondersoek in te stel sodat ek later kan besluit watter standarde en "reëls" vir my geld wanneer ek met iemand uitgaan.	W	0	
14. Ek dink nog nie eintlik daarvoor nie, maar ek sal nog later besluit watter standarde en "reëls" vir my belangrik is as ek met iemand uitgaan.	W	0	
15. Ek doen nie juis enige moeite om te dink oor standarde en "reëls" as ek met iemand uitgaan nie.	W	0	
16. Ek dink ek is nog te jonk om nou al ernstig oor uitgaan te dink.	W	0	
17. Ek glo 'n mens gaan maar uit met iemand wat jy toevallig ontmoet - sonder om oor standarde en "reëls" te dink.	W	0	
18. Ek dink dit is nog te vroeg vir my om nou al ernstig oor uitgaan te dink.	W	0	
19. Ek dink nie 'n mens hoef juis veel oor uitgaan te dink nie; dit is dinge wat maar vanself gebeur.	W	0	

AISV : KODERINGSPROSEDURE Identiteitsverwerwing:

<u>Item</u>	<u>Respons</u>		<u>Item</u>	<u>Respons</u>
1	: Waar	Plus	3	: Onwaar
4	: Waar	enige	9	: Waar
6	: Waar	2 van	12	: Waar

Identiteitsmoratorium:

<u>Item</u>	<u>Respons</u>		<u>Item</u>	<u>Respons</u>
1	: Onwaar	Plus	6	: Waar
3	: Waar	enige	10	: Waar
7	: Waar	2 van	13	: Waar

Identiteitsluiting:

<u>Item</u>	<u>Respons</u>		<u>Item</u>	<u>Respons</u>
1	: Waar	Plus	5	: Waar
3	: Onwaar	enige	8	: Waar
6	: Onwaar	2 van	11	: Waar

Identiteitsdiffusie:

<u>Item</u>	<u>Respons</u>		<u>Item</u>	<u>Respons</u>
1	: Onwaar	Plus	2	: Waar
6	: Onwaar	enige	3	: Onwaar
7	: Onwaar	2 van	12	: Onwaar

- Ontwikkelingsdiffusie : 14, 16, 18 Waar (enige 2)
- Ware diffusie : 15, 17, 19 Waar (enige 2)

BYLAAG D

VERTROULIKVRAELYS 3

Hierdie vraelys word STRENG VERTROULIK hanteer. Dit beteken dat jou antwoorde nie aan enigiemand bekend gemaak sal word sonder jou toestemming nie.

INSTRUKSIES

Op die volgende bladsy word 13 verskillende aspekte van 'n mens se lewe genoem. Hulle is egter nie almal vir alle mense in alle stadiums van hulle lewe ewe belangrik nie. Ons wil graag weet hoe belangrik elkeen van hierdie aspekte op hierdie stadium van jou lewe vir jou is.

Indien 'n saak op hierdie stadium vir jou baie belangrik is, sal jy waarskynlik dikwels daaroor dink, vrae vra of lees.

Indien dit op hierdie stadium vir jou redelik belangrik is, sal jy waarskynlik soms daaroor dink, vrae vra of lees, alhoewel dit nie nou vir jou baie belangrik is nie. Indien dit op hierdie stadium vir jou glad nie belangrik is nie, sal jy waarskynlik nooit eintlik daaroor dink, vrae vra of lees nie.

Dui nou met 'n kruisie by elke aspek aan hoe belangrik dié aspek op hierdie stadium van jou lewe vir jou is.

As daar enigiets is wat jy nie goed verstaan nie of as jy nie seker is wat jy moet doen nie, steek asseblief jou hand op.

Baie dankie vir jou samewerking.

Dui met 'n kruisie aan hoe belangrik elke aspek op hierdie stadium van jou lewe vir jou is.

	BATE BE- LANGRIK	REDELIK BELANG- RIK	GLAD NIE BELANG- RIK NIE	
1. Die beroep wat ek eendag gaan beoefen				5 ☐
2. Godsdienst				6 ☐
3. Politiek				7 ☐
4. Morele waardes, bv. regverdigheid, eerlikheid, ens.				8 ☐
5. My doel en ideale in die lewe				9 ☐
6. Vryetyds- en ontspanningsaktiwiteite				10 ☐
7. Hoe ek as man of vrou moet optree				11 ☐
8. Wie ek as maats wil hê (seuns en/of meisies)				12 ☐
9. Vriendskappe met lede van die ander geslag				13 ☐
10. Met watter soort seun of meisie ek wil uitgaan ("date")				14 ☐
11. Met watter soort seun of meisie ek vas wil uitgaan ("kys")				15 ☐
12. Die soort persoon met wie ek eendag gaan trou				16 ☐
13. Seksuele sake				17 ☐

Daar is heel moontlik ander aspekte van jou lewe wat ook vir jou belangrik is en waaroor jy ook dink, vrae vra of lees, maar wat nie hierbo genoem is nie.

Dink 'n bietjie daaroor na ..... Vul hulle nou hieronder in en dui met 'n kruisie aan hoe belangrik hulle op hierdie stadium vir jou is (net soos hierbo).

14.			
15.			
16.			